Avd: HP

Grupp: 80

Mål: Ea/R.W.

Ärendet

Raoul Wallenberg

1964 ~

Sohlman/HB/BK

Chiffer-Telegram

Moskva 3 januari		19 64
N:o 6		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

Dnr 6 . Personligt för Belfrage. Under ~~min~~ timslång avskedsvisit, hos fungerande utrikesminister Kuznetsov 2 januari frågade denne - sedan han med ytterst älskvärda personliga ord talat om min verksamhet här - om jag med min erfarenhet kunde helt personligt och öppet ge sovjetiska vederbörande del av mina synpunkter på resp. råd vad de skulle kunna göra för att ytterligare befästa goda förbindelser med Sverige. Dessa låge dem nämligen varmt om hjärtat. Säg öppet om vi gjort några fel, tillade Kuznetsov. Här må inom parentes nämnas att liknande spörsmål på sistone ~~skett~~ riktats även till andra mindre länders ambassadörer, som exempelvis Australien.

Jag svarade att som bekant man även svensk sida mycket angelägen utveckla goda vänskapliga förbindelser med Sovjetunionen och att detta ju numera mycket lättare sedan sovjetregeringen - särskilt efter Stalins död - ej kritiserade ja, ej motarbetade den svenska utrikespolitiska linjen, nämligen alliansfrihet i fred och neutralitet i krig. På ekonomiska intellektuella områdena utvecklade sig relationerna till som jag trodde ömsesidig båtnad. Dock ville jag rikta uppmärksamheten på ett spörsmål som jag även berört med Chrustjov, nämligen Grängesbergs rörexport hit efter 1964. Sedan jag redogjort för läget härutinnan sade jag - ehuru i Eder instruktion jfr Edert 215 endast talades om R.W. och spioneriet där ej berördes - att Mikoyan en gång till oss gjort den reflektionen att det för ett litet land måste vara i viss mån skräckinjagande att ha en stor granne som exempelvis Sovjetunionen. För den vanliga ryssen liksom för medelamerikanen vore nog

EXD. 3/13-64 61. 19.30 /BK

en sådan tanke helt främmande, tillade jag. I vårt fall tillkomme dessutom den historiska bakgrunden vilket allt samverkade till att göra svenska folket särskilt känsligt i allt som berörde den nationella säkerheten. Man finge därvid komma ihåg att - även om den svenska försvarsmakten mätt med en supermaktsmått kunde förefalla sakna betydelse - den likväl utgjorde en väsentlig folkpsykologisk förutsättning för den svenska utrikespolitiken. Vad som efter kriget hänt i de skandinaviska länderna utgjorde belägg härför. Det var därför, upprepade jag, av stor vikt att undvika allt som kunde stöta svenska folkets känsla för den egna säkerheten.

Jag skulle ej vara uppriktig, fortsatte jag, om jag ej också bragte i erinran den fråga som jag enligt instruktion berört med Chrustjov under avskedsvisiten. R.W.-frågan, som jag ej nu önskade i sak gå in på, hade olyckligtvis nästan från början, under Stalin, Berija ,Abakumov spårat ur. Efter att först ha helt korrekt meddelat oss att R.W. nått sovjetiska styrkor vilka beskyddade honom hade det ej varit möjligt att få någon rätsida på saken. Det vore därför för våra förbindelser av stor betydelse att denna klarades upp. Härefter sade jag mig vilja återkomma till vissa praktiska frågor rörande våra förbindelser och talade om angelägenheten av att de intellektuella relationerna underlättades genom åtgärder för befordrande av individuell turism.

~~Schlemen~~

Kuznetsov svarade att han delade min uppfattning om de ekonomiska intellektuella relationerna och sade att Chrustjov säkerligen givit erforderliga anvisningar i rörfrågan. Vad anginge de av mig berörda allmänna aspekterna på våra relationer gjorde han endast den invändninge att man ej behövde hysa skräck för Sovjetunionen, vars fredsälskande politik vore välkänd och i den mån så ej fallet borde av diplomaterna utläggas förklaras för deras resp. folk. Man kunde ej heller undgå att märka hurusom vissa kretsar ej blott i Sverige sökte väcka och stegra dylika känslor för att försämra våra förbindelser. Jag genmälde att det ej vore denna sida av saken jag avsett utan helt enkelt den slags skräck som skapades redan av det geografiska grannskapet till en jättemakt. Ökade och vidgade ömsesidiga kontakter skulle dock säkerligen med tiden ha gynnsamma återverkningar även på detta område, sade jag.

I R.W.-fallet hade vi gjort allt som är oss möjligt, fortsatte Kuznetsov. Han hade ju själv varit närvarande vid mitt samtal med Chrustjov år 1961 och visste att denne som personligen intresserat sig för sakens uppklarande på sin tid givit instruktioner att allt skulle göras för att vinna klarhet om R.W.'s öde. Detta hade också skett. Själv hade Kuznetsov deltagit i de överläggningar som då ägt rum om hur man skulle behandla utredningens resultat. Det hade därvid beslutats att med hänsyn till de goda förbindelserna med Sverige öppet framlägga resultatet. Men nu återkomme man dock ständigt från svensk sida. Det borde ha kunnat klargöras för svenska regeringen att man här nu inte kunde göra något mera åt saken.

Det förefölle uppenbart att kretsar som vore motståndare till goda svensk-sovjetiska förbindelser sökte utnyttja saken för sina syften. Jag svarade att jag i snart 17 år träffat modern ~~varje~~ vid de gånger jag var i Sverige och att hon ej ville uppge hoppet. Nu senast hade hon ju t.o.m. bett min hustru att söka hjälpa till.

Sohlman

Sohlman/BK

Chiffer-Telegram

Moskva den 4 januari		19 63
N:o 7		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

Dnr 7 . Att lösas av Salwing. För Belfrage våra chiffer 5 och 6.

Under sällskaplig samvaro danska ambassaden avskedsmiddag 3 januari sade mig Kovaljov "om jag får ställa Er en vänskaplig fråga så säg mig varför vill ni fördärva våra förbindelser genom att på nytt ta upp Wallenberg-affären efter att Er utrikesminister talat med Chrustjov? Ni förstår väl att efter Chrustjovs besked till honom intet kan göras åt saken." Jag svarade att jag vid samtalet med Chrustjov agerade enligt instruktioner och därför också måste svara som jag gjorde på Kuznetzovs fråga.

Sohlman.

Hfp 1 Ab

Moskva / Länstorna Posten 2

Raoul Wallenberg och Chrusjtjov

Minutiöst prövade utsagor av tillförlitliga vittnen av olika nationalitet bevisar att den svenske diplomaten Raoul Wallenberg var i livet i sovjetrysk fångenskap under 1950-talet och även under 1960-talet. Detta är anledningen till att regeringen och UD, enligt vad utrikesministern omtalat för författaren Rudolph Philipp, kommer att fortsätta arbetet på att rädda Wallenberg.

Ovanstående fakta står att läsa i en av veckotidningen FIB/AKTUELLT för den 7 januari införd rekapitulation av affären Wallenberg — rekapitulationen har utförts av Philipp, som sedan 1946 efterforskat Wallenberg samt uppspårat och förhört ett flertal vittnen.

Philipp erinrar om att Wallenberg, som redan tidigare utfört ett oerhört arbete på att i det ockuperade Ungern rädda judiska och icke-judiska förföljda, var den ende neutrale diplomat som kvarstannade i miljonstaden Pest sedan tyskarna och den ungerska quislingregimen vid jultiden 1944 flytt över den här 2 km breda Donau till Buda och sprängt broarna över floden.

Den 10 januari 1945 inrättade Wallenberg i sin egenskap av svensk chargé d'affaires "Sveriges legation för det av Röda armén befriade Ungern" och försedde byggnaden med nödiga legationsskyltar, med text avfattad på ryska. Den 13 januari infann sig en rysk patrull och förde Wallenberg till Pests kommenderande general Tjernisjev. Den 16 januari underrättade Sovjetunionens utrikesdepartement vår moskvaminister Staffan Söderblom om att Wallenberg och hans egendom ställts under ryskt beskydd.

Den 17 januari eskorterades Wallenberg till marskalk Malinovskijs högkvarter i Debrecen 20 mil öster om Budapest — Malinovskij är identisk med Sovjets nuvarande försvarsminister. Den 31 januari fördes Wallenberg till Ljubljanskafängelset i Moskva, cell 123. I samma cell satt en österrikare, löjtnant Soheuer, och en f. d. tysk budapestattaché vid namn Richter.

I februari 1945 meddelade dåvarande ryska ambassadören Mme Kollontay vårt UD att Wallenberg befann sig i Sovjetunionen och behandlades väl. En liknande försäkran lämnades i februari 1945 till Wallenbergs mor, fru Maj von Dardel. Den 28 juni 1946 mottog konungen Wallenbergs mor tillsammans med den från rysk fångenskap hemvände redaktören Edvard af Sandeberg, den förste som lämnade meddelande om Raoul Wallenbergs öde som fånge i Sovjetunionen. Hösten 1950 återvände tolv italienska diplomater och generaler från Sovjetunionen till Italien. De hade varit Wallenbergs medfångar i Moskvafängelset Lefortovskaja.

Den 18 juli 1959 meddelade UD i en not till Sovjetunionens utrikesdepartement preciserade uppgifter om de minutiöst prövade vittnesutsagor enligt vilka Wallenberg under 1950-talet befunnit sig i Wladimirfängelset. I slutet av 1960 fick vårt UD tillförlitliga upplysningar om att Wallenberg då befann sig i Sovjetunionen.

Under ett samtal som författaren Philipp i sin egenskap av ombud för Raoul Wallenberg hade med utrikesminister Torsten Nilsson efter dennes återkomst från sin resa i Sovjetunionen berättade utrikesministern att kravet på Raoul Wallenbergs hemsändande från fångenskapen var ett av de främsta politiska ärendena under resan.

Under ett särskilt samtal i anslutning till det stora i svenska pressen refererade Kremlmötet mellan Chrusjtjov och Nilsson tog vår utrikesminister i närvaro endast av de bägge statsmännens allra närmaste medarbetare och en tolk upp frågan om Wallenbergs öde och önskade klarläggande uppgifter härom. Chrusjtjov genmälde att hans regering tyvärr inte förfogade över några upplysningar utöver dem som framlagts i utrikesminister Gromykos memorandum den 8 februari 1957.

Detta memorandum hade på grundval av en handskriven rapport från en långt före 1957 avliden fängelseläkare till den 1953 som sovjetfiende likviderade säkerhetschefen Abakumov innehållit slutsatsen att Wallenberg troligen (!) avlidit i Ljubljanskafängelset i juli 1947.

I sitt svar hänvisade Torsten Nilsson till bestämda uppgifter av tillförlitliga vittnen om att Raoul Wallenberg långt senare befunnit sig i livet, ja t. o. m. under 1960-talet.

Arbetet för Raoul Wallenbergs räddning är icke utagerat.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Stockholm den 3 februari 1964.

Strängt förtroligt och personligt.

Broder,

Åberopande Ditt samtal med Leif Belfrage i Raoul Wallenberg-ärendet får jag enligt Din önskan närslutet sända Dig dels överdirektör von Dardels sammanfattande promemoria av den 30 november 1963, dels texten till vårt meddelande till det sovjetiska utrikesministeriet av den 17 juli 1959 i engelsk version.

./.

./.

I anledning av publiciteten kring Bengt Sture-ärendet har såväl Svenska Dagbladet som Dagens Nyheter och Expressen på ledande plats, den 1, 2 respektive 3 dennes, återkommit till Wallenberg-ärendet. Dagens Nyheters uppgifter bygger uppenbarligen på von Dardels promemoria, som vi ju vet tillställts Ulf Brandell. Detta är veterligen första gången som det i pressen stått att läsa om existensen av uppgifter att Wallenberg så sent som i slutet av 1960 skulle ha befunnit sig på ryskt territorium och om Erlanders brev i början av 1961 till Chrustjov. Tills vidare har statsministern - eller vi - ej blivit ombedda att bekräfta brevets existens. Skulle så ske kommer bekräftelse att lämnas men därutöver ingen kommentar.

(R. Hichens Bergström)

Ambassadören G. J a r r i n g,
M o s k v a.

P.M.

ang. Raoul Wallenberg av hans styvfar Fredrik von Dardel.

Sovjets v. utrikeskommissarie Dekanosov meddelade den 16 januari 1945 den svenska Moskvaministern Söderblom att W. anträffats i den av sovjettrupper erövrade delen av Budapest och att åtgärder till skydd av W. och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna.

Någon månad senare meddelade Sovjets stockholmsambassadör Mme Kollontay till W:s mor och utrikesminister Günthers fru att W. befann sig i Ryssland och behandlades väl.

I mars 1945 kungjordes emellertid i den ungerska radion att W. försvunnit den 17 januari 1945 och att han antagligen mördats av Gestapoagenter.

På anmodan av UD gjorde Söderblom åtskilliga framställningar hos Sovjets utrikesministerium om undersökning ang. W:s öde. Sedan Söderblom år 1946 lämnat Moskva, gjordes under första halvåret 1947 ytterligare framställningar av hans efterträdare Hägglöf och Sohlman, som därvid endast fick veta att man inte funnit något spår efter W., oaktat de mest energiska efterforskningar bedrivits av generalstab, militärpolis, säkerhetspolis och andra myndigheter.

(Enligt vad ett stort antal hemvända fångar sedermera intygat befann sig W. under denna tid från slutet av januari 1945 i olika Moskvafängelser, först Ljubljanskaja och sen Lefortovskaja).

I en not den 18 augusti 1947 meddelade Sovjets utrikesminister Vysjinskij, att "det som resultat av noggrann undersökning fastställts att W. inte fanns i Sovjetunionen och att han var okänd för oss." Utrikdesministeriet hade den 14 januari 1945 fått ett meddelande från en sovjetofficer i Budapest att W. anträffats där, men noggranna efterforskningar efter honom hade inte lett till resultat och

den officer, som lämnat meddelandet, hade inte återfunnats. Det återstod endast att förmoda att W. under striderna i Budapest omkommit eller tillfångatagits av Szalasis anhängare.

I början av 1950-talet inkom till UD ett stort antal vittnesmål av från Ryssland hemvända fångar ang. W:s fångenskap i fängelserna Ljubljanskaja och Lefortovskaja. Med åberopande av sådana vittnesmål gjorde UD den 11 februari 1952 en démarche till Moskva med anhållan om W:s återförande till Sverige.

Vid ett besök, som utrikesminister Undén år 1954 gjorde i Moskva utlovades från rysk sida att om W. anträffades skulle han återsändas till Sverige. Detta löfte åberopades av UD i en not den 10 mars 1956, vari meddelades att ytterligare vittnesmål om Raouls fångenskap i Ryssland inkommit och att det insamlade materialet enligt två f.d. justitieråd innefattade bindande bevisning härom.

Ryska UD svarade den 19 mars 1956 att det fastställts att W. inte befann sig på Sovjetunionens område. Vad anginge hänvisningarna till några vittnesmål av i förtid frigivna krigsförbrytare var det omöjligt att godtaga dessa vittnesmål, som stred mot fakta framkomna som resultat av en av sovjetiska organ gjord noggrann undersökning.

Vid statsminister Erlanders besök i Moskva påsken 1956 överlämnades vittnesmaterial ang. W. till sovjetiska vederbörande för granskning. På ryskt håll förklarade man sig beredd härtill och det bekräftades att W. givetvis skulle få hemresa om han befann sig i Sovjetunionen.

I ett memorandum den 6 februari 1957 meddelade därefter utrikesminister Gromyko att man företagit en noggrann undersökning av arkiven för fångregistrering för att få upplysningar om W. och att man hållit förhör med många personer som skulle kunna ha haft förbindelse med saken, men man hade inte påträffat några som helst uppgifter om W:s uppe-

håll i Sovjetunionen. Ingen av de förhörda kände till någon person med namnet W. I samband därmed hade man vidtagit en prövning sida för sida av arkivdokument i vissa fängelser. Därvid hade man i arkivdokument från sjukvårdstjänsten i Ljubljanskajafängelset påträffat ett dokument som det funnes grund att hänföra till W. nämligen en handskriven den 17/7 1947 daterad rapport från chefen för sjukvårdstjänsten vid fängelset Smoltsov till ministern för säkerhetstjänsten Abakumov, enligt vilken den för Abakumov bekante fången Walenberg under natten avlidit i cellen troligen av myocardinfarkt. På grund härav borde den slutsatsen dragas att W. avlidit i juli 1947.

I Gromykos memorandum tillägges att W. tydligen arresterats inom området för sovjetiska truppers krigshandlingar samt att W:s senare kvarhållande i fängsligt förvar och de oriktiga uppgifter om honom, som vissa förutvarande ledare för säkerhetsorganen lämnat till utrikesministeriet, varit ett resultat av Abakumovs brottsliga verksamhet. Abakumov hade sedermera arkebuserats och även Smoltsov hade avlidit.

(Den åberopade rapporten från Smoltsov innehåller inte några andra uppgifter för fången Walenbergs identifiering än att han varit bekant för Abakumov. Då både denne och Smoltsov uppges vara döda, synes det inte vara möjligt att få sådan ytterligare uppgifter om fången i fråga, som kan stödja hypotesen om W:s död, vilken uteslutande tycks vara grundad på denna rapport.)

Sedermera har från Ryssland trängt fram meddelanden, som visar att W. även efter år 1947 befunnit sig i fångenskap där.

Sålunda har en tysk vid namn Mulbe berättat att han i fängelset i Wladimir, ca 20 mil från Moskva, år 1956 träffat en sovjetmedborgare, som suttit där sedan 1945 och varit utmärkt väl orienterad beträffande fängelsets prominenta fångar. Enligt denne fånge hade W. befunnit sig i Wladimirfängelset under en längre tid i början av 1950-talet. Sovje-

fången hade en tid varit intagen i fängelsets sjukavdelning, där det fanns fångar från isoleringsavdelningen och där fanns också W. Om han var sjuk eller enbart isolerad visste fången inte.

På hösten 1958 kom en schweizare vid namn Brugger hem från rysk fångenskap. Han berättade att han på sommaren 1954 varit intagen på Wladimirfängelsets sjukavdelning. Där hade han i början av augusti 1954 kommit i knackningskontakt med en fånge som angav sig vara W., förste sekreterare vid Sveriges beskickning i Budapest. Han bad Brugger att, om denne blev fri, anmäla till svenska myndigheter att W. inte hade tillstånd att skriva och inte fick några brev.

En österrikare, som kommit hem från rysk fångenskap, har berättat att han i början av år 1955 delat cell med W. i Wladimirfängelsets sjukavdelning.

I en not till Moskva den 9 febr. 1959 meddelade UD att W. enligt utsagor av flera personer efter år 1947 befunnit sig i fängelset i Wladimir samt anhöll om en skyndsam undersökning för att fastställa om han vistats där.

Ryska UD svarade i en not den 6 mars 1959 att i Gromykos memorandum år 1957 framlagts alla informationer om W., som erhållits som resultat av en noggrann och allsidig kontroll och som ledde till slutsatsen att W. avlidit i juli 1947. En förnyad undersökning hade inte bringat i dagen några nya uppgifter. De i den svenska noten omnämnda informationerna om W:s vistelse i Wladimir hade inte bekräftats.

Sedermera påtalade Sovjets UD d. 28 juni 1959 vissa i pressen publicerade uppgifter om W:s vistelse i Sovjetunionen, vilka förklarades gripna ur luften.

I anledning därav meddelade svenska UD i en not den 18 juli 1959 preciserade uppgifter om de vittnesutsagor, som avsåg W:s uppehåll i Wladimirfängelset under 1950-talet.

I slutet av år 1960 fick Sveriges Moskvaambassad upplysningar från ryska källor om att W. fortfarande befann sig inom Sovjetunionen.

I anledning därav avlät Erlander, enligt vad han meddelat, i början av år 1961 ett brev till ministerpresidenten Chrustjev, vari han anhöll att åtgärder måtte vidtagas för W:s snara hemsändande.

Några närmare uppgifter om arten av de senaste upplysningarna har inte meddelats mig, men av samtal med Sohlman synes framgå att W. inte längre skulle befinna sig i fängelse utan i annan anstalt.

Det har inte lämnats något skriftligt svar på Erlanders brev till Chrustjev, men när utrikesminister Nilsson i maj 1963 besökte Moskva och där tog upp frågan om W. med Gromyko protesterade denne i aggressiva ordalag mot att man skulle tala om denna sak, som för länge sen reglerats på diplomatisk väg. När Nilsson sen vid besök hos Chrustjev - i närvaro av Gromyko och Sohlman - började tala om W. hade Chrustjev sagt att det inte kommit fram något nytt. Sen Nilsson redogjort för de upplysningar, som inkommit om W:s fortsatta vistelse inom Sovjetunionen, hade Chrustjev svarat att det bara var rykten, som utspritts av elaka människor. Nilsson hade genmält att det inte var rykten utan vittnesmål men hade inte lyckats rubba Chrustjevs inställning.

Nilsson har förklarat att han inte anser frågan om W. utagerad.

Djursholm den 30 november 1963.

Copy

Communication to the Soviet Foreign Office from the Swedish Foreign Office of July 17, 1959.

The Swedish Ministry for Foreign Affairs has received the communication from the Soviet Foreign Office, handed to Ambassador Sohlman the 27th June, concerning Raoul Wallenberg. In the same reference was made to some statements published in the Swedish Press during the month of May about the stay of Raoul Wallenberg in the Soviet Union, which were declared to be totally imaginary. In this connection the Ministry for Foreign Affairs wants to state that in reply to questions from the press the Ministry gave a brief information the 28th May about the inquiry made by the Swedish Embassy the 9th February and the reply of the Soviet Foreign Office of the 6th March 1959. There is no reason for the Ministry to comment on what the Swedish press has published in this question over and above that. In order to avoid misunderstanding about the nature of the material on which the Swedish inquiry was based the Ministry considers it necessary to give the following more precise information about some of the depositions of witnesses included in this material.

1. The Swiss citizen, E. Brugger, born the 22.1.1903, who staid in Soviet prisons during the years 1948-1959, has stated that in the Vladimir Prison, corpus II, he has had knocking communications with Raoul Wallenberg at the turn of the months July/August 1954. A number of other prisoners, returned from the Soviet Union, have confirmed that Brugger has spoken about this contact with Wallenberg already during his imprisonment.

2. An Austrian citizen, who staid in Soviet prisons during the time 1945-1955, has declared that in the beginning of the year 1955 he has shared a cell with Wallenberg in corpus II in the Vladimir Prison. When the competent Soviet prison officer noticed the Austrian in Wallenberg's cell the Austria was immediately removed from the same, and at several occasions he has thereafter been requested to pledge his word not to reveal anything about this meeting with the Swede.

3. Two German citizens, H.T. Mulle and G. Rehekampff, born respectively the 11.6.1917 and the 19.6.1903, who staid in Soviet Prisons during the time 1950-1955, have each by himself stated that on several occasions they have learnt from the same co-prisoner in the Vladimir Prison that Wallenberg staid in corpus II in the Vladimir prison in the beginning of the nineteenfifties. A great number returned ex-prisoners from the Vladimir Prison have characterized this Soviet co-prisoner as a reliable and trustworthy person.

It is evident that the Swedish Ministry for Foreign Affairs must attach importance to assertions of such a precise character, which independent of each other say that during certain years of the nineteenfifties Wallenberg has staid in a certain section of a certain prison. The Ministry for Foreign Affairs is not of the opinion that there is ground to suppose that theses assertions have come into existence with a conscious view to spread misstatements. Nor does it appear likely that all the assertions should be ascribed to mistake in the name or slip of the memory. This is the reason why the Ministry for Foreign Affairs has considered it necessary to attempt to bring light upon the questtion of Wallenberg's fate through an inquiry to the Soviet Foreign Office.

As to the desideratum, expressed in the communication from the Soviet Foreign Office, that in the future the Swedish Government might take up an attitude in the Wallenberg matter which cannot be made use of for disturbing the Swedish-Soviet relations, the Ministry of Foreign Affairs wants only to lay stress upon that the sole motive of the Swedish Government in this question has been and is to bring light upon Raoul Wallenberg's fate. If that can be done a serious irritation moment in the Swedish-Soviet relations would be removed.

In this connection the Ministry of Foreign Affairs wants to replice that in its memorandum of the 6th February 1957 the Soviet Foreign Office did not express a more definite opinion about what had happened to Wallenberg in the Soviet Union but only that on account of what had been stated in the said memorandum the conclusion should be drawn that Wallenberg died in July 1947.

Finally the Ministry of Foreign Affairs wants to confirm that the mother of Raoul Wallenberg, Mrs. von Dardel, was informed about the contents in the communication from the Foreign Office of the 27th June 1959.

Jarring/Br

Chiffer-Telegram

Moskva den 25 mars		1964
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

Dnr 120. Brådskande för kabinettsekreteraren.

Primo. Härvarande DN-korrespondent sagt mig Expressen i dagens nummer uppger ryskt vittne dykt upp på svenska ambassaden i Moskva uppgivande att Wallenberg lever. St.T's korrespondent anför samma men med uteslutning av ordet "ryskt". I båda fallen har jag svarat att jag icke känner till något sådant vittne.

Secundo. Jag gissar utan att ha sett artikeln att man möjligen kan åsyfta tidigare uppgiftslämnare.

Jarring.

Dep Ubk 322 Exp. 25/3 kl. 20.00 /Bk

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 25/3 1964 kl. 2100

Inkom den / 19 kl. 2300

Dnr	
Avd.	Gr.	Mål.

N

Dnr 82. Från pressbyrån.

Expressen idag: "I all hemlighet har ryskt vittne kontaktat svenska ambassaden i Moskva och gett slutgiltiga bevisen Wallenberg lever. Vittnets namn kan ej offentliggöras."

Vi svarat pressfrågor: "Uppgiften vittne kontaktat ambassaden Moskva felaktig, okänt sådan kontakt tagits svenska ambassaden Moskva."

Coll.:

Dep Ubk 3210

Sverige har bevis: Ryssarna ljuger om Raoul Wallenberg

När Gromyko i onsdags besökte Tage Erlander frågade statsministern på nytt om Raoul Wallenberg.

Gromyko kunde inte komma med några nya uppgifter, berättade statsministern efteråt.

Ryssarna har över huvud inte kommit med några nya upplysningar om Wallenberg sedan den 8 februari 1957. Det är SJU år sedan.

22 Mars 1964

– Då meddelade ryssarna som svar på en fråga från Tage Erlander till Chrustjev i april 1956:

Raoul Wallenberg dog den 17 juli 1947 i Ljubljanka-fängelset i Moskva, troligen av hjärtinfarkt. Ryssarna beklagade det inträffade, men lade skulden på en av förre polisministern Berijas män, säkerhetsministern Abakumov.

Abakumov var död. Berija var död. Den läkare som konstaterat dödsfallet var också död. Wallenberg hade kremerats utan obduktion.

Alla spår och alla ansvariga var borta.

Svenska UD var inte tillfreds med detta besked. Det måste finnas ytterligare dokumentation om Wallenbergs tidigare öden. Ryssarna beklagade och sa att det inte fanns mer att säga i saken.

Detsamma har ryssarna svarat varje gång de tillfrågats — om de över huvud brytt sig om att svara.

Det märkliga i saken, det som gör den unik i efterkrigsdiplomatins historia, är att det lilla Sverige inte nöjer sig med det stora Rysslands besked om att Wallenberg är död.

Sverige säger i stället, i not efter not, att Wallenberg lever. Att man har bevis för att han lever. 1959 gör UD en skarp démarche i den riktningen. 1961 likadant. 1963 tar utrikesminister Nilsson upp frågan med Chrustjev i Moskva. 1964 tar regeringen åter upp saken med Gromyko.

Sverige har bevis i form av vittnesmål, både från fd fångar som återvänt till Västeuropa och från vittnen som lämnat meddelanden till ambassaden i Moskva, att Wallenberg varit vid liv under 1960-talet.

Ryssarna säger bara att de inte vet något nytt, inget annat än att Wallenberg dog 1947.

Om hans öden mellan 1945, då han tillfångatogs av ryssarna i Budapest, och 1947, då han sägs ha dött, har ryssarna inte meddelat någonting.

1947, i augusti, svarade dåvarande utrikesministern Vysjinskij efter flera svenska påstötningar att Wallenberg inte återfunnits i Moskva, utan troligen omkommit i striderna kring Budapest.

Detta besked gavs alltså en månad efter att, som man senare påstod, Wallenberg hade avlidit i Ljubljanka.

Wallenberg var förste legationssekreterare i Budapest. Han hade alltså diplomatisk immunitet. Att kidnappa en diplomat är allvarligt nog. Att ge vilseledande besked om hans öde är än allvarligare.

Att säga att "inget nytt kommit fram" innebär ett fräckt avspisande av Sveriges krav om besked. MYCKET nytt har kommit fram. Så mycket att Sverige kan säga att man har ovedersägliga bevis för att den dödförklarade lever. Detta har Sverige fått reda på, trots mörkläggning, trots enorma svårigheter att i Sovjet få kontakt med vittnen. För de ryska myndigheterna är det en lätt sak att kontrollera fångens öden.

Det skulle visserligen vara besvärande för Chrustjev att, när han kommer hit i sommar, ha med sig en fullständig redogörelse för fallet Wallenberg. En redogörelse som punkt för punkt skulle ta upp de svenska bevisen för Wallenbergs existens. En sådan redogörelse skulle innebära antingen att Chrustjev fick medge att han ljugit eller att Sveriges uppgifter varit felaktiga.

Men så länge Chrustjev inte ger något besked, så länge Moskva bara låtsas om ingenting, så länge måste svensk opinion bara kunna känna ett mot Sovjets misstro. Herrarna ljuger.

Grus i maskineriet

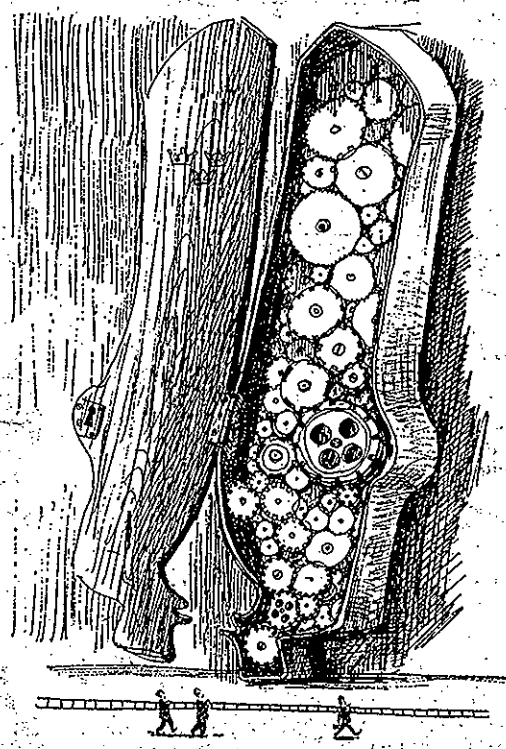

Teckning av EDW. LINDAHL

Snabbservice på gång.

Frisläppt

De ryska myndigheternas beslut att släppa den USA-flygare som skadats i samband med nedskjutningen över Östtyskland, men hålla kvar de två som uppenbarligen undkom oskadda tyder på möjligheten av att ryssarna tänker använda sig av dem vid en framtida propagandarättegång. Talar rykten sanning så misär att USA-flygarna var i färd med att fotografera ett rysk manöver i Östtyskland när de blev nedskjutna och inte alls hade kommit vilse som påståtts i amerikanska kommuniké är detta en nackdel som är betydligt större än de fördelar som kanske vunnits genom eventuellt spionage. Inte minst i den underutvecklade världen kommer amerikanska deklarationer i framtiden i så fall att framstå som mindre förtroendeingivande.

Rhodos

anledning av den senaste tidens rymningar. Det finns all anledning att tro honom. Men han och andra inom fångvården får också uppleva hur justitieministern varje år tillbakavisar stora delar av fångvårdens krav på upprustning. Och när så skett och fångvårdens krav på förbättringar ändå kommer upp i riksdagen blir det för dessa muren direkt.

Målsättning

En målsättning för krigsmakten har nu presenterats i proposition av försvarsministern. Det försökte han slippa ifrån förra året under framhållande av att det här gällde så hemliga saker att de inte lämpade sig för allmän debatt.

Det resonemanget godtogs då inte av riksdagen, som menade att även om en mycket långtgående preciserad målsättning föll under hemligstämpeln, så borde riksdagen

KORK DET PÅLITLIGA ISOLERINGS-MATERIALET

EXPRESSEN
Gjörwellsgatan 30. Postadr.: Box 341, Stockholm 1. Telefon: lokalt 22 48 00, riks 22 48 20. Telegr.-adr.: "Dagsexpress" Telex 10440. Postgiro 198374

Chefredaktör och ansvarig utgivare: PER WRIGSTAD
Andre redaktör: NILS HALLERBY
Redaktionschef: SIGFRID AGREN
Verkställande direktör: ERIK HÜSS

Detsamma har ryssarna svarat varje gång de tillfrågats — om de över huvud brytt sig om att svara.

Det märkliga i saken, det som gör den unik i efterkrigsdiplomatins historia, är att det lilla Sve-

KORK DET PÅLITLIGA ISOLERINGS-MATERIALET

ENSIS FLUID
rostskydd för bilen

SHELL

En målsättning för krigsmakten har nu presenterats i proposition av försvarsministern. Det försökte han slippa ifrån förra året under framhållande av att det här gällde så hemliga saker att de inte lämpade sig för allmän debatt.

Det resonemanget godtogs då inte av riksdagen, som menade att även om en mycket långtgående preciserad målsättning föll under hemligstämpeln, så borde riksdagen ges tillfälle att ta ställning till de stora linjerna.

Fördelen med att ha en sådan av riksdagen spikad målsättning är att överbefälhavaren har möjlighet att slå larm när han finner att de anvisade resurserna inte räcker för att upprätthålla målsättningen.

Så länge regeringen godtar överbefälhavarens bedömning om de resurser som behövs för att klara målsättningen kan man inte göra nedskärningar utan att redovisa hur dessa påverkar målsättningen.

Den nu föreslagna målsättningen stämmer överens med vad riksdagen tidigare beslutat. Den är tilltagen mycket knappt. Om vi — vilket har bedömts som sannolikt i händelse av krig — skulle bli utsatta för två samtidiga invasionsförsök, har vi bara resurser att avvisa ett av dem, medan vi mot det andra får nöja oss med en uppehållande krigföring. Ska vårt försvar kunna verka fredsbevarande, finns det sannerligen inte utrymme för prutningar på denna målsättning. Det naturliga vore i stället att förstärka resurserna.

Några förslag från regeringen om hur de skador Wennerström förorsakat skall avhjälpas har ännu inte kommit.

Kommuniké

Den gemensamma kommuniké som utfärdades efter utrikesminister Gromykos besök innehöll den häpnadsväckande flod av tomma fraser som dylika dokument brukar innehålla.

Bland annat uttalades att förbindelserna mellan Sverige och Sovjet präglats av goda grannskapsförhållanden och "utvecklas i gynnsam riktning". Den utvecklingen har alltså till exempel under det senaste året bland annat bestått i sådana ting som avslöjandet av Wennerströmspionaget.

Vidare hävdades att full enighet rådde om att varje åtgärd inriktad på avspänning och avlägsnande av krigsrisker i Europa var i de båda ländernas intresse. Detta uttalar man trots att det för den svenska regeringen måste vara uppenbart att det enda fredshotet i Europa kommer från Sovjet.

Vidare gör man mot bakgrunden av den senaste tidens händelser på Cypern ett uttalande om betydelsen av FN:s fredsbevarande insatser. Men ingenting sägs om att orsaken till FN:s ekonomiska kris, som utgör ett allvarligt hot mot organisationens fortsatta existens, är att Sovjet nekat bidra till de fredsaktioner som FN tvingats till, bland annat i Kongo.

Skulle inte regeringen kunna tänka sig att avstå från att medverka till författandet av sådana kommunikéer.

påstatts i amerikanska kommunikéer är detta en nackdel som är betydligt större än de fördelar som kanske vunnits genom eventuellt spionage. Inte minst i den underutvecklade världen kommer amerikanska deklarationer i framtiden i så fall att framstå som mindre förtroendeingivande.

Rhodos

Uppslaget att den turkiska minoriteten på Cypern skall förflyttas till Rhodos och ön överlämnas av Grekland till Turkiet verkar i och för sig som ett vettigt förslag. Tråkigt nog råkar nu förhållandena vara sådana på Rhodos att ön inte plötsligt kan öka sin befolkning från nuvarande 70 000 till över 200 000. Det saknas såväl materiella som psykologiska förutsättningar för en sådan aktion.

Något mera realistiskt vore då att förflytta turkcyprioterna till det turkiska fastlandet direkt. De ekonomiska möjligheterna där för flyktingarna vore större än på Rhodos. Träder dessutom FN in som garant för turkcyprioternas välfärd, kanske hela Cypernkrisen så småningom skulle kunna avvecklas på ett något så när smärtfritt sätt.

Mot muren

Vi är ständigt på språng och skärper uppmärksamheten så långt det är möjligt. Byggnadstekniska detaljer inspekteras, förstärkningsarbeten beordras och personal instrueras.

Så säger fångvårdens bevakningsinspektör i ett uttalande med

Telex 10540. Postgiro 198374
Chefredaktör och ansvarig utgivare:
PER WRIGSTAD
Andre redaktör:
NILS HALLERBY
Redaktionschef:
SIGFRID ÅGREN
Verkställande direktör:
ERIK HUSS
Dagens Nyheters tryckeri Sthlm 1964

EXPRESSEN
kommer med extra stort helgnummer — "en hel tidning på köpet"
ANNANDAGEN
och önskar er alla med det nya rekordnumret en
GLAD PÅSK
★
LÅNGFREDAGEN
o. PÅSKDAGEN
utkommer vi ej!

Garage-hyresgäster
i Stor-Stockholm
Garagehyrorna är fria också för hyresgästerna. Tala med Hyresgästföreningen innan Ni tecknar nytt kontrakt.
HYRESGÄSTFÖRENINGEN I STOCKHOLM
Exp.: Fridhemsgatan 43, Sthlm, Tel. 54 08 40 - Råsundavägen 162, Solna, Tel. 27 44 69

Affären upphör!
Endast 5 dagar kvar. Totol utförsäljning.
Kostymer fr. 98:- Poplinrockar fr. 69:-
Herrekipering till vrakpriser.
Ekiperings-LAGRET HORNSG. 51

Magen kan behöva hjälp!
Vid tillfällig förstoppning med trötthet och olust som följd är FACIL tabletterna ett milt men effektivt medel. Medicinskt preparat. På alla apotek.
FACIL —TABLETTER

Nya fakta om Raoul Wallenberg

Fick god rysk vård så sent som 1960

Författaren Rudolph Philipp som i 19 år arbetat för att få klarhet i Raoul Wallenbergs öde.

Av ROLAND ALDEHEIM

Vad är sanningen om Raoul Wallenberg? Den man som vet mer än någon annan utanför regeringen och Wallenbergs familj är författaren Rudolph Philipp, som i 19 år kämpat för Wallenbergs sak. I dag träder han fram i Expressen och berättar sanningen om Wallenbergs öde. Sveriges förre Moskvaambassadör Rolf Sohlman är den som gett lösningen till gåtan Wallenberg. Hans uppgifter är så tillförlitliga att Wallenbergs mor, fru Maj von Dardel, inte längre tvivlar en sekund. Nu vill hon ha hem sin son "frisk eller sjuk".

Så sent som förra sommaren, den 24 juni, förklarade ambassadör Sohlman i närvaro av fru von Dardel och Wallenbergs styvfar och förmyndare, överdirektör Fredrik von Dardel:

— Enligt de upplysningar jag har fått befann sig Raoul vid denna tidpunkt (i slutet av år 1960) i ryskt förvar och det var anledning antaga att han fick god vård, fysisk och medicinsk.

På fråga av fru von Dardel om Wallenberg då satt i fängelse svarade Sohlman:

— Man behöver inte säga fängelse. Sohlman ville inte säga Wallenbergs mor om denne befann sig på ett sjukhus och på vilket.

Det var vid årsskiftet 1960—61 som ambassadör Sohlman — som då var ålderspresident i Moskvas diplomatkår — meddelade UD att han från ryskt håll fått informationer enligt vilka Wallenberg befann sig i livet i Sovjetunionen.

☐ Bestämda krav

På grundval av gamla och dessa nya minituöst prövade uppgifter fordrade statsminister Tage Erlander av Chrustjev Wallenbergs hemsändande. Den framställningen har inte tidigare getts offentligt. Den har heller inte — i likhet med många andra noter — besvarats.

Till 1957 förklarade ryssarna på alla svenska noter — om de över huvud taget svarade:

— Raoul Wallenberg har aldrig varit i sovjetrysk fångenskap och det är sannolikt att han dött vid striderna i Budapest.

Detta besked gavs trots att ryska utrikesministeriet 1945 vid ett par tillfällen erkänt att Wallenberg "finns i livet i Sovjetunionen och behandlas väl".

Den 6 februari 1957 överlämnade Gromyko till ambassadör Sohlman i Moskva ett memorandum vari förklarades att det inte i något fängelse fanns något dokument om Raoul Wallenberg med undantag av en handskriven rapport av chefen för sjukvården för Ljubljanka-fängelset riktad till ministern för statssäkerheten Abakumov.

Enligt den rapporten — som aldrig visades för svenska myndigheter — skulle Wallenberg ha avlidit 1947 och hans kropp ha kremerats. I detta memorandum förklarades också att landsförrädaren Abakumov avrättats och att läkaren avlidit.

☐ Rader av vittnen

Rader av hemvändande ryska krigsfångar har dock vittnat om att Raoul Wallenberg inte dog 1947 utan fanns vid liv i ryska sk "isolatorer" under slutet av 40-talet och under 50-talet. Vittnena har minutiöst prövats.

Den 21 maj 1963 förklarade utrikesminister Torsten Nilsson efter sin hemkomst från Moskva i ett samtal med författaren Rudolph Philipp som ombud för Wallenberg:

— Kravet på Wallenbergs hemsändande från fångenskapen i Sovjetunionen var ett av de främsta politiska ärendena för min Sovjetresa. Under ett särskilt samtal med Chrustjev i närvaro av endast de allra närmaste medarbetarna och en tolk tog jag upp frågan om Wallenbergs öde och önskade klarläggande uppgifter härom.

☐ Säkra bevis

— Chrustjev genmälde att hans regering tyvärr inte förfogade över några upplysningar utöver dem som framlagts i Gromykos memorandum 1957.

Torsten Nilsson opponerade sig då genom att hänvisa till de bestämda uppgifter som noggrant blivit prövade och som bevisade att Wallenberg långt senare befunnits i livet t o m under 1960-talet.

Rudolph Philipp till Expressen:

Sveriges regering och folk begriper väl att en mor som sedan 19 år kämpat för sin sons liv och frihet vill ha honom tillbaka, frisk eller sjuk.

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 31 / 3 1964 kl. 1415

Inkom den 31 /3 1964 kl. 1615

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 84. Expressen 30 mars stor artikel Wallenberg. Relevanta meningar "Sohlman den som gett lösningen till gåtan Wallenberg. Hans uppgifter är så tillförlitliga att modern icke tvivlar en sekund. Sohlman: enligt upplysningar jag fått befann sig Wallenberg slutet -60 ryskt förvar och det var anledning anta han fick god vård fysisk medicinsk. Det var vid årsskiftet 1960-61 Sohlman meddelade UD han från ryskt håll fått informationer enligt vilka Wallenberg befann sig i livet i Sovjet."

Coll.:

Dep Ubk 3210

Jarring/AM

Moskva den 15 april 1964 19		
~~Strängt förtroligt~~		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Broder,

När häromkvällen Kovaljov var hemma hos oss på ett cocktail-party drog han mig undan i ett hörn för att kunna tala ostört ett slag. Det gällde utställningen i Malmö. Som Du erinrar Dig hade vi ju utrikesministern att efter middagen på Harpsund säga några ord till Kovaljov om vikten av att vi fick en allsidig representation av rysk konst på denn utställning, som samtidigt får anses celebrera femtioårsminnet av Baltiska utställningen i Malmö. Nu ville Kovaljov meddela mig att det skulle komma ett mycket representativt ryskt urval av konstverk - närmare bestämt skulle det bli 101 stycken.

Men, sade Kovaljov, så finns där en sak som vi inte talar om och som inte utgör något villkor för vårt bidrag till utställningen i Malmö. Vi går inte som ni och gräver i det förflutna och kräver att vi ska skaffa fram personer som inte finns, som t.ex. Wallenberg. Men jag vill ändå nämna, att det finns tre tavlor, som var utställda på Baltiska utställningen i Malmö 1914 som icke återlämnats till oss. Men, som sagt, vi talar inte härom, avslutade Kovaljov.

Jag sade honom endast, att jag inte kände till något om dessa tre tavlor och jag förlängde inte samtalet med att fråga vilka de var. Men personligen har jag ett svagt

Kabinettsekreteraren L. Belfrage,
Utrikesdepartementet.

minne av att jag läst något om att det på Malmö museum ska finnas några oljemålningar som ryssarna gör anspråk på. Det skulle vara av intresse att veta hur detta ligger till, men jag vore tacksam om det kunde göras utan att det för någon nämns att Kovaljov fört saken på tal med mig. För då blir det säkerligen ett himla upplopp i pressen och det vill ju ingen av oss och minst av allt Kovaljov själv.

Genom att sätta de tre tavlorna i samband med Wallenberg-affären har Kovaljov (om man tänker "ryskt") satt oss i det läget att om vi inte återlämnar tavlorna ska vi inte heller komma och tala vidare om Wallenberg. Jag medger emellertid, att detta inte håller som argumentation ur vår synpunkt men jag vill inte utesluta att Kovaljov anser sig ha gjort ett mycket slugt drag genom att framställa saken så. Eller: är de (svenskarna) verkligen så angelägna om Wallenberg som de säger sig vara måste de i logikens namn återlämna tavlorna. Vi vinner tavlorna och de fortsätter att tjata om Wallenberg - något annat väntar vi oss inte.

Så ungefär skulle jag kunna tänka mig Kovaljovs resonemang.

Gunnar Jarring

Шведское Посольство в Москве

Послу Господину Г.Яррингу

Директор
ИНСТИТУТА ТЕРАПИИ
АКАДЕМИИ МЕДИЦИНСКИХ НАУК СССР
Действительный член АМН СССР
профессор А. Л. МЯСНИКОВ
Москва, Петроверигский пер., дом № 10. *Телефон Б 1-03-13*

«29» - IV 1964 г.

Уважаемый господин посол,

Прошу не отказать в Вашем любезном содействии и препроводить прилагаемое письмо шведскому профессору-ревматологу Нанне Шварц, с которой я ранее имел удовольствие встречаться, но личного адреса которой я, к сожалению, не знаю.

Заранее благодарю Вас за выполнение моей просьбы.

С уважением,

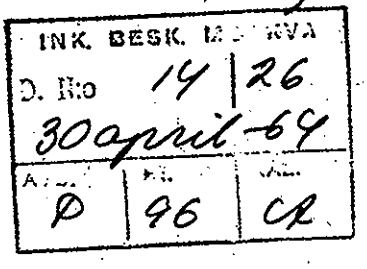

Директор
ИНСТИТУТА ТЕРАПИИ
АКАДЕМИИ МЕДИЦИНСКИХ НАУК СССР
Действительный член АМН СССР
профессор А. Л. МЯСНИКОВ
Москва, Петроверигский пер., дом № 10. *Телефон Б 1-03-13*

«29» апреля 1964 г.

Дорогая г-жа Шварц !

Пишу Вам в связи с вновь появившимися высказываниями в Стокгольме, касающимися судьбы г-на Валленберга. В них делались ссылки на меня, - в том смысле, что будто бы я сообщил Вам какие-то сведения о нем во время Вашего визита в Институт Терапии (в дни ревматологической конференции 1961 г. в Москве).

Как Вы, наверное, помните, я сказал Вам тогда, что я ничего не знаю о г-не Валленберге, никогда не слышал его имени, не имею никакого понятия о том, жив ли он или нет.

Я посоветовал Вам обратиться по данному вопросу в наше Министерство иностранных дел, через Вашего посла или лично. На Вашу просьбу спросить о судьбе данного человека у главы нашего государства Н.С.Хрущева, которого я, по Вашему предположению, должен был лечить,

Директор
ИНСТИТУТА ТЕРАПИИ
АКАДЕМИИ МЕДИЦИНСКИХ НАУК СССР
Действительный член АМН СССР
профессор А. Л. МЯСНИКОВ
Москва, Петроверигский пер., дом № 10. *Телефон Б 1-03-13*

«.....» .....196.....г.

я ответил Вам, что Н.С.Хрущев, как хорошо всем известно, вполне здоров, а я не являюсь его врачом.

По какому то непонятному мне недоразумению эта моя краткая беседа с Вами (она происходила на немецком языке - может быть не вполне совершенном с моей стороны) была неправильно истолкована в шведских официальных кругах.

Позже я узнал, что г-н Валленберг еще в 1947 году умер и что об этом было в дальнейшем сообщено нашим правительством шведскому правительству и семье покойного.

Прошу принять мои наилучшие пожелания полного здоровья и успехов в Вашей научной и врачебной деятельности.

С искренним уважением,

Мясников

Jarring/BK

Chiffer-Telegram

Moskva den 30 april 1964		
N:o (6)		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

Dnr (6). För kabinettsekreteraren personligen. Har idag fått ett brev från Mjasnikov f.v.b. vår kvinnliga läkare. Det kommer med kuriren måndag f.m.

Jarring.

Dep Ubk 3220

Exp 30/4 kl. 18.00/MK

Jag tillskriver er i samband med på nytt framkomna ~~nya~~ uttalanden i Stockholm, som berör herr Wallenbergs öde. I dessa citerades jag – på så sätt, att jag skulle ha givit Eder något slags uppgifter om honom under ett besök vid Terapiska Institutet (under remmatolog-konferensen 1961 i Moskva).

Som ni säkert erinrar Er, sade jag Er då, att ingen vet om herr Wallenberg, aldrig har hört hans namn, och inte har den ringaste uppfattning om han är i livet eller ej.

Jag rådde Er att i denna angelägenhet vända Er till vårt Utrikesministerium, genom Eder ambassadör eller personligen. På Eder begäran, att jag ~~har~~ skulle efterfråga denne persons öde hos vår regeringschef N. S. Chrustjov, vars lärare jag, enligt Eder hypotes, var, svarade jag att N. S. Chrustjov, som alla väl visste, var fullständigt frisk och att jag inte var hans lärare.

På ~~nog~~ grund av något mig oförståeligt missförstånd har detta mitt korta samtal med Eder (det försiggick på tyska språket – vilket jag måhända icke heller behärskar)

blivit felaktigt tolkat i svenska officiella kretsar.

Senare fick jag reda på att hr Wallenberg dog redan år 1947 och att vår regering längre fram i tiden hade medtelat svenska regeringen och den avlidnes familj härom.

Jag ber Er mottaga mina bästa önskningar om full hälsa och framgång i Er vetenskapliga och läkarverksamhet

Med djupaste högaktning

Jarring/AB

Moskva den 30 april 1964. 19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Broder,

Mycken tack för Ditt brev med dess intressanta bilaga. Jag har överlåtit den till vår expert i UD på den frågan och han kommer att noga penetrera den.

Gunnar Jarring

Dr. Gunnar Skans,
S t o c k h o l m.
(adress: St. Eriksgatan 11)

Jarring/BK

Chiffer-Telegram

Moskva den 4 maj		1964
N:o 164		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

Dnr 164. För Belfrage personligen. I Min handskriva översättning brevet mitt 163 har i andra avsnittet andra raden ett "jag" bortfallit. Det bör alltså vara "att jag inget vet om---".

Jarring.

Dep Ubk 3220

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 4 / 5 1964 kl.1330

Inkom den / 19 kl.1530

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 121. Jarring personligen från Belfrage. Har nu fått brevet Edert chiffer 163. Du bör erkänna mottagandet och meddela Du låtit vidarebefordra brevet till adressaten.

Coll.:

Dep Ubk 3210

Ang.

N:o		Bil.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Москва, 5-го мая 1964 года. 19

Уважаемый господин профессор,

Настоящим имею честь подтвердить получение Вашего письма от 29-го апреля вместе с приложением, которое было передано профессору Нанне Шварц, Стокгольм.

С уважением

(Гуннар Ярринг)
Посол Швеции в СССР.

Профессору А.Л.Мясникову,
Директору Института Терапии
Академии Медицинских Наук СССР,

Петроверигский пер.10, М о с к в а .

Jarring/BK

Chiffer-Telegram

Moskva den 26 maj 1963		
N:o 191		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet

Stockholm

Löses av Salwing eller ställföreträdare.

Dnr 191 . För Belfrage. Primo ~~Hart~~ samtal med Kovaljov idag med uppläggning som överenskommet hemma i Stockholm. Samtalet var helt vänskapligt och angenämt ehuru helt negativt till vår uppläggning. Vi hade redan 1957 fått klart besked; nu hade dessutom Mjasnikov givit samma besked; varför kunde nu cike svenska regeringen stiga fram och förklara ärendet avslutat? Hur skulle sovjetregeringen kunna göra ny undersökning när det inte fanns något att undersöka? Jag framhöll ett svenskt framträdande ovan antytt slag skulle medföra presskampanj ytterst negativt inslag inför eller samtidigt Chrustjovs besök. Jag argumenterade länge utförligt att löfte ytterligare undersökning skulle ge positivt intryck och vara bådas vårt intresse de goda förbindelsernas namn. Kovaljov tidvis förgrymmad över vi underkände ~~våren~~ noten 1957. Jag förklarade vi icke underkände något men nytt element tillkommit genom Mjasnikov - ~~Sveri~~ svart samtalet. Kovaljov frågade om jag trodde Mjasnikov ljög. Jag framhöll det icke var min sak bedöma om någon for med osanning. Jag hade att hålla mig till att det förelåg två helt divergerande utsagor och detta vore grund förnyad undersökning. Kovaljov erbjöd mig sammanträffande Mjasnikov. Jag svarade jag med nöje skulle träffa honom och skulle noggrannt och korrekt framföra vad han hade att säga. Men man skulle inte förvänta sig att jag skulle göra uttalande om hans sanningsenlighet.

Secundo. Samtalet som varade 1 tim 20 minuter slutade med att Kovaljov förklarade att saken skulle diskuteras med Chrustjov, som just återkommit från UAR, i samband med genomgång programmet hela Skandinavien-besöket. Han kunde dock inte se någon framgång vår uppläggning. Vi borde förklara ärendet avslutat mot bakgrunden de klara besked vi erhållit. Utförlig redogörelse nästa kurir.

Jarring.

Exp 28/5 61. 12.00 [illegible]

Jarring/AB

ang.

Moskva den 26 maj 1964		19
N:o Strängt förtroligt.		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Exp. med kurir 28.5.64

Broder,

När jag i går kväll träffade Kovaljov på Utrikesministeriets "skandinaviska afton" omtalade jag för honom att jag varit hemma i Stockholm och att jag där haft samtal med stats- och utrikesministrarna, statsrådet Palme och Dig i Wallenbergsfrågan. Jag sade honom att jag gärna ville träffa honom för att redogöra för vad som förevarit vid våra samtal i Stockholm. Han sade - nästan ivrigt - att han skulle skjuta allt annat åt sidan för att få träffa mig. Jag i min tur lovade att ringa honom under dagens lopp.

Då jag under alla förhållanden komme att träffa honom vid den lunch som utrikesministeriet i dag gav för Kromnow fann jag det bättre att förlägga sammanträffandet före lunchen, då jag eljest löpte risken att icke sammanhängande kunna få redogöra för mitt ärende.

Jag inledde samtalet med att säga, att jag hemma i Stockholm funnit förberedelserna för Chrustjovs besök långt framskridna och allt tydde på att det skulle gå väl i lås. Men härom kunde säkert vice protokollchefen Korjagin och säkerhetschefen Tjekalov berätta då de nu återkommit till Moskva. Intresset för besöket vore mycket stort överallt i Sverige och alla bemödade sig om att det skulle bli angenämt och instruktivt för ministerpresidenten och hans följeslagare.

Vi hade ju tidigare talat om Mjasnikovs brev till Nanna

Kabinettssekreteraren Belfrage
Stockholm.

Svartz, och nu hade jag hemma i Stockholm erfarit, att professor Svartz hade för avsikt att svara på hans brev - det hade kanske redan avgått. Vi ansåg, att svaret var en sak mellan Nanna Svartz och Mjasnikov, men jag visste att hon icke godtog hans förklaring utan vidhöll att hon vid sitt samtal med honom erfarit att Wallenberg var i livet, att han var sjuk och omhändertagen på sjukhus. Saken befann sig alltså på samma stadium, nämligen att utsaga stod mot utsaga. Vi var därför i ett svårt läge inför Chrustjovs besök. Regeringen var helt besjälad av en önskan att göra besöket till en framgång men samtidigt var det omöjligt att icke mot den bakgrund vi hade, föra Wallenbergsfrågan på tal. Pressen - och familjen - skulle aldrig låta en utebliven förfrågan passera utan med all säkerhet skulle det uppstå en del mindre behaglig publicitet. Vi hade nu under en följd av år lyckats behandla Svartz - Mjasnikov-uppgifterna med så stor diskretion att ingenting härom kommit ut i pressen. Vi komme att göra vårt bästa för att detta skulle fortsätta, men för att förebygga negativa utslag vid besöket - riskerna vore stora att Svartz-uppgifter på ett eller annat sätt komme ut - undrade jag dock om vi inte skulle kunna finna en utväg som skulle kunna förhindra sådana. Jag ville be dem övertänka om dock icke ministerpresidenten kunde vid sitt sammanträffande med statsministern ge ett löfte om en förnyad undersökning i Wallenbergsfallet. Jag vore övertygad om att ett sådant löfte skulle ha en helt positiv effekt på svensk opinion och svensk press. Eller om det vore lättare och ur någon synpunkt bättre kunde det tänkas att vi från UD släppte ut ett pressmeddelande och ett löfte om en sådan förnyad undersökning, någon tid före ministerpresidentens besök. Det torde komma att få samma goda effekt och jag vore övertygad om att statsministern till ministerpresidenten komme att uttrycka sin tacksamhet för en sådan hjälpsam inställning. Jag vore övertygad om att därmed irriterande presskritik skulle kunna undvikas. Läget hemma i Stockholm i Wallenbergsfrågan vore sådant, att den måste i någon form komma upp; vi ville emellertid göra alla ansträngningar för att dess upptagande icke skulle medföra några negativa effekter; med den uppläggning jag relaterat skulle den kanske till och med få en positiv karaktär - tacksamhet för att frågan på nytt togs upp till prövning.

Kovaljov åhörde min framställning utan att avbryta mig. Jag vill redan här framhålla att hela samtalet fördes i en helt vänskaplig och

angenäm anda, frånsett en del sarkasmer från Kovaljovs sida; vid några tillfällen var han - eller i varje fall lät han - förgrymmad över vår inställning.

Kovaljov inledde med att säga, att han förväntat sig att vi nu skulle kunna "likvidera" Wallenbergsärendet. Det var honom obegripligt, att professor Svartz kunde ha något att invända mot Mjasnikovs brev. Denne hade sagt sanningen, den absoluta sanningen och inget annat. Ville vi nu tvivla på Mjasnikovs ord? Trodde vi att han var en lögnare? Trodde vi mer på Nanna Svartz än på Mjasnikov? Jag invände att för mig var det inte fråga om tro; jag kunde inte avgöra vem som talade sanning men ett faktum var att utsaga stod mot utsaga. Kovaljov inskjöt, att det var en olycka, att ingen varit närvarande vid samtalet, inte ens en tolk. Kanske berodde missförståndet på språksvårigheter - han visste att Mjasnikovs tyska var svag. Hur var det med Nanna Svartz i det avseendet? Jag svarade, att jag inget visste om hennes tyska; jag hade aldrig hört henne tala det språket.

Kovaljov tog vid igen. Hade vi glömt att vi 1957 fått en not som förklarade, att Wallenberg var död i fängelset vid given tidpunkt och att han kremerats? Litade vi icke på en officiell uppgift? Hade vi icke förtroende för sovjetiska vederbörande? Jag svarade, att jag tyckte det innebar mycket förtroende när jag kom upp till honom och satt så här och diskuterade fullständigt öppet och ärligt vad som kunde göras i Wallenbergs-ärendet - det enda problem som återstod i de svensk-sovjetiska förbindelserna - för att göra Chrustjovs besök i vårt land en framgång. Vi tvivlade icke på den not som avgavs 1957, men nu var läget ett annat: Nanna Svartz uppgifter hade tillkommit och det vore väl icke orimligt att man i det goda samförståndets tecken toge dessa som en anledning till en omprövning, eller för att uttrycka det på annat sätt till en kompletterande omprövning. Men, vi måste ju inse, att Mjasnikov aldrig haft Wallenbergs namn i sin mun, invände Kovaljov, till vilket jag endast kunde upprepa att uppgift stod mot uppgift; vi önskade bryta denna cirkel och jag trodde det

lätt kunde ske på det sätt jag angivit.

Vårt samtal kom därefter närmast att bli ett bollande med argument och motargument och kom att i huvudsak röra sig på samma linje som ovan angivits. Mot slutet övergick Kovaljov till att mer och mer understryka en fråga som han ställde i början av samtalet och vilken jag då närmast uppfattade som retorisk: hur skulle sovjetregeringen kunna göra en ny undersökning när det inget fanns att undersöka? Denna fråga blev mer och mer direkt: vad skulle man kunna undersöka? Jag hänvisade till det faktiska läget med två divergerande utsagor; nog fanns där tillräckligt att undersöka. Men då kom omedelbart Kovaljov med sin tes om att Mjasnikov sagt allt vad som sägas kunde; det fanns inte mer att undersöka. Men lika fullt var han efter en stund tillbaka till frågan om vad som kunde undersökas. Men - vi hade redan 1957 delgivits det definitiva beskedet om Wallenbergs öde. Jag upprepade, att jag var övertygad om att ett löfte om en förnyad undersökning skulle vara värdefullt och ge ett positivt intryck. Jag var övertygad om att man visste hur en sådan undersökning lämpligen skulle utföras. Vi finge avvakta resultatet och vi förstod fuller väl att det inte kunde föreligga före Chrustjovs besök.

Under samtalet föreslog Kovaljov, att jag skulle sammanträffa med Mjasnikov så att jag kunde övertyga mig om att han talade sanning. Till detta svarade jag, att jag mycket gärna skulle sammanträffa med Mjasnikov som jag till namnet väl kände som en framstående och internationellt ryktbar vetenskapsman. Jag skulle med största nöje lyssna till vad han hade att säga och noggrannt och korrekt rapportera till Stockholm om ett eventuellt samtal. Men jag framhöll för Kovaljov, att han inte skulle förvänta sig något uttalande av mig om sanningsenligheten av Mjasnikovs utsaga. Jag ämnade inte uppträda som något slags skiljedomare mellan de båda professorerna.

Som jag redan meddelat Dig slutade vårt samtal med att Kovaljov förklarade sig skola ta upp saken i samband med den allmänna genomgång man skulle ha med Chrustjov personligen om Skandinavienresan. Han skulle därefter återkomma. Han underströk emellertid ytterligare, att han inte ansåg att vårt förslag kunde leda till något. Vi borde istället inrikta oss på att en gång för alla avskriva Wallenbergsärendet; vi

hade fått besked och mer var icke att förvänta. Jag framhöll än en gång, att jag trodde vårt förslag var värt att övertänka. Jag tackade honom för att vi kunnat tala så öppet och upprik-tigt om våra problem och Kovaljov instämde helt i att det varit nyttigt att utbyta synpunkter i detta svåra ämne. Men hur skulle vi kunna finna en lösning?

Tio minuter senare satt jag vid lunchbordet vid sidan av Kovaljov. Vi berörde icke vårt samtal utan ägnade oss helt åt en mycket angenäm måltid till arkivdelegationens ära. Mot slutet av lunchen sade Kovaljov plötsligt och oförberett - som hans sed ofta är: när faller domen över Wennerström? Jag svarade med att säga, att jag inte berört Wennerström under vårt långa samtal i dag. Eftersom han nu fört honom på tal kunde jag säga så mycket att även detta namn självfallet hade ett visst inflytande på det delikata läge i vilket vi befann oss i fråga om Wallenbergs-affären. Vi sammankopplade emeller-tid icke dessa två angelägenheter, och avsåg inte göra det. Men en lösning av Wallenbergsfrågan kunde naturligtvis endast ha välgörande inflytande på alla sidor av de svensk-sovjetiska relationerna.

Därefter försvann Wennerström ur bilden. Det är första gången som Kovaljov tagit dennes namn i sin mun i samtal med mig - lika litet som jag berört honom. Man kan fråga sig varför Wennerström nämndes. Min tolkning är närmast, att Kovaljov ville förvissa sig om att vi icke tänkte använda honom som ett utpressningsmedel.

Gunnar Jarring

Strängt förtroligt

Broder (Belfrage)

Enkelt några reflexioner i anskrivning till mitt brev till Dig i dag om mitt samtal med Kovaljov i Wallenbergsaffären.

Det ~~i ju~~ framgår ju ganska klart av hans sätt att ta upp saken att man är gjorde angelägen att inför Chrustjovs besök få saken ~~få~~ avförd från den ~~agenda~~ som man väntar att vi framlägger. Man kan regeringen ~~trots~~ underlåta att ta upp Wallenbergsfrågan – även om man en fått ta del av bevisningen ~~som~~ bror till hans Swartz? Skulle man kunna underlåta det även om detta brev publicerades? Tages Wallenbergsfrågan upp – med eller utan att nämnas på den ~~punkt~~ agenda som ju måste upprättas – blir naturligtvis reaktionen

från Chrustjov sida våldsam – mot oss men
också mot hans omgivning (d.o.s. Gromyko,
Orlov, Kovaljov) som inte kunnat hindra att
den på nytt kommit upp. Detta vet naturligtvis
dessa att för väl, i synnerhet de två sist-
nämnda som jag förmodar ~~skir~~ är mest utsatta
om inte att gå i lås. bifall ha klart för oss att de ~~[illegible]~~
för den stores vrede. Inte blir de ~~[illegible]~~ sistlitt nämligt
inställda mot oss efter besöket, om frågan
trots att stänt på sin spets. Och samtidigt
förstår jag mer än väl regeringens ~~[illegible]~~ ställning
om saken inte tas upp under Chrustjovbesöket
– valår och oppositionens attacker. – det är
ju nästan så att jag om jag varit i Erhardts
kläder skulle jag hellre ha avgått under
trycket från Wennerström-affären och
överlämnat åt Ohlin att behandla
Wallenbergsaffären med Chrustjov

när han kommer till oss i ~~juni~~.

Emellertid måste vi nu bestämma oss för hur vi ska reagera på Nejasnikovs brev. Det kan ~~ju~~ ~~väl~~ icke publiceras nu att hela historien om hanna Sverets samtidigt publiceras. Och den är en sensation av stora mått där Nejasnikovs dementi säkerligen kommer att tindra sig minsta intressen.

Jag är borta i Kazachstan och Alma Ata tisdag till fredag (15/6) och om Du skriver till mig hitom vore det bra om Du skrev på kuverten "att öppnas av G. J. personligen".

Timmarle är den ende här som är informerat om Nejasnikov-historien och därför handla avan indicerade försiktighetsmått är av nöden.

Jarring/AB

Chiffer-Telegram

Moskva den 27 maj	1964
N:o	BIL.
INK. D. N:o	
AVD. GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

B r å d s k a n d e
Dnr 192. För Belfrage.

Anslutning mitt 191 vore det av värde erfara om Svartz avsänt sitt brev. Jag framhöll för Kovaljov hon komme svara direkt med posten, om hon ej redan gjort det, och att vi ansåg svaret vara en sak mellan henne och Mjasnikov. Om möjligt vore jag tacksam få texten dagens kurir.

Jarring

Exp 27/5-64 61. 10.00/[illegible]

Dep Ubk 3220

Jarring/AB

Moskva den 29 maj 1964. 19		
N:o Strängt förtroligt.		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

ang.

Broder,

När jag nu i tidningarna läst om alla förhören med Wennerström slår det mig plötsligen: har Ni någonsin tänkt på att fråga Wennerström om han vet något om Wallenberg?

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren Belfrage
Stockholm.

Dep Ubk 328 Exp. 29.5.64 AB

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 29 / 5 1964 kl. 1530
Inkom den / 19 kl. 1730

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 143. Jarring personligt från Belfrage.

Svaret Edert chiffer 192 avsänt först idag med posten direkt till M. I svaret varav kopia sändes Dig nästa kurir bekräftas bl a följande

Primo. Att S. vid samtalet med M. i januari 1961 berättat P denne om många uppgifterna till stöd för att W. fanns i Sovjet mitten 1950-talet och även långt senare var i livet.

Secundo. Att M. på hennes fråga medgivit att han kände till fallet och visste att han alltjämt fanns i Sovjet.

Tertio. Att de vid flera tidigare sammanträffanden då de samtalat på tyska förstått varandra synnerligen väl, vilket också varit fallet 1961.

Quarto. Att M. vid samtalet 1961 i januari nämnde att W. var i mycket dåligt tillstånd. S. är mycket angelägen att Du vid ev. samtal med M. framhäver uppgifterna enligt Primo. Över huvud taget tror vi det är viktigt att vid samtal med ryssarna beträffande vårt önskemål ny undersökning framhålls att det ju även finns andra uppgifter än vittnesmålet M. contra S. till stöd för att W. funnits i Sovjet långt efter 1947.

Coll.:

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 1/6 1964 kl. 0807

Inkom den / 19 kl. 1007

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

Utan nummer. Personligt och strängt förtroligt för Jarring från Belfrage.

Vid tillfälligt sammanträffande lördag kväll Belochvostikov förde statsministern W-frågan på tal med anledning av ett samtal som Bergqvist dagen innan haft med sekreterare Streltsov vid sovjetambassaden. På statsministerns önskan hade jag idag informellt långt samtal med Belochvostikov tillsammans med Dick Bergström. Samtalet ägde rum i Dicks bostad. Rymko och nya ryska ambassadrådet också närvarande. Vi dryftade först brevet från M. till N.S., som jag sade nu hade besvarats av S. Hon hade i sitt svar vidhållit sin version händelsen. Härtill replikerade Belochvostikov att med M:s brev saken ju vore definitivt avslutad och att sovjetregeringen inte kunde göra mer. Jag svarade att svenska regeringen tyvärr inte kunde dela denna uppfattning. Å svensk sida eftersträvades ett fullständigt klarläggande av vad som förekommit såväl vad gällde mellanhavande M. och N.S. som överhuvud W:s öde.

Jag framhöll att regeringen inte kunde undgå att vid Chrustjovs besök på nytt dra upp frågan så som saken nu låge till. Dess livliga förhoppning var att någon ytterligare ansträngning kunde göras från sovjetisk sida, exempelvis genom att utlova en ny undersökning i syfte att söka bringa större klarhet i W-affären både mot bakgrunden av ytterst knapphändiga sovjetiska besked och framför allt vad som senast förekommit mellan M. och N.S., där utsaga stod mot utsaga från två framstående vetenskapsmän. Jag erinrade detta sammanhang om att det besked vi erhållit 1957 endast redovisat slutsatsen att W. avlidit 1947, vilket allt alltså icke kunde betraktas som slutgiltigt klarlagt faktum.

Belochvostikov reagerade negativt tanken ny undersökning och hänvisade till att man genom M:s brev tillgodosett statsministerns önskemål vid Gromykos besök. Han utlovade likväl, ehuru med tydlig motvilja, att vid sitt förestående besök Moskva - B. flyger hem idag - redogöra för vårt samtal.

Jag nämnde för honom om ditt samtal med Kovaljov och underströk att vi önskade genom dessa öppna och förtroendefulla samtal söka klargöra hur svenska regeringen såg på frågan. Under det fortsatta samtalet

Coll.:

nämnde jag att Bergqvist vid sitt samtal dagen innan på egen hand spontant framkastat möjligheten av att ett par framstående svenska jurister kunde komma till Moskva för att tillsammans med ryska vederbörande söka få fakta så klarlagda som möjligt.

På denna tanke reagerade Belcohvostikov häftigt hänvisande till rysk suveränitet och prestige.

Jag genmälde att Bergqvists idé endast var ett exempel på hur vi här vände och vred på hela frågan i syfte att finna en framkomlig väg. Självfallet ville vi inte proponera något som från sovjetisk sida bedömdes som helt oacceptabelt. Vi hade endast den önskan att finna någon form av svensk-rysk samverkan, som gjorde det möjligt för svenska regeringen att för familjen och den svenska opinionen redovisa W-affärens läge utan att framkalla negativ publicitet i samband med Chrustjovs besök. Samtalet slutade vänskapligt, men i sakfrågan uttryckte Belochvostikov allvarliga bekymmer för hur man i Moskva skulle reagera. Innan han gick frågade han om anledningen till regeringens frigivande av materialet i Wennerström-affären, som han fann illavarslande ur sunpunkten våra förbindelser och då särskilt Chrustjovs besök. Jag gav några allmänna synpunkter de inrikespolitiska motiv som föranlett regeringen att före riksdagsdebatten frisläppa så stor del som möjligt av förhörsprotokollen. Regeringens allmänna inställning var sålunda att det vore bättre med bred publicering av fakta än vildvuxen ryktesflora och tidningsspekulationer. Här hoppades man nu att under de veckor som återstode innan Chrustjovs besök den offentliga diskussionen och stämningen skulle lugan ner sig. Slutligen lämnade vi på Belochvostikovs begäran några uppgifter om den tilltänkta dagordningen för samtalen med Chrustjev. Härtill återkommer vi måndag.

Jarring/AB

Moskva den 8 maj 1964.19		
N:o	Strängt förtroligt.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Exp. med kurir 12/5

Broder,

Under mottagningen på tjeckiska ambassaden, på deras nationaldag, kom Kovaljov fram till mig och inledde ett samtal som till en början rörde sig om de pågående förhandlingarna om de baltiska fordringarna. Därefter sade han helt abrupt: Jag har haft en påringning i dag från professor Mjasnikov, som ni ju känner. Han undrar om ni har lämnat fram det brev till Nanna Svartz som han sänt till Er? - Jag svarade - onekligen icke utan en viss förvåning - att det borde Mjasnikov väl veta. Jag hade ju svarat honom, att jag vidarebefordrat hans brev. Hade inte Mjasnikov fått mitt svar? - Jo, medgav omedelbart Kovaljov. Det hade han fått. Nu borde vi väl vara nöjda och nu kunde vi väl stryka ett streck över Wallenbergsfrågan för alltid? Jag svarade, att jag icke kunde ge honom ett svar härpå. Som han väl visste behandlades Wallenbergsfrågan på allra högsta nivå hemma i Sverige och jag hade inte haft någon reaktion från Stockholm; jag visste inte vad man ansåg om brevet till Nanna Svartz. Visst var det nyttigt att Mjasnikov klargjort vad han sagt till Nanna Svartz, så mycket kunde jag medge. Kovaljov framhöll, att han var övertygad om att Mjasnikov icke skulle ha något mot att hans brev till Nanna Svartz publicerades. Och så tillade han: om Nanna Svartz inte hade något

Kabinettssekreteraren Belfrage
Stockholm.

mot det. Kovaljov fortsatte med att i olika vändningar understryka, att vi väl dock måste inse att vi inte kunde fortsätta att låta Wallenbergsfrågan förstöra de svensk-sovjetiska förbindelserna som ju eljest utvecklade sig så väl. Skulle vi icke kunna låta Mjasnikovs brev till Nanna Svartz låta vara slutet på denna affär?

Denna sista fråga framfördes i allt sorlet på den tjeckiska nationalmottagningen i nästan bedjande ton. Jag kunde inte annat än upprepa, att jag inte var den som kunde ge honom svaret på frågan.

Gunnar Jarring

Jarring/AB

Chiffer-
Telegram

Moskva den 11 juni 1964		
N:o 221		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet.
Stockholm.

Dnr 221. För kabinettssekreteraren personligen

Jag blev i dag uppkallad till vice utrikesministern Orlov som i närvaro av Kovaljov och en tolk till mig framförde nedanstående meddelande. Detta lästes upp på ryska och översattes av tolken till svenska.

Primo. Sovjetiska vederbörande hade genomfört den noggrannaste undersökning i Wallenbergsfallet med anledning av det samtal jag haft med Kovaljov den 26 maj 1964.

Secundo. Resultatet av denna undersökning är detsamma som framlagts i ett memorandum den 6 februari 1957 i vilket meddelades omständigheterna kring Raoul Wallenbergs död 1947.

Tertio. Det funnes inga som helst ytterligare omständigheter som kunde medföra något nytt i denna fråga.

Quarto. Uttalanden av några personer om att Raoul Wallenberg skulle ha varit i livet efter 1947 beror antingen på misstag eller också återspeglar de vissa kretsars strävanden att komplicera relationerna mellan Sovjetunionen och Sverige.

Quinto. Wallenberg har icke efter 1947 befunnit sig i någon hälsovårdsanstalt, i något fängelse eller på någon annan plats.

Sexto. På sovjetisk sida finns inget som helst tvivel om att Raoul Wallenberg avled den 17 juli 1947 i Ljubjankafängelset.

Septiano. Då nu alla möjligheter för undersökning av Raoul Wallenbergs öde är redan fullständigt uttömda har sovjetsidan ingen grund (osnovanie) att vidare sysselsätta sig med denna fråga. Ett återkommande till en diskussion av detta beklagansvärda faktum

i det förgångna kan endast vålla de svensk-sovjetiska relationerna skada.

Octavo. Jag mottog meddelandet utan någon kommentar och sade att jag omedelbart komme att bringa det till min regerings kännedom.

Järring

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 10/6 19 64 kl. 1925

Inkom den / 19 kl. 2125

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 169. Förtroligt för Järring från polchefen.
Samtalet måndag med Statskevitj blev vad beträffar W-affären på stället marsch. S. hänvisade sovjetisk suveränitet när jag berörde tanken på nmgon slags "substantiering" av de ryska beskeden. S. reagerade dock mycket lugnt och opolemiskt som om själva idén och vårt sätt att resonera icke vore honom främmande.+

Coll.:
Dep Ubk 3210

1. Sovj. vederbörande har genomfört
(noggrannaste undersökning i samhand
med den sista förfrågan av 26 maj
(om den sv. dipl. Pb

2. Resultatet av denna undersökning
har redan framlagts i en p. m.
av den 6 februari 1957 i vilket
meddelades omständigheterna
kring Raoul Wallenbergs död
1947.

3. Det finns inga som helst
(ytterligare omständigheter ~~eller~~
~~inga omständig~~ som kan
(~~[illegible]~~ framföra något nytt i
(denna fråga.

meddelade från
Orlov
11.6.64

4. Sådbetecknar huddelanden
uttalanden av någon praktiker
om att RW skulle vara i
livet efter 1947 beror antigen
på misstag eller återspeglar
vissa kretsars strävanden
att komplicera relationer
mellan SSSR och SF
5. RW har icke efter 1947 varit
i någon häkaverdenstatt,
fängelse eller på någon annan
plats.
6. På sovj. sida finns det
inget som helst tvivel om
att RW avled den 17 juli 1942
i Ljubljanka-fängelset.

7. Då nu alla ~~medel~~ möglig-
heter för att underlätta möglig-
heterna för undersökning av
RWS ~~nu är~~ är redan fullständigt
utönda har sovjetsidan
ingen grund (acceptabelt)
att ~~för~~ vidare sysselsätta
sig med denna fråga.
Återkommande till att
diskutera av denna beklagans-
(herda fakta i det förgångna
kan endast vålla skada,
(för de sovj. sv. relationerna.

II

I samband med [illegible] 31.1.67 har jag fått i uppdrag att meddela följande.

Sorg. Undertecknade har genomfört en allsidig undersökning med syfte att pröva de uppgifter som finns i fr. beskr. p.m. av 31/1 beträffande mantagarens på fr. båt. B.S. Öde, som sjönk i Östersjön 1942.

Som bekant var Östersjön inbegripet i ~~det~~ hitleristiska Tysklands krigsskådeplats.

I det område där det pågick de häftigaste striderna med det

Dessa strider ur förbundna
med väldiga förbesitv i
hänsyfiliv nervid de
(våra förhållanden som finns
då ~~gjorde det om~~ her
omöjliggjort att genomföra
en exakt registrering av
de som ankommit.
Även
Om svenska sjömän
vore i aktiva striderna
(område som man kan
anta att de ankom liksom
(många hundratusentals
tvoj. medbory.
~~under alla förhållanden~~
~~kan det f~~

I varje fall har det
exakt fastställts att
SSSR icke finns
några svenska tjänstar
från Bergt Steves
berättning.

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 15 / 6 1964 kl. 1915
Inkom den 15 / 6 1964 kl. 2115

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 175. För Finnmark från Belfrage.

Primo. Du bör till Orlov muntligen framföra följande i anslutning sovjetiska meddelandet Jarrings chiffer 221 "innan publicering sker av det besked i Wallenbergs-ärendet som lämnades svenska ambassadören i Moskva 11 juni önskar statsministern ha ett samtal om saken under premiärminister Chrustjovs besök i Sverige. Jag får anhålla att detta på lämpligt sätt framföres till premiärministern".

Secundo. Du bör undvika kommentarer eller diskussion i saken och endast säga Du instruerats framföra meddelandet primo.

Tertio. Tacksam telegrambesked när Du framfört meddelandet.

Coll.:
Dep Ubk 321

Finnmark/AB

Chiffer-Telegram

Moskva den 16 juni		19[illegible]4
N:o 232	(1)	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet

Stockholm

Dnr 232. Edert 175 För Belfrage.

Orlov idag frånvarande Moskva men uppgives återkomma morgon förmiddag då jag begärt sammanträffande.

Finnmark

Dep Ubk 3220

Exp. 16.6 64 kl. 12.22 AB

Finnmark/AB

Chiffer-Telegram

Moskva den 17 juni 1964		
N:o 234	F 5	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Stockholm

Dnr 234. Vårt 232. För Belfrage.
Meddelandet 175 primo idag sjuttonde framfört Orlov som lovade vidarebefordra detsamma till Chrustjov tilläggande att allt vore gjort från sovjetisk sida och att ingenting mer funnes att göra i ärendet.

Finnmark

Dep Ubk 3220 Exp. 17.6.64 kl. 10.00 AB

Jarring/FR

Ang.
"guldstetoskop" till
Mjasnikov

Moskva den 30 november 1964.		1 bil.
N:o Förtroligt		Bil.
Ink. D. N:o		
Avd. I MP	Gr. 38 80	Mål.

Broder,

I gårdagens nummer av Nedelja (Izvestijas söndagsbilaga) förekommer ett foto av professor Mjasnikov - här bifogat - samt därunder följande text:

"I nästan halvtannat århundrade har läkarna haft ett enkelt instrument till hjälp vid avlyssnandet av hjärtats impulser - stetoskopet. Oftast tillverkas detta av trä, mera sällan av ben eller ebonit. Men i april nästa år skall till tro framstående medicinare högtidligen överlämnas stetoskop, gjorda av guld. Bland dem som denna vecka utsetts till denna Internationella kardiologsällskapets högsta utmärkelse, befinner sig även ledamoten av Sovjetunionens medicinska akademi, chefen för Terapiinstitutet, Alexandr Leonidovitj Mjasnikov.

Den förste sovjetiske mottagaren av "Guldstetoskopet" är författare till 120 vetenskapliga arboten, åtta monografier och handböcker. Hans stora arbete om en av de allra farligaste sjukdomarna - ateroskleros - har icke sin like i den medicinska världslitteraturen. Alexandr Leonidovitj har skapat en ny lära om leverns sjukdomar och framlagt en intressant teori om hypertonins natur".

Jag förmodar att Du - lika lite som jag - skådat Mjasnikovs anletsdrag. Det insändes som ett bidrag till vår Wallenberg-dossier.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,

Utrikesdepartementet.

Kop. med kurir
4.12.64

Dep Ubk 328

DEPARTMENT OF STATE

INCOMING TELEGRAM

DIVISION OF CENTRAL SERVICES TELEGRAPH SECTION

WAR REFUGEE BOARD APR 1945 DEPARTMENT OF STATE

VLP-123
This telegram must be closely paraphrased before being communicated to anyone. (~~SECRET~~)

Stockholm

Dated April 4, 1945

Rec'd 5:42 p.m.

UNCLASSIFIED

Secretary of State

Washington

APR 6 1945

1251, April 4, 5 p.m.

Great concern is felt by Swedish Foreign Office over disappearance of it's attache to Budapest Legation, Roaul Wallenberg. Unconfirmed radio reports state that he has been murdered. Swedish Legation in Moscow has been instructed to request the assistance of the Russian Government in determining Wallenberg's fate.

My 14, April 4, 5 p.m., repeats this to Moscow.

We had a special interest in Wallenberg's mission to Hungary and would greatly appreciate any support our Embassy at Moscow can give the Swedish Legation in Moscow with respect to this matter.

JOHNSON

JT

DOR Per. Unit

Cat. .....

Dist. .....

701.5864/4-445

UNCLASSIFIED

APR 1 1945

Recharged per form 05-507 A. Jaeger

UNCLASSIFIED

PREPARING OFFICE WILL INDICATE WHETHER

Collect

Charge Department:

Charge to

TELEGRAM SENT

Department of State

Washington

PREPARING OFFICE WILL TYPE HERE CLEARLY THE CLASSIFICATION OF THE MESSAGE:

SECRET

APR 9 1945

War Refugee Board

AMEMBASSY

MOSCOW

824

The following to Harriman from Department and War Refugee Board.

701.5864/4-445

Reference is made to Stockholm's no. 14 of April 4 to you, repeated to the Department as no. 1251 of April 4.

Department and Board would appreciate your giving all possible support to the Swedish Legation in Moscow in its request to the Russian Government for assistance in determining the fate of Raoul Wallenberg, Attache to the Swedish Legation in Budapest.

The War Refugee Board had special interest in Wallenberg's mission to Hungary because of his outstanding work in protecting Jews and other victims of enemy oppression during the enemy occupation of Hungary.

701.5864/4-445

UNCLASSIFIED

CS/MAJ

APR 9 1945 PM

DCR Per. Unit

STETTINIUS

WRB:MMV:KG
4/9/45

EE NOE SE

Declassified per form DS-507 P. Jeger 1/21/65 D.L.

DEPARTMENT OF STATE

INCOMING TELEGRAM

DIVISION OF CENTRAL SERVICES TELEGRAPH SECTION

MFD-773
This telegram must be closely paraphrased before being communicated to anyone. (SECRET)

Moscow via War

Dated April 12, 1945

Rec'd 9:04 a.m.

UNCLASSIFIED

WAR REFUGEE BOARD
APR 13 1945
DEPARTMENT OF STATE

Secretary of State,

Washington.

1137, April 12, 10 a.m.

Swedish Legation in Moscow was informed in late December by the Soviet Foreign Office that Wallenberg (REDEPTS 824, April 9, 7 p.m.) was safe in Budapest. Legation later received a report from the Swedish Mission in Bucharest that Wallenberg had left Budapest alone by automobile for an unknown destination and had disappeared. Moscow Legation thereupon asked Soviet authorities to endeavor to trace him, which they promised to do. The Swedes say they have no reason to think the Russians are not doing what they can and they do not feel that an approach to the Soviet Foreign Office on our part would be desirable. (Sent to Department as 1137; repeated to Stockholm as 16)

The members of the Swedish Mission in Budapest are expected to arrive in Moscow within a few days en route to Stockholm and may have additional information concerning Wallenberg.

HARRIMAN

REP

701.6204/4-1245

UNCLASSIFIED

UNCLASSIFIED

May 8, 1945

In reply refer to
WRB 701.5864/4-1245

My dear General O'Dwyer:

I have received your letter of April 12, 1945 addressed to the Secretary of State with respect to the concern of the War Refugee Board in the fate of Raoul Wallenberg, Special Attache to the Swedish Legation in Budapest and advising of Secretary Morgenthau's personal interest in Mr. Wallenberg's welfare.

The War Refugee Board has received paraphrases of all the cables to and from Stockholm and Moscow which unfortunately have failed to produce any news of Mr. Wallenberg's whereabouts. As you may have already noted, a cable was dispatched on April 30, 1945 to our representative in Hungary requesting General Key to ask the Soviet military authorities for information concerning Mr. Wallenberg's whereabouts and expressing the concern of this Government in his welfare because of meritorious activities in protecting Jews from persecution by the German and Hungarian Nazis. I shall advise you immediately of the contents of the reply to this further inquiry as soon as it has been received.

Please assure Secretary Morgenthau that the Department will pursue the inquiry concerning Mr. Wallenberg as long as any possibilities of information remain to be explored.

Sincerely yours,

George L. Warren
Adviser on Refugees and
Displaced Persons

Brigadier General William O'Dwyer
Executive Director,
War Refugee Board,
Treasury Department,
Washington, D.C.

MAY 8 1945 P.M.

GLW
WRB:GLW:hoj
5/8/45

Declassified per form DS 507 G. Jaeger

UNCLASSIFIED

Confidential File

701.5864/4-1245

CS/LE 701.5864/4-1245

DEPARTMENT OF STATE

INCOMING TELEGRAM

DIVISION OF CENTRAL SERVICES TELEGRAPH SECTION

WAR REFUGEE BOARD APR 1945 DEPARTMENT OF STATE

VLP-123
This telegram must be closely paraphrased before being communicated to anyone. (~~SECRET~~)

Stockholm

Dated April 4, 1945

Rec'd 5:42 p.m.

UNCLASSIFIED

Secretary of State

Washington

APR 5 1945

1251, April 4, 5 p.m.

Great concern is felt by Swedish Foreign Office over disappearance of it's attache to Budapest Legation, Roaul Wallenberg. Unconfirmed radio reports state that he has been murdered. Swedish Legation in Moscow has been instructed to request the assistance of the Russian Government in determining Wallenberg's fate.

My 14, April 4, 5 p.m., repeats this to Moscow.

We had a special interest in Wallenberg's mission to Hungary and would greatly appreciate any support our Embassy at Moscow can give the Swedish Legation in Moscow with respect to this matter.

JOHNSON

JT

DOR Per. Unit

Cat. .....

Dist. .....

UNCLASSIFIED

APR 1 1945

Declassified per form 05-507 A. Jaeger

UNCLASSIFIED

PREPARING OFFICE WILL INDICATE WHETHER

Collect

Charge Department:

Charge to

TELEGRAM SENT

Department of State

Washington

PREPARING OFFICE WILL TYPE HERE CLEARLY THE CLASSIFICATION OF THE MESSAGE:

SECRET

APR 9 1945

War Refugee Board

AMEMBASSY

MOSCOW

824

The following to Harriman from Department and War Refugee Board.

701.5864/4-445

Reference is made to Stockholm's no. 14 of April 4 to you, repeated to the Department as no. 1251 of April 4.

Department and Board would appreciate your giving all possible support to the Swedish Legation in Moscow in its request to the Russian Government for assistance in determining the fate of Raoul Wallenberg, Attache to the Swedish Legation in Budapest.

The War Refugee Board had special interest in Wallenberg's mission to Hungary because of his outstanding work in protecting Jews and other victims of enemy oppression during the enemy occupation of Hungary.

701.5864/4-445

UNCLASSIFIED

CS/MAJ

APR 9 1945 PM

DCR - Per. Unit

STETTINIUS

WRB:MMV:KG
4/9/45

EE NOE SE

Declassified per form DS-507 B. Jeger 1/21/65 D.L.

DEPARTMENT OF STATE

INCOMING TELEGRAM

DIVISION OF CENTRAL SERVICES TELEGRAPH SECTION

MFD-773
This telegram must be closely paraphrased before being communicated to anyone. (SECRET)

Moscow via War

Dated April 12, 1945

Rec'd 9:04 a.m.

UNCLASSIFIED

WAR REFUGEE BOARD
APR 13 1945
DEPARTMENT OF STATE

Secretary of State,

Washington.

1137, April 12, 10 a.m.

Swedish Legation in Moscow was informed in late December by the Soviet Foreign Office that Wallenberg (REDEPTS 824, April 9, 7 p.m.) was safe in Budapest. Legation later received a report from the Swedish Mission in Bucharest that Wallenberg had left Budapest alone by automobile for an unknown destination and had disappeared. Moscow Legation thereupon asked Soviet authorities to endeavor to trace him, which they promised to do. The Swedes say they have no reason to think the Russians are not doing what they can and they do not feel that an approach to the Soviet Foreign Office on our part would be desirable. (Sent to Department as 1137; repeated to Stockholm as 16)

The members of the Swedish Mission in Budapest are expected to arrive in Moscow within a few days en route to Stockholm and may have additional information concerning Wallenberg.

HARRIMAN

REP

UNCLASSIFIED

UNCLASSIFIED

May 8, 1945.

In reply refer to
WRB 701.5864/4-1245

My dear General O'Dwyer:

I have received your letter of April 12, 1945 addressed to the Secretary of State with respect to the concern of the War Refugee Board in the fate of Raoul Wallenberg, Special Attache to the Swedish Legation in Budapest and advising of Secretary Morgenthau's personal interest in Mr. Wallenberg's welfare.

The War Refugee Board has received paraphrases of all the cables to and from Stockholm and Moscow which unfortunately have failed to produce any news of Mr. Wallenberg's whereabouts. As you may have already noted, a cable was dispatched on April 30, 1945 to our representative in Hungary requesting General Key to ask the Soviet military authorities for information concerning Mr. Wallenberg's whereabouts and expressing the concern of this Government in his welfare because of meritorious activities in protecting Jews from persecution by the German and Hungarian Nazis. I shall advise you immediately of the contents of the reply to this further inquiry as soon as it has been received.

Please assure Secretary Morgenthau that the Department will pursue the inquiry concerning Mr. Wallenberg as long as any possibilities of information remain to be explored.

Sincerely yours,

George L. Warren
Adviser on Refugees and
Displaced Persons

Brigadier General William O'Dwyer
Executive Director,
War Refugee Board,
Treasury Department,
Washington, D.C.

MAY 8 1945 P.M.

Dist.

A true copy of the signed original

SE

GLW
WRB:GLW:hoj
5/8/45

Declassified per form DS. 507 G. Jaeger
D.S. 1/2/45

701.5864/4-1245

CS/LE 701.5864/4-1245

UNCLASSIFIED

Unofficial File

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Stockholm den 16 december 1964.
1 bil.

Personligt.

oa
lv

Broder,

./. Enligt överenskommelse sänder jag Dig närslutet en - icke detaljgranskad - nyutskrift av det skisserade skrivelseutkastet.

Hälsningar!
Din Leif
Leif Belfrage

Ambassadören J a r r i n g,
M o s k v a.

14.12.64.

Jag ber att med Eder, Herr ....., få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945,

att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte friges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överläggningar som ägde rum i Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en note X) den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

X eller vad jag minns, var det en PM

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vla-

dimir och dels, enligt uttalanden av professor Myasnikov till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Ända sedan mitt tillträde som statsminister har jag, Herr ....., personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägna i att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att

vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 23 / 12 1964 kl. 1430

Inkom den 23 / 12 1964 kl. 1630

Dnr 332	
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 332. Strängt förtroligt för Järring från polchefen. På statsministerns begäran har jag tisdag framfört till Belochvostikov att angeläget intet sipprar ut om tankeutbytet om besöket vårt chiffer 327. För Din personliga bakgrund vill jag tillägga att det givetvis är tidpunkten för vissa andra ärendes bedrivande som gör det angeläget att t.v. intet når pressen om tiden för ryska resan=

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 7 januari		19 65
N:o 6		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 6 För Belfrage personligen. Kovaljov beräknas tillträda i Helsingfors redan slutet av denna månad. Vem efterträdaren blir torde vara av stort intresse för vidarebedrivandet vår stora fråga=

Jarring+

Exp 7/1 1825

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 8/1 1965 kl. 1845

Inkom den 8/1 1965 kl. 2045

Dnr 6		
Avd.	Gr.	Mål.

2

Dnr 6. Jarring från Belfrage. Önskvärt Du kommer hit början av nästa vecka för fortsatta överläggningar kända ärendet. Bäst vore om Du kunde vara här redan fr.o.m. måndag hänsyn svårigheterna senare i veckan passa in tid för samtalen stats- och utrikesministrarna. Tela=
Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

Avgående

CHIFFERTELEGRAM

Jarring/FR

Från ~~Kungl. Utrikesdepartementet~~

Avsänt den 28 / / 19 kl.

~~Inkom den~~ / 19 kl.

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

8

Cabinet
Sthlm

Dnr 29 För polchefen personligen. Blev idag med kort varsel uppkallad till t.f. chefen skandinaviska avdelningen Kirsanov som anförde följande.

Primo Det hade kommit till sovjetisk kännedom att Sveriges TV avsåg andre februari sända program "Vad vi vet och inte vet om Raoul Wallenberg" uppbyggt kring fängelserna Ljubjanka, Lefortovskaja och Vladimir. Kirsanov framhöll att han inte gjorde någon officiell framställning men han ville på ett helt vänskapligt sätt framföra önskemål om att detta program icke framfördes. Det komme att göra ett mycket obehagligt intryck hos sovjetiska vederbörande och kunde endast uppfattas som ett försök att skada de vänskapliga förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Man visste, att det i Sverige funnes kretsar som utnyttjade varje tillfälle härtill. Våra förbindelser vore ju så goda rent allmänt sett att man hoppades att vi skulle avstyra detta försök att skada dem.

Secundo Jag framhöll för Kirsanov under åberopande av att jag gjort samma flera gånger för Kovaljov att vi icke hade någon möjlighet att inverka på press, radio eller television. Jag framhöll att svenska regeringen var helt angelägen om de bästa förbindelser med Sovjetunionen och ingalunda var intresserad av att Wallenbergsaffären skulle blåsas upp i dessa organ. Detta hade vi visat på mångahanda sätt. Men jag ville ändå, utan förbindelse med vad han nu framfört, understryka att Wallenbergsärendet stod kvar och att det icke avslutats med samtalen mellan Chrusjtjov och statsministern förra sommaren. Jag lovade emellertid Kirsanov att framföra vad han sagt till Stockholm och uttryckte min uppskattning av det vänskapliga sätt på vilket det framförts.

Jarring+

Coll.:

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 28/1 1965 kl. 1520

Inkom den 28/1 1965 kl. 1720

Dnr 24	
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 24. Edert chiffer 29. Personligt för Jarring från polchefen. Jag kan bekräfta att ett TV-program om Wallenberg äger rum den 2 februari . Som en kuriositet kan konstateras att medan ryska utrikesministeriet hade exakt kännedom om programmet och tidpunkten härför vi här i UD hade sämre informationer. Vi hade som Du vet endast på sin tid fått en preavis om saken men visste närmare om programmet skulle bli av. Enl. radioledningen är programmet gjort av docent Vilius med stark källkritisk omsorg Du kan bekräfta - i den mån Du finner det ur Din synpunkt nyttigt - att vi här saknar varje möjlighet att påverka programmet. Programpresentationen i tidningen "Röster i radio - TV" flygpostas idag=

Cabinet

Coll.:

Dep Ubk 3210

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 28 januari		19 65
N:o 31		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 31 För polchefen personligen. En reflexion i anledning av mitt 29. Att påverka Rydbeck till inställande av programmet är naturligtvis helt uteslutet. En möjlighet vore kanske dock att via advokaten Nisser få familjen att begära programmets inhibering eller i varje fall skjutande på framtiden under motivering sådana aktioner icke tjänar positivt syfte frågans vidare upptagande ryssarna vilket ju med hänsyn statsministerns besök måste ske. Ryssarna finge då icke intryck UD gjort någon aktion utan att familjen självmant insett att programmet olämpligt. Men vid sådant samtal Nisser väl ofrånkomligt röja att vi avser taga upp ärendet före statsministerns resa och detta är kanske icke önskvärt Excellensens sida.=

Jarring+

Dep Ubk 3220

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 29 januari		1965
N:o 36		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 36 För polchefen personligen. Om det skulle gå att genomföra operationen mitt ch 31 skulle det ge mig ett utomordentligt underlag för att ta upp frågan om utresetillstånd för en lång rad balter. Visserligen har ryssarna varit mycket generösa sista tiden på detta område men det kvarstår fortfarande en lång rad ömmande fall som endera dagen måste tas upp. Härom är Kellberg bäst informerad. Det psykologiska läget för en sådan demarche torde icke vara särskilt gynnsamt efter Kirsanovs framställning Wallenbergsärendet - i varje fall torde det i så fall vara klokare låta avsevärd tid förflyta. Jag vill icke utesluta att utresetillståndet Aring vårt ch 35 kan vara avsett som indikation beredvillighet balter versus TV-programmet=

Jarring+

Dep Ubk 3220

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 28/1 19 65 kl. 1855

Inkom den 28/1 19 65 kl. 2055

Dnr 30		
Avd.	Gr.	Mål.

RI

Dnr 30. Personligt för Jarring från polchefen i anledning Edra chiffer 31 och 36. Efter föredragning för statsrådet Palme kan jag endast säga Dig att vi icke heller ser någon möjlighet att via Nissår verka för programmets inhibering. Självfallet beklagar vi om detta skulle återverka på utresefrågorna, men däråt är omständigheterna tyvärr icke mycket att göra=

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

7

svensk moskva
svensk moskva
cabinet sthlm

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 3 | 45
3.2.65
AVD. HP | GR. 80 | MÅL E

cabinet sthlm 3/2/65

svensk moskva

45. foer information fraan pressbyraan.
expressen, ledare , cit:
wallenberg

. tv:s program i gaar om raoul wallenberg gav en ny paaminnelse om den haerva av osanningar som sovjetmyndigheterna presterat i hans fall. det besked som nikita chresjtjev gav vid sitt sverige besoek att wallenberg inte finns i sovjet aer en uppenbar loegn.

det staar klart att den svenska regeringen sitter inne med material som visar att wallenberg fortfarande finns i ryskt faengelse. det aer nu verkligt angelaeget att maktskiftet i kreml utnyttjas foer en ny svensk framstoet i syfte att faa wallenberg hemsaend.

orsaken till de upprepade sovjetiska loegnerna i wallenbergfallet ligger av allt att doema i naagon eller naagra hoegt uppsatta tjaenstemaens prestigekaenslor infoer de oevergrepp som begaats mot wallenberg. maktskiftet kan ha inneburit att deras position foeraendrats. under alla foerhaallanden aer inställningen till wallenbergfallet en proevosten paa den sovjetiska regeringens vilja att erhaalla goodwill i sverige. nya loegner kommer att mottas med den avsky de aer vaerda.
expressen, insida, cit: av eric sjoequist.

i tv-programmet i gaar kvaell om raoul wallenberg redovisade docent hans vitlius en maerklig uppgift. i klartext innebar den att de svenska myndigheterna i april 1945 stoppade officiella amerikanska anstraengningar att hjaelpa svenskarna att finna den av ryssarna faengslade svenska diplomaten/ upgiften bekraeftar den i olika kretsar utbredda uppfattningen att svenska regeringen intog en kraftloes och alltfoer foersiktig attityd i fallet raoul wallenberg.

den svenska regeringen framstaellde vid denna tidpunkt - bara cirka tre maanader efter det ryssarna arresterat wallenberg - inga som helst direkta krav paa svenskens hemsaendande. man gjorde endast foerfraagningar roerande wallenberg.

i tv-programmet kunde docent villius med dokument visa vilken instaellning de svenska myndigheterna intog.

det ena dokumentet var en instruktion fraan daavarande amerikanske utrikesministern edward stettinius till den amerikanska ambassaden i moskva i april 1945. utrikesministern instruerade daa ambassaden att laemna den svenska ambassaden i moskva allt taenkbart stoed foer att soeka faa vetskap om wallenbergs oede.

det andra dokumentet var den amerikanske moskvaambassadoeren averell harrimans svar till utrikesminister stettinius. harriman svarade naemligen att man paa svensk sida hade det intrycket att ryssarna gjorde vad de kunde foer att finna wallenberg.

harriman tillade att sverige ansaag att en amerikansk haenvaendelse till det sovjetiska utrikesdepartementet inte skulle betecknas som oenskvaerd.

vid denna tidpunkt hade svenska ud uppgifter fraan ryska ud om att wallenberg fanns i sovjet - ja, man hade till och med faatt besked om detta i en skrivelse som var daterad dagen foere(/) wallenbergs arrestering i budapest den 17 januari 1945. vidare hade madame kollontay till wallenbergs mor laemnat ''lugnande besked'' om att sonen raoul var utom fara i sovjet.

den kraftloesa svenska attityden intogs laenge - men trots detta aer dossiern i fallet wallenberg den stoersta som svenska ud har.

enligt vad expressen erfarit kommer statsminister tage erlander - som sjaelv lett utredningen i wallenbergaerendx - att besoeka moskva naagon gaang i sommar paa rysk inbjudan. det anses sannolikt att statsministern daa, aennu en gaang, kommer att ta upp fraagan raoul wallenberg.

den haer gaangen har han nya ryska ledare att framfoera fraagor och krav till.

saa sent som under chrustjevs besoek i sverige (i somras) begaerde svenska regeringen besked i walleao
cabinet sthlm✠
svensk moskva
cabinet sthlm✠
svensk moskva

somras)
begaerde svenska regeringen besked i wallenbergaffaeren, men fick daa det snopna svaret av chrestjev att ''wallenberg finns inte i sovjet''.

anledningen till den till chrustjev gjorda haenvaendelsen var bland annat denna:

i slutet av 1960 hade daavarande ambassadoeren i moskva , rolf sohlman, fraan rysk kaella faatt veta att raoul wallenberg oeverfoerts fraan faengsligt foervar till ett sjukhus.

namnet paa den person som laemnat uppgiften hemlighoells och har sedan dess hemlighaallts.

vem var den hemlige ryssen?
✠ det anses troligt att namnet aeven foer framt
svensk moskva
cabinet sthlm✠
svensk moskva✠
svensk moskva
cabinet sthlm

det anses troligt att namnet aeven foer framtiden kommer att

ara hemligstaemplat, men den ryske sagesmannen antas vara en i sovjet mycket kaend person.

forts)

foerutom ambassadoer sohlman fick foeljande personer veta namnet paa denna ryske uppgiftslaemnare: statsminister tage erlander, kabinettssekretarere leif belfrage, envoyen arne lundberg och nuvarande fn-ambassadoeren sverker aastroem.

uppgifterna var av saadan art - och uppgiftslaemnaren torde ha varit i en saadan speciell staellning - att man paa svensk sida satte tilltro till dem. detta ledde ocksaa till at t den svenska regeringen i boerjan av 1961 i en haenvaendelse till chrustjev kraevde wallenbergs hemsaendande.

enligt andra uppgifter - ocksaa fraan icke-officiell rysk kaenna - vilka tidigare publicerats i expressen i samband med en artikelserie om raoul wallenberg - fanns den svenske diplomaten i livet saa sent som foerra aaret (1964), omhaendertagen paa ett mentalsjukhus.

det har fraan olika haal understrukits att de svenska anstraengningarna inte gaeller en enskild privatperson, utan det gaeller en svensk diplomat, alltsaa en officiell svensk representant

svensk moskva
cabinet sthlm
svensk moskva
svensk moskva

ltsaa en officiell svensk representant, som ryssarna goemt och vilken man av hittills okaend anledning inte velat laemna ut. trots att man - som docent villius anmaerkte i sitt tv-program - foer laenge sedan frigivit baade ss-maen, gestapomaen och tyska massmoerdare. zt - vacken wallenberg anses ingalundavdipnk allmaenna opinionens eller regeringens sida. kravet maaste daerfoer aennu vara+

s a e n d h e m r a o u l w a l l e n b e r g.

ulf nilson, expressen: cit:
torsten nilsson till expressen: ''fallet wallenberg aer alltid aktuellt''.

den svenska regeringen betraktar inte fallet wallenberg som avslutat, framhaaller utrikesminister torsten nilsson i ett samtal med expressen.

en fraaga om huruvida regeringen planerar naagon ny framstoet i wallenbergfraagan till kremls nya ledare ville dock hr nilsson inte kommentera. fraaga: har ud paa naagot sammantrade tagit upp det nya laege som uppkommit sedan chrustjev stoertades. man kan ju tanka sig att de nya ledarna kan vara mera medgoerliga?
utrikesministern: jag goer inga kommentarer. men fallet wallenberg aer alltid aktuellt. vi betraktar det inte som avslutat - som statsministern ju ocksaa sagt.
utrikesministern vill inte heller kommentera en fraaga om regeringen eller ud gett tv:s reporter anledninga att tro att en ny framstoet planeras.
dagens nyheter, insida, cit: u.b.

svenska regerigen avboejde usa-aktion foer wallenberg.
----

oenskar svenska regeringen att man fraan amerikansk sida goer en framstellning i moskva till foermaan foer raoul wallenberg? fraagan staelldes 1945. svaret blev - nekande. den svenska regeringen ansaag inte att en amerikansk haenvaendelse om wallenberg till sovjet var oensvaerd: detta framgaar av ett aktstycke ur den daavarande amerikanske utrikesministern stettinius' arkiv.
svenska ud hade erbjudits medverka i programmet men avboejt. nagon officiell kommentar gavs saalunda inte till meddelandet om det amerikanska anbudet ~~och dess~~ mottagande paa svensk sida. man kan utgaa fraan att naagot slags kommentar nu kommer att visa sig noedvaendig. de rysk-amerikanska foerbindelserna var 1945 aennu saa hyggliga att en amerikansk framstoet i moskva vael kunde taenkas ha lett till resultat. ....
det fiza
iaj fndnjgye, av varandra oberoende vittnesmaal om kontakter med wallenberg efter 1947. speciellt omnaemndes
~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~
ett saekert vittnesmaal fraan en person vars identitet aer kaend endast foer ett faatal invigda: det aer haer fraaga om kontakt med wallenberg saa sent som q1960=

cabinet+

cabinet sthlm kl 1415
svensk moskva
cabinet sthlm

har ni trots allt detta avbrott faat med allting nu tror ni?
~~xxxxxxx~~ mom+ verkar saa tack byby+ det aer fint hej daa+++

cabinet sthlm 4.2.65

svensk moskva

nr 46

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 3 | 46
4.2.65
AVD. HP | GR. 80 | MAL. E

fraan pressbyrran
ud:s pressmeddelande i wallenbergsaffaeren foeranleder inga kommentarer paa ledrplats i stockholms tre morgontidningar.
svd refererar radions program ''journalen'', daer det paapekas att regeringen varken velat eller kunnat paaverka tv-programmets tillkomst eller utformning.
cit:
om regeringen hade laatit naagon av sina representanter medverka i tv-programmet om raoul wallenberg, hade det foerelegat risk att allmaenheten kunnat faa intrycket att man paa det saettet velat paaverka programmet. stlucit.
st har samma version i sin nyhetsartikel, som delvis aer ett referat av tv-programmet.
dn konstaterar att statsminister erlander kommer att ta upp fallet wallenberg, naer ha i sommar besoeker de nya ryska ledarna.
detta kan man, menar tidningen, betrakta som absolut saekert.
cit:
det hoer till de normala arbetsmedtoderna att kontakter tas i foervaeg om de politiska aemnen, som regeringschefer oenskar diskutera.
man kan raekna med att statsminister erlanders besoek i sovjet aeven kommer att foeregaas av saadana sonderingar i fallet wallenberg. de amerikanska dokument, som foerevisades i tv paa tisdagskvaellen och enligt vilka de svenska myndigheterna skulle ha avboejt amerikansk hjaelp i efterforskningarna av wallenberg, tog ud del av paa torsdagen. efter kontakter med de amerikanska myndigheterna kan man raekna med att ud saa smaaningom kommer med en kommentar. av allt att doema haerroer dokumenten fraam april, 1945, daa samlingsregeringen aennu satt vid makten. slutcit=

cabinet+

cabinet sthlm kl 12.40+
svensk moskva

ok?+
svensk moskva zimok tack byby+ bibi

cabinet sthlm 4.2.65

svensk moskva

nr 47

fraan pressbyraan. pressmeddelande fraan ud onsdagen den 3 februari 1965.

regeringen har upprepade gaanger, senast i samband med chrusjtjovs besoek understrukit att man icke har foer avsikt att upphoera med straevandena i fallet raoul wallenberg. for dagen kan naagon ytterligare kommentar icke laemnas=

cabinet+

INK. BESK. I
D. N:o 3 | 47
4.2.65
AVD. HP | GR. 80 | MAL E

cabinet sthlm - 9.2.65

INK. DEPT. KVA
D. N:o 3 | 54
9-2-65
AVD. HP | GR. 80 | MÅL. E

svensk moskva

54 i pressmeddelande paa maandagen saegs med anledning av tv-programmet om wallenberg och uppgifterna att amerikansk medverkan skulle ha avboejts bl.a. foeljande sedan den amerikanska telegramvaexlingen refererats:
telegrammen avspeglar kontakter som under krigets slutskede foerekom mellan utrikesdepartementet och amerikanska ambassaden i stockholm samt mellan de svenska och amerikanska beskickningarna i moskva angaaende de paagaaende efterforskningarna av wallenberg svenska legationen rapporterade i efterhand till utrikesdepartementet om kontakterna i moskva. legationen framhoell i sin rapport att den amerikanska ambassaden i moskva torde ha svarat herschel johnson ''att den utgaar ifraan att man genom state department vaent sig till amerikas representation i ungern. ambassaden torde i oevrigt svaarligen anse naagot vara att goera fraa amerikansk sida''.
saasom framgaar av utrikesdepartementets vitbok om raoul wallenberg, gjordes den 25 april 1945 en svensk demarch hos de sovjetiska myndigheterna i aerendet.
fullstaendig text, kommunike och telegramoeversaettningar har postats. ovaenstaaende kommenteras i dagens morgontidningar saalunda.
svd:
.....det amerikanska material i aerendet som genom svenska ud:s foersorg nu offentliggjorts bekraeftar till fullo det stora och positiva intresse washington visade foer att faa klarhet om den svenske diplomatens foersvinnande....
det aer blott alltfoer vaelbekant och tragiskt faktum att den svenska optimismen och tiltron till ryssarnas avsikter inte hade naagon grund. det aer inte heller foervaanande att man paa flera haall kritiserat den svenska regeringen foer dess avvisande haallning till det amerikanska erbjudandet. haer lovade den ledande vaestmakten att staella sin tyngd och auktoritet bakom en foerfraagan, men denna moejlighet, saa resonerar kritikerna, togs inte till vara. saken har emellertid aeven en annan

sida. vid den tidpunkt det gaeller var det kalla krig som skulle foelja paa det andra vaerldskriget redan under full utveckling. ryssarnas naestan sjukliga misstaenksamhet mot allt vaesterlaendskt kom till uttryck snart sagt over hela det omraade daer deras trupper dragit in och allt gjordes foer att utplaana spaaren av vaestmakternas verksamhet och inflytande. aer det inte under saadana omstaendighetr sannolikt att ett oeppet amerikanskt engagemang foer en svensk diplomat skulle ha oekat misstaenksamheeten mot denne och ytterligare foersvaarat hans belaegenhet infoer brottsligt skrupelfria utfraagare?
dn:
usa:s minister i stockholm under andra vaerldskriget, herschel johnson, framstaar alltmer som endrivande kraft bakom anstraengmeggsnaedet daa. klarlaathomom cii
befriad ur rysk faangenskap. i en kommunike fraan ud citerades ocksaa ett telegram fraan svenska legationen i moskva, man fraagar sig varfoer inte detta telegram aatergavs mera utfoerligt. det vanliga hemlighetsmakeriet?
som materialet nu foeeligger aer det delvis motstridigt. itelegrammet fraan harriman till washington heter det att man paa svensk sida inte anser att en amerikansk framstaellning til foermaan foer wallenberg aer oenskvaerd daerfoe att ryssarna saekert andaa ''goer vad de kan''. i telegrammet fraan svenska legationen till ud saegs det att amerikanska ambassaden i moskva ''svaarligen torde anse naagot vara att goera fraan amerikansk sida'' betraeffande raoul wallenberg. men kan det inte haer vara fraagan om orsak och verkan? den negativa svenska instellningen kom det amerikanska intresset foer wallenberg att minska.
faktum aer att en svensk demarch kort senare gjordes i moskva angaaende raoul wallenberg. men hur mycket stoerre tyngd skulle inte vid denna tidpunkt en energisk framstoet ha haft. med naagot intresse fraan svensk sida hade den utan tvivel kommit till staand. det aer svaart att inte bli upproerd oever den svenska passiviteten - daa=

cabinet+

cabinet sthlm kl 14.10+
svensk moskva ok?~~~ja tzack ++++ tack bby++

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 12/2 19 65 kl. 1345

Inkom den / 19 kl. 1545

Dnr 56		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 56. För Jarring Personligen. Med söndagens extrakurir följer statsministerns skrivelse till Kosygin. I förhållande till tidigare version har den ändringen vidtagits att början av näst sista stycket ändrats till att lyda;"Under många år har jag personligen följt detta ärende"etc.

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Stockholm den 11 februari 1965.
1 bil.

Strängt förtroligt.

översänder skrivelse
från statsministern

Brevet överlämnat
till Kosygin den
22 mars 1965
HJ.

Broder,

Härmed ber jag att få översända den av statsministern
./. undertecknade skrivelsen den 11 februari 1965 till Kosygin.

En kopia av skrivelsen för beskickningens räkning närslutes jämväl.

Din tillgivne
Leif Belfrage

Leif Belfrage

Ambassadören G. J a r r i n g,
M o s k v a.

Avskrift

Stockholm den 11 februari 1965.

Ärade Herr Ministerpresident,

Jag ber att med Eder, Herr Ministerpresident, få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945, att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte friges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överlägg-

Hans Excellens Herr A.N. Kosygin,
Ordförande i De Socialistiska Rådsrepublikernas Unions Ministerråd,
M o s k v a.

ningar som ägde rum i Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en not den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels, enligt uttalanden av professor Myasnikov till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Under många år har jag personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägna i att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärende och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

Med största högaktning

Tage Erlander

Ang.

Неофициальный перевод.

		19
N:o		Bil.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Стокгольм, 11-го февраля 1965 года.

Уважаемый Господин Председатель Совета Министров,

Разрешите мне, Господин Председатель Совета Министров, поднять для обсуждения с Вами один вопрос, который с окончания войны являлся предметом длительного обмена мнениями между шведским и советским правительствами, а именно вопрос об исчезнувшем в Советском Союзе шведском дипломате Рауль Валленберг. Как Вы без сомнения понимаете, я бы снова не возвратился к этому вопросу, если бы не имел и имеет такое большое значение для Швеции и шведского общественного мнения и если я не был убежден в том, что выяснения этого вопроса устранило бы обременяющий момент в шведско-советских отношениях и тем самым исключительно благоприятным образом содействовало бы дальнейшему гармоничному развитию этих отношений.

Как Вам наверно известно, Рауль Валленберг в январе 1945 г. был взят под охрану наступающими советскими войсками в Будапеште. Это было подтверждено сообщением, переданным шведскому посланнику в Москве 16 января 1945 г. тогдашним заместителем министра иностранных дел Деканозовым, что советские власти приняли меры для защиты Рауля Валленберга и его имущества. В течение последующих месяцев и потом в течение

всех минувших лет с шведской стороны были сделаны многочисленные представления советским властям о том, чтобы Рауль Валленберг был освобожден и чтобы была наведена ясность о его судьбе. Я хочу в этой связи напомнить о переговорах, имевших место в Москве во время моего визита в апреле 1956 г., когда с советской стороны было обещано провести расследование по этому делу, исходя из новых материалов, которые во время переговоров были предоставлены в распоряжение советской стороны. В результате этого расследования советское правительство в ноте от 6 февраля 1957 г. сообщило, что на основании обнаруженного документа следует сделать вывод, что Рауль Валленберг умер в тюрьме Лубянке в июле 1947 г.

После получения этого сообщения шведское правительство при разных случаях передало советскому правительству дополнительные сведения, согласно которым Рауль Валленберг, кажется, был в живых в Советском Союзе гораздо позднее чем 1947 г. - в тюрьме в г. Владимире и, согласно высказываниям профессора Мясникова профессору Нанне Свартс при их встрече в Москве в январе 1961 г., в советской больнице к этому же времени.

Последний раз я воспользовался случаями, предоставленными в связи с визитом в Стокгольм в марте 1964 г. министра иностранных дел Громыко и визитом в Швецию в июне 1964 г. бывшего председателя совета министров Хрущева, чтобы подчеркнуть значение, которое с шведской стороны придают этому вопросу. Тогда, как и при других случаях в течение последних лет, с советской стороны ссылались на вышеупомянутую ноту от 6 февраля

1957 г., добавляя, что Рауля Валленберга теперь нет в Советском Союзе.

В течение многих лет я лично следил за этим делом в надежде довести вопрос до удовлетворительного решения. Из любезного послания, переданного мне 16 октября 1964 г. через посла СССР в Стокгольме, я знаю, что Вы согласны в необходимости дальнейшего развития шведско-советских отношений и что в этом у нас общая цель. В этом духе я позволяю себе обратиться к Вам с просьбой, чтобы Вы лично распорядились о таком рассмотрении всех моментов в данном вопросе и сведений, предоставленных шведской стороной относительно Рауля Валленберга, которое могло бы навести ясность в дело.

Я могу Вас заверить, что удовлетворение этой моей просьбы будет в высшей степени оценено шведским правительством и шведским народом.

С самым высоким уважением,

Таге Эрландер

Его Превосходительству
Господину А.Н.Косыгину,
Председателю Совета Министров
Союза Советских Социалистических
Республик, М о с к в а .

Jarring/Hm

Chiffer-Telegram

Moskva den 15 februari 19 65		
N:o 71		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

DNr 71

För Belfrage personligen. Skall jag fatta Ditt handbrev 11 februari så att väntetiden Svartz nu är över och att jag utan dröjsmål skall överlämna brebet till Kosygin? Jag utgår från att jag dessförinnan bör omtala för Gromyko att jag överlämnar brevet som utmynnar i begäran om ny undersökning.

Jarring

Dep Ubk 3220

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 15/2 19 65 kl. 1630

Inkom den 15/2 19 65 kl. 1830

Dnr 59		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 59. Edert chiffer 71. Personligt för Järring från Belfrage. Bekräftar brevet snarast bör överlämnas Kosygin och att Du dessförinnan bör informera Gromyko såsom Du tänkt=

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 16/2 1965 kl. 1200

Inkom den 16/2 1965 kl. 1400

Dnr 60		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 60. Personligt för Jarring från Belfrage. Tacksam Du telar så snart Du fått besked om tidpunkt besöket Kosygin=

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

Colliander/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 17 februari 1965		
N:o 74		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet

Sthlm

H

Dnr 74. Ech 60. För Belfrage personligen. På grund egen influensa ej kunnat agera och kan troligen ej heller göra detta under loppet av denna vecka=

~~Jarring~~
Colliander

Dep Ubk 3220

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 22 februari		1965
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

BRÅDSKANDE

Cabinet
Sthlm

Dnr 77 För Belfrage personligen. Får företräde idag eller morgon hos Gromyko. Om Kosygin ännu inget känt. Telar igen snarast=

Jarring+

Dep Ubk 3220

Chiffer-Telegram

Jarring/FR

Moskva den 22 februari 19 65		
N:o 79		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 79 För Belfrage personligen.

Primo Hade företräde för Gromyko kl. 15.00. Jag sade honom att jag begärt företräde hos Kosygin för att överlämna ett brev från statsministern. Innehållet var mig bekant och jag ville gärna underrätta honom ~~Gromyko~~ i förväg att det gällde Wallenbergsärendet i synnerhet som han tagit del i de samtal som förra året förts härom vid besöken i Sverige.

Secundo Gromyko verkade närmast som han väl kände till vad som komma skulle. Han verkade icke ovänlig. Han svarade att han självfallet till Kosygin skulle framföra vad ändamålet med mitt besök var. Personligen ville han inte ge uttryck för någon särskild mening mer än att uttrycka sin förvåning över att vi åter tog upp denna fråga. Den vore ur sovjetisk synpunkt ett avslutat kapitel. Därefter övergick han omedelbart till statsministerns besök; se följande chiffer.

Tertio Ett snabbt svar på denna senare fråga skulle ge mig möjlighet nytt besök Gromyko, kanske med ytterligare reaktion Wallenbergsärendet=

Jarring+

Dep Ubk 3220 Exp

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 22 februari		19 65
N:o 81		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet

Sthlm

Dnr 81

För Belfrage personligen i anslutning mitt ch 79.
Det är möjligt Kosygin vid mitt besök hos honom reagerar som Gromyko , med en kort anmärkning om att det hela är avslutat kapitel och ber mig - i förmodligen konciliant= former - framföra detta till statsministern för att, liksom tidigare, undkomma skriftligt svar. Min mest näraliggande reaktion är då att understryka att statsministern gärna skulle se ett personligt svar på denna sin personliga hänvändelse. Tela=

Jarring+

Dep Ubk 3220

Jarring/FR

Ang.

	Moskva den 24 februari 19 1965.	
	HP 1	1 bil.
N:o	Strängt förtroligt	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

För ordningens skull översänder jag den översättning till ryska av statsministerns brev till Kosygin, vilket jag erhöll med Ditt handbrev den 11 februari 1965.

./.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Dep Ubk 328

rep 25.2.65 F

Bil. t. sär.förtr. hbr Jarring-
Delfrage den 24.2.65

P.M.

rörande samtal mellan Stockholmstidningens korrespondent Björkegren och byråchefen i MID Farafonov, som delvis jag själv, delvis min hustru rörde - utan att själva deltaga däri - åhöra på ambassadmottagningen för svenska filmdelegationen den 17 februari 1965.

Björkegren frågade om hur skrivelserna om samarbete mellan kommunister och socialdemokrater skulle fattas och hur pass allvarligt det skulle tagas. Farafonov svar gick ut på att man länge önskat "en dialog" med socialdemokrati. Den önskan hade funnits och uttryckts redan för lång tid sedan. Efter Chrusjtjovs avgång och de friare diskussionsmöjligheterna låge det intet märkligt däri att detta tema togs upp av enskilda skribenter till öppen diskussion, att det inte längre enbart behandlades i partidokument. Detta bidrage till att nyansera frågeställningen, som också vore av en sådan natur att den förtjänade vidsträcktare diskussion även utanför partiledningsorganen. Givetvis stodo då emellertid diskussionsdeltagarna för sina egna åsikter.

Överhuvud var Farafonov angelägen att framhålla hur mycket "friare" det blivit efter Chrusjtjov, hur mycket "friskare" debatter nu kunde föras både i pressen och man och man emellan - en frihet som Björkegren sade sig inte ha märkt så mycket utav.

Björkegren frågade om Wallenberg. "När nu Wallenberg är så död som Ni säger, varför kan Ni inte ge ett uttömmande svar. Ni har ju Stalin-tiden att skylla på". Farafonov: "Vi har diskuterat ungefär på samma sätt uppe på avdelningen i MID och sagt till KGB-männen att det borde finnas papper och uppgifter om honom, en diplomat borde inte försvinna så lätt". Emellertid hade man ovanpå att tusentals människor, både ryssar och utlänningar, försvunnit mer eller mindre spårlöst. Tiden var sådan. Efter ytterligare

Moskva 24.2.65 GJ-LB/1

utbroderingar på detta tema sade Farafonov plötsligt: "Ni vet ju hur det är när det gäller spioner". Det var emellertid omöjligt att avgöra om detta var Farafonovs egen reflexion eller "KGB-männens". Björkegren frågade också vad Farafonov menade om de vittnen, som påstått att Wallenberg intill sen tid skulle ha varit i livet. Farafonov svarade att när det gått sensation i en sak, dyker det alltid upp s.k. vittnen.

I övrigt betonade Björkegren starkt vilken positiv betydelse det skulle ha för den svenska opinionen att få ett utförligt besked i vilken riktning detta än gingo. Vilka obehagliga detaljer det än skulle avslöja kunde det i längden inte annat än gagna Sovjets egen sak. Tystnad och vägran att svara hade motsatt verkan. Farafonov kommenterade inte direkt detta men syntes noggrant notera sig till minnes. Efter en stund sade han: "Ja nu skriva det inte riktigt så mycket elakt om oss som tidigare i svensk press. Snart kan man säga att Era tidningar inte skriver mer fult om Sovjet än de gör om Sverige, sitt eget land. - Också här, som Ni märkt, kritiserar vi mer och mer oss själva".

Farafonov återkom till att det blev allt friare, att det förberedes "progressiva" förändringar inte bara i Sovjet utan också i de andra "socialistiska" länderna. Björkegren sade något om Kina, som Farafonov nöjde sig att skratta åt. Björkegren fortsatte med Östtyskland. Farafonov påpekade att även där diskuterades "progressiva" förändringar. Björkegren: "Så länge Ulbricht-regimen sitter kvar har jag svårt att föreställa mig någon progressiv förändring i Östtyskland", varpå Farafonov överraskande och kryptiskt svarade: "Ja i Östtyskland ser det faktiskt ut att hända detsamma som i Kina, fastän bakvägen - och det är förfärligt".

Samtalet avbröts här genom att andra ställde sig till Björkegren och Farafonov. När de åter blivit ensamma frågade Björkegren vem som skulle efterträda Kovaljov som chef för skandinaviska avdelningen i MID. Farafonov svarade att saken ännu inte var avgjord men skulle bli det inom de närmaste dagarna. En kandidat vore förre ambassadören i Finland och tidigare vice utrikesministern Zacharov. En kandidat vore också Farafonov själv - "fast min hustru säger att jag inte duger till det".

Samtalet fördes hela tiden i vänskaplig och hjärtlig ton".

Då detta referat är sammansatt av delar som jag själv uppfattat, som min hustru berättat och av kommentarer som Björkegren senare gjort, kan jag inte i detalj svara för att allt är korrekt återgivet.

Moskva den 24 februari 1965.

Moskva 24.2.65 GJ-LE/Bil/2 GL

Jarring/FR

Moskva den 24 februari 1965.

HP 80 — 1 bil.

N:o 2/62 Strängt förtroligt — Bil.

Ink. D. N:o

Avd.	Gr.	Mål.
HP / "	1 / 80	Er / E

Ang. samtal ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ med Farafonov ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx frågxx~~

Broder,

Jag bifogar en av Lundström författad promemoria angående ett samtal mellan Stockholmstidningens korrespondent Björkegren och Farafonov - som Du väl känner från hans Stockholms-tid.

,/.

Jag vill särskilt fästa Din uppmärksamhet på det avsnitt som handlar om Wallenbergs-frågan. Här har Björkegren helt spontant agerat på ett sätt som ur vår synpunkt sett endast kan vara att hälsa med tillfredsställelse.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Dep Ubk 328

exp 25.2.65 F

Jarring/FR

Avgående

CHIFFERTELEGRAM

Från ~~Kungl. Utrikesdepartementet~~ Ambassaden i Moskva

Avsänt den 25/ 2 1965 kl.

~~Inkom den~~ / 19 kl.

Dnr 86	
Avd.	Gr.	Mål.

A1

Cabinet

Sthlm

Dnr 86 För Belfrage.

Primo Har framfört innehållet Ditt ch 67 till Kuznetsov eftersom Gromyko hårt upptagen. Han hade full förståelse svårigheterna juli. Underströk hur angelägen man var få se statsministern här, som icke varit här på nio år. Jag framhöll hur mycket statsministern såg fram mot besöket. Kuznetsov frågade vad vi menade med att Erlander kunde komma senare. Jag sade att som personlig åsikt trodde jag slutet augusti eller september. Vi beslöt låta frågan stå öppen tills vidare.

Secundo Vi utbytte några allmänna ord om Vietnamproblemet där jag nämnde att jag i radio hört man tagit upp frågan sovjetisk-fransk samverkan för politisk lösning till vilket Kuznetsov sade varken ja eller nej utan endast att vi håller på att undersöka alla utvägar. Jag frågade därefter när jag kunde tänkas få överlämna mitt brev till Kosygin. Kuznetsov svarade undvikande att han skulle "intressera" sig härför=

Jarring+

Coll.:

Dep Ubk 321

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 8 mars		19 65
N:o 99		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 99

För Belfrage. Det är idag sexton dagar sedan jag anhöll om företräde hos Kosygin för att överlämna statsministerns brev. Jag förde saken på tal med Kuznetsov den 25 februari, jämför mitt ch 86, men även därefter har inget hörts. Nu kan naturligtvis invändas att Kosygin varit i Östtyskland och att förberedande kommunistkonferensen ägt rum här men med lite god vilja hade utan tvivel ett besök kunnat inordnas för mig.

Secundo Jag har svårt att tro att Kosygin skulle vägra taga mot mig men det finns möjligheten att han låter det dra ut på tiden oändligt länge, i hopp om att vi skall ge upp. Jag skulle vilja föreslå att statsministern när han ändå tager mot Belokhostikov för att ge svar Edert ch 77 efter svarets avgivande säger något om att jag fortfarande väntar på företräde=

Jarring+

Dep Ubk 3220

Jarring/GK

Chiffer-
Telegram

Moskva den 17 mars 1965 19	
N:o 106	BIL.
INK. D. N:o	
AVD. / GR. / MÅL.	

Ang. Cabinet
Sthlm

BRÅDSKANDE

Dnr 106. För Belfrage. Jag uppsökte idag tjf. chefen Skandinaviska avdelningen i MID Kirsanov i anslutning till vårt telefonsamtal av igår.

Primo Jag framhöll för Kirsanov att det nu gått mer än tre veckor sedan jag genom hans avdelning anhållit om företräde hos Kosygin för överlämnande av personligt brev från statsministern. Jag frmhöll vidare att jag personligen talat om saken både med Gromyko och Kuznetsov. Men hittills hade jag inte fått något som helst svar. Kirsanov svarade att han skulle "intressera" sig för ärendet. Han gav alltså samma svar som Kuznetsov, jämför mitt chiffer 86. Jag framhöll än en gång att jag ansåg det vore rimligt att jag åtminstone finge en indikation på när jag skulle bli mottagen. När skulle jag få den? Kirsanov svarade än en gång att han skulle intressera sig.

Secundo Den enda reaktion jag anser mig kunna konstatera är att Kirsanov i varje fall var märkbart generad. Huruvida samma reaktion föreligger högre upp återstår att se=

Jarring+

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 18/3 19 65 kl. 1440

Inkom den 18/3 19 65 kl. 1640

Dnr 82		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 82. För Jarring från polchefen.

Primo På statsministerns uppdrag uppkallade jag torsdag Belokhvostikov för att resonera om tidpunkten Erlanders resa mot bakgrunden av Edert chiffer 80 Och Edert chiffer 86. Jag sade att Erlander alltjämt hade vissa svårigheter med juni - sedan han i anledning av Gromykos fråga till Dig gjort en del omdispositioner av sitt juniprogram - varför han vore tacksam få ett såvitt möjligt preciserat alternativt förslag om lämplig tid i september. Belokhvostikov sade sig något undrande över varför varför vi icke kunde hålla fast vid tiden 10 - 17 juni, men skulle föra frågan vidare. Han tycktes inte orienterad om Dina samtal med Gromyko och Kuznetsov och ville göra gällande dessa samtal snarast varit "personliga" och därför icke av samma auktorativa karaktär som hans olika samtal här med statsministern. Han frågade också varför Du besökt Gromyko vilket jag undvek att svara på.

Secundo Min kommentar. Genom att ta upp diskussion besöket primo har vi velat undvika "politisering" av denna fråga genom sammankoppling med Ditt begärda besök Kosygin. Därest Du icke får företräde är utrikesministern inställd på att eventuellt göra påstötning under loppet av nästa vecka. Har Du någon synpunkt härpå?=

Cabinet+

Coll.:

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 22 mars	19 65
N:o	BIL.
INK. D. N:o	
AVD. / GR. / MÅL.	

Ang.

C

Cabinet

Sthlm

Dnr 117

För Belfrage personligen

Primo Hade företräde kl. 15.00 hos Kosygin. Efter att ha inlett med lyckönskningar till rymdframgångarna framförde jag hälsningar från statsministern och uttalade hans glädje över att åter få besöka Sovjet. Jag framlämnade därefter brevet vilket Kosygin omedelbart läste.

Secundo Kosygin framhöll att han låtit sig tillställa akten om Wallenberg vilken han läst noggrannt. Han kunde icke komma till annat resultat än det som undersökningen visat nämligen att Wallenberg icke var i livet, utan dött i fängelset på sätt och på tid som akten angav. Han utvecklade därefter detaljerat att vi väl dock måste förstå att Sovjet aldrig skulle under nuvarande förhållanden hålla en svensk instängd i ett fängelse i Sovjetunionen. Hade Wallenberg varit i livet skulle vi omedelbart ha fått honom. Men man kunde tyvärr icke skaffa fram honom. Han var död på tid och sätt som man uppgivit. Kosygin bad mig framföra detta till statsministern. Vad skulle man göra mer för att få oss att förstå att detta var fulla sanningen?

Tertio Jag svarade, att jag självfallet omedelbart skulle framföra hans svar till statsministern men att jag visste att denne var angelägen att få ett skriftligt svar på sitt brev. Jag sade mig vara övertygad om att ju utförligare detta komme att bli desto bättre. Kosygin svarade att han skulle avlåta ett svar på brevet. Hans framställning komme att följa samma linjer som han givit mig.

Quarto Vi hade därefter ytterligare ett längre tankeutbyte som "två människor emellan" som Kosygin uttryckte det, vilket återigen gick ut på att vi dock måste inse att Sovjetunionen som önskade de bästa förbindelser med Sverige icke skulle låta Wallenbergsfrågan stå som ett hinder i vägen för detta. Jag framhöll att vi

likaledes var angelägna om de bästa förbindelser och därför önskade få frågan löst. Jag underströk hur vi strävat efter att icke skapa sensation kring frågan, men att vi hade en fri press och folkopinion som vi inte kunde kontrollera och i detta sammanhang bad jag att mitt besök hos honom icke skulle anmälas i sovjetpressen, för att jag icke onödigtvis skulle bli utsatt för pressfrågor. Jag hoppades att detta skulle uppfattas som ett tecken på hur angelägna vi var undvika komplikationer. Detta överenskoms.

Quinto Samtalet som varade 30 minuter var helt angenämt, inga som helst tecken till irritation. Jag nedskriver utförlig rapport som kommer med nästa kurirlägenhet.

Sexto Kosygin underströk flertal gånger hur angelägen han var få träffa statsministern. Han hoppades att han skulle komma i juni som ursprungligen tänkt var. Jag skulle vilja tillråda statsministern efter Kosygins med emfas framförda önskan nu beslutar sig för 10-17 juni (Edert ch 82) och att Belokhostikov omedelbart får besked härom.

Septimo Närvarande vid samtalet var tjf chefen skandinaviska avdelningen MID, Kirsanov, samt Kosatjov från samma avdelning, samt Trojanovskij som var med på Chrusjtjovs resa till Stockholm=

Jarring+

Jarring/FR

Ang.

	Moskva den 22 mars 1965. HP 1	
N:o	Strängt förtroligt	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Som jag tidigare i dag meddelade Dig per telefon blev jag kl. 15.00 mottagen hos Kosygin på hans ämbetsrum i Kreml. Närvarande var vid det 30 minuter långa samtalet tjänsteförrättande chefen för skandinaviska avdelningen i MID, ambassadören Kirsanov, sekreteraren Kosatjov från samma avdelning samt ambassadrådet Trojanovskij, som tidigare var tilldelad Chrusjtjovs personliga kabinett och medföljde denne på resan till Skandinavien. Han rapporterades efter Chrusjtjovs fall i oktober 1964 som fallen i onåd. Hans närvaro i dag synes närmast indikera att han är återinsatt i sin tidigare befattning i ministerpresidentens personliga kabinett.

2. Jag inledde med att med några ord lyckönska till de stora framgångar som Sovjetunionen de senaste dagarna haft i yttre rymden. Kosygin sade omedelbart, att han haft ett telegram från statsminister Erlander med lyckönskningar till de två nya kosmonauternas bedrifter och han bad mig att till statsministern framföra att han var mycket

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Moskva 22.3.65 GJ-LB/1

glad över att på detta sätt ha blivit ihågkommen. Jag fortsatte med att säga, att jag följt de två kosmonauternas färd i television och att det varit något fantastiskt att se den ene kosmonauten lämna rymdfarkosten och flyta kring i rymden. För mig som icke-tekniker var det obegripligt, att man hade kunnat lyckas med detta. Jag fick några vänligt instämmande ord från Kosygin, som öken upp och sade att landa på månen eller någon annan planet efter hand också komma att öka men det viktiga vore att komma ihåg, att de sovjetiska framgångarna i rymden endast tjänade fredliga ändamål. Vi beter oss icke som amerikanarna som bombarderar kvinnor och barn i Vietnam på det mest barbariska sätt. Om de ändå visste varför de för krig, sade Kosygin; ibland finns det en orsak till en krigföring men här för man krig utan orsak och förgriper sig på försvarslösa kvinnor och barn. Vi i Sovjetunionen går in för fred både i yttre rymden och här på jorden.

5. Jag sade, att jag hade hälsningar att framföra från utrikesministern som med glädje såg fram mot sitt besök i Sovjetunionen. Kosygin bröt omedelbart in och efterlyste besked om när utrikesministern kom. Vi har föreslagit juni, sade han. Hur förhöll det sig nu med detta? Jag svarade, att jag visste att ambassadören Belokhvostikov var i kontakt med utrikesministern härom, men att jag inte kunde svara med säkerhet på hur läget för dagen var. Jag skulle emellertid omedelbart framföra hans önskemål om juni månad som lämplig besökstid. Kosygin framhöll, att han var mycket angelägen att få träffa utrikesministern både för att få ha samtal med honom och för att få lov att visa honom de delar av Sovjetunionen som kunde vara av intresse för honom att få besöka.

4. Jag sade Kosygin, att som han väl visste, hade jag begärt företräde för att få till honom överlämna ett personligt brev från utrikesministern. Kosygin mottog brevet och lade det omedelbart åt sidan utan att öppna det. Jag tillade då, att det fanns en inofficiell rysk översättning bilagd, varefter han öppnade kuvertet och läste brevet, långsamt och noggrannt.

5. När han lagt brevet tog han till orda i ett längre anfö-

rande. Han ville föreslå säga, att när han erfarit vad brevets innehåll var, hade han låtit hämta Wallenberga-akten till sig och själv läst hela akten noggrannt. Han kunde efter genomläsning icke finna annat än att resultatet av de undersökningar som gjorts var riktigt - nämligen att Wallenberg icke var i livet. Han hade dött i fängelset på den tid och på det sätt varom vi redan underrättats. Någon anledning till någon ny undersökning fanns alltså icke. Vad som anförades i utrikesministerns brev om Vladimir var icke riktigt. Wallenberg dog i fängelset i Moskva som tidigare angivits. Och de uppgifter som av vår professor tillskrivs professor Mjasnikov var helt felaktiga. Han hade aldrig gjort några sådana uttalanden. Om jag så önskade kunde jag uppsöka Mjasnikov och själv konstatera att så var förhållandet. Kosygin utvecklade därefter långt och eftertryckligt, att vi väl dock måste inse, att om Wallenberg varit vid liv så skulle han ha överlämnats till oss. Sovjetunionen hade under inga förhållanden någon anledning att hålla någon svensk inspärrad i ett fängelse, allra minst Wallenberg om vilken så många förhandlingar förts. Vi måste söka förstå att han råkat in i de svåra förhållanden som rådde vid den tiden, vilka var beklagliga men åt vilka man ingot kunde göra nu efteråt. Kosygin upprepade gång på gång att om Wallenberg hade funnits i livet så skulle han omedelbart ha utlämnats till oss. Han dot fanns ingen möjlighet att skaffa fram en man som var död, på tid och på sätt som vi redan fått erfara. Något annat besked kunde tyvärr icke och Kosygin vore tacksam om jag framförde detta till utrikesministern. Vad kunde han mer göra för att få oss att förstå att detta var fulla sanningen?

6. Jag svarade, att jag självfallet omedelbart skulle till utrikesministern framföra vad han sagt. Men jag visste, att denne var angelägen om att få ett skriftligt svar på sitt brev. Jag kände mig övertygad om att ju utförligare hans svar var desto bättre - helst ett svar som innehöll allt vad han redan sagt till mig. Kosygin svarade, att han gärna skulle lägga ned vad han sagt i skrift och tillställa utrikesministern detta som svar på hans brev. Svaret kunna alltså att följa samma linje som han givit mig.

7. Kosygin övergick åter till Wallenberga-frågan. Låt oss tala "som två människor" till varandra, sade Kosygin. Wallenberg är död och hans död får tillskrivas de svåra förhållanden som rådde vid den

tiden. Jag var själv i Leningrad under kriget och har med egna ögon sett vad som hände där - en miljon människor dog där; de flesta var ryssar men det var många andra som också som inte var ryssar. Ni har haft fred i Sverige i 150 år och Ni undkom det stora världskriget utan att erfara vilka faror vi måste gå genom. Jag önskar att vi haft fred under 100 år av dessa 150, det skulle ha hjälpt oss mycket. Sovjetunionen av i dag önskade de allra bästa förbindelser med Sverige. Vi vet väl vilken belastning Wallenbergs-frågan är för våra förbindelser, men Ni måste dock inse, om Ni tror på vår uppriktighet, att vi om vi hade någon möjlighet omedelbart skulle undanröja detta hinder som Wallenbergs-frågan är. Hade vi haft Wallenberg i livet skulle vi självfallet omedelbart ha lämnat honom - det är något som jag inte förutår att Ni inte kan inse. Vi vill ha de bästa förbindelser med Sverige, men vi kan inte skaffa fram Wallenberg som är död. Vi ser nu fram mot Er statsministers besök och vi hoppas att det skall ytterligare bidraga till vårt goda grannskapsförhållande.

8. Allt detta sades utförligare och med mera upprepningar än vad jag ovan angett. Jag svarade Kosygin, att han kunde vara övertygad om att vi likaledes önskade de bästa förbindelser med Sovjetunionen, och just därför önskade vi få Wallenbergs-frågan löst. Vi hade gjort vårt bästa för att icke skapa sensation kring frågan. Men vi hade i Sverige, som han säkert visste, en fri press och fri folkopinion och denna kunde inte regeringen kontrollera. Vi hade alltid gjort vårt bästa för att inte bidra till någon inflammerad stämning som kunde försämra förhållandet mellan våra båda länder och det tänkte vi fortsätta med. I detta sammanhang ville jag gärna be om att mitt besök hos ministerpresidenten icke, som brukat var, kungjordes i den sovjetiska pressen. Detta endast därför att jag på så sätt hoppades kunna undvika frågor från korrespondenterna om orsaken till mitt besök. Vi var, som tillförne, angelägna om att icke genom onödiga pressuppgifter ge anledning till komplikationer. Kosygin svarade, att min önskan skulle tillfredsställas.

9. Kosygin återkom till handläggningen av Wallenbergs-ärendet och sade, att han var helt övertygad om att svenska regeringen icke

använde det för att i negativ riktning påverka förhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen. Men det fanns alltid personer och grupper, som, hur korrekt regeringen än var, försökte att utnyttja förhållandet för antisovjetiska åtgärder och antisovjetisk propaganda. Och det var vad som hade skett i fråga om Wallenberg-dramat.

10. Kosygin återkom än en gång till statsministerns föreställande besök; han underströk med hur stort intresse han mottog det och uttryckte sin förhoppning om att 10-17 juni skulle visa sig vara en lämplig tidpunkt.

11. I början av samtalet var Kosygin mycket allvarlig, närmast butter. Efter hand tinade han upp och blev efter hand älskvärd och vänlig - särskilt gäller detta den del av samtalet som han betecknade som "två människor emellan". Ingen gång under samtalet framkom något som tydde på irritation över att vi tagit upp Wallenberg-dramat på nytt; men samtidigt var hans inställning till förnyad undersökning helt negativ - kort sagt han deavouerade icke på något sätt sin företrädare Nikita Sergeevitj Chrusjtjov.

Gunnar Jarring

Moskva 22.3.65 GJ-LB/3

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 3 | 116
23.3.65
AVD. HP | NR. 1 | MÅL. Er

svensk moskva

cabinet sthlm 23/3/65

svensk moskva

116 very urgent .
jarring fraan belfrage. statsministern aer oroad av beskedet
[illegible]
tela eller telefonera mig 675308+
cabinet+

cabinet sthlm kl 18.45
svensk moskva

ok?
svensk moskva

/FR

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 29 / 3 19 65 kl. 12.40
Inkom den 29 / 3 19 65 kl. 14.40

Dnr	
Avd.	Gr.	Mål.

Svensk
Moskva

Dnr 96
För ambassadören personligen från Virgin.
Här följer godkänd P.M. med några uteslutningar.

Vid Jarrings samtal med Kosygin förklarade denne bl.a. - citat ur handbrev 22 mars - på grundval av direktiv från regeringen att Jarring skulle såsom närmaste åtgärd hos Kirsanov - med utgångspunkt från nyssnämnda uttalande av Kosygin - begära ett sammanträffande med Myasnikov ägde en överläggning rum hos utrikesministern den 27 mars angående det lämpliga procedere i detalj. Vid denna överläggning diskuterades huruvida Jarring vid besöket hos Kirsanov skulle förespå det utlovade sammanträffandet mellan honom och Myasnikov skulle ske pa tre eller fyra man hand genom närvaro även av Svartz och - om så önskades - en representant för MID. Motivet för ett sådant förslag skulle vara att, om man icke vågade räkna med att MID skulle kunna förmå Myasnikov till mer än ett sammanträffande direkt med svenska vederbörande till uppfyllelse av Kosygins uttalande, detta vore angeläget att Svartz kunde vara med och en konfrontation kom till stånd i ambassadörens närvaro. Skulle Kirsanov, vilket kanske var mest sannolikt, avvisa förslaget, skulle Jarring kunna insistera på att åtminstone själv såsom första åtgärd omgående få träffa Myasnikov. Ur redovisningssynpunkt skulle härmed kunna vinnas, att varje möjlighet tillvaratagits att på ett maximalt sätt söka tillgodogöra sig ett ev. sammanträffande med Myasnikov.

Under diskusionen framgick att förslaget vore förbundet med risken att Kirsanov, möjligen efter konsultation av Myasnikov, skulle säga nej till detta och som konsekvens härav ev. även till ett

Coll.:
Dep Ubk 321

sammanträffande mellan enbart Myasnikov och Jarring. Denna risk bedömdes betänkligare än de risker och olägenheter som vore förbundna med linjen att Jarring icke [repeterar icke] redan gentemot Kirsanov skulle föra fram önskemålet om en konfrontation mellan professorerna i Jarrings närvaro. Risken med sistnämnda linje, som man bedömde måste tas, vore att Myasnikov antingen sade nej till varje sammanträffande - och då kunde konfrontationsönskemålet aldrig framföras från svensk sida - eller att sammanträffandet mellan Jarring och Myasnikov endast skulle leda till att den sistnämnde tillskrev professor Svartz skulden för ett missförstånd, varvid Jarring skulle sättas i situation att icke kunna argumentera utan endast registrera.

Till de synpunkter som anfördes mot förslaget var även att Kosygin endast talat om ett sammanträffande mellan Myasnikov och Jarring, varför önskemål som kunde anses gå utöver uttalandets räckvidd kunde skapa svårighet.

Enighet förelåg emellertid om att Jarrings syftemål skulle vara att uppnå en konfrontation mellan professorerna i egen närvaro, och att Jarring på direkt fråga av Kirsanov om vad han tänkt säga till Myasnikov kunde och borde nämna detta. Det framhölls också att ett sammanträffande på två man hand mellan Myasnikov och Svartz visserligen i och för sig kunde vara angeläget men sannolikt av begränsat värde ur saksynpunkter. Även om ett sammanträffande på två man hand mellan Jarring och Myasnikov icke ledde till något som helst resultat, vore detta dock av värde för att bereda Jarring tillfälle till personlig bedömning av Myasnikov.=

Cabinet+

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 30 mars	19 65
N:o	BIL.
INK. D. N:o	
AVD. / GR. / MÅL.	

Ang.

&

Cabinet
Sthlm

Dnr 136

För Belfrage personligen.

Primo I enlighet med Edert ch 96 uppsökte jag idag Kirsanov. Jag inledde med att jag just återvänt från Stockholm där jag sammanträffat med stats- och utrikesministrarna om Wallenbergsfrågan och det muntliga beslut jag erhållit vid samtalet med Kosygin. Jag framhöll, att statsministern inte gärna kunde vara glad över att hans begäran om prövning av materialet icke kunde villfaras. Kirsanov sade endast att jag ju av Kosygin hört att det inte var mer att göra åt saken.

Secundo Jag sade Kirsanov att Kosygin under samtalet med mig sagt att jag själv hos Mjasnikov kunde förvissa mig om hans utsago. Jag önskade begagna mig av detta erbjudande och vore tacksam om det genom MID kunde ordnas med ett sammanträffande mellan mig och Mjasnikov.

Tertio Kirsanov sade att han omedelbart skulle undersöka möjligheterna härför och återkomma snarast möjligt. Han hoppades att jag förstod att han icke omedelbart kunde ge mig svar.

Quarto Han övergick därefter till statsministerns resa och informerade mig om att man givit ambassaden i Stockholm instruktion acceptera vårt förslag kommuniké svenska pressen=

Jarring+

exp 30.3.65 kl. 17.40 Fr

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 30 mars 1965.		
N:o	Strängt förtroligt	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Under allt mitt tänkande i Wallenbergsfrågan har jag erinrat mig det österrikiska s.k. Marek-fallet, vilket till viss grad påminner om vårt eget ärende.

Marek var österrikisk ambassadör i Prag och stannade kvar där vid Anschluss 1938. Han blev någon gång 1945 i Prag bortförd av två sovjetiska soldater och avhördes därefter icke. Såvitt jag vet resulterade de österrikiska diplomatiska ansträngningarna i att ryssarna så småningom producerade en dödsattest. Tillvägagångssättet påminner alltså om vad vi varit utsatta för.

Vore det icke av intresse att studera det österrikiska procederet för att jämföra det med vårt eget? Kanske det redan gjorts, i så fall har dessa rader varit onödiga.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Dep Ubk 328

rep 1.4.65 Fr

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 29 mars 1965.
1 bil.
Strängt förtroligt.

Broder,

I anslutning till tidigare meddelande ber jag närslutet få sända Dig den fullständiga texten - jfr särskilt sista ./. stycket - till den av Excellensen lästa och godkända promemorian angående överläggningen hos honom i lördags i Wallenbergärendet.

Eric Virgin

Ambassadören G. Jarring,
M o s k v a.

Strängt förtrolig.

P.M.

Vid det samtal, som ägde rum den 22 mars 1965 i anslutning till att ambassadören Jarring till ministerpresidenten Kosygin överlämnade statsminister Erlanders brev i Wallenbergärendet, förklarade Kosygin bl.a., att Wallenberg dött i fängelset på den tid och det sätt varom vi redan underrättats. Någon anledning till någon ny undersökning fanns alltså icke. Vad som anfördes i statsministerns brev om Vladimir-fängelset vore icke riktigt. Wallenberg dog i fängelset i Moskva som tidigare angivits. Och de uppgifter som av professor Svartz tillskrevs professor Mjasnikov vore helt felaktiga. Mjasnikov hade aldrig gjort några sådana uttalanden. Om ambassadör Jarring så önskade, kunde han uppsöka Mjasnikov och själv konstatera att så vore förhållandet.

På grundval av direktiv från regeringen, att ambassadör Jarring skulle såsom närmaste åtgärd hos tjänsteförrättande chefen för skandinaviska avdelningen i MID, ambassadören Kirsanov, med utgångspunkt från nyssnämnda uttalande av Kosygin, begära ett sammanträffande med Mjasnikov, ägde en överläggning rum hos utrikesministern den 27 mars angående det lämpliga procederet i detalj. Vid denna överläggning, i vilken deltog kabinettssekreteraren, ambassadören Jarring, chefen för politiska avdelningen och Virgin, diskuterades huruvida Jarring vid besöket hos Kirsanov skulle föreslå att det utlovade sammanträffandet mellan honom och Mjasnikov skulle ske på tre eller fyra man hand genom närvaro även av professor Svartz och - om så önskades - en representant för MID. Motivet för ett sådant förslag skulle vara att, om man icke vågade räkna med att MID skulle kunna förmå Mjasnikov till mer än ett sammanträffande direkt med svenska vederbörande till uppfyllelse av Kosygins uttalande, det vore angeläget att professor Svartz kunde vara med och en konfrontation komma

till stånd i ambassadörens närvaro. Skulle Kirsanov - vilket kanske var mest sannolikt - avvisa förslaget, skulle Jarring kunna insistera på att åtminstone själv såsom första åtgärd omgående få träffa Mjasnikov. Ur redovisningssynpunkt skulle härmed kunna vinnas, att varje möjlighet tillvaratagits att på ett maximalt sätt söka tillgodogöra sig ett eventuellt sammanträffande med Mjasnikov.

Under diskussionen framgick att förslaget vore förbundet med risken att Kirsanov - möjligen efter konsultation av Mjasnikov - skulle säga nej till detta och som konsekvens härav eventuellt även till ett sammanträffande mellan enbart Mjasnikov och Jarring. Denna risk bedömdes betänkligare än de risker och olägenheter som vore förbundna med linjen att Jarring icke redan gentemot Kirsanov skulle föra fram önskemålet om en konfrontation mellan professorerna i Jarrings närvaro. Risken med sistnämnda linje - som man bedömde måste tas - vore att Mjasnikov antingen sade nej till varje sammanträffande - och då kunde konfrontationsönskemålet aldrig framföras från svensk sida - eller att sammanträffandet mellan Jarring och Mjasnikov endast skulle leda till att den sistnämnde tillskrev professor Svartz skulden för ett missförstånd, varvid Jarring skulle sättas i situationen att icke kunna argumentera utan endast registrera.

Till de synpunkter som anfördes mot det inledningsvis omnämnda förslaget var även att Kosygin endast talat om ett sammanträffande mellan Mjasnikov och Jarring, varför önskemål som kunde anses gå utöver uttalandets räckvidd kunde skapa svårighet.

Enighet förelåg emellertid om att Jarrings syftemål skulle vara att uppnå en konfrontation mellan professorerna i egen närvaro, och att Jarring på direkt fråga av Kirsanov om vad han tänkt säga till Mjasnikov kunde och borde nämna detta. Det framhölls också, att ett sammanträffande på två man hand mellan Mjasnikov och Svartz visserligen i och för sig kunde vara angeläget men sannolikt av begränsat värde ur saksynpunkter. Även om ett sammanträffande på två man hand mellan Jarring och Mjasnikov icke ledde till något som helst resultat, vore detta dock av värde för att bereda Jarring tillfälle till personlig bedömning av Mjasnikov.

Vid överläggningen hos utrikesministern förde Jarring även fram frågan hur han skulle reagera vid ett eventuellt nytt sammanträffande med Kosygin i samband med att denne lämnade sitt svar till statsministern. Skulle Jarring därvid - om svaret såsom var att vänta var genomgående negativt även i vad gällde statsministerns önskan om en ny undersökning - insistera på att en sådan undersökning kom till stånd, eventuellt genom tillsättandet av en särskild juristkommission? Utrikesministern förklarade, att i den tänkta situationen Jarring icke rimligen kunde förväntas reagera på Kosygins svar genom att föreslå ett dylikt undersökningsförfarande.

Stockholm den 27 mars 1965.

(Eric Virgin)

Jarring/FR

Chiffer-
Telegram

Moskva den 5 april 19 65		
N:o 143		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

&

Cabinet
Sthlm

Dnr 143

För kabinettssekreteraren personligen. Mitt avlämnande av kreditivbrev i Ulan Bator var ursprungligen fastställt till mitten oktober men uppsköts på grund av Chrusjtjovs fall. Senare nämndes början december men då kom Nobelprisen mellan. Nu förstår jag att mongolerna börjar undra varför jag icke kommer särskilt som mongolen här avlämnade sina brev i Stockholm i december. Jag har ju de senaste månaderna icke kunnat resa på grund Wallenbergsärendet. Vore det tänkbart jag utnyttjade tiden 19-26 april härför? Vid denna tid är det knappast tänkbart något inträffar Mjasnikovfallet eftersom han då får beräknas vara i Genève=

Jarring+

Bil. t. hbr Jarring-Belfrage

den 10.4.65

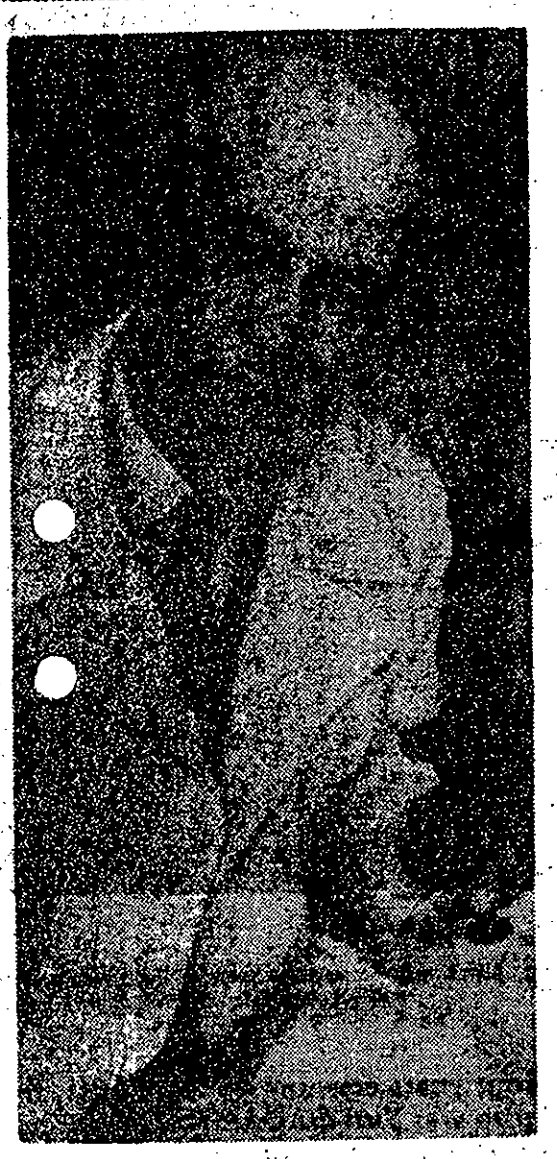

Professor Alexander Myasnikov, Member of the USSR Academy of Medical Science, who will fly to Geneva in a few days to receive an award from the International Society of Cardiology—a gold stethoscope.

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 10 april 1965.

1 bil.

N:o		Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Broder,

Dagens Moscow News innehåller en kort notis om professor Mjasnikov som "in a few days" flyger till Genève för att motta "det gyllene stetoskopet". Notisen bifogas. ./.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Dep Ubk 328

ego 14.4.65 F

CHIFFERTELEGRAM

Berg/FR

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 27/ 4 1965 kl.
Inkom den 28/ 4 1965 kl.

Dnr	
Avd.	Gr.	Mål.

Svensk
Moskva

Dnr 125. För Jarring från Belfrage. Vi anser att Du nu sedan nära en månad gått efter Ditt samtal med Kirsanov Edert chiffer 136 bör efterlysa besked om det begärda sammanträffandet=

Cabinet+

Coll.:
Dep Ubk 3210

Berg

CHIFFERTELEGRAM

Från Kungl. Utrikesdepartementet

Avsänt den 10/5 1965 kl 24.00

Inkom den 11/5 1965 kl 02.00

Dnr 134		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 134. Personligt för Jarring från kabinettssekreteraren.

Primo. För samtalet med Mjasnikov bör Du känna till att Svenska Läkarsällskapet på initiativ av Swartz inbjudit M. och den vid Världshälsoorganisationen i Geneve verksamme sovjetiske professorn Kipshidze att hålla föredrag Stockholm 21 september sedan den sistnämnde gett S. grönt ljus inbjuda dem båda nämnda tid. Svar har ännu icke ingått men inbjudan bör nu vara känd av dem.

Secundo. Självfallet angeläget att ditt samtal med M. utnyttjas maximalt då ju risken alltid finns att detta blir sista sammanträffandet med M.

Huvudsyftet bör ju vara att få M. med på konfrontation med S. i Din närvaro. För att icke riskera att reaktionen mot konfrontationsönskemålet blir så negativ att Dina möjligheter sondera M. i själva sakfrågan avklipps tror vi det är bäst Du börjar samtalet med att rekapitulera i stora drag vad S. berättat särskilt då M:s utsaga januari 61 att Wallenberg då skulle vara in sehr schlechtem Zustand och befinna sig i Mentalkrankenhaus. M. har ju senare dementerat detta uttalande både muntligen och skriftligen och sagt att missförstånd föreligger möjligen beroende på språksvårigheter. S. har emellertid under hela denna tid enständigt vidhållit att hon icke kan ha missuppfattat M. Hon har också framhållit att de båda i andra sammanhang icke haft svårigheter förstå varandra. Vi måste uppenbarligen fästa största avseende på vad S. berättat. Vi vet också att hon är en stor beundrare av M. som vetenskapsman och icke kan ha haft minsta önskan försätta denne i svår belägenhet. Hur vill nu professor M. förklara detta? Det rör sig ju om en ytterligt allvarlig sak som under hela efterkrigstiden varit en belastning i förhållandet mellan Sverige och Sovjet och det är därför man från svensk sida måste be om M:s medverkan.

Tertio. Sannolikt kommer väl M. vidhålla att han blivit missförstådd och att han inte har att tillägga utöver vad han härom på sin tid skrivit till S. När Du anser Dig kunna få ut mera av M. om vad som hänt bör Du begära konfrontationen med S. i Din närvaro och om så önskas någon ytterligare från rysk sida. Du bör understryka för M. vikten av

Coll.:

att konfrontationen äger rum snarast möjligt med tanke på att Erlander besöker Moskva i juni och då måste uppta ärendet med Kosygin.

Quarto. Om M. skulle försöka skjuta konfrontationen till september i Stockholm bör framhållas detta för sent.

Quinto. Skulle M. kategoriskt vägra konfrontation bör Du säga att statsministern säkerligen icke kan underlåta att taga upp konfrontationsönskemålet vid sitt samtal med Kosygin i ärendet.

Chiffer-

Telegram

Jarring/FR

Moskva den 11 maj		19 65
N:o 183		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 183

För Belfrage personligen. Har haft ett femtiominuter långt samtal med Mjasnikov. Närvarande var även Kostatjov från MID ditkallad av Mjasnikov enligt vad denne själv sade. Min uppläggning har i det stora hela följt Ditt ch 134. Efter min inledning gav Mjasnikov utförligt sin version vilken utmynnade i att Swartz missförstått allt. Efter ytterligare inlägg min sida om vikten skapa klarhet i vad som förevarit föreslog jag sammanträffande mellan honom Swartz och mig. Innan jag hann säga något om representant för MID insköt Mjasnikov att även Kostatjov eller annan tjänsteman från MID borde vara närvarande. Efter en stund sade Mjasnikov emellertid att han inte kunde förstå vad ett sammanträffande med Swartz skulle tjäna till. Han hade inget annat att säga än vad han sagt mig och detta var sanningen. Någon ändring av hans utsaga kunde det inte bli vad än Nanna Swartz hade att säga. Efter långt argumenterande ställde jag frågan direkt: skulle han mottaga henne tillsamman med mig och en representant för MID för att klara ut saken. Till detta svarade han ja men med tillägget att han inte kunde förstå vad det skulle tjäna till.

Secundo Jag har sagt honom att jag snarast skall återkomma med datum Swartz ankomst hit.

Tertio Fullständig redogörelse möjlig först med fredagskuriren, såvida icke bättre jag hemreser torsdag morgon=

Jarring+

Jarring/TR

Ang.

Moskva den 11 maj 1965. HP 1		
N:o	Strängt förtroligt	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Jag blev i går uppringd av ambassadören Kirsanov som meddelade mig att professor Mjasnikov komme att taga emot mig som i dag kl. 14 på Institut terapii på Petroverigskij pereulok 10. Härom underrättade jag Dig omedelbart per telefon.

När jag i dag på utsatt tid infann mig på Institut terapii väntade redan sekreteraren Kosatjov från MID:s skandinaviska avdelning på professor Mjasnikovs arbetsrum dit jag blivit förd av hans kvinnliga sekreterare. Kosatjov var, som Du erinrar Dig, med även vid samtalet hos Kosygin. Mjasnikov infann sig nästan omedelbart. Han förklarade för mig, att han anmodat utrikesministeriet att låta Kosatjov vara närvarande vid vårt samtal. Han hoppades, att jag inget hade att invända häremot till vilket jag svarade med ett självfallet inte.

Efter några inledande artighetsfraser - jag gratulerade honom till det "Gyllene stetoskopet" - sade jag, att jag var övertygad om

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 12.5.65 FL

Dep Ubk 328

att han väl hände till orsaken till mitt besök. Professor Hanna Svartz hade besökt honom i januari 1961 och därvid haft ett personligt samtal med honom om den förevunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Hon hade då erfarit, att denne var vid liv, men i dåligt fysiskt tillstånd och intagen på ett sinnessjukhus. Som han väl visste hade professor Svartz' utsago givit anledning till nya framställningar från svenska regeringens sida om att Wallenberg skulle återsändas till Sverige. Jag sade honom, att jag väl hände till att han förnekat de uppgifter som vi fått från professor Svartz men icke förty måste vi tillmäta dessa största vikt eftersom hon framhöllor att det inte kan vara fråga om någon missuppfattning.

När jag kunnit ungefär så långt blev jag avbruten av Hjasnikov som förklarade sig skola ge sin version av vad som förevarit mellan honom och professor Svartz vid tillfället i fråga. Han berättade därefter, utförligt, följande.

Professor Svartz, som han högt värderade som en vetenskapare av internationella mått - jag fick här in några ord om att han kunde utgå från en lika hög uppskattning från sin svenska kollegas sida - hade varit i Moskva i januari 1961, där hon hållit ett föredrag i sitt vetenskapliga ämne. I samband därmed hade hon i hans arbetsrum haft ett längre samtal med honom om deras gemensamma vetenskapliga problem och intressen. Mot slutet av detta hade hon bett att få ha ett enskilt samtal med honom. Han hade trott, att det gällde något vetenskapligt problem men hon hade tagit upp vad hon kallade ett humanitärt fall vilket gällde en svensk som hölles fången i Sovjetunionen. Hon hade frågat om han inte kunde ge sitt bistånd att få ut honom. Professor Svartz hade framhållit, att fångens moder, som var hennes patient, mycket led av ovissheten om sonens öde. Professor Svartz hade nämnt mannens namn, men han, Hjasnikov, hade vid den tiden aldrig hört detta namn och hade icke den ringaste uppfattning om vem han var.

Hammet hade inte sagt honom någonting. Professor Svarts hade framhållit, att det fanns många som hade vittnat om att han var i livet. Hon hade sagt, att han av allt att döma befann sig i fängelse i Vladimir. Nu var det en humanitär nödvändighet att få ut honom från Sovjetunionen. Troligen var han i dåligt tillstånd och det gällde att rädda ut honom snarast. Hjasnikov hade svarat, att han inte kände till fallet; han hade hänvisat henne att ta upp saken på hög nivå i utrikesministeriet endera direkt eller via ambassadör Sohlman. Professor Svarts hade emellertid vidhållit att han hade stora möjligheter att hjälpa genom att hon kunde som läkare till Chrusjtjov gå direkt till denne och påkalla dennes hjälp. Hjasnikov hade svarat att han inte var Chrusjtjovs läkare, att Chrusjtjov var frisk och inte behövde någon läkare och inte hade någon anledning att sätta förtroende hos Chrusjtjov. Och för övrigt ville han inte lägga sig i ärendet utan hade åter hänvisat henne till rätt kanal. Hon hade emellertid varit mycket envetändig och sagt "Vladimir, Vladimir, Vladimir" och begärt hans hjälp få ut Wallenberg därifrån. Hon hade upprepat att det var ett humanitärt fall.

Jag inskjöt här, att professor Svarts uppgett, att hon sagt, att Wallenberg var vid liv men i dåligt tillstånd och på sjukhus. Detta förnekade Hjasnikov emfatiskt. Han hade inget annat sagt efter det att hon tagit upp fallet och åberopat sina vittnen än att han inte kände till personen i fråga, att han aldrig hört hans namn, att han inte kunde veta om han var vid liv eller om han var död, eller om han var sjuk. Han kunde inte veta detta eftersom han aldrig hört talas om mannen. Hur professor Svarts kunnat missförstå honom på den punkten var en gåta för honom. Han ville gärna erkänna att hans tyska icke var så god - om hennes tyska ville han inte uttala sig - men professor Svarts hade förvandlat hans "konditionalis" till ett "presens".

Jag sade, att han och professor Svarts i vanliga fall brukat kunna göra sig förstådda med varandra på tyska och då borde det väl ha kunnat ske även vid detta tillfälle. Hjasnikov upprepade åter mera energiskt att han aldrig sagt annat än det som han talat om för mig

och att det var honom fullständigt obegripligt att professor Svartz kunnat uppfatta hans "om han är vid liv" som ett "är vid liv". Han framhöll, att han redan - som jag väl hände till - hade skriftligen meddelat professor Svartz att han missuppfattat allt. Om han så önskade kunde han skriva ytterligare ett brev till honne i samma anda.

Mjasnikov gav därefter en längre utläggning om hur han som sysslade med medicinsk vetenskap och ursprungligen hade kommit från Leningrad till Moskva aldrig haft något med krigsfångefrågor och förövunna personer att göra. Varför skulle då professor Svartz ta upp en sådan fråga med honom? Han hade ju också gjort det enda han kunde göra - hänvisat honne till rätt instans.

Jag sade nu, att vi var i det läget att två utsagor stod mot varandra. Vårt förhållande till Sovjetunionen var i det stora hela gott men Wallenborge-frågan stod där som ett olöst problem och vi måste söka skapa klarhet i den. Vi måste få klarhet i hur dessa motsatta åsikter kunde ha uppkommit. Jag sade mig tro, att det skulle vara till stor nytta om ett sammantriffande kunde ordnas mellan honom, professor Svartz och mig, där tillfälle gavs att verkligen tala ut om saken och få klarhet i det hela. Innan jag kom att säga något om Kosatjov, som satt mitt emot mig och som jag tänkt inbegripa i förslaget, sade Mjasnikov att även denne eller någon annan från utrikesministeriet i så fall borde vara närvarande. Jag sade mig ha själv tänkt föreslå detta; jag visste att professor Svartz var beredd att resa hit för ändamålet och jag framhöll att jag fann det angeläget att ordna denna sammankomst snarast möjligt. Mjasnikov förklarade sig beredd härför när som helst; jag sade mig skola återkomma snarast med uppgift om den tid som kunde passa oss.

Han plötsligt mulnade Mjasnikov till och sade, att han inte kunde förutse vad ett sådant sammantriffande skulle tjäna till. (Här måste jag inskjuta att det alltid föreligger en möjlighet att Kosatjov ein-

kat på huvudet eller givit honom något annat avböjande tecken). Om professor Svarts komme hit, sade han, så komme han endast att vidhålla sin teori. Han själv visste ved han hade sagt och någon ändring i hans utsago kunde det inte bli. Han hade sagt sanningen. Vad än professor Svarts hade att säga så kunde det inte ändra hans utsago. Och vad skulle då detta sammanträffande tjäna till?

Jag svarade, att jag ändå tyckte det skulle vara nyttigt att de både fingo träffas och talas vid. Han finge av professor Svarts' egen mun höra ved han hade att säga och hon fick höra hans version och de finge sålun en förklaring till sina olika uppfattningar.

Mjasnikov framhärdade, nu i ganska irriterad ton, att det inte kunde tjäna något till. Professor Svarts komme av honom att få erfara det hon redan visste, vilket han nedlagt i skriftlig form till honne, och vilket han i utförligare form berättat för mig. Ett sammanträffande tjänade inget till. Han återkom till att jag tidigare under samtalet sagt, att jag trodde att ett sammanträffande skulle vara till nytta för att kasta ljus över vad som förevarit mellan de båda och att jag sagt att ett upplklarande av Wallenborgs-frågan skulle vara till nytta för våra svensk-sovjetiska förbindelser. Men ett sammanträffande mellan honom och professor Svarts skulle inte kunna ge något bidrag till att förbättra våra politiska förbindelser. Han kunde inte komma med någon ny version av vad han redan sagt. Professor Svarts hade för övrigt vid det samtal de haft i januari 1961 inget sagt om att Wallenbergs-frågan redan sedan länge hade behandlats mellan svenska och sovjetiska regeringarna. Det hade han fått erfara senare, liksom att Wallenberg dött i fängelse 1947. När han hade talat med Hanna Svarts hade han inte haft en aning om denna fråga eller om vem Wallenberg var.

Det blev en ganska hetsig argumentering som Mjasnikov gick över till att det inte tjänade något till med ett sammanträffande som vi tänkt oss. Men eftersom han gått med på det en gång ställde jag till slut frågan rakt på sak: skulle han mottaga professor Svarts tillsam-

han med mig och en representant för utrikesministeriet för att tala ut om saken? Nu svarade han ja, men tillade, att han inte kunde förstå vad det skulle tjäna till. Han kunde vid detta sammanträffande endast upprepa vad han redan sagt. Jag sade för min del att vi lika fullt mycket uppskattade att han gick med på detta sammanträffande - jag använde under samtalet aldrig ordet "konfrontation" då det har dålig klang på ryska - och att jag trodde det skulle vara till nytta för saken. Jag lovade att återkomma senare och tog därefter mitt avsked.

I det stora hela var Kjasmikov mycket behärskad; det var egentligen endast mot slutet av vårt samtal, då jag framförde förslaget om "konfrontation", som han blev irriterad. Hans version av samtalet mellan honom och professor Svarts framfördes mycket lugnt men med stort eftertryck.

Gunnar Jarring

Berg

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 11 / 5 1965 kl. 19[15]

Inkom den 11 / 5 1965 kl. 21[15]

Dnr 136		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 136. Jarring från Belfrage. Vi angelägna Du hemreser torsdag. Vore bra om Du då kan medföra skriftlig nedteckning Ditt intressanta och viktiga samtal. Swartz önskar icke förslag framföres tidpunkt utresa Moskva innan hon haft tillfälle tala med Dig.

Coll.:
Dep Ubk 3210

Strängt förtrolig.

P.M.

Sedan ambassadör Jarring avgivit rapport över sitt sammanträffande i Moskva den 11 maj 1965 med professor Mjasnikov och samråd ägt rum i ärendet med professor Svartz, har Jarring instruerats att framföra följande till chefen för skandinaviska avdelningen i MID, ambassadören Kirsanov.

Professor Svartz är beredd att resa till Moskva för att sammanträffa med professor Mjasnikov i närvaro av ambassadör Jarring och en representant för MID. På grund av sina engagemang kan hon resa från Stockholm tidigast den 2 juni. På svensk sida skulle man uppskatta om professor Mjasnikov ville utsätta tid för ett sammanträffande med professor Svartz efter angivna datum, om möjligt med angivande av ett par alternativa tidpunkter som kan passa professor Mjasnikov.

Stockholm den 17 maj 1965.

Framfört ovanstående till Kirsanov
20.5.65
[illegible]

Jarring/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 20 maj		19 65
N:o 189		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet
Sthlm

Dnr 189. För Belfrage.

Primo Har enligt het instruktion daterad den 17 maj framfört önskemål om sammanträffande mellan Svartz och Mjasnikov till ambassadören Kirsanov

Secundo Han sade att Mjasnikov icke varit glad över vårt senaste samta Hade jag under mitt besök i Stockholm för Nanna Svartz personligen tal om vad Mjasnikov haft att säga?Jag svarade jakande. Men då måste hon väl ha klart för sig att hon inte kunde komma längre. Mjasnikov kunde inte förstå vad ett sammanträffande skulle tjäna till.

Tertio Jag framhöll att två versioner stod mot varandra. Vi ansåg det skulle vara nyttigt för saken om båda finge tala med varandra som jag föreslagit och som Mjasnikov gick med på.

Quarto Kirsanov sade sig icke kunna förstå vad för resultat det skulle kunna bli av ett förnyat sammanträffande med Mjasnikov. Denne hade berättat allt.

Quinto Jag insisterade lika fullt. ~~Mjasnikov~~ Kirsanov upprepade att a Mjasnikov icke förstod vad det skulle tjäna till men självfallet skull han till honom framföra mina önskemål och återkomma.

Sexto Samtalet var denna gång icke helt angenämt=

Jarring+

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Stockholm den 20 maj 1965.
2 bil.
Strängt förtroligt.

Marek-fallet

Broder,

Åberopande Ditt brev den 30 mars 1965 angående det s.k. Marek-fallet ber jag närslutet få sända Dig dels en inom de-
./. partementet upprättad promemoria, grundad på tidigare mottag-
na informationer från beskickningen i Wien, dels den nämnda
./. beskickningens svar den 17 maj 1965 på vår förfrågan i ären-
det.

Din tillgivne
Leif Belfrage

Leif Belfrage

Ambassadören G. Jarring,
M o s k v a.

Strängt förtrolig.

P.M.

./. Med anledning av bifogade PM angående det i Sovjetunionen försvunna österrikiska sändebudet i Prag, Dr Ferdinand Marek, föreslås att ambassaden i Wien hos österrikiska vederbörande inhämtar svar på följande frågor:

1) Har österrikarna erfarit något nytt om Dr Marek sedan 1957?

2) Kan vi få kopior av sovjetnoten 25.5.54 och dödsattesten?

3) Har österrikiska myndigheter eller Dr Mareks anhöriga väckt skadeståndsanspråk och i så fall vari resulterade detta?

Stockholm den 6 april 1965.

Strängt förtrolig.

P.M.

angående Dr Ferdinand Marek, österrikiskt sändebud i Prag 1945 - ett "parallellfall" till Wallenberg-ärendet.

Ambassadör Allard redogör i en skrivelse från Wien den 30 juni 1954 för fallet Marek. Skrivelsens huvudinnehåll återges här nedan.

Dr Marek, som från den tjeckoslovakiska republikens tillkomst, efter första världskrigets slut, och intill "Anschluss", varit österrikiskt sändebud i Prag och där upprätthållit utomordentliga personliga förbindelser med såväl Masaryk som Benesj, var under det andra världskriget fortfarande bosatt i Tjeckoslovakien och återupptog efter vapenstilleståndets undertecknande, i början av maj 1945, sin befattning som österrikiskt sändebud i Prag. På eftermiddagen den 23 maj samma år, sålunda blott några veckor efter hans återinträde på sändebudsposten, uppsöktes dr Marek i sin våning av en för honom obekant sovjetrysk officer, som meddelade, att den ryske stadskommendanten i Prag önskade ett samtal. Då dr Marek kort förut själv begärt att få träffa stadskommendanten för diskussion av några löpande ärenden, som berörde österrikiska intressen, fann han den sovjetryske officerens meddelande helt förklarligt och följde därför omedelbart med denne. På gatan nedanför ministerns bostad väntade en bil med några andra ryska officerare, i vilkas sällskap dr Marek - såsom han då synbarligen trodde - begav sig på väg till den ryske stadskommendanten. Sedan den österrikiske ministern lämnade sin bostad, har han varit totalt försvunnen och endast avhörts såtillvida, som hans dotter påföljande dag emottog ett telefonsamtal från honom, varvid han - tydligen i största hast - meddelade denna, att han talade från en väns apparat och uppmanade henne att skyndsamt sätta sig i förbindelse med presidenten Benesj och utbedja sig dennes bistånd för hans räddning.

Efterforskningarna efter dr Marek, som efter hans för-

svinnande i slutet av maj 1945 oavbrutet pågått och bedrivits av såväl de österrikiska myndigheterna som av familjen, ledde under de nio följande åren icke till något som helst resultat. Från olika personer, som tillfångatagits eller häktats av sovjetryska myndigheter och, efter att ha tillbringat ett flertal år i olika fängelser eller koncentrationsläger, så småningom frigivits och återvänt till Västeuropa, har - liksom i fallet Wallenberg - ett stort antal upplysningar ingått, vilka med en till visshet gränsande sannolikhet ådagalagt, att dr Marek förts till Sovjetunionen och där jämte tyska och italienska diplomater och militärpersoner varit inspärrad på olika platser, bl.a. i det i utkanten av Moskva belägna, från undersökningarna i fallet Wallenberg väl kända "Lefortovskaja"-fängelset.

Från österrikiska beskickningarnas i Moskva och Prag sida har under de gångna åren upprepade framställningar till de sovjetryska, respektive tjeckoslovakiska regeringarna gjorts med begäran om efterforskningar av dr Marek. Dessa démarcher har dock, såsom redan i det föregående antytts, länge icke lett till något som helst resultat. Vederbörande sovjetryska och tjeckoslovakiska myndigheter har nämligen ständigt försäkrat, att de saknade varje kännedom om den österrikiske ministerns försvinnande och nuvarande vistelseort. Då slutligen den österrikiske ambassadören i Moskva Bischoff - såvitt Allard kan erinra sig - i början av mars 1954 gjorde en förnyad och energisk framställning i det sovjetryska utrikesministeriet samt hänvisade till att den österrikiska regeringen genom vittnesmål av tidigare i Sovjetunionen häktade och nu frigivna personer erhållit ovederläggliga bevis för att dr Marek - sannolikt så sent som under 1950 - varit inspärrad i ett sovjetryskt fängelse, ansåg sig de sovjetryska myndigheterna omsider nödsakade erkänna, att den förutvarande österrikiske ministern i Prag omhändertagits av dem. Detta medgivande lämnades emellertid i den osedvanliga och överraskande formen, att det sovjetryska utrikesministeriet med en den 25 maj 1954 dagtecknad note översände en dödsattest för dr Marek, i vilken den 4 maj 1947 angivits såsom dagen för frånfället (Wallenbergs uppgivna dödsdatum är 17.7. 1947). Dödsorsaken uppgavs ha varit hjärtfel och kronisk

njurinflammation. Någon antydan om den ort eller plats, där det föregivna dödsfallet ägt rum, lämnades däremot icke, vare sig i missivskrivelsen eller attesten.

De tjänstemän inom österrikiska utrikesministeriet, som handlagt detta ärende, är ingalunda övertygade om att dr Marek verkligen avlidit och än mindre att dödsfallet ägt rum så tidigt som den 4 maj 1947. Enligt senaste för UD tillgängliga uppgifter (mars 1954) är man sysselsatt med att undersöka, huruvida något vittne sammanträffat med eller på annat sätt kan intyga, att dr Marek varit i livet efter den angivna dödsdagen.

Allard ansåg att vad han enligt det föregående inhämtat om ärendet var av betydelse, då det belyser de metoder, som från sovjetrysk sida tillämpas, då det gäller att till en början bortförklara och därefter medgiva kännedom om ett till synes gåtfullt försvinnande av en häktad utlänning i framskjuten ställning.

Parallellen med fallet Wallenberg är påtaglig, fortsätter Allard. Dr Marek iakttogs för sista gången i Prag - i sällskap med sovjetryska officerare - blott några få månader, sedan den förstnämnde under likartade omständigheter försvunnit från Budapest. Under de nio år, som därefter förflutit, har högre tjänstemän i det sovjetryska utrikesministeriet - liksom för Wallenbergs vidkommande - kategoriskt förnekat, att de hade någon som helst kunskap om försvinnandet eller den bortfördes nuvarande vistelseort. När slutligen den österrikiska regeringen, i början av 1954, gjorde en förnyad démarche i Moskva och därvid, under åberopande av vittnesutsagor, hävdade, att den försvunne ministern, åtminstone under några år, befunnit sig i ett sovjetryskt fängelse, fann de sovjetryska myndigheterna sig så småningom föranledda att indirekt erkänna, att så varit fallet, men överlämnade samtidigt, i syfte att förebygga fortsatta démarcher från österrikisk sida, en dödsattest, utvisande att dr Marek avlidit redan i maj 1947.

I februari 1957 ställde utrikesdepartementet en fråga till ambassaden i Wien, om det fanns några ytterligare upplysningar om dr Marek. Österrikiska vederbörande meddelade, att de icke hade något ytterligare att förtälja om Marek efter 1947 annat än att MID nu meddelat, att anledningen till Ma-

reks fängslande varit, att han under en längre tid i samband med sin vistelse i Prag varit verksam som Gestapo-agent.

Stockholm den 6 april 1965.

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Wien den 17 maj 1965.

Marek-fallet

R 72 1 bil.

Strängt förtroligt.

Brodor,

Åberopande Ditt handbrev den 29 april 1965 angående Marek-fallet ber jag få meddela följande från vederbörligt håll i utrikesministeriet erhållna upplysningar.

1. Något nytt om dr. Marek har sedvitt ministeriet har sig bekant icke erfarits sedan 1957. Skulle möjligen något ha framkommit på privat väg som ministeriet ej känner till, kan man vända sig till Mareks son, som tjänstgör som någon slags österrikisk informationsman i Zagreb. Denne besöker Wien praktiskt taget varje månad och ministeriet är berett att ordna ett sammanträffande med honom. Jag vore tacksam för meddelande, huruvida ett dylikt sammanträffande bör eftersträvas.

./. 2. En den 18 mars 1954 dagtecknad dödsattest närsluten i fotostatkopia. Av ambassadör Bischoffs rapport, med vilken denssamma inkommen till utrikesministeriet och som visades mig, framgick att dödsattesten icke överlämnades genom note utan under hand vid ett besök hos viceutrikesminister Pusjkin, vartill Bischoff kallats. Pusjkin hade därvid muntligen åberopat den kombinerade muntliga och skriftliga demarche, som Bischoff verkställt i ministeriet den 10 mars samma år.

3. De österrikiska myndigheterna ha och, sedvitt ministeriet visste,

Minister Virgin,
S t o c k h o l m.
Wien 17.5.65 BÅ/SV/1

(1639)

./2

dr. Marek anhöriga, hade icke väckt något skadeståndsanspråk.

På österrikisk sida anser man att uppgiften om dr. Mareks döddag, den 4 maj 1947, är felaktig. Man håller dock före, att han numera är död.

Fallet Marek betraktas i Österrike såsom nämnost hörande till gruppen efter kriget under pågående ockupation bortförda personer. Gemensamt för dessa anses vara, att de enligt sovjetisk uppfattning förbrutit sig mot sovjetiska statens intressen. Denna grupp beräknas ha uppgått till sammanlagt 800-1.000 personer. Av dessa ha ett stort antal kommit tillbaka, ytterligare andra ha avlidit i Sovjetunionen och redovisats genom dödsattester. Några oredovisade personer kvarstode.

Det finnes icke någon österrikisk medborgare i Sovjetunionen, vars namn och vistelseort är bekant, som vägrats tillstånd att återvända till Österrike. Tvärtom ha ett antal fall på senare år förekommit, då österrikiska förfrågningar om i Sovjetunionen befintliga österrikiska medborgare, som lyckats till österrikiska vederbörande få fram meddelande om namn och adress, lett till det resultatet, att vederbörande hemsänts, detta till och med om vederbörande varit dömd till långvarigt, ännu ej avtjänat straff.

Man räknar med, att österrikiska medborgare kunna finnas i s.k. Schweige-Lager eller eljest förmenas varje möjlighet att komma i kontakt med yttervärlden. Troligen finnas också i Sovjetunionen sådana österrikare, som av något skäl icke önska återvända till hemlandet och därför ej låta höra av sig.

Min interlokutör förklarade spontant, att han förstod, att det svenska intresset för Marek-fallet sammanhängde med Wallenberg-ärendet. Jag sade mig icke vilja förneka detta, men begagnade tillfället konstatera att det förhållandet, att vi gjort denna förfrågan skulle omgärdas med största diskretion. Detta kunde man gärna utlova, men ville i gengäld uttbedja sig, att man från svensk sida icke utan uttrycklight österrikiskt godkännande gentemot ryska vederbörande åberopade dödsattesten och över huvud taget behandlade de nu erhållna uppgifterna förtroligt.

Bengt Åhrgren

Wien 17.5.65 BÅ/SV/2

Вх. [illegible] Ahmed – Virgin 7.5.65

2 [illegible]

СОЮЗ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ МИЛИЦИИ

Архив актов гражданского состояния

СПРАВКА № 006895

о смерти

В актовой книге за тысяча девятьсот сорок седьмой
(прописью, год, месяц и число)
год, май месяц, четвертый день

значится гражданин (ка) Марек Фердинанд Иоганнович
(фамилия, имя, отчество)

что он (она) [illegible] в тысяча девятьсот сорок седьмом
(прописью, год, месяц и число)
[illegible] от порока сердца
[illegible]

М. П. 18 марта 1965 год

Зав. архивом ЗАГС [illegible]

Делопроизводитель [illegible]

0.4.91

Jarring/FR

Ang.

	Moskva den 25 maj 1965. 1 bil.	
N:o	Förtroligt	Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Broder,

Som Du finner av bifogade recension ur The Observer har Tarsis' självbiografiska roman nu utkommit i engelsk översättning. Jag har aldrig läst den på ryska - den lär ha utkommit i USA - men den kanske vore värd ett studium, nu när den är tillgänglig i engelsk översättning, med hänsyn till Wallenbergefallet. Tarsis lär vara en pseudonym och det göres gällande att det ryska manuskriptet smugglats ut från Sovjetunionen.

./.

Vad Tarsis säger om användningen av droger för att få misshagliga personer att glömma är icke utan intresse.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp m kuvi den 27.5.65 Fr

Jarring/lm

		19
Moskva den 18 juni 1965.		
HP N:o 1	1 bil. (i 2 ex.)	BIL.
INK. D. N:o Strängt förtroligt		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	1	

Ang.

Broder,

./. Härmed sänder jag Dig ett koncept till nedteckning av vad som förevarit under samtalet mellan Statsministern och Kosygin. Det bygger på mina anteckningar, kollationerade med Lundströms minnesbild.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren L. Belfrage
Utrikesdepartementet

Dep Ubk 328

exp. med kurir 21/6-65

Samtal mellan Statsminister Erlander och Ministerpresident Kosygin i Kreml den 17 juni 1965.

Erlander: Sedan har vi den fråga som tyvärr är lite besvärande att ta upp igen. Får jag säga några ord om den fråga som vi talade om vid bordet under lunchen i Kreml. Jag kommer tillbaka till den.

Kosygin: Var så god!

Erlander: För det första vill jag ha sagt att vi utan vidare tror på uppriktigheten i vad ni, herr Ministerpresident, har sagt oss. Men denna affär har en rad mycket förbluffande drag. Till och med mycket bestämda anhängare av goda förbindelser mellan Sverige och Sovjetunionen har kommit till det resultatet att någonstans måste det ligga ett missförstånd i botten. Därför tror jag, att det ligger i båda regeringarnas intresse att allmänna opinionen finge en möjlighet att bilda sig en klar uppfattning om hela affären. Vi kommer att, troligen under sommaren lämna en redogörelse för den. Men det blir ändå bara en halv redogörelse om man inte samtidigt får lämna en redogörelse för Sovjetunionens bedömning. Det vi framför allt skulle vilja ha är det material som framkommit vid edra upprepade undersökningar. Vi skulle vara tacksamma om det kunde tillställas oss för publicering. Vi har vittnesmål från början av 1950-talet från Vladimir. Dessa framlade vi 1956.

Kosygin: Vem har lämnat dessa vittnesmål?

Erlander: Hemvändande fångar. Många av dessa vittnesmål kan lämnas åt sidan men några ter sig vid granskning ha sannolikhetens prägel. Om det finns något material som kan motbevisa de vittnesmål som avlämnades i samband med vår hemställan 1956 så vore det mycket bra om vi kunde få det.

Slutligen har vi professor Mjasnikov. Det vore mycket bra om de två finge avge var sitt vittnesmål under ett sammanträffande och vi finge publicera dessa. Hennes vittnesmål är besvärande. Hon har en stark ställning i allmänna opinionen.hemma i Sverige. Dessutom har hon rykte att vara Sovjetvän. Affären måste på ett eller annat sätt bringas till ett slut. Klokaste sättet är att redovisa det material som finns.

Kosygin: Ni ställer mig i en mycket svår position. Inte därför att det är svårt att svara. Ni hyser misstro mot oss och vill ha nya undersökningar, kräver av oss att vi ska komma med dementier av era vittnesmål. Vi säger att han dog 1947, men ni vill göra nya undersökningar. Visserligen är ni kanske i en svår situation. Ni kanske är utsatt för påtryckning av några som vill störa våra relationer. Ni talar om dokument. Jag kan inte säga om det var med rätt eller orätt som han arresterades. Många människor gick under och även Raoul Wallenberg. Han dog 1947 i Ljubjanka och det finns en anteckning härom i fängelsejournalen. Mer har vi inte, vi har inga vittnen, jag har inget att meddela därutöver. Om ni så tog mig om strupen och skakade mig så skulle det inte gå att skaka fram något. Mjasnikov känner jag personligen inte. Men om ni insisterar på att de ska träffas, så låt dem träffas i Moskva. Ni säger att Svartz är en hederlig människa. Våra människor säger att Mjasnikov är hederlig. Jag har ingen lust att lära känna honom. Jag har mycket annat att göra. Men jag skulle vilja hoppas att man inte använder Wallenbergsaffären för provokation. Miljoner dog och i Tyskland dog miljoner av våra människor i koncentrationsläger. Se vad fascismen åstadkom under kriget! Hos er talas det inte så mycket om de fascistiska ogärningarna men däremot drar ni upp en människas öde. Om vi hade honom skulle ni ha fått honom. Om vi hade honom vad skulle vi då ha honom till? Han skulle endast bringa oss olycka. Alla andra som vill resa ut till Sverige eller Norge har vi släppt. Jag går med på ett sammanträffande mel-

lan Mjasnikov och Svartz. Men jag gör det endast på grund av personlig aktning för Statsministern eftersom jag anser ett sådant sammanträffande meningslöst.

Erlander: Vi har endast en önskan - att få bort denna affär. Det vore en bra sak om vi kunde få ett svar av det slag som ni här skisserat. Ett svar som vi kunde publicera. Mitt resonemang är exakt detsamma som när det gällde besättningsmännen på några svenska båtar som råkat hamna i Leningrad under kriget. Vi fick i fjor ett besked. Det finns kanske några reaktionärer som skulle kunna tänkas vilja fortsätta utnyttja den saken nu. Men beskedet publicerades och i princip dog därmed diskussionen ut. Vi borde göra på samma sätt här.

Kosygin: Jag var i Leningrad då. Ni kanske har varit på kyrkogården där 500.000 människor ligger begravda. Om vi skulle skapa klarhet om alla våra marinsoldater som omkom i Östersjön under kriget så skulle det vara omöjligt. Jag har inget emot att det publiceras om Wallenberg men det får inte bli någon provokationsakt.+) det skulle komplicera våra förhållanden. Det finns tydligen folk som vill försvåra våra förhållanden.

Erlander: Jag vill endast, att ni ger oss ett svar, i vilket det kommer fram ett material som den svenska opinionen kan acceptera. Jag hoppas att Ministerpresidenten har förstått mig rätt.

Kosygin: Jag har förstått, men jag tog endast tillfället i akt till en allmän utvikning.

Erlander: Jag hoppas, att vår publicering av materialet icke kommer att uppfattas om provokation. Vi har endast en önskan - att förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen blir så bra som möjligt.

Kosygin: Vems är felet för det här? Ja, det är Hitlers och hans medarbetares som skapade allt eländet i Europa. Det är till honom vi ska skicka räkningen.

+) Inte därför att vi är rädda för att det skulle skada Sovjetunionens reputation men

Erlander: Jag hoppas att det inte ska ligga kvar som en belastning på förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige.

Kosygin: Nej, nej, det är jag övertygad om att det inte kommer att bli.

Erlander: Men om vi finge något som kunde publiceras så vore det bra.

Kosygin: Den här saken med Svartz och Mjasnikov får ni ordna genom MID.

Jarring/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 19 juni		19 65
N:o 247		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet
Sthlm

B r å d s k a n d e

Dnr 247. För Belfrage personligen. Zacharov och samtliga närmaste medarbetare till honom oanträffbara. Har dock till slut fått tag i Bondar, som lovat att på måndag via Zacharov framföra våra önskemål om sammanträffande före den 15 juli=

Jarring+

Dep Ubk 3220

Jarring/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 27 juni		19 65
N:o 253		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet Sthlm

M y c k e t b r å d s k a n d e

Dnr 253. För Belfrage. Bondar idag meddelat mig Mjasnikov beredd möta Swartz tisdagen 6 juli. Han är f.n. på en konferens men återkommer hit den 5 juli. Efter 6 juli avser han resa på längre semester men kan möjligen ta emot även 7 juli. Jag tillråder vi omedelbart accepterar den 6 juli. Ringer Dig imorgon förmiddag=

Jarring+

Dep Ubk 3220

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 27 / 6 1965 kl. 1530

Inkom den 27 / 6 1965 kl. 1730

Dnr 188		
Avd.	Gr.	Mål.

N

Dnr 188. För Jarring från Belfrage.

Primo Du bör meddela vederbörande att Swartz resa till Moskva den 5 juli för att sammanträffa med Mjasnikov den 6 juli. Vi begär måndag visering för henne. Kanske kan Du anmoda MID påskynda visering så att inga komplikationer uppkommer i sista stund.

Secundo För genomgång av ärendet anser vi önskvärt Du hemreser på ett par dagar. Swartz är i Stockholm t.o.m. onsdag förmiddag och sedan på sitt lantställe Trosa- trakten. Hon beredd här som helst ta emot Dig. I min och Bergströms bortavaro Reyjkjavik kommande vecka kan Du vända Dig till Lewenhaupt, ~~XXXX~~ Virgin eller Hamilton. Jag räknar själv med att vara åter Stockholm senast fredag kväll och har lovat Swartz stå till förfogande för samtal under Weekenden. Tacksam bekräftelse redan idag söndag Dina resemöjligheter=

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 321

Jarring/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 27 juni 1965		
N:o 254		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet Sthlm

M y c k e t b r å d s k a n d e

Dnr 254. För Belfrage. Edert chiffer 188.

Primo Svartz måste vara beredd resa söndag kväll 4 juli, då inget plan måndagar.

Secundo Jag reser härifrån med första möjliga plan, vilket är tisdag med ankomst Stockholm kl 12.00. Vore tacksam om bil kunde möta Arlanda.

Jarring+

Dep Ubk 3220

Jarring/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 5 juli		1965
N:o 259		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet
Sthlm

Dnr 259. För Belfrage personligen. Sammanträffandet blir i morgon kl 11.00 Moskva- tid. Samma deltagare från MID som förra gången= Jarring+

Dep Ubk 3220

Jarring/Hm

Telegram

Moskva den 5 juli		1965
N:o 319		BIL.
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 80	MÅL. Ea/R.W.

Ang.

Cabinet

Sthlm

319. Brådskande för Virgin.

Artikeln och intervjun vi talade om torde ha förekommit i Kvällsposten=

Jarring+

exp. 5.7.65 kl. 9.50 Hm

Dep Ubk 3230

Jarring/GK

Chiffer-Telegram

Moskva den 6 juli 1965		
N:o 263		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang. Cabinet
Sthlm

BRÅDSKANDE

Dnr 263. För Belfrage personligen.

Primo Sammanträffande med Mjasnikov två timmar fyrtiofem minuter. Förutom Kosatjov var även Farafonov närvarande. Utgången blev utsaga mot utsaga. Vederbörande handlade hon icke misstagit sig, Mjasnikov att hon totalt missförstått honom.

Secundo Det synes mig angeläget vederbörande tillsammans med oss båda finge sammanträffa statsministern efter vår ankomst. Jag medför ordagrann uppteckning samtalet. Tacksam bil möter Arlanda 14.45 och jag under alla förhållanden omedelbart får sammanträffa med Dig=

Jarring+

/GK

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 8/7 19 65 kl. 1255

Inkom den 8/7 19 65 kl. 1455

Dnr 190		
Avd.	Gr.	Mål.

Dnr 190. För Colliander personligen från Jarring. Tacksam Du sänder debet-beskedet Svartz tilläggsbiljett för omvägen Köpenhamn i separat kuvert till Virgin=

Cabinet+

Coll.:

Dep Ubk 3210

HÄNVISNING

Bindes

INK.		
D. Nr 2 / 147		
Inkom den 8-7-65		
Avd. HP	Gr. 80	Mål Ea / R.W

Inkommande

Åtgärd se originalet å

HP 1 Ab/Spec.

Angående Pressen v. Statsmin:s besök Sunt anh. åter-sänd. av Wallenberg-material

daterad den 6.7.65

skrivelse från

chiffertel. »

enclairtel. »

handbrev » Sundfeldt till Jarring

Det tillämpliga understrykes

Colliander/Hm

Ang. åters. Wallenberg-material

Moskva den 8 juli 1965.		19
H 80 2 N:o 228	1 bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 80	MÅL. Ea/R.W.

Broder,

./. Under åberopande av Ditt handbrev till Jarring den 6 juli 1965 får jag härmed återsända Ditt Wallenberg-material inklusive vitboken från 1957.

Hans Colliander

Byråchefen Sten Sundfeldt,
Utrikesdepartementet.

op. Inni 8.7.65 Hm

Dep Ubk 328

HP 80 Ea/R.W.

BARA I IDUN • VJ: NU, ÄNTLIGEN, KAN DE OKÄNDA DETALJERNA BERÄTTAS

KAMPEN FÖR EN ÄLSKAD SON

Statsministern gick med tunga steg till hennes hem: Vår aktion var förgäves. Men Maj von Dardel ger aldrig upp kampen för sin son Raoul Wallenberg—och ni som läser denna artikel skall också förstå varför

Raoul Wallenberg, hjälten från Budapest, i livet ännu 1960—6

AV RUDOLPH PHILIPP

— utformad och publicerad i samråd med hans närmaste medarbetare, fru Birgitta de Vylder-Bellander, ordförande i Raoul Wallenberg-aktionen, som genom ca 20 organisationer omfattat mer än en miljon demokratiska svenskar.

Lägg äntligen korten på bordet: Vår skuld i Raouls bittra öde är lika stor, som Sovjets . . .

IDUN · VJ-FOTO: LENNART NILSSON

Statsminister Erlanders besök i Sovjetunionen överdimensionerades och dramatiserades i svensk press, radio och TV. Som Sovjetkännaren Sven Wallmark framhöll i Dagens eko lördagen den 19 juni fick Erlander lika begränsat utrymme i de ryska tidningarna som den norske statsministern Gerhardsen vid sitt besök. Fallet Raoul Wallenberg, resans huvudfråga, berördes inte med ett ord.

Sedan flera veckor visste vi att ambassadör Gunnar Jarring intervenerat i Raouls sak hos regeringschefen Kosygin. Denne hade upprepat beskedet från 1957, samma som Chrustjev oemotsagt lämnat till Torsten Nilsson i Moskva 1963 och till Erlander i Stockholm 1964. Ingen kunde rimligen vänta att Kosygin, med svagare maktposition inom det styrande kollektivet än på sin tid Chrustjev, på eget initiativ skulle avvika från den stereotypa hänvisningen till den mysteriösa papperslapp som vice utrikesminister Gromyko åberopade i sitt memorandum av den 6 februari 1957 som enda bevis för att Raoul Wallenberg överhuvudtaget funnits i rysk fångenskap. Papperet skall vara en handskriven rapport av en 1953 avliden fängelseläkare i Ljubjankafängelset till den som sovjetfiende samma år arkebuserade säkerhetsministern Abakumov.

»Betvivlar ni att detta papper avser Raoul Wallenberg, så existerar inga bevis för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen. Alla era så kallade vittnen är mot Sovjetunionen illasinnade personer.» Detta är den officiella ryska ståndpunkten, denna gång med små intetsägande tillägg repeterad av Kosygin.

Den 17 maj sammanträffade Raouls mor, fru Maj von Dardel, hans styvfar f. överdirektören Fredrik von Dardel, familjens advokat Gösta Nisser och jag med statsminister Erlander och statsrådet Olof Palme. Till statsministern gav jag muntligt några argument mot det besked som måste väntas från Kosygin och framhöll att Sovjets regeringschef säkert inte vet mera om Raoul Wallenberg än vad statsminister Erlander själv känner till efter nitton års regeringskontakt med fallet. Kosygins sakkunnige i frågan är förste vice regeringschefen Sjeljepin, säkerhetschef under Chrustjev, numera med denna funktion även i partipresidiet. Jag föreslog att man vid förhandlingarna i Kreml inte skulle uppge ambassadör Sohlmans informationskälla, en hög sovjetfunktionär som intygat att Raoul Wallenberg fanns i ryskt förvar vid årsskiftet 1960—61. Man skulle heller inte, ansåg jag, lämna ut namnen på andra aktuella vittnen och nämnde bland andra en av Sovjetunionen 1955 frigiven tysk fånge som genom knackningskontakter kände till Raoul Wallenbergs och dennes chaufförs fångenskap och detaljer ur deras liv före och under fångenskapen. Denne f. d. fånge är persona grata hos sovjetmyndigheterna och en viktig PR-man för deras intressen i Västtyskland.

Att Sjeljepin var sakkunnig i frågan Raoul Wallenberg och de vittnen, jag anförde, tycktes överraska statsministern. När Olof Palme konfirmerade mina upplysningar önskade statsministern att före resan erhålla en skriftlig sammanställning av de fakta som anförts. Denna fick han. Våra muntliga och skriftliga vädjanden att statsministern skulle ändra sina metoder i fallet Raoul Wallenberg och inte längre låta UD:s funktionärer bestämma hans handlande avvisades med ett skratt. Vi önskade att man från svensk sida skulle ta lika allvarligt på fallet Wallenberg som Norges statsminister Gerhardsen gjorde vid sitt besök i Sovjetunionen 1955, när han krävde att ryssarna skulle frige en norsk kommunist som frivilligt gått över gränsen till Sovjet men fängslats. Dåvarande regeringschefen och utrikesministern vägrade frige denna för dem okände norske kommunist. När Gerhardsen förklarade sig förhindrad att fortsätta den planerade nöjesresan i Sovjetunionen hittades emellertid den norske kommunisten som genom ett trollslag och återfick friheten. Gerhardsens resoluta uppträdande ledde veterligen inte till några förvecklingar mellan Sovjetunionen och Norge.

Efter ambassadör Jarrings telegram föreslog vi att statsminister Erlander skulle låta ryssarna förstå nödvändigheten av en positiv lösning av fallet Raoul Wallenberg eller avstå från den annars varken diplomatiskt eller politiskt motiverade Moskvaresan.

Vid statsministerns återkomst hölls ett nytt sammanträde hos familjen von Dardel. Statsministern refererade Kosygins negativa besked. »Trots intensiva undersökningar i alla sovjetiska fängelser hade myndigheterna inte funnit några handlingar om Raoul Wallenberg. Om sådana handlingar existerat har de förstörts.» Här måste jag inskjuta en fråga: till vilket ändamål utnämnde statsminister Erlander Sveriges skickligaste kriminalman Otto Danielsson till regeringens expert i fallet Wallenberg? Otto Danielsson kunde före moskvaresan ha klarlagt för statsministern att *Kosygins urgamla påstående är nonsens.* Sovjet har en utomordentligt effektiv fängelseadministration, men att förstöra alla fängelsejournaler var en omöjlighet till och med under Stalins tid och skulle ha betytt kaos. Att stryka namnet Raoul Wallenberg ur fängelseböcker, cellregister, förhörsprotokoll, transportjournaler, tvättlistor och andra handlingar kan inte ske spårlöst, tusentals människor, fängelsechefer, förhörsledare, skrivbiträden och vaktpersonal måste medverka och kan därmed vittna om vad som eventuellt skett. Om ingen annan kan få statsminister Erlander att inse det ohållbara i Kosygins argument så borde Otto Danielsson kunna göra det, men han blev inte tillfrågad.

Och vad skulle kriminalexperten ha sagt om det rent kriminologiskt berättigade eller oberättigade i att utlämna namnet på ambassadör Sohlmans vittne? Bortsett från att en sådan handling moraliskt knappast är försvarbar, så är det även i en så kallad liberal sovjetisk era liktydigt med att förlora ett viktigt vittne. Ställd mot väggen måste en kommunist i partiets intresse förneka vad han yttrat till ett annat lands sändebud eller förklara att hans yttrande missförståtts. Även om vittnet idag inte behöver frukta att han själv och hans familj utrotas eller deporteras så är hans karriär slut — eller som statsministern förklarade på Maj von Dardels fråga om vad som hänt Sohlmans vittne: »Han har blivit undanskuffad och vittnesmålet har försvagats.»

Vid sammanträdet hos familjen von Dardel framlade statsministern också sin idé till en vitbok med bevismaterialet om Raoul Wallenbergs fångenskap från 1947 och framåt. Vitboken skulle innehålla vittnesmålen för tiden efter 1947 och notväxlingen mellan UD och Moskva från 1947 till 1965. *(Forts. på sid. 49)*

Rudolph Philipp, familjens starka stöd

Men kan vitboken ge något egentligt nytt som inte finns t. ex. i ett välordnat tidningsarkiv? En vitbok som liksom den av år 1957 bara blir ett försvar för utrikesledningens handläggning av fallet Wallenberg är ett slag i luften. Den kan göra det lätt för ryssarna att avsluta denna besvärliga affär. *Den kan betyda döden för Raoul Wallenberg*, som blir värdelös som bytesobjekt. Frågeställningen var aldrig och är inte i dag *varför ryssarna håller Raoul i fångenskap* utan *vilka fördelar* de har att *frige en prominent statsfånge och vilka nackdelar att hålla honom kvar!* Våra italienska vittnen fick sin frihet i utbyte mot ett dussin sovjetryska agenter. Förbundskansler Adenauer bytte hundratusen tyska krigsfångar mot ryska konsulats- och handelsrättigheter i Förbundsrepubliken.

En *ärligt menad vitbok* måste framlägga *alla* fakta. Vi tvingas då stå att *vi själva bär ansvaret för Raoul Wallenbergs fångenskap i lika hög grad som Sovjetunionen.* Vi kan inte börja med 1947 utan måste till exempel konstatera att de sovjetiska militärmyndigheterna behandlade »skyddsfången» Raoul Wallenberg välvilligt den 13—17 januari 1945. Bevis: Moskvas not till svenske ministern Staffan Söderblom den 16 januari 1945 enligt vilken »Raoul Wallenberg och hans egendom ställts under de sovjetiska militära myndigheternas skydd». Ännu den 17 januari kunde Raoul disponera sin egen bil. Med sin chaufför Villmosj Langfelder färdades han under eskort av tre sovjetiska militärpoliser till sin byrå i Pest. Han tillåts inte gå upp i byggnaden men fick tala med sina närmaste medarbetare på gatan. Han överlämnade en del pengar och rapporterade: »Nu reser jag till marskalk Malinovskis huvudkvarter i Debrecen, som gäst eller fånge vet jag inte.»

Två av hans medarbetare följde med i bilen till stadsgränsen. Raoul försvann inte. I mitten av februari 1945 meddelade Sovjetunionens stockholmsambassadör madame Alexandra Kollontay Raouls mor: »Er son finns i livet i Sovjetunionen och behandlas väl. Samma budskap har jag överlämnat till utrikesminister Günther».

Det finns anledning inskjuta några upplysningar om svenska åtgärder som ryssarna kan ha misstytt och som blivit en belastning för Raoul Wallenberg och vår Budapestlegation.

Några dagar efter att Raoul anmält sig hos ryske kommendanten i Pest, general Tjernisjev, fick denne besök av en belgisk emigrant med furstligt ryskt namn, utrustad med fullmakter som representant för svenska beskickningen. Ryssarna utnämnde honom till chef för NKVD:s utlänningsbyrå i Budapest. I många år verksam i Sovjets underrättelsetjänst.

Av den svenska beskickningschefen — som fanns i en källar i Buda — hade Raoul Wallenberg genom ett par medarbetare som tog sig över Donau i roddbåt i januari 1945 fått det muntliga beskedet: Du har fria händer att söka kontakt med Röda Armén. Dåvarande attachén vid Budapestlegationen Lars Berg har vittnat att han och Per Anger (nu generalkonsul i San Francisco) hemma på UD anhållit om att erhålla identitetsdokument på ryska av Sovjets stockholmsambassadör. Det är helt onödigt, inte behöver svenskarna få svårigheter med ryssarna i Budapest. Ni har ju era pass med fransk, engelsk och tysk text, menade de visa cheferna i UD.

Det är lönlöst att spekulera över vad som hänt om svenskarna fått de önskade ryska legitimationerna. Att utnämna en rysk emigrant med belgiskt medborgarskap till Sveriges eventuelle representant hos Röda Armén blev — som Raouls transport till Moskva visade — ett svårt handikapp för Wallenberg.

Under ett förhör i Lefortofskajafängelset i Moskva avvisade förhörsledaren Raouls begäran att få komma i kontakt med svenska beskickningen eller Röda Korset med hänvisningen: »Ingen människa tar notis om er! Om svenska regeringen eller dess beskickning haft något som helst intresse för er, så hade de för länge sedan tagit kontakt med er».

Det var den *18 oktober 1947* som Sovjetunionen för första gången förklarade att Raoul Wallenberg måste ha omkommit på vägen från Budapest till Debrecen. Det sovjetiska utrikesministeriet hade ingen anledning att diskutera madame Kollontays besked från februari 1945. Sedan våren 1946 visste ryssarna att utrikesminister Christian Günther hemlighållit och bl. a. inte vidarebefordrat madame Kollontays budskap till Sveriges moskvaminister Staffan Söderblom. Brevväxlingen mellan UD och Staffan Söderblom i fallet Raoul Wallenberg hade UD i april 1946 stencilerat i klartext och distribuerat till flera utlandskorrespondenter.

I stencilen fanns också ett »strängt förtroligt» brev till UD från Staffan Söderblom i Moskva, daterat 19 april 1945: »Vad jag fruktar är», skriver Söderblom, »att ryssarna med bästa vilja i världen icke kunna skapa klarhet i vad som inträffat. För det första råder efter allt att döma stor oreda i Ungern. För det andra ha de truppförband, som stod i Budapest i januari, nu säkerligen flyttat fram sina staber och kvarter till Wien. Vidare måste man tyvärr tänka sig möjligheten av att marskalk Tolbuchins högkvarter och underlydande staber i nuvarande stund svårligen kunna förmås ägna större uppmärksamhet åt ett ärende av detta slag. Slutligen är det också tänkbart att för den händelse Wallenberg råkat ut för en dödlig automobilolycka eller mördats under färden från Budapest österut, hans försvinnande i den rådande oredan, i den väldiga Budapest-drabbningens närmaste etappområden, faktiskt skett spårlöst.»

Brevet visar för det första Söderbloms ignorans inte bara beträffande Raoul Wallenbergs öde. I Moskva visste inte Sveriges på högsta nivå informerade minister vad intelligenta tidningsläsare i andra länder kände till: marskalk *Tolbuchins* armé var *aldrig* i miljonstaden *Pest* och kunde följaktligen *inte ha något med Raouls tillfångatagande att göra.*

För det andra fanns sedan tankslaget i oktober 1944 inga tyska eller ungerska soldater mellan Debrecen och Pests periferi.

För det tredje gav Söderbloms brev ryssarna möjlighet att i tio år använda hypotesen att Raoul Wallenberg omkommit under färden till Debrecen, huvudkvarter inte bara för armékommendanten Malinovski utan också för marskalk Vorosjilov, de allierades High Commissioner för Balkan. Genom UD:s stencil kände ryssarna Söderbloms brev. Därför kunde vice utrikesminister Vysjinskij i sin not den 18 oktober 1947 nästan ordagrannt använda Söderbloms hypotes och tillbakavisa varje ansvar för Raouls öde.

Ännu i mars 1951 visste inte dåvarande kabinettssekreteraren Arne S Lundberg att UD stencilerat den dechiffrerade korrespondansen. Han sökte upp mig en tidig söndagsmorgon och frågade mig vem i UD som var ansvarig för detta brott mot rikets säkerhet! Vid denna tidpunkt disponerade inte UD den geniala svenska chiffermaskin som ger miljoner kombinationsmöjligheter, omöjliga att forcera. Introduktionsåret 1945 såldes bara två maskiner: till FN i New York och Kairo. Sverige skaffade maskinen först efter Lundbergs samtal med mig i mars 1951. För ett lands säkerhetstjänst är det rutin att ta kopior på alla chiffertelegram till och från en utländsk beskickning. Genom UD:s slarv var det sedan april 1946 lätt för den sovjetiska säkerhetstjänsten att dechiffrera tusentals telegram mellan vår beskickning i Sovjetunionen och Arvfurstens palats. Sovjetmyndigheterna kunde inrätta sitt handlande också i fallet Wallenberg därefter. Förlusten av vår hemliga kod kan ha betytt större skador för rikets säkerhet än de som vållades av en spion med överstes rang. Den som begått denna fadäs i fallet Wallenberg fick inget straff.

UD:s misstag och obetänksamheter är tyvärr inte unika. Så förklarade till exempel en f.d. referent för fallet Raoul Wallenberg i UD vid en middag i Paris: »Raoul Wallenberg är ingen fånge, han är fri men håller sig undan i Sovjetunionen tills hans tjänstebrott är preskriberade.»

När jag fick kännedom om detta infama yttrande sökte jag upp kabinettsekreterare Lundberg och visade honom ett brev från en av deltagarna i middagen. Lundberg lovade undersöka saken. Efter några dagar kallades jag upp. Lundberg: Vill du förstöra en mans karriär? Svar: Jag vill bara hjälpa Raoul. Lundberg: Det skall jag ordna, vi dekorerar Raoul Wallenberg inte postumt utan som en som ska komma tillbaka hem.

Vid nästa ordensutdelning fick Raoul Wallenberg som den förste under vår nuvarande kungs regering medaljen Illis quorum meruere labores, »åt dem vilkas prestation gjort dem förtjänta därav».

Första vitboken utelämnade allt material som fastslår den svenska utrikesledningens medansvarighet till hans fångenskap. Jag erkänner värdet av en ny vitbok endast när vi frimodigt fastställer att skulden och ansvaret ligger både på Sovjetunionen och oss. Också på mig! Jag har för ofta låtit lojaliteten mot socialdemokratiska partiet bestämma mitt handlingssätt. Nu tror jag att svenska folket, mitt parti och Raoul Wallenberg är mera betjänta av en helt ärlig vitbok med chansen för ryssarna att utan prestigeförlust återge Raoul friheten.

Att avskriva fallet Wallenberg med en menlös och meningslös vitbok på grund av kommersiella, kulturella, idrottsliga eller andra intressen betyder att förvandla utrikesdepartementet till ett ämbetsverk för propaganda med underavdelningar för rådgivning om hur stormakter och u-länder bör sköta sin politik! Sviker vi Raoul idag så sviker ungdomen Sverige i morgon.

Rudolph Philipp

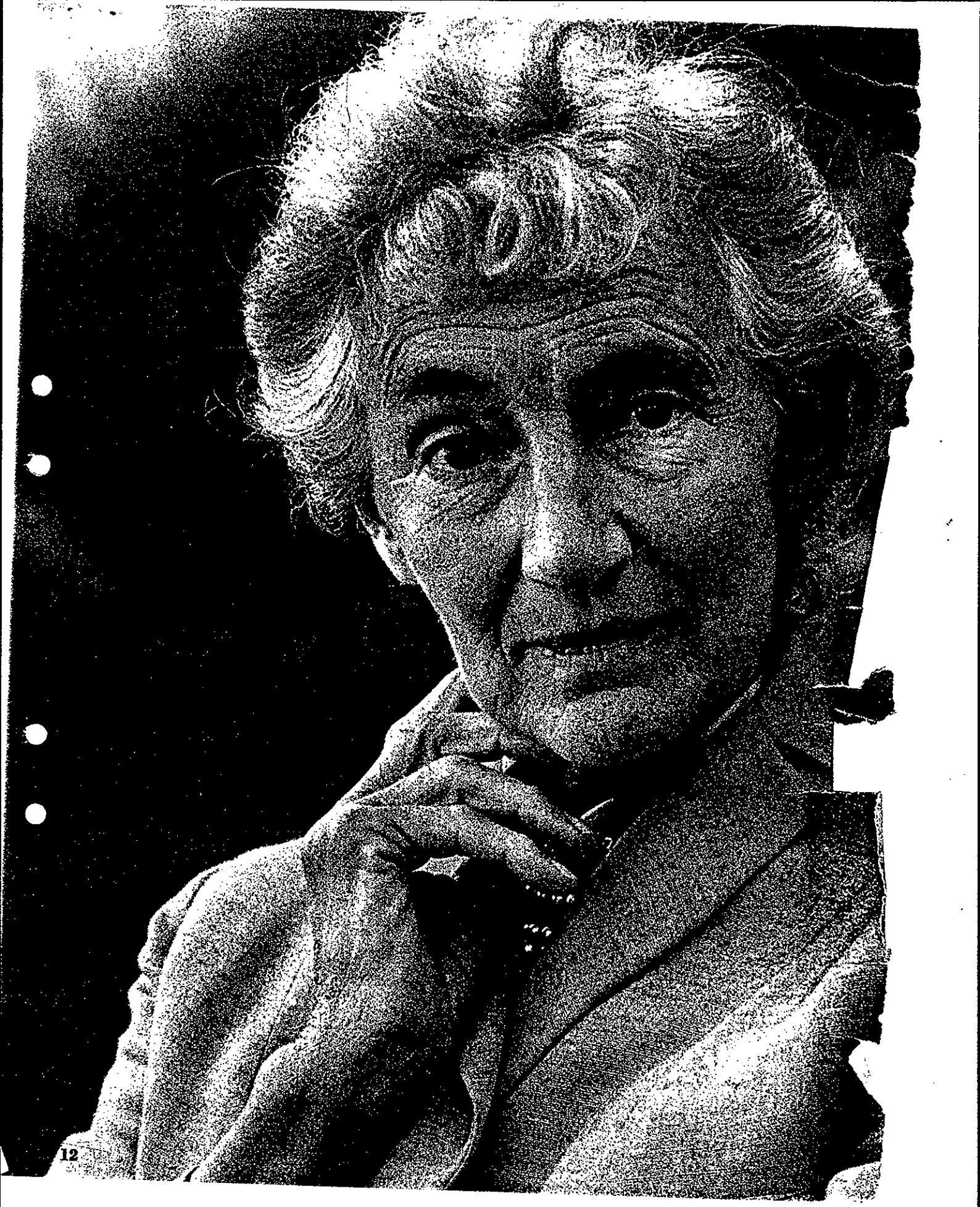

Raoul Wallenberg och några av hans medarbetare i Budapest. Bilden är daterad 1 dec. 1944, knappa sju veckor före den ödesdigra bilresan mot Debrecen.

i tjugo kampår. Den 17 maj, före Sovjetresan, fick Maj von Dardel träffa statsministern. Än en gång tändes ett hopp... för att än en gång släckas.

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 2 september 1965. HP 1		
N:o Strängt förtroligt		Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Broder,

I Idun-Veckojournalen nr 34 den 27 augusti skriver författaren Rudolph Philipp under rubriken "Erlanders felaktiga rapport" följande:

> "- - - Det material han överlämnade till sovjetregeringen bevisade att Raoul inte försvann i Budapest utan häktades och fördes till Moskva, där han den 31 januari 1945 internerades i cell 123 i Ljubljankafängelset. Hur kunde Statsministern efter detta underteckna den gemensamma slutkommunikén av den 3 april 1956, där enligt vitboken (sid. 63-66) bara nio rader handlar om Raoul Wallenberg och de tre första av dessa rader lyder: "Från svensk sida underströks den stora vikt som frågan om den i Budapest försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenbergs öde har för det svenska folket"?".

Jag antar att Du känner till orsaken till att den understrukna satsen formulerades så, men för säkerhets skull rekapitulerar jag det här.

Det var ingen lätt sak att 1956 få ryssarna gå med på att överhurud taget nämna Wallenberg i kommunikén. Att formulera saken så att Wallenberg "häktades" faller på sin egen orimlighet, eftersom ryssarna ditintills systematiskt förnekat att de tagit hand om honom.

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 2.9.65 F

Jarring/FR

Moskva, p.t. Stockholm den 25 augusti 1965

Strängt förtroligt

N:o		Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Ang.

Broder,

När jag i dag var uppe hos Belochvostikov inför min stundande återresa till Moskva förde han in samtalet även på Wallenbergsfrågan och den vitbok som skall utges. Han var mycket pessimistisk och menade, att en publicering av vitboken endast kunde leda till en försämring av relationerna mellan Sovjetunionen och Sverige. Jag framhöll, att ändamålet med publiceringen var att på ett korrekt sätt för svensk allmänhet klargöra vad som förevarit i ärendet fram till Statsministerns sista samtal med Kosygin. Till detta genmälde Belochvostikov att han förstod, att vi avsåg att publicera en rad s.k. vittnesmål. Han ville framhålla att Kosygin hade varnat Statsministern för att göra något som kunde uppfattas som provokation. Dessa s.k. vittnesmål hade avgivits av folk som ville försämra förhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen och nu avsåg vi att publicera dem. Han kunde icke se hur Sovjetregeringen skulle kunna undgå att komma med en ripost. Och detta komme inte att bli angenämt för oss. Han kunde försäkra mig att det inte var trevligt att komma i gräl med Sovjetunionen. För övrigt hade Kosygin också för Statsministern antytt, att det fanns olika sätt att se på Raoul Wallenbergs verksamhet. Vi kunde genom vår publicering av vitboken framprovocera att

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Dep Ubk 328

Expl. av. Kurir 31/8-65 Hl

ryssarna blev tvungna att publicera vad Wallenberg egentligen haft för sig - och det skulle inte heller bli någon angenäm läsning för oss.

Detta var de två huvudpunkterna i Belochvostikovs invändningar mot vitboken. Jag avslutade med att säga, att publiceringen av vitboken säkert var den bästa vägen att hålla den oundvikliga diskussionen om Wallenbergsfrågan på en så lugn nivå som möjligt. Jag framhöll för honom, att han dock borde inse att mot bakgrunden av de på alla övriga områden goda och vänskapliga relationer som förelåg mellan Sverige och Sovjetunionen ingen gärna kunde ha något intresse av att komma med någon provokation. Det kom att bli en korrekt redogörelse - även för den sovjetiska sidans ståndpunkt.

Frågan är om Belochvostikov gjort dessa uttalanden på eget bevåg eller på instruktion från Moskva. Jag lutar mest åt det förra. Han avreser på fredag till Moskva - mig förefaller det mest troligt att han velat göra några kraftiga uttalanden för att sedan kunna rapportera dem i MID. Det andra som tyder på att hans uttalanden kommer från egen fatabur är hotet om att publicera vad man vet om Wallenbergs verksamhet. Jag har svårt att tro, att man i Moskva - åtminstone i nuläget - skulle vilja göra ett uttalande av detta slag. Särskilt under det sista året har man ju med största kraft hävdat, att man inget material har om Wallenberg - förutom anteckningar om hans död - och att akten försvunnit. Men enligt Belochvostikov skulle man kunna publicera hans "brott". Det synes mig inte stämma riktigt.

Gunnar Jarring

Jarring/FR

Moskva den 28 augusti 1965.

Strängt förtroligt

N:o		Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Ang.

Broder,

När jag i dag var uppe hos Zacharov för att anmäla min återkomst till Moskva tog jag tillfället i akt att med några ord beröra publiceringen av vår vitbok i Wallenbergsärendet. Jag anknöt till Statsministerns uttalande till Kosygin om att regeringen såg sig nödsakad till denna publicering och framhöll som min mening att vitboken skulle vara ägnad att på bästa sätt informera svenska allmänheten om vad som förevarit. Naturligtvis gick det inte att undvika en pressdebatt i ärendet i samband med publiceringen men med ett på korrekt sätt publicerat material som bakgrund borde det finnas möjligheter att denna icke bleve alltför överdriven.

Zacharov hade inga invändningar. Han påminde om att Kosygin till Statsministern sagt, att vi själva skapat "molnet" och att vi själva finge avlägsna det. Han utgick från att vitboken avsåge detta senare. Han påminde vidare om att vi genom den fylliga publiceringen av vad som hänt i Bengt Sture-frågan hade lyckats att lugna opinionen i Sverige. Jag svarade, att det just var därigenom att vi fått en så fyllig redogörelse som detta lyckats. Jag skulle ha önskat, att redogörelsen för Wallenberg hade varit av lika fyllig karaktär.

Kabinettssekreteraren B e l f r ä g e,
Utrikesdepartementet.

Exp. m. kurir 31/8-65 JF

Dep Ubk 328

Till detta sade Zacharov att Kosygin lämnat en redogörelse som var så fyllig som möjligt - mera kunde det inte bli.

Zacharovs reaktion talar väl närmast för att Belochvostikov - mitt handbrev till Dig den 25 augusti - handlat på eget bevåg.

Gunnar Jarring

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 30 augusti 1965.		
Strängt förtroligt		
N:o		Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Broder,

I anslutning till det bläckbrev som jag samtidigt skrivit till Bergström angående den ryska analysen av Erlanders besök i Sovjetunionen, vill jag endast meddela Dig, att Vanamo läst genom aktstycket i fråga och konstaterat att Wallenbergs-frågan icke i någon form berörres i detsamma. Det är icke utan intresse att man - trots det stora utrymme som Wallenberg upptog i samtalen - i sin egen analys underlåter att beröra frågan. Hur skall det tolkas?

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 30.8.65 F

Dep Ubk 328

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 1 september 1965.
P 2 1 bil.
Strängt förtroligt.

Broder,

./. Från professor Svartz har jag mottagit i avskrift bifogade brev med önskemål om några språkliga ändringar i redogörelsen för hennes samtal i Moskva i juli.

Jag vore tacksam för Din kommentar till hennes ändringsförslag.

Eric Virgin

Ambassadören G. Jarring,
M o s k v a.

Avskrift

Professor Nanna Svartz
Stockholm

25/8 -65.

Minister E. Virgin
U.D.

För den händelse den utförliga redogörelsen över juli 65 skulle komma att läsas, skulle jag gärna vilja ha några rent språkliga ändringar i densamma.

Sid 1: rad 7 nerifrån: titeln "ambassadör" insätts före Alexandra.
Sid 2: rad 6 uppifrån: ..."på det lasarett där jag först tjänstgjorde".
Sid 2: rad 9 uppifrån: han var administrativ chef för sjukhuset (så har jag sagt i tidigare redogörelse).
Sid 2: rad 9 nerifrån: Borde det inte vara något som markerar uppehåll i tid? T.ex. tankstreck eller nytt stycke framför "Så kom det" etc.
Sid 2: andra rad nerifrån: kan "ganska" strykas? Kan "då" på samma rad utgå?
Sid 3: rad 3 uppifrån: Jag fann därför etc.
-"-: rad 10 nerifrån: ...förts till Ljubljanskaja-fängelset.
Sid 3: rad 6 nerifrån: "utom i smärre (i stället för små) detaljer". "Dessa händelser är egendomliga, när etc."
Sid 4: rad 1: Smoltsov bort veta redan då.
Sid 4: rad 5: "Sedan" kan syfta på uttrycket flera månader i meningen före. Därför vore det tydligare att säga: Efter förhören kom meddelandet den 18 augusti...
Sid 4: rad 2 nerifrån: i stället för "och då föll" föreslås punkt efter personer och därefter "Mina tankar föll då på prof...
Sid 5: rad 2: kan "det är så att" utgå?
rad 3: en svår och angelägen fråga.
rad 6: "Jag berättade bl.a. för..."
Sid 7: rad 11 uppifrån: föreslår att "vara" utbytes mot "förhålla sig".
Sid 8: sista raden första stycket: "rättvis handling av den nya ledningen".
Sid 11: sista stycket: S." Det gäller i första hand två punkter (i st. för satser). Samma stycke i fjärde raden har ett

par ord fallit bort: Wallenberg var svårt sjuk - hur han visste det vet inte jag".

Sid 12: rad 2: borde inte ett "också" sättas in här "var också ett misstag".

Sid 13: rad 8: "en sådan fråga" bör hellre ändras till "denna fråga". Två rader senare vet jag att något saknas efter "hela världen". Jag sade efter världen: "och berätta om sina undersökningar och även komma till Sverige".

Sid 15: rad 9: det bör kanske stå "När det nu talas om vår regering".

Sid 17: rad 2: kan knappast förstås av utomstående. Går det för sig att säga: S. "Granskning av jurister har aldrig diskuterats beträffande vårt samtal" (detta är ju andemeningen fastän jag kanske uttryckte mig nästan oförståeligt).

Sid 17: rad 14: "person" strykes.

Sid 20: rad 5: kan det stå "två månader senare - efter det första samtalet".

Sid 21: rad 11: det är möjligt att jag uttryckte mig suddigt, men ordet "hände" före årtalet 1947 måste väl ändå ändras till "angavs" eller dylikt.

Samma rad, "Det är ju f.ö. erkänt". Det borde vara: "Det har ju f.ö. erkänts". Här borde vara punkt och sedan stå: "Man håller dock fast vid etc."

Nu nämnda ändringar borde kunna göras i den text, som finns. Anser Ministern det riktigare, att en del av dem sätts som kommentar av mig, har jag givetvis intet att invända mot detta. Jag ber om ursäkt för dessa slarviga noteringar, men ville gärna sända brevet redan i kväll.

Eder

Nanna Svartz

Ambassadören Järnegg, Moskva

Överlämnas från

Utrikesdepartementets pressbyrå.

u. å. Hbr. Järnegg-Virgin
9.9.65.

AV FÖRFATTAREN
RUDOLPH PHILIPP

Om några dagar skall utrikesnämnden granska regeringens utkast till vitbok i Wallenbergfären. Det blir en tunn bok med magert innehåll. Det finns mer att säga, mycket mer — händelser som aldrig avslöjats.

TILL UTRIKESNÄMND

Då statsminister Erlander för några månader sedan återkom från sitt senaste besök i Moskva hölls ett sammanträde hos familjen von Dardel, Raoul Wallenbergs närmaste, varvid även jag var närvarande.

— Den av regeringen planerade nya vitboken om fallet Wallenberg blir tyvärr mycket tunn, förklarade statsministern vid detta tillfälle.

Jag svarade att vitboken inte behöver bli så tunn, om vi sanningsenligt redogör för vårt medansvar för Raouls öde och samtidigt framlägger för svensk opinion berättelsen om sovjetiska agenters upprepade försök att vilseleda utrikesdepartementet och Raouls anhöriga.

Utrikesnämnden kommer snart att föreläggas regeringens utkast till en ny vitbok. Det är av yttersta vikt att nämndens ledamöter innan dess får veta

- att den förra vitbokens innehåll var ofullständigt och förvanskat
- att svenska missgrepp, som Raoul var helt oskyldig till, kom honom att framstå i en misstänkt dager då han mötte ryssarna i Budapest
- att en f. d. SS-officer blev Sveriges förtroendeman då det gällde att finna vittnen rörande Raouls öde bland hemvändande tyska krigsfångar
- att uppenbara skojare och provokatörer på statens bekostnad hämtades till Stockholm och förvillade fallet.

Då man överblickar hela syndaregistret, alla övergrep, alla försuttna tillfällen, får denna historia en bismak av svensk Dreyfusaffär. Var Raoul Wallenberg också en outsider, som kunde offras?

Sommaren 1944 kom Wallenberg till Budapest som förste sekreterare vid beskickningen med uppgifter av rent humanitär natur. Redan här kommer omdömeslösheten hos vår utrikesledning till synes. Varken Raoul eller någon annan av beskickningens ledande män försågs med ryskspråkiga identitetsdokument. UD ansåg sådana papper »onödiga», trots att Sverige var skyddsmakt för Sovjetunionen i Ungern och trots att sovjetiska arméer snart kunde väntas tränga in i Budapest. Denna underlåtenhet var ödesdiger.

Den 15 oktober 1944 meddelade ungersk radio att riksföreståndaren Horthy erbjudit de allierade separatfred. Horthy blev då genast kastad i koncentrationsläger, medan all makt i landet övertogs av Ungerns quislingparti, pilkorsarna.

Den nya pilkorsregimen utnämnde Horthys militärattaché till beskickningschef i Stockholm, men denne utvisades av svenska regeringen. Detta hade till följd att vår legation i Budapest kom i utsatt läge, och Raouls möjlighet att rädda de 300.000 ungerska judar, som ännu var vid liv, minskades starkt. Tiotusentals judar greps och deporterades.

Vad hade det betytt, om vår regering låtit ännu en fascist spela legationschef i Stockholm? Det fanns ju redan gott om folk av den ullen i den stockholmska diplomatvärlden, och pilkorsregimens slutliga fall var nära förestående.

Den svenske militärattachén i Budapest, överstelöjtnant Wester, vars enda uppdrag var att se till att de ryska krigsfångarna behandlades enligt Genèvekonventionens regler, hindrades den 16 oktober 1944 av beväpnad pilkorspöbel från att fylla sina plikter. Han hemkallades då av svenska försvarsstaben.

1 den mystiske greven

Efteråt bad en personlig vän till legationschefen, envoyén Ivan Danielsson, att få överta Westers funktion som beskyddare av ryska krigsfångar. Det var greve Michael Tolstoj-Kutusov, en rysk emigrant med belgiskt pass som nu vistades i Ungern för att skaffa livsmedel åt tyska ockupationsmakten. Greven var också persona grata hos pilkorsregimen. Han bodde i Pest, på andra sidan den breda Donau från legationen räknat, där judarnas ghetto och sjukhuset för ryska krigsfångar var belägna. För sitt arbete fordrade greven ingen kontant lön, bara mat åt sig och sin fru samt envoyéns stämpel och underskrift på en fullmakt, avfattad på ryska språket, som gav honom rätt att underhandla med Röda armén som svenska legationens representant.

Redan sommaren 1944 hade Danielsson skaffat legationen en tolk för ryska språket. Denne uppgav sig vara tysk men var i själva verket antikommunistisk rysk emigrant och naziagent. Envoyén gav honom ett nytt norskt namn, Henry Tomsen, »född 18.4. 1907 i Oslo». Eftersom Norges exilregering befann sig i krig med axelmakterna och inte var representerad i Budapest, skaffade Danielsson honom också ett argentinskt pass. Tomsen utrustades vidare med en av honom själv författad legitimation på ungerska och ryska, enligt vilken han var tjänsteman på svenska legationen. Även Tomsen var blygsam i sina lönekrav. Det enda han fordrade var bostad i legationsbyggnaden.

Mitt under pilkorsterrorn flyttade Wallenberg från sin villa i Buda och upprättade sitt högkvarter i Pest. Vid års-

Men utrikesnämnden måste veta allt innan den avgör om man nu skall sätta punkt för det 20-åriga dramat, hävdar Rudolph Philipp i detta öppna brev. Nu berättar han för första gången om 6 svenska missgrepp.

EN, FÖR KÄNNEDOM...

skiftet 1944—45 övergavs staden av pilkorsregeringen, av Adolf Eichmann och hans drabanter och av tyska Wehrmacht. I januari 1945 skickade Raoul två av sina judiska medarbetare att söka upp envoyén Danielsson i Buda. Alla broar över Donau var nu sprängda, men Raouls båda budbärare, som var medlemmar av en roddklubb, tog sig över och fann Danielsson gömd i en källare.

Wallenberg meddelade sin chef att han ingenting längre kunde uträtta mot pilkorspöbeln, som övergiven och desperat löpte amok genom gatorna och mördade tusentals judar. Han hade nu för avsikt att söka kontakt med Röda armén. Envoyén gav genom budbärarna Raoul »fria händer» att underhandla med ryssarna. Inte med ett ord lät han emellertid Raoul veta att det fanns två andra representanter för legationen, som han försett med ryskspråkiga dokument.

Wallenberg hade alltså nu fått fria händer, och enligt diplomatisk sedvänja har f.ö. en ensam diplomat inte bara rätt utan också plikt att uppträda som officiell representant för sitt land i nödsituationer, då han inte kan hålla kontakt med sina överordnade. Så och endast så kan man förklara att Raoul den 10 januari 1945 öppnade »Sveriges beskickning för den av Röda armén befriade delen av Ungern» i ett hus, som endast befann sig några kvarter från de mest framskjutna ryska styrkorna.

Den 13 januari kom den första sovjetiska patrullen till Wallenbergs nya beskickning. Raoul bad att få åka i sin bil till den sovjetiske stadskommendanten i Pest, general Tsjernisjev, som mottog honom mycket vänligt. Generalen rapporterade omedelbart Raouls ankomst till marskalk Malinovskijs högkvarter, som vidarebefordrade meddelandet till Moskva.

Tsjernisjev visade sig så förekommande att han bytte ut Raouls Studebaker, som hade blivit oduglig, mot en bra rysk bil och lämnade honom ett kvitto, som nu finns i min ägo. Signifikativ för ryssarnas dåvarande vänliga inställning är också den not som deras utrikesdepartement den 16 januari 1945 överlämnade till Staffan Söderblom, vilken då var svensk minister i Moskva. Enligt noten hade de sovjetiska militärmyndigheterna tagit Raoul under sitt beskydd.

Några dagar senare var emellertid läget omkastat — varför? Raoul kom den 17 januari till sitt högkvarter i Pest under eskort av tre ryska militärpoliser. Han fick inte gå upp i huset utan måste kalla ner sina medarbetare på gatan, där han överlämnade pengar till dem.

— Jag reser nu till Debrecen, om som gäst eller fånge vet jag inte, sade han enligt vittnen.

Under tiden hade greve Tolstoj-Kutusov anmält sig hos general Tsjernisjev och förhörts av Malinovskij-arméns NKVD, varefter han genast utnämndes till chef för den avdelning inom ryska hemliga polisen som hade uppsikt över alla utlänningar, inklusive diplomater, i Budapest.

Några veckor efter Wallenbergs avresa till Debrecen kom attaché Lars Berg, Tolstojs chef vid svenska legationen, från Buda till Pest, där han självklart uppträdde som Sveriges chargé d'affaires och fordrade att greven skulle återlämna sin fullmakt.

— Den har jag lämnat till NKVD, svarade greven.

Lars Bergs rapport till UD, vari han också redogjorde för att han på eget initiativ uppträtt som chargé d'affaires, godkändes av departementet utan reprimand. Men i november 1946 förklarade UD i ett pressmeddelande: Om Raoul Wallenberg verkligen uppträtt som representant för svenska legationen i Budapest och förhandlat med Röda armén, har han gjort sig skyldig till tjänstefel och egenmäktigt förfarande.

Medan Raoul befann sig hos general Tsjernisjev blev situationen alltså denna: Ryssarna hade två svenska representanter att välja mellan. Dels Raoul som bara hade sitt diplomatpass utan rysk text. Dels en annan person som talade flytande ryska, hade en på ryska avfattad fullmakt och bar två av den ryska historiens mest lysande namn — Tolstoj och Kutusov. (Ett porträtt av Kutusov, Napoleons besegrare, prydde den främsta sovjetiska tapperhetsmedaljen.) Detta var tydligen tillräckligt för att ryssarna skulle överse med att greven var emigrant och gått den tyska fienden till handa.

Tomsen, »norsk-argentinaren», som också han hade legitimation på ryska från svenska legationen, kunde naturligtvis inte i längden dölja för NKVD att han talade perfekt ryska, bruten tyska och inte ett ord norska. Hans existens var säkert också en anledning för ryssarna att se med misstro på Raouls funktion i Budapest.

2 den stympade vitboken

Våren 1946 utdelade UD, bl. a. till utländska journalister, en stencilerad PM, där man i klartext återgav skriftväxlingen

Varför vill man dölja alla misstag? Medge dem — ge ryssarna en chans att utan prestigeförlust ändra sin ståndpunkt!

mellan Arvfurstens palats och vår Moskvaminister, Söderblom. Denna PM innehöll bl. a. ett telegram av den 14 april och ett handbrev av den 19 april 1945, i vilka Söderblom uttalade hypotesen att Raoul skulle ha dött på vägen mellan Budapest och Debrecen. Detta hugskott offentliggjordes alltså 16 månader innan ryske utrikesministern Vysjinskij, i augusti 1947, meddelade svenska regeringen i en not som »slutgiltigt resultat av de sovjetiska myndigheternas undersökningar» att Raoul Wallenberg med till visshet gränsande sannolikhet hade dött den 17 januari 1945, då han och hans chaufför eskorterade av tre ryska militärpoliser befann sig på resa till Debrecen.

Då den förra vitboken om Raoul Wallenberg utgavs 1957 förklarade jag omedelbart i Vecko-Journalen att den var manipulerad till Raouls nackdel. Detta dementerades inte av UD. I vitboken är nämligen nämnda telegram och handbrev från Söderblom utelämnade. Likaledes utelämnad är Söderbloms rapport att han hindrat USA:s ambassadör i Moskva, Averell Harriman, från att på sin presidents uppdrag intervenera hos Sovjetregeringen, som var beroende av sin amerikanska bundsförvant, för att utverka Raouls frigivande.

Av UD:s ovannämnda PM framgick också att departementet aldrig underrättat Söderblom om att Mme Kollontay, den sovjetiska beskickningschefen i Stockholm, några veckor efter Raouls häktning hade överlämnat ett budskap till utrikesminister Günther om att Raoul befann sig i Sovjetunionen och blev väl behandlad. Mme Kollontay informerade även Raouls mor, fru Maj von Dardel, och lät henne veta att Günther blivit underrättad.

Den 22 november 1946 hölls en statsrådsberedning, vid vilken min föredragning av bevis rörande Wallenbergs fångenskap var enda punkt på dagordningen. Jag förelade då statsråden UD:s PM, fru Maj von Dardels förklaring om vad Mme Kollontay sagt henne samt ungerska ögonvittnens berättelser, upptagna av en framstående svensk domare, om Raouls häktning i Budapest. Dessa dokument vandrade från den nyblivne statsministern Erlander till justitieminister Herman Zetterberg, som då var t.f. utrikesminister, och vidare runt bordet.

— Jag anser problemet tillräckligt klarlagt, sade statsministern sedan man i 45 minuter lyssnat på min föredragning och läst mina dokument. Han bad mig precis[illegible] vilken kor[illegible]t hjälp vi väntade av regeringen.

— Regeringen bör i klara ordalag begära att Sovjetunionen med det snaraste sänder hem Wallenberg till Sverige, svarade jag.

Erlander vände sig omedelbart till Zetterberg.

— Eftersom Undén inte är här ger jag dig i uppdrag att formulera en not med det av Philipp proponerade innehållet.

Landshövding Per Nyström, som då var statssekreterare och chef för statspolisen, kom efter sammanträdets slut fram och tog mig under armen.

— Kære kamrat, sade han, vänta på mig. Jag måste få tala med dig.

Han yttrade några vänliga ord om mina insatser för fackföreningsrörelsen och frågade om jag ville ha skydd av statspolisen.

— Vill man mörda mig räcker polisskydd inte långt, svarade jag, men om du vill skaffa mig licens för revolver så tackar jag dig.

Denna licens fick jag dock aldrig. Den av statsministern utlovade noten till Moskva avsändes heller aldrig. Först sedan vi i fem år tvingats föra ett tvåfrontskrig mot UD och mot Moskva slöts ett gentlemen's agreement mellan UD och oss. Vårt oavvisliga villkor var att dåvarande kommissarien vid statspolisen, Otto Danielsson, skulle utses till kriminalexpert för affären Wallenberg, och så uppfylldes äntligen ett löfte som jag den 23 november 1946 hade fått av dåvarande polisministern, Eije Mossberg.

3 den falske von Rosen

Då förbundskansler Adenauer 1955 besökte Moskva utverkade han att Sovjet i utbyte mot konsulats- och handelsrättigheter i Västtyskland skulle frige alla tyskar som ännu befann sig i rysk krigsfångenskap. De hemvändande skulle alla passera genomgångslägret Friedland på västtysk botten. Då jag fick veta detta vände jag mig till kabinettssekreterare Arne Lundberg och fordrade, på grundval av vår överenskommelse, att jag eller Danielsson eller någon av dennes medarbetare skulle placeras i Friedland och visa de hemvändande olika foton av Raoul samt fråga dem om de träffat någon skandinav under fångenskapen.

Varken Danielsson eller jag fick emellertid detta viktiga uppdrag. Gunnar Lorentzon, en ung sekreterare vid UD utan minsta kriminalistiska erfarenhet, skickades till Friedland, där han vantrivdes. En dag meddelade mig kabinettssekreteraren att övervakningen av de hemvändande tyskarna var väl ordnad. Lorentzon hade värvat ch[illegible] för lägret Friedland, Hugo von Rosen, som ombud i saken Wallenberg. Denne förfogade över en stor stab duktiga kriminalmän som förhörde varje hemvändande tysk. von Rosen hade nu lovat att varje krigsfånge skulle få se de olika foton av Raoul som vi överlämnat till UD samt utfrågas om han träffat någon skandinav under fångenskapen.

Jag frågade om de hade prövat von Rosens tillförlitlighet.

— Han är en mycket fin man och tillhör baltiska grenen av den ansedda svenska adelsätten von Rosen, löd svaret.

Mina misstankar väcktes först 1957, då jag fick den första vitboken om Wallenberg i min hand. Jag fann då att de vittnesmål som jag upptagit på platsen tillsammans med Danielsson eller en UD-representant hade omredigerats och omdaterats till januari resp. februari 1956. Vidare fann jag att inte en enda av de många vittnen, som jag hade samlat i mitt arkiv, hade något att säga om Raouls öde efter 1947. Först senare, då vi med stor möda hittat vittnen för tiden efter 1947, började jag efterforska »von Rosens» identitet. Jag misstänkte att han var en krigsförbrytare, som var rädd för att avslöjas genom de arkiv som Östtyskland förfogar över. Östtyskarna använder dessa arkiv för att tvinga västtyska tjänstemän, framför allt i underrättelseväsendet, att gå deras ärenden.

Inte förrän i december 1959 fick jag veta att »Hugo von Rosen» två månader tidigare efter ett nervsammanbrott hade uppsökt statsåklagaren i närmaste stad och bekänt, att han varit rädd att ställas inför de allierades krigsförbrytardomstol som f.d. SS-officer. Hans verkliga namn var Hugo Gawinski. Som bevis för att han »bättrat sig» visade han statsåklagaren en svensk orden, som han fått för de trogna tjänster han gjort Sverige. Detta var samma orden som Otto Danielsson fått för sitt mångåriga arbete för Wallenbergs sak. Den 20 januari 1960 förlorade Gawinski sin post som chef för Suchdienst vom Deutschen Roten Kreuz, Arbeitsgruppe Friedland.

»von Rosen» hade alltså stått i daglig kontakt med sekr. Lorentzon på UD och hade utvalt de personer som skulle förhöras av UD och statspolisen. Denna manöver kostade svenska staten tiotusentals kronor, ty sedan de hemvändande fångarna lämnat Friedland skingrades de över hela Västtyskland. Det fordrades många veckors arbete av diplomater och statspoliser för att få de nyredigerade vittnesmålen undertecknade.

4 'farmaren' på Irland

Om de ore sant so. Moskva alltjämt hävdar att Raoul Wallenberg dog i ryskt fängelse 1947, vad skulle ryssarna då ha haft för intresse av att söka vilseleda oss genom falska vittnen? Denna trafik har fortsatt ända in på 60-talet. Här skall dock bara ett par av de mest flagranta fallen tas upp.

1954 reste utrikesminister Undén till Moskva för att sondera möjligheterna till en sinnesändring hos de ryska makthavarna på grundval av det bevismaterial som klart visade att Raoul inte dog 1945 på väg till Debrecen. Utrikesminister Gromyko lovade vid detta tillfälle att han snart skulle komma till Stockholm för att vidarebehandla frågan.

Omedelbart före Gromykos ankomst hit blev jag kallad till kabinettssekreterare Lundberg, som hade ett brev att visa mig. Detta brev var skrivet av greve Michael Tolstoj-Kutusov och ställt till hans gamle vän från Budapest, envoyén Ivan Danielsson, som 1954 bodde som pensionerad i Schweiz. Envoyén hade i sin tur vidarebefordrat brevet till UD. I brevet uppträdde greven som vittne för att Wallenberg aldrig råkat i rysk fångenskap utan med till visshet gränsande sannolikhet hade dödats på vägen till Debrecen. Greven hade flera år efter Raouls »försvinnande» bott kvar i Budapest och forskat i saken.

Lundberg ville utan närmare undersökning lägga envoyéns och grevens brev till handlingarna som värdelösa, vilket UD alltid gjorde då en rysk agent uppträdde för att förvirra fallet Wallenberg.

Ur brevet framgick emellertid att greve Tolstoj numera levde i Irland. Därför skrev Raouls mor ett brev till det svenska sändebudet i Dublin, Folke Wennerberg, och bad honom göra efterforskningar. Svaret kom snabbt: Den fattige ryske emigranten av belgiskt medborgarskap hade i åratal vistats i Budapest, naturligtvis i NKVD:s tjänst, och var nu sedan en tid »farmare» i närheten av Dublin. Det misstänktes emellertid att han i verkligheten fungerade som rysk »emissarie» — Irland hade inga diplomatiska relationer med Sovjet. Det var först i detta sammanhang jag äntligen lyckades demaskera greve Tolstoj-Kutusov, som spelat en så märklig roll vid den tidpunkt då Raoul häktades av ryssarna i Budapest.

5 fången från tundrorna

Det andra fallet, som jag här tar upp, gäller en svenskättad estländare vid namn Tamvelius. Denne dök upp i Stockholm mellan statsminister Erlanders besök i Moskva 1956 och uti sminister C nykos not 1957, i vilken en mysteriös papperslapp från två döda män anfördes som enda bevis för att Raoul tio år tidigare skulle ha avlidit i ett Moskvafängelse.

Bakgrunden till Tamvelius Stockholmsresa var i sanning uppseendeväckande. Estländaren hade åtskilliga år levat i slavarbetslägret Inta på tundran norr om Uralbergen. Därifrån hade han med budbärare sänt brev på svenska till vår beskickning i Moskva. — Men hur kunde man på svenska ambassaden i Moskva och senare på UD tro att en vanlig fånge hade möjlighet att sända brev med en medfånge från Intalägret som ligger flera dagsresor med tåg från Moskva — till råga på allt ett brev på svenska, trots att Tamvelius inte kunde ett ord svenska.

Enligt estländarens budskap hade Raoul dödssjuk transporterats till Inta och därefter avlidit i ett fängelse i Moskva. På grund av detta mystiska brev fick Tamvelius i månader livsmedel från svenska ambassaden och blev slutligen, på initiativ av vår chargé d'affaires i Moskva, Lennart Petri, hedersgäst på ambassaden. Sovjetiskt utrese- och svenskt inresetillstånd beviljades, varpå Tamvelius hämtades i Helsingfors av UD:s föredragande i Wallenbergsaken, Lorentzon. På resan till Stockholm sade han sig känna igen Raoul Wallenberg på de fotografier av denne som Lorentzon visade.

Då jag förhörde Tamvelius hemma hos familjen von Dardel i närvaro av sekr. Lorentzon måste han bekänna att hans brev skrivits av en kommunist, som var förpassad ur Sverige, där han som statslös besökt svenska skolor. Sedermera hade han städslats som cellspion av ryssarna. Så fort jag sett brevet hade jag meddelat kabinettssekreterare Lundberg denne mans identitet.

Jag visade Tamvelius en samling foton, som jag fått av Otto Danielsson och som jag alltid använde vid vittnesförhör. I denna kollektion var bilder av Raoul blandade med foton av andra jämnåriga män. Estländaren visade sig totalt oförmögen att identifiera Wallenberg. Under förhöret medgav han att han aldrig sett Raoul. Den fånge han besökt på sjukrummet i Inta hade haft filten uppdragen till näsan. Sjuklingen hade nämnt ett namn som klingade som Wallen ... men Tamvelius visste nu inte om han hade sagt Wallenberg.

Tre dagar efteråt hade den sjuke fången förflyttats från Inta, men varken Tamvelius eller lägrets chefsläkare hade fått reda på vart han tagit vägen. Enligt vad Tamvelius budbärare hade berättat vid ambassaden i Moskva hade Raoul dött 1947, vilket stämmer med den officiella ryska versionen — men han var så slarvigt underrättad att han sade *december* 1947 i stället för juli och *Botyrkafängelset* i stället för Ljubljanka.

Slutligen måste Tamvelius, detta »kronvittne» för Wallenbergs död, bekänna att allt han visste om Wallenberg hade han fått veta av ett av våra vittnen, tysken Wallenstein, som under en period år 1949 också hade varit lägerkamrat med estländaren. Wallenstein var ett av de vittnen som Hans Villius visade i sitt TV-program om Raoul Wallenberg i vintras.

Så avslöjades slutligen det hela som ett påhitt av en vårdslös sovjetisk underrättelsetjänsteman. Det svårförklarliga i historien är att vår chargé d'affaires i Moskva visade sig så angelägen att sända detta »dödsvittne» till Stockholm.

6 Erlanders felaktiga rapport

Då statsminister Erlander for till sitt första besök i Moskva förklarade han för Raouls familj och för pressen att hans enda politiska syfte var att rädda Raoul Wallenberg. Det material han överlämnade till Sovjetregeringen bevisade att Raoul inte försvann i Budapest utan häktades och fördes till Moskva, där han den 31 januari 1945 internerades i cell 123 i Ljubljankafängelset. Hur kunde statsministern efter detta underteckna den gemensamma slutkommunikén av den 3 april 1956, där enligt vitboken (sid. 63—66) bara nio rader handlar om Raoul Wallenberg och de tre första av dessa rader lyder: »Från svensk sida underströks den stora vikt som frågan om *den i Budapest försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenbergs öde har för det svenska folket*»?

På sid. 52 i vitboken citerades den första svenska not som överlämnades sedan ett gentlemen's agreement i december 1951 hade ingåtts mellan regeringen och Raouls representanter. I denna not återropade UD äntligen efter sju års kamp från vår sida Mme Kollontays meddelande till Günther i februari 1945 att Wallenberg fanns i Sovjet och behandlades väl. Hur kunde man sedan underteckna en kommuniké, i vilken påstods att han försvunnit i Budapest? Hur kunde ryssarna mot den bakgrunden ta Sveriges begäran om att Raoul skulle återlämnas på fullt allvar?

Här har bara en liten del anförts av alla de missgrepp som begåtts från svensk sida i denna sak. Varför vill man dölja allt detta? Endast genom att Sverige oförbehållsamt medger sina egna fel i behandlingen av fallet Wallenberg ger vi de nya makthavarna i Kreml möjlighet att utan fruktan för prestigeförlust ändra sin »slutgiltiga» ståndpunkt och äntligen frige den svenske diplomaten.

Vi väntar oss att utrikesnämnden inte godkänner ett utkast till ny vitbok som hemlighåller viktiga indicier. Vi litar på att utrikesnämnden inte tillstyrker en ny vitbok som förklarar saken Raoul Wallenberg för utagerad.

Med krav på en sådan formulering hade vi aldrig fått in något om honom i kommunikén. Att Erlander medförde bevismaterial, som Philipp säger, har ingen betydelse i detta sammanhang, eftersom ryssarna vid denna tidpunkt icke erkänt detta material som bevis.

Vad vi ur svensk synpunkt vann genom att få in vår passus om Wallenberg i kommunikén var att kommunikén offentliggjordes i all sovjetisk press, upplästes över radiostationerna, anslogs som väggtidning på olika ställen i städer, samhällen, fabriker, institutioner och, framför allt, i fånglägren.

Hade Philipp fått råda vid det tillfället, hade vi försuttit det hittills bästa tillfälle till efterlysning av Wallenberg inom hela Sovjetunionen som vi någonsin erhållit.

Gunnar Jarring

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 2 september 1965.		
N:o	Strängt förtroligt	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Till svar på Ditt brev av den 1 september angående professor Svartz' ändringsförslag tar jag här nedan ställning till de ändringar som behöver kommenteras. Övriga accepteras alltså av mig.

Sid. 1: rad 7 nerifrån.	Jag går gärna med på denna ändring, men var Kollontaj ambassadör vid den tiden eller envoyé?
Sid. 2: rad 9 nerifrån.	Gärna tankstreck eller nytt stycke.
Sid. 2: rad 2 nerifrån.	"ganska bör nog stå kvar. Jag minns att tolken översatte så. "då" kan utgå.
Sid.17: rad 2.	Det är ju en väl kraftig omskrivning som S. här föreslår. Jag skulle inte gärna vilja göra en sådan ändring. Ryssarna skulle här med lätthet kunna anklaga oss för förvanskning.
Sid.20: rad 5.	Tillägget här tycker jag också skulle bli angripbart av samma skäl som föregående.

Nu tycker jag att det inte kan vara av så oerhört stor betydel-

Ministern V i r g i n,
Utrikesdepartementet.

exp 2.9.65 F

Dep Ubk 328

se att "slipa" vidare på denna text. Den kommer ju icke att publiceras. Samtalet var ju till stor del ganska emotionellt och alltför mycket avslipningar tar bort det rätta intrycket av vad som förevarit.

Gunnar Jarring

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 2 september 1965.		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Skulle Du vilja be pressbyrån att sända oss ett ex. av Phillipp-artikeln i Idun-Veckojournalen om Wallenberg, så att vi har den tillgänglig i vårt arkiv, och samtidigt be dem att alltid sända oss det material om Wallenberg som de må kunna komma över i pressen.

Gunnar Jarring

Ministern V i r g i n,
Utrikesdepartementet.

exp 2.9.65 Fr

Jarring/FR

Ang besök i Sovjetunionen av prof.Biörck o.Friberg

Moskva den 2 september 19 65.		
I 33		
N:o	Strängt förtroligt	Bil.
Ink. D. N:o		
Avd. I	Gr. 33	Mål. Er

Broder,

Jag erhöll med kuriren från Leifland ett handbrev som behandlar professorerna Fribergs och Biörcks besök i Sovjetunionen den 28 september - 12 oktober. Jag har bjudit dem på lunch eller middag. I samband härmed uttalas följande önskemål.

> "De båda herrarna vore tacksamma, om lunchen eller middagen kunde äga rum i början av vistelsen i Moskva, för att de erhållna kontakterna skulle kunna utnyttjas under besöket. De ville gärna träffa akademikerna Parin, som har att göra med rymdprogrammet, och Mjasnikov, som är hjärtspecialist".

Det blir väl ändå helt omöjligt för mig att bjuda Mjasnikov? Vitboken är ute vid det laget och pressdiskussionen i full gång. Har Du någon särskild synpunkt härpå?

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 2.9.65 F

Dep Ubk 328

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 7 september 1965.
1 bil.

Broder,

I enlighet med önskemålet i Ditt brev den 2 september 1965 har jag bett pressbyrån sända Dig ett exemplar av Philipp-artikeln i Idun-Veckojournalen om Wallenberg och samtidigt påmint dem om att alltid sända beskickningen det material om Wallenberg som kan finnas i pressen.

./. För säkerhets skull bifogar jag en kopia av en artikel i Aftonbladet den 2 september rörande vitboken. Den lär bygga på ett samtal med statsministerns pressekreterare.

Eric Virgin

Ambassadören G. Jarring,
M o s k v a.

Regeringen klar med vitboken om Wallenberg

Den svenska vitboken om fallet Raoul Wallenberg är nu i allt väsentligt klar. Utrikesnämnden ska sammanträda den 16 september och då presenteras skriften som med all säkerhet offentliggöres samma dag.

Vitboken, som till omfånget är en ganska tunn volym, innehåller en fullständig dokumentation av svenska regeringens åtgärder fram till dags dato. Hela skriftväxlingen med de sovjetiska myndigheterna redovisas utförligt, liksom de olika vittnesmål som framkommit under senare år.

Av KAJ AXELSSON

Av dessa finns som bekant många enligt vilka den svenske diplomaten Wallenberg varit i livet efter den tidpunkt då han enligt de ryska beskeden skulle ha avlidit i Ljubljankafängelset i Moskva.

Utrikesnämnden, som alltså sammanträder den 16 september, har inte att ta ställning till skriftens innehåll eller avgöra frågan om publicering.

Nämnden blir endast informerad om innehållet men torde dessutom få kännedom om regeringens avsikter beträffande frågans vidare handläggning.

Bland nämndens ledamöter finns samtliga borgerliga oppositionsledare.

Vitboken har utarbetats av en expertgrupp på några få personer inom utrikesförvaltningen.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren

Stockholm den 7 september 1965.

Strängt förtroligt

Broder,

Jag har funderat på den fråga Du ställt i Ditt brev av den 2 september rörande professorerna Fribergs och Biörcks besök i Sovjetunionen.

Det är ju inte så lätt att ge råd i denna fråga. Den synpunkt jag främst skulle vilja framhålla, är att Du inte bör göra något som kan bidra till att avslöja vittnets identitet. Det är väl då svårt att inte efterkomma önskemålet att inbjuda båda de sovjetiska akademikerna. Någon plausibel förevändning för att Du icke inbjuder den ene av dem är väl svår att lämna. Emellertid kan Du förmodligen lugnt räkna med att den ene av ryssarna tackar nej. Skulle han mot förmodan tacka ja, är det väl ändock osannolikt att han infinner sig, för den händelse hans namn dessförinnan kommit att figurera i pressdiskussionen i samband med vitboken. Skulle vittnets identitet kunna bevaras, är väl å andra sidan ingen större skada skedd, om han verkligen skulle komma till Din bjudning.

Dick Bergström, som idag lunchat med Biörck, har av denne ombetts fråga Dig, om Du skulle kunna ordna så, att han fick träffa den nye hälsovårdsministern Kurasov.

Med vänliga hälsningar

Leif Belfrage

Leif Belfrage

Ambassadören G. Jarring,
M o s k v a.

Az

Blanketten får endast komma till användning då vederbörande handlings strängt förtroliga karaktär är ett absolut hinder för dess placering å arkivdossier.

Bindes

I n k o m m a n d e

INK		
D. Nr	/	
Inkom den		
Avd. HP	Gr. 80	Mål E/R.W.

Handlingen förvaras hos .....

.....

*) Angående

Jarring från kabinettssekreteraren. Wallenbergaffären. ? q W.

nr 239
daterad den 10.9.65
inkom den 10.9.65

~~enclairtel~~.
chiffertel.
~~skriv~~.

handbrev till
från

P. M.

---

*) Rubriken måste vara så utförlig och preciserad, att den medger en säker dossierbeteckning.

Chiffer-

Jarring/FR **Telegram**

Moskva den 13 september 19 65		
N:o 327		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 325

B r å d s k a n d e

För kabinettssekreteraren personligen. Efter att än en gång ha genomläst Vitboksutkastet har jag nedanstående ändringsförslag - kanske är några av dem redan vidtagna.

Primo Punkt 11. "Ett utomordentligt nytt vittnesmål" bör utbytas mot "Ett vittnesmål som bedömdes utomordentligt viktigt"

Secundo Punkt 17. "Utrikesminister Gromyko svarade att Wallenberg nu ej fanns i Sovjetunionen" - borde icke "nu" utgå?

Tertio Punkt 20 fjärde stycket. Jag tillråder att "Hade han anat detta, hade han aldrig kommit till Sverige" utgår

Quarto Punkt 20 sista stycket från slutet. "Samtalet avslutades på grund av tidsbrist". Det vore väl bättre att låta denna sats utgå. Den inbjuder till kritik på grund av ordet "tidsbrist". Samtidigt bör ordet "emellertid" nästa sats utgå.

Jarring+

Az

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 14/ 9 1965 kl. 18.50

Inkom den 14/ 9 1965 kl. 20.50

Dnr		
Avd.	Gr.	Mål.

244

Jarring personligen från Belfrage.
Vi avser överlämna vitbokens text eventuellt exklusive statsministerns anförande till Sovjets charge d'affaires torsdag kl 11.00 alltså samtidigt som sammanträdet med utrikesnämnden börjar. Skall försöka med onsdagskuriren sända Dig ett par exemplar av slutliga texterna så att Du om Du finner lämpligt kan överlämna ett exemplar till MID så snart delgivningen med ambassaden här skett på torsdag.

Cabinet.

Coll.:
Dep Ubk 321

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 15 september 1965.
2 bil.

Strängt förtroligt

I ex. [illegible]
I [illegible]
[illegible]

Broder,

./2

I anslutning till telegram får jag närslutet sända två exemplar av vitboken med undantag för statsministerns anförande, vars text ännu icke slutgiltigt fastställts.

Eric Virgin

Ambassadören J a r r i n g,
Moskva

1. År 1957 publicerade utrikesdepartementet en dokumentsamling jämte kommentarer rörande Raoul Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen (Aktstycken utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, ny serie II:9). Offentliggörandet av materialet skedde, sedan det besked i ärendet ingått som utlovats från sovjetisk sida vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars/april 1956. Beskedet, som mottogs i form av ett memorandum den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument från Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

2. Med anledning av sovjetregeringens memorandum av den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari 1957 en svensk svarsnote, vari bland annat förklarades, att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens memorandum skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material

rörande Wallenberg, som av den svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

3. Den svenska noten den 19 februari 1957 besvarades från sovjetisk sida med en note den 17 april 1957, som överlämnades av vice utrikesminister Zacharov till Sveriges t.f. chargé d'affaires i Moskva. I svarsnoten meddelades, att i Sovjetunionens memorandum den 6 februari 1957 alla upplysningar framlagts, vilka erhållits som resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ om Wallenberg. Det framhölls även att den sovjetiska regeringen tyvärr icke förfogade över några som helst ytterligare upplysningar. Svarsnotens innehåll offentliggjordes i ett pressmeddelande den 23 april 1957.

4. För den svenska regeringen stod det klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. De fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, pekade mot att Wallenberg någon gång efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir, beläget nordost om Moskva. I början av 1959 hade arbetet på det nya bevismaterialets insamling hunnit så långt, att underlag fanns för en ny framställning av den svenska regeringen. Denna fick formen av en note, som överlämnades av ambassadören Sohlman till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959 (bilaga A). I noten erinras inledningsvis om att svenska regeringen i sin note den 19 februari 1957 förbehållit sig att till Sovjetunionens regering ställa ytterligare material till förfogande. De svenska myndigheterna hade fortsatt att pröva alla spår, som hade avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid hade till de svenska myndigheternas kännedom

kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir. Dessa av varandra oberoende utsagor hade alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter. Noten utmynnade i en anhållan att sovjetregeringen måtte företa en skyndsam undersökning i syfte att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

5. Det sovjetiska svaret på denna framställning mottogs den 6 mars 1959 (bilaga B). I svaret meddelades, att i sovjetregeringens memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer rörande Wallenberg samlats, vilka erhållits som resultat av en noggrann och allsidig kontroll och vilka ledde till slutsatsen att Wallenberg avlidit i juli 1947. Svaret avslutades med förklaringen, att en förnyad undersökning, som företagits i enlighet med svenska regeringens önskan, icke bringat i dagen några nya uppgifter i frågan. De i den svenska noten omnämnda informationerna om Wallenbergs vistelse i Vladimir hade icke bekräftats.

Med anledning av pressförfrågningar offentliggjorde utrikesdepartementet den 28 maj 1959 en kommuniké angående noteväxlingen (bilaga C).

6. Under våren och sommaren 1959 pågick förberedelserna för det sedermera inställda svarsbesöket i Sverige av ministerpresidenten Chrustjov, vilket planerats att äga rum i augusti 1959. Från svensk sida underrättades den sovjetiska ambassaden den 8 maj om att Wallenberg-ärendet skulle komma att upptagas under överläggningarna i samband med besöket.

7. Den 27 juni 1959 lämnade det sovjetiska utrikesministeriet till ambassadören Sohlman ett muntligt meddelande till svar på ett brev,

som Wallenbergs moder, fru Maj von Dardel, skrivit till ministerpresidenten Chrustjov. I meddelandet hemställdes, att fru von Dardel måtte hänvisas till sovjetregeringens besked av den 6 februari 1957 (bilaga D).

8. Oberoende av de avvisande sovjetiska beskeden fullföljdes den svenska framställningen av den 9 februari 1959 genom överlämnandet den 17 juli 1959 av en sammanfattning av de huvudsakliga vittnesutsagor, som ingick i det svenska materialet angående Wallenbergs vistelse i Vladimir (bilaga E).

9. Såsom även framgår av de under juni och juli 1959 utväxlade meddelandena innehöll den svenska pressen särskilt under maj månad 1959 ett stort antal artiklar i Wallenberg-ärendet. I samband härmed utfärdade utrikesdepartementet, såsom redan nämnts, den 28 maj 1959 en presskommuniké angående den noteväxling som ägt rum i början av året. Även under senare hälften av 1959 och början av 1960 förekom talrika artiklar i pressen, vilka föranledde förfrågningar i departementet. Den 23 januari 1960 lämnades ett nytt pressmeddelande (bilaga F), vari ånyo framhölls, att de svenska myndigheterna noggrant prövade alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet och att något nytt vid tillfället ej funnes att tillägga utöver vad som redovisats i pressmeddelandet den 28 maj 1959.

10. I 1957 års dokumentsamling angående Wallenberg-ärendet redovisas den granskning av då föreliggande bevismaterial om Wallenbergs fängelsevistelse i Sovjetunionen, som verkställts av f.d. justitieråden Eklund och Lind. Justitierådens arbete ledde till ett skriftligt uttalande, som överlämnades till den sovjetiska ambassaden i Stockholm den 10 mars 1956 såsom en del av det material som från svensk sida vid denna tidpunkt ställdes till de sovjetiska myndighe-

ternas förfogande. En motsvarande granskning beträffande det material, som framkommit till stöd för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen efter juli 1947 och därvid vistats i fängelse i Vladimir, genomfördes på departementets uppdrag av f. d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. De uttalade i yttrande den 25 april 1960, att enligt deras mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru icke innefattande full bevisning i förevarande hänseende, anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir (bilaga G).

11. Under hela denna tid pågick ansträngningarna att bygga ut bevisningen som underlag för en förnyad framställning till sovjetregeringen. Ett viktigt nytt vittnesmål framkom i januari 1961 i samband med ett besök i Moskva av professor Nanna Svartz. Vid samtal med en framstående sovjetisk vetenskapsman hade hon på direkt förfrågan erhållit svaret, att denne kände till Wallenberg, som vore "i mycket dåligt tillstånd" och mentalsjuk. Sedan professor Svartz' sagesman tillkallat en kollega, hade hon av av denne fått rådet att sätta sig i förbindelse med den sovjetiske vice utrikesministern Semjonov - som professor Svartz sagt sig känna sedan länge - för att söka utverka att Wallenberg måtte få föras hem - "om han fortfarande är vid liv".

Professor Svartz har i en promemoria redogjort för detta samtal och för sina senare kontakter i Moskva.

12. Professor Svartz, som förgäves försökt att i Moskva personligen få träffa vice utrikesminister Semjonov, underrättade skyndsamt den svenska regeringen om det inträffade. Efter ingående överväganden i regeringen avlät statsminister Erlander ett brev direkt till ministerpresidenten Chrustjov utmynnande i en begäran att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med

sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m. i samband med ett överförande av Wallenberg till Sverige (bilaga H). Brevet, som är daterat den 9 februari 1961, överlämnades den 25 februari 1961 av ambassadören Sohlman vid personligt företräde hos ministerpresidenten Chrustjov. Denne, som på förhand underrättats om att samtalet gällde Wallenberg-ärendet, förklarade omedelbart och kategoriskt, att han icke hade något nytt att tillägga till tidigare lämnat besked.

13. Professor Svartz vidtog för sin del olika ansträngningar att återknyta kontakten med sina kolleger i Moskva. Vid ett besök i Moskva i mars 1961, varvid hon på nytt sammanträffade med sin sagesman, tog hon med denne åter upp frågan om Wallenberg. Sagesmannen hävdade därvid, att professor Svartz missförstått honom. Han förklarade, att han före samtalet i januari ej känt till Wallenberg.

Sedan någon tid gått utan att något skriftligt svar på statsminister Erlanders skrivelse mottagits, instruerades ambassadör Sohlman att i det sovjetiska utrikesministeriet uttrycka en allvarlig förväntan, att ett sådant svar snart skulle lämnas. Denna muntliga påminnelse skedde den 10 juli 1961. Från utrikesministeriets sida gjordes härvid gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill ambassadör Sohlman genmälde, att statsminister Erlander efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

14. Under månaderna efter denna påminnelse, som icke heller ledde till något svar från sovjetisk sida, övervägdes möjligheten att via

professor Svartz' sovjetiska kontakter söka vinna gehör hos den högsta sovjetledningen för de svenska framställningarna. I maj 1962 inbjöds professor Svartz till en läkarkongress i Moskva och sammanträffade därvid på nytt med sin ursprunglige sagesman. Denne avvisade dock varje meningsutbyte om Wallenberg och hänvisade till det sovjetiska utrikesministeriet.

15. I samband med den sovjetiske ambassadören Gusevs förflyttning från Stockholm uppkallades denne den 17 augusti 1962 till statsminister Erlander och ombads att efter återkomsten till Moskva till sovjetregeringen och personligen till ministerpresidenten Chrustjov vidarebefordra ett meddelande, innehållande en enträgen vädjan om en positiv behandling av de svenska framställningarna angående Wallenberg (bilaga I). Inte heller denna nya framställning föranledde något svar från sovjetisk sida.

16. Sedan utrikesminister Nilsson av den sovjetiske utrikesministern Gromyko inbjudits att avlägga ett besök i Moskva i maj 1963, underrättade utrikesdepartementet den 17 april den sovjetiska ambassaden i Stockholm, att den svenske utrikesministern icke hade några konkreta ärenden, som han önskade ta upp under besöket, med ett undantag, nämligen frågan om Wallenbergs öde.

Vid sitt första samtal med utrikesminister Gromyko den 8 maj 1963 erinrade utrikesminister Nilsson om statsminister Erlanders framställningar och förklarade, att han önskade ta upp ärendet med ministerpresidenten Chrustjov. Utrikesminister Gromyko avrådde bestämt från en sådan åtgärd, vilken enligt hans mening måste bli helt resultatlös, eftersom ingenting nytt funnes att meddela i saken. Sedan utrikesminister Nilsson den 16 maj erhållit besked om att tid för ett sammanträffande med ministerpresidenten utsatts till påföljande dag,

bekräftade han omedelbart till utrikesminister Gromyko sin tidigare deklarerade avsikt att ta upp Wallenberg-frågan med ministerpresidenten. Så skedde även vid det sammanträffande, som kom till stånd den 17 maj 1963. Utrikesminister Nilsson hänvisade därvid bl.a. till professor Svartz' utsaga och riktade en enträgen vädjan till ministerpresidenten om hjälp med att få klarhet om Wallenbergs öde. Ministerpresidenten förklarade, att hade Wallenberg funnits, skulle han ha återsänts till Sverige. Han beklagade, att han intet hade att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida.

17. Under utrikesminister Gromykos svarsbesök i Sverige i mitten av mars 1964 ägde ett samtal rum mellan denne och statsminister Erlander, som nästan helt ägnades Wallenberg-frågan. Statsministern erinrade om ärendets stora betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna och hemställde att man å sovjetisk sida måtte göra ett ytterligare försök att spåra Wallenbergs öde med ledning av föreliggande uppgifter. Han föreslog även att ett sammanträffande skulle ordnas mellan professor Svartz och hennes sagesman för att vinna närmare klarhet om detta vittnesmål. Utrikesminister Gromyko svarade, att Wallenberg ej fanns i Sovjetunionen, att man ej hittat något ytterligare spår efter honom och att intet vore att tillägga. Professor Svartz' utsagor måste bero på ett missförstånd. Vederbörande sovjetiske vetenskapsman hade kategoriskt förnekat att han uttalat sig på det sätt som påståtts. Kanske skulle han vara beredd att själv till professor Svartz avge en deklaration härom.

Någon tid efter detta samtal mottog professor Svartz ett brev från sin sagesman, daterat den 29 april 1964. I brevet förklarade denne, att han vid samtalet i januari 1961 sagt sig ingenting veta om Wallenberg, aldrig ha hört hans namn och icke ha den ringaste uppfattning om han vore i livet eller ej. Innehållet i brevet samt pro-

fessor Svartz' bemötande i svarsbrev av den 28 maj 1964 redovisas i professor Svartz' redogörelse.

18. I en interpellation den 3 mars 1964 ställde herr Ohlin till utrikesminister Nilsson frågan, om denne ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Wallenberg-affärens utveckling efter publiceringen av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerade att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

Utrikesministerns svar lämnades i riksdagen den 3 april 1964 (bilaga J). I svaret framhölls bland annat att regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det material som under de senaste åren framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts vore dock icke av den karaktär att i sammanhanget kunna offentliggöras. Samtliga framställningar hade emellertid av sovjetregeringen mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida. Utrikesminister Nilsson bekräftade avslutningsvis att svenska regeringen icke betraktade Wallenbergs sak som utagerad utan komme att fortsätta ansträngningarna att skapa klarhet om hans öde.

19. Med anledning av ministerpresidenten Chrustjovs förestående besök i Sverige hade ambassadör Jarring den 26 maj 1964 i Moskva ett samtal med chefen för det sovjetiska utrikesministeriets skandinaviska avdelning Kovaljov. Vid samtalet framfördes ånyo det

svenska önskemålet att sovjetregeringen måtte vidtaga en förnyad undersökning i Wallenberg-ärendet. Under hänvisning till detta samtal kallades ambassadör Jarring den 11 juni 1964 till vice utrikesminister Orlov och mottog därvid ett muntligt meddelande av följande innehåll.

Sovjetiska vederbörande hade genomfört den mest noggranna undersökning i Wallenberg-fallet med anledning av samtalet med Kovaljov. Resultatet av denna undersökning var detsamma som framlagts i memorandum den 6 februari 1957, i vilket omständigheterna kring Wallenbergs död 1947 meddelades. Det fanns inga som helst ytterligare omständigheter som kunde medföra något nytt i denna fråga. Uttalanden av några personer om att Wallenberg skulle ha varit i livet efter 1947 berodde antingen på misstag eller också återspeglade de vissa kretsars strävanden att komplicera förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige. Wallenberg hade icke efter 1947 befunnit sig i någon hälsovårdsanstalt, något fängelse eller på någon annan plats. På sovjetisk sida förelåg intet som helst tvivel om att Wallenberg avled den 17 juli 1947 i Ljubljanskaja-fängelset. Då sålunda alla möjligheter för undersökning av Wallenbergs öde redan var fullständigt uttömda, hade man på sovjetisk sida ingen grund att vidare sysselsätta sig med denna fråga. Ett återkommande till en diskussion av detta beklagansvärda faktum i det förgångna kunde endast vålla de svensk-sovjetiska förbindelserna skada.

20. Under ministerpresident Chrustjovs officiella besök i Sverige den 22-27 juni 1964 fördes Wallenberg-frågan på tal från svensk sida vid flera tillfällen. Huvuddiskussionen ägde rum under ett enskilt sammanträffande mellan statsminister Erlander och ministerpresident Chrustjov, i närvaro av utrikesminister Nilsson och statsrådet Palme,

omedelbart efter regeringsöverläggningarna den 23 juni 1964.

Statsminister Erlander underströk den stora vikt man från svensk sida fäste vid Wallenberg-frågan och framhöll nödvändigheten att äntligen bringa klarhet i en utestående fråga för att därmed skapa bättre förbindelser mellan de båda länderna.

Statsministern redovisade därefter professor Svartz' vittnesmål och underströk det stora förtroende han personligen hyste för henne. Den svenska regeringen var medveten om att den sovjetiske vetenskapsmannen gjort gällande att ett missförstånd uppkommit. Då det alltså förelåg två motstridiga uppfattningar om vad som förekommit, vore det angeläget att ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen för att söka vinna klarhet.

Ministerpresident Chrustjov reagerade med en förklaring, att han icke hade kunnat föreställa sig att Wallenberg-frågan ånyo skulle tagas upp av den svenska regeringen. Han förklarade, att Wallenberg icke fanns i Sovjetunionen. Detta hade han redan med skärpa sagt ifrån till ambassadören Sohlman. Den svenska regeringen måste förstå, att Sovjetunionen självfallet skulle utlämna Wallenberg, om denne fanns i livet, oberoende av hans fysiska eller psykiska tillstånd. Sovjetunionen hade utlämnat och återsänt alla möjliga människor. Vad skulle den sovjetiska regeringen ha för intresse att behålla Wallenberg? Professor Svartz' uttalande byggde på ett rent missförstånd. Hennes sovjetiske sagesman hade aldrig hört talas om Wallenberg, aldrig hört talas om affären Wallenberg; han kände ej till den brevväxling som förekommit mellan regeringarna. Det måste vara ett missförstånd på grund av dåliga språkkunskaper.

För den sovjetiska regeringens del var ärendet utagerat. Om man på privat väg ville ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen, skulle den sovjetiska regeringen ej lägga hinder i vägen härför. När statsministern omedelbart tog fasta på detta uttalande, förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiska regeringen varken rekommenderade eller avrådde från en sådan konfrontation.

Ministerpresidenten tillade, att många djupt tragiska ting hade hänt under Stalin-perioden. Man kunde inte förvänta sig, att han skulle här avlägga räkenskap för Stalin-tiden. Han ville inte utsätta sig för detta förhör med en massa frågor, som för länge sedan var besvarade. Man hade från sovjetisk sida gjort omfattande undersökningar och givit klara besked beträffande Wallenberg, men man syntes ändå icke lita på dem från svensk sida.

Statsminister Erlander underströk, att han velat begagna tillfället att öppet och förtroligt resonera om en fråga av betydande vikt för förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Den svenska opinionen skulle säkert ha mycket svårt att förstå, att man från sovjetisk sida motsatte sig ytterligare undersökningar för att skapa klarhet.

Vid enskilda samtal med ministerpresidenten senare under besöket återkom statsminister Erlander upprepade gånger till frågan och utvecklade ytterligare de svenska synpunkterna. Ingenting nytt framkom därvid i sak. Ministerpresidenten förklarade sig vara uppriktigt ledsen över att den sovjetiska regeringen icke hade tillgång till något material, varigenom denna beklagliga tvistefråga mellan Sovjetunionen och Sverige skulle kunna bringas ur världen.

I ett särskilt svenskt uttalande i Wallenberg-frågan, som offentliggjordes vid statsministerns presskonferens den 26 juni 1964,

utsades att man från sovjetisk sida vidhållit sitt tidigare besked att Wallenberg icke finns i Sovjetunionen. Den svenska regeringen kände djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, skulle den svenska regeringen icke ge upp sina strävanden (bilaga K).

21. Under de närmaste månaderna efter ministerpresidenten Chrustjovs besök prövades olika möjligheter att på privat väg, bland annat genom förmedling av olika vetenskapsmän, få till stånd ett sammanträffande mellan professor Svartz och hennes sovjetiske sagesman. Dessa ansträngningar ledde emellertid icke till resultat.

22. Ministerpresident Kosygin tillträdde sitt ämbete i oktober 1964. I början av 1965 riktades en framställning i Wallenberg-frågan till denne. Hänvändelsen skedde i en skrivelse från statsminister Erlander, daterad den 11 februari 1965. Efter en sammanfattning av ärendets tidigare behandling och med hänvisning till bl.a. de vittnesmål, enligt vilka Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än det uppgivna dödsåret 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels på sovjetiskt sjukhus, utmynnade skrivelsen i en vädjan till ministerpresidenten att denne måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande, att klarhet kunde vinnas (bilaga L).

Skrivelsen överlämnades av ambassadören Jarring vid företräde den 22 mars 1965 hos ministerpresident Kosygin. Denne förklarade därvid, att han noggrant läst den sovjetiska akten om Wallenberg. Han kunde inte komma till annat resultat än det som undersökningarna

visat, nämligen att Wallenberg icke var i livet utan död i fängelse i Moskva på sätt och tid som akten angav. Ett svar efter dessa linjer skulle lämnas på statsministerns framställning.

Ifråga om professor Svartz' vittnesmål förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiske vetenskapsmannen aldrig gjort de uttalanden som tillskrevs honom av professor Svartz. Han hade ingen invändning mot att ambassadör Jarring själv konstaterade detta vid ett personligt sammanträffande med vetenskapsmannen.

23. Ett sådant sammanträffande med den sovjetiske vetenskapsmannen kom till stånd den 11 maj 1965. Under detta samtal, som ägde rum i närvaro av en representant för det sovjetiska utrikesministeriet, bekräftade sagesmannen för ambassadören Jarring, att professor Svartz i januari 1961 haft ett längre samtal med honom om deras gemensamma vetenskapliga problem och intressen. Anslutningsvis hade hon sagt sig vilja enskilt få taga upp med honom ett humanitärt fall, vilket gällde en svensk som hölls fången i Sovjetunionen, och bett om hjälp att uppnå ett frigivande av denne. Professor Svartz hade nämnt mannens namn, men sagesmannen hade vid den tiden aldrig hört detta namn och ej haft någon uppfattning vem det gällde. Han hade hänvisat professor Svartz att göra en hänvändelse på hög nivå i utrikesministeriet. Ambassadör Jarring erinrade om att professor Svartz sagt sig av sagesmannen ha erfarit, att Wallenberg skulle vara vid liv men i dåligt tillstånd och på sjukhus. Sagesmannen förnekade denna uppgifts riktighet och framhöll, att det var honom obegripligt hur professor Svartz så helt kunnat missuppfatta honom. Kanske berodde det på att hans kunskaper i tyska - på vilket språk samtalet förts - icke var så goda. Härigenom skulle professor Svartz kunna ha uppfattat uttalanden såsom "om han är vid liv" eller "om

han är sjuk" icke som villkorssatser utan som påståenden.

Ambassadör Jarring genmälde, att två utsagor stod mot varandra. Han sade sig tro att det skulle vara till stor nytta om ett sammanträffande kunde ordnas mellan sagesmannen, professor Svartz och honom själv, där tillfälle gavs att gemensamt tala ut om saken. Sagesmannen förklarade, att han inte kunde förstå vad ett sådant sammanträffande skulle tjäna till men förklarade sig till slut på direkt fråga dock vara beredd att medverka.

24. Vid besök hos statsminister Erlander den 13 maj 1965 anmälde Sovjetunionens ambassadör Belokhvostikov, att han med anledning av statsministerns brev till ministerpresident Kosygin den 11 februari 1965 hade i uppdrag att meddela, att sovjetregeringen i sin note den 6 februari 1957 klarlagt att Wallenberg dog år 1947. De undersökningar som nu gjorts hade bekräftat att så var fallet. Professor Svartz' vittnesmål måste grunda sig på ett missförstånd.

Statsminister Erlander sade sig ämna upptaga frågan vid sitt förestående besök i Moskva. Han framhöll att den sovjetiska regeringen måste inse, att den svenska regeringen fäste en utomordentlig vikt vid ärendet och att den svenska offentliga opinionen krävde en utförlig redovisning av detta.

25. Under statsminister Erlanders officiella besök i Sovjetunionen den 10-17 juni 1965 togs Wallenberg-frågan upp vid regeringsöverläggningarna den 11 juni och den 17 juni. Inledningsvis förklarade sig statsministerns vilja konstatera, att de bilaterala svensk-sovjetiska förbindelserna var gynnsamma så när som på att Wallenberg-frågan ännu icke kunnat uppklaras. Statsministern sammanfattade därefter i tre punkter de ytterligare upplysningar och besked från sovjetisk sida som han önskade.

a) I det sovjetiska svaret år 1957 angavs förekomsten av en anteckning om en person Walenberg, avliden i juli 1947, som det ansågs finnas grund betrakta såsom hänförande sig till Raoul Wallenberg. Av senare uttalanden av den sovjetiska regeringen syntes framgå, att denna förmodan nu blivit visshet. Från svensk sida var det angeläget att få tillgång till de undersökningar, som företagits under senare år och som tydligen lett fram till denna förändring.

b) Sovjetiska synpunkter på och eventuell motbevisning mot de vittnesmål, som avlagts av krigsfångar som återvänt från Sovjetunionen och enligt vilka Wallenberg skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir efter år 1947. Dessa vittnesmål hade granskats av framstående svenska jurister, som kommit fram till slutsatsen att, även om full bevisning ej förelåg, det är sannolikt att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

c) Professor Svartz' vittnesmål beträffande hennes samtal i Moskva med en sovjetisk vetenskapsman i början av januari 1961 hade denne förklarat bero på missförstånd. Denna fråga måste klarläggas.

Diskussionen vid de båda överläggningarna kom i huvudsak att gälla dessa svenska krav. Ministerpresident Kosygin förklarade, att han efter mottagandet av statsministerns brev begärt en ny undersökning. Han hade fått dokument med dödsdag och uppgift att Wallenberg kremerats och icke finns i livet. Den svenska regeringen hade underrättats härom. Det fanns intet ytterligare material och ingen personlig dossier över Wallenberg. Varför visste man icke. Några sovjetiska vittnen existerade heller ej. Om Wallenberg var i livet skulle han hittas mycket fort. Man visste vilka som fanns i fängelser och sjukhus. En regeringschef kunde snabbt finna en levande men ej en död. Hur kunde man på svensk sida på allvar tro, att de sovjetiska myndig-

heterna bevarade Wallenberg i Sovjetunionen? Varför skulle de behålla honom? Ministerpresidenten sade sig förstå, att saken var svår och komplicerad för svenska regeringen och för Wallenbergs familj. Från sovjetisk sida hade man emellertid gjort allt och hade ej mer att tillägga.

Vittnesmålen av de hemvändande krigsfångarna hade ingen bärkraft. Professor Svartz' sagesman hade förklarat, att han aldrig hört talas om Wallenberg och att missförståndet måste bero på språksvårigheter. Statsministerns begäran om ett sammanträffande mellan professor Svartz och dennas sagesman sade sig ministerpresidenten beredd att villfara, även om han ansåg åtgärden meningslös.

Under de fortsatta meningsutbytenas gång återkom man från bägge håll till redan refererade ståndpunkter. Ministerpresidenten uppehöll sig utförligt vid de förhållanden som rådde under kriget och den närmaste tiden därefter. Statsminister Erlander upprepade med skärpa kravet att ett utförligt material skulle ställas till förfogande för att klarlägga frågan i dess helhet. Syftet var att få en fullständig redovisning på alla de punkter, där det vid en opartisk granskning framstod stor oklarhet. Statsministern uttalade sin tillfredsställelse med att ministerpresidenten tillstyrkt ett sammanträffande för professor Svartz men beklagade att svaren på hans övriga önskemål varit negativa.

26. I enlighet med vad som sålunda överenskommits under statsminister Erlanders officiella besök ägde ett samtal rum i Moskva den 6 juli 1965 mellan professor Svartz och hennes sagesman. Närvarande utan att deltaga i samtalet var ambassadör Jarring samt två tjänstemän från det sovjetiska utrikesministeriet, av vilka den ene tjänstgjorde som tolk. Meningsutbytet, som utförligt refereras i professor Svartz' redogörelse, slutade med att utsaga stod mot utsaga.

Bilaga A

Note överlämnad av ambassadören Sohlman i Moskva till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959.

I sin note till sovjetregeringen den 19 februari 1957 förbehöll sig svenska regeringen att till sovjetregeringens förfogande ställa det ytterligare material rörande legationssekreteraren Raoul Wallenberg, född den 4 augusti 1912, som av regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår, som har avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid har till deras kännedom kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd, att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir och där vistats i sjuk- och isoleringsavdelningen (Corpus II). Dessa av varandra oberoende utsagor har alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter.

Svenska regeringen får anhålla, att sovjetregeringen företar en skyndsam undersökning i syfte att fastställa, om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Bilaga B

Note från Sovjetunionens utrikesministerium till svenska ambassaden i Moskva den 6 mars 1959.

Översättning.

Sovjetunionens utrikesministerium betygar svenska ambassaden sin aktning och har med anledning av ambassadens note den 9 februari d.å. äran meddela följande.

I ambassadens note meddelas, att, enligt informationer från personer, som utrest från Sovjetunionen, svenske medborgaren R. Wallenberg efter år 1947 skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir, och framföres den svenska regeringens önskan, att en undersökning måtte företagas i syfte att verifiera dessa uppgifter.

I samband härmed har ministeriet äran meddela, att i dess memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer ifråga om R. Wallenberg framlades, som erhållits som resultat av noggrann och allsidig kontroll och som ledde till slutsatsen, att R. Wallenberg avled i juli år 1947. En förnyad undersökning, som företagits i enlighet med den svenska regeringens önskan, har icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och har visat, att de i ambassadens note omnämnda informationerna om R. Wallenbergs vistelse i fängelse i Vladimir icke ha bekräftats.

Bilaga C

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 28 maj 1959.

I sin note till den sovjetiska regeringen den 19 februari 1957 uttalade svenska regeringen, att den förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Raoul Wallenberg, som bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår som avser Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Härvid har det till deras kännedom kommit flera utsagor från personer, som återkommit från sovjetisk fångenskap, av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva.

Med anledning av dessa uppgifter hemställde svenska regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Bilaga D

Muntligt meddelande lämnat av ambassadören Rodionov i Sovjetunionens utrikesministerium till ambassadören Sohlman i Moskva den 27 juni 1959.

Översättning.

Utrikesministern har uppdragit åt mig att lämna Eder följande meddelande rörande herr Raoul Wallenberg. I slutet av maj 1959 har den svenska pressen publicerat artiklar, som innehåller uppgifter om att svenske medborgaren Raoul Wallenberg ännu skulle befinna sig i Sovjetunionen. I dessa artiklar har man hänvisat till några så kallade vittnen, som skulle ha sett herr Raoul Wallenberg i Sovjetunionen efter 1947. I anledning av dessa svenska informationer anser jag det nödvändigt säga Eder följande. Utrikesministeriet har i sin aide-mémoire den 6 februari 1957 meddelat som resultat av en enligt svenska regeringens önskan år 1957 gjord grundlig och fullständig utredning, att det klarlagts, att herr Raoul Wallenberg dog år 1947. De uppgifter, vartill vissa svenska tidningar hänvisar, är i sin helhet påhittade.

Utrikesministeriet hemställer, att vad jag nu sagt måtte framföras till herr Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, som vänt sig till ministerpresidenten Chrustjov med förfrågan om sin sons öde.

Samtidigt uttrycker man å sovjetisk sida den förhoppningen, att man å svensk sida i frågan om Raoul Wallenberg måtte intaga en hållning, som icke möjliggör för vissa element att i framtiden använda denna fråga i syfte att förgifta de sovjetisk-svenska förbindelserna.

Bilaga E

Memorandum överlämnat till Sovjetunionens utrikesministerium den 18 juli 1959.

Svenska utrikesdepartementet har mottagit sovjetiska utrikesministeriets till ambassadör Sohlman den 27 juni lämnade meddelande angående Raoul Wallenberg. Däri hänvisas till vissa i svensk press i maj månad publicerade uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, vilka förklaras vara helt gripna ur luften. Med anledning härav önskar utrikesdepartementet framhålla, att departementet den 28 maj till svar på frågor från pressen lämnade ett kort meddelande om den förfrågan, som gjordes av svenska ambassaden den 9 februari och det sovjetiska utrikesministeriets svar den 6 mars 1959. Departementet saknar anledning kommentera vad den svenska pressen därutöver publicerat i denna fråga. För att undvika missförstånd om arten av det material, som låg till grund för den svenska förfrågan anser departementet det emellertid nödvändigt att lämna följande mera preciserade uppgifter om vissa av de vittnesutsagor, som ingick i detta material.

1. Schweiziske medborgaren E. Brugger, född den 22.1.1903, vilken under åren 1948-1958 vistades i sovjetiska fängelser, har uppgivit, att han i Vladimir-fängelsets corpus II vid månadsskiftet juli/augusti 1954 haft knackningsförbindelser med Raoul Wallenberg. Ett flertal andra från Sovjetunionen återvända fångar har bekräftat, att Brugger redan under fångenskapen talat om denna sin kontakt med Wallenberg.

2. En österrikisk medborgare, vilken under tiden 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har förklarat, att han i början av år 1955

delat cell med Wallenberg i corpus II i Vladimir-fängelset. När vederbörande sovjetiske fängelseofficer uppmärksammade österrikaren i Wallenbergs cell, hade österrikaren omedelbart bortförts ur densamma och därefter vid flera tillfällen anmodats förbinda sig icke yppa något om detta sammanträffande med svensken.

3. Två tyska medborgare, H.T. Mulle och G. Rehekampff, födda den 11.6.1917 och 19.6.1903, vilka under tiden 1950-1956 och 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har var för sig uppgivit, att de vid olika tillfällen av en och samme sovjetiske medfånge i Vladimir-fängelset erfarit, att Wallenberg vistades i corpus II i Vladimir i början av 1950-talet. Denne sovjetiske medfånge har av ett stort antal återvända f.d. Vladimir-fångar betecknats som en trovärdig och tillförlitlig person.

Självfallet måste utrikesdepartementet fästa stor vikt vid utsagor av en så preciserad karaktär, vilka oberoende av varandra talar om att Wallenberg under vissa år på 1950-talet vistats i en viss avdelning av ett visst fängelse. Utrikesdepartementet anser icke, att det finns grund antaga, att dessa utsagor tillkommit i medvetet syfte att sprida lögnaktiga uppgifter. Det förefaller icke heller sannolikt, att samtliga utsagor skulle vara att tillskriva namnförväxlingar eller minnesfel. Detta är anledningen till att utrikesdepartementet ansett det nödvändigt att genom en förfrågan till det sovjetiska utrikesministeriet söka bringa klarhet i frågan om Wallenbergs öde.

Vad beträffar det i sovjetiska utrikesministeriets meddelande uttalade önskemålet om att svenska regeringen i framtiden måtte intaga en hållning i Wallenberg-ärendet, som icke kan utnyttjas i syfte att störa de svensk-sovjetiska förbindelserna, vill utrikesdepartementet endast framhålla, att svenska regeringens enda bevekelsegrund i denna fråga har varit och är att skapa klarhet om Raoul Wal-

lenbergs öde. Om så sker kommer detta att avlägsna ett allvarligt irritationsmoment i de svensk-sovjetiska relationerna. I detta sammanhang önskar utrikesdepartementet erinra om att det sovjetiska utrikesministeriet i sitt memorandum den 6 februari 1957 icke uttalade sig mera bestämt om vad som hänt Wallenberg i Sovjetunionen än att säga, att på grund av vad som anförts i sagda memorandum den slutsatsen bör dragas, att Wallenberg avled i juli 1947.

Slutligen vill utrikesdepartementet bekräfta, att Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, underrättats om innehållet i ministeriets meddelande den 27 juni 1959.

Bilaga F

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 23 januari 1960.

Såsom många gånger framhållits, prövar de svenska myndigheterna noggrant alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet. Att så fortfarande är fallet, framgår senast av pressmeddelandet den 28 maj 1959. I detta lämnades en redogörelse för en svensk förfrågan till den sovjetiska regeringen huruvida Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset samt svaret på denna fråga. Utöver vad som redovisats i detta pressmeddelande finns för närvarande intet att tillägga.

Bilaga G

Yttrande av justitieråden Gyllenswärd och Santesson den 25 april 1960.

Svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg togs i januari 1945 i sovjetiskt förvar och fördes därefter såsom fånge till Sovjetunionen.

I ett den 6 februari 1957 avlämnat memorandum har sovjetregeringen, under åberopande av viss utredning, anfört att på grund av nämnda utredning den slutsatsen borde dragas, att Wallenberg avlidit i juli 1947.

Uppgifter hava emellertid framkommit, enligt vilka Wallenberg skulle hava varit vid liv även efter nämnda tid och därvid befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Undertecknade hava i Kungl. utrikesdepartementet tagit del av ett stort antal uppteckningar av utsagor av personer, som tidigare befunnit sig i sovjetisk fångenskap, ävensom av andra upptecknade utsagor och andra handlingar.

Utsagorna hava avgivits av finska, franska, schweiziska, tyska och österrikiska medborgare samt av statslösa personer. De flesta utsagorna hava avgivits inför tjänstemän vid den svenska utrikesförvaltningen eller den svenska statspolisen.

Uppteckningarna äro gjorda med stor omsorg och föranleda icke till antagande, att utsagorna tillkommit efter ledande frågor eller under andra omständigheter, som kunnat påverka innehållet. Utsagorna innehålla ett stort antal uppgifter, vilkas riktighet kunnat kontrolleras, och de stödja varandra.

Enligt vår mening måste efter svensk rätt den föreliggande ut-

redningen - ehuru den icke innefattar full bevisning i förevarande hänseende - anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Stockholm den 25 april 1960.

Ragnar Gyllenswärd

f.d. justitieråd och Högsta domstolens ordförande

Per Santesson

f.d. justitieråd och ordförande på avdelning i Högsta domstolen

Bilaga H

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Chrustjov den 9 februari 1961.

Ärade Herr Ministerpresident,

Som Ni säkert erinrar Eder, samtalade vi under mitt besök i Moskva våren 1956 om den i Budapest vid krigets slut försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Jag framhöll, att frågan om Wallenbergs öde i hög grad sysselsatte den svenska opinionen och att svenska regeringen önskade göra allt som stod i dess makt för att bringa klarhet över hans öde. Från sovjetisk sida lovade man företaga undersökningar och förklarade, att Wallenberg om han befunne sig i Sovjetunionen givetvis skulle få hemresa. Vi fick år 1957 meddelande om undersökningarnas dittillsvarande resultat. Från svensk sida förklarades vid ett senare tillfälle, att svenska regeringen förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

Jag vill nu meddela Eder, att jag av en svensk läkare, professor Nanna Svartz, som i slutet av januari 1961 besökte Moskva för att där på inbjudan föreläsa om sina forskningsresultat, mottagit den informationen, att Wallenberg då var i livet och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Fru Svartz erhöll informationen från en internationellt känd, framstående representant för den sovjetiska läkarvetenskapen.

Utrikesminister Undén och jag har resonerat om det lämpliga

förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige. Vi har kommit fram till att det bästa vore om någon svensk läkare omedelbart finge resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m.

Med största högaktning

Tage Erlander

Bilaga I

Muntligt meddelande lämnat av statsminister Erlander till Sovjetunionens ambassadör Gusev den 17 augusti 1962.

Vid besök hos ministerpresidenten Chrustjov den 25 februari 1961 överlämnade ambassadören Sohlman ett den 9 i samma månad dagtecknat brev från mig till ministerpresidenten. Däri upplystes, att jag mottagit den informationen, att Wallenberg var i livet i slutet av januari 1961 och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Brevet slutade med ett förslag att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige.

När hr Chrustjov mottog brevet, sade han, att ett besked redan lämnats från sovjetisk sida och att inget nytt förelåg i frågan.

Vid besök hos t.f. chefen för skandinaviska avdelningen i det sovjetiska utrikesministeriet ambassadören Kirsanov den 10 juli 1961 uttryckte ambassadören Sohlman enligt instruktion en allvarlig förväntan, att svar snart skulle lämnas. Vi kunde förstå, sade han, att undersökningar erfordrats men då flera månader gått ansåge vi oss kunna utgå från att de nu slutförts. Hr Kirsanov gjorde gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill hr Sohlman genmälde, att statsministern efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

Som Ni förstår, Herr Ambassadör, inger mig detta läge allvarliga bekymmer, och jag vill be Eder att efter återkomsten till Moskva framföra detta till sovjetregeringen och personligen till dess chef.

När jag talar om bekymmer, menar jag i första hand, att saken är av betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna, för vilkas vidareutveckling i en harmonisk och vänskaplig anda jag som Ni vet har ett stort intresse. Det rör sig här om en svensk diplomat, som för mer än 17 år sedan tillfångatogs av sovjetiska trupper. Ni är helt säkert ense med mig om att ingen regering i ett sådant läge kan underlåta att begära, att de framställningar, som den gör på grundval av informationer, som den erhållit och funnit tillförlitliga, föranleder ingående prövning och tillmötesgående behandling. Jag vill också understryka att, såsom framhölls av ambassadören Sohlman vid hans besök i det sovjetiska utrikesministeriet den 10 juli 1961, vi vinnlagt oss om att uteslutande behandla frågan på en strikt saklig grundval.

Men jag har även den rent mänskliga aspekten i tankarna. Det är en allmänt accepterad grundsats, att medlemmar av samma familj som blivit skilda åt och ömsesidigt önskar kontakt, skall få tillgång till alla tillgängliga upplysningar om varandra och att de skall få tillfälle att förena sig med varandra, oberoende av uppehållsort, hälsotillstånd etc. Grundsatsen är icke bara allmänt omfattad i teorin. Den har också alltmer kommit att omsättas i praktiken. Jag vill enträget vädja till Eder regering och till ministerpresidenten Chrustjov personligen att även ta hänsyn härtill vid behandlingen av denna fråga. Jag framför denna vädjan med en stark förhoppning om en positiv reaktion.

Bilaga J

Utrikesministerns svar den 3 april 1964 på interpellation i andra kammaren av herr Ohlin.

(Utdrag)

Herr talman!

Herr Ohlin har i en interpellation den 3 mars 1964 frågat mig, om jag ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Raoul Wallenberg-affärens utveckling efter publicering av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerar att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Raoul Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

-.-.-.-.-.

Vad först beträffar efterforskningarna av Raoul Wallenberg vill jag till en början erinra om att offentliggörandet av utrikesdepartementets vitbok år 1957 skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars-april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Med anledning av sovjetregeringens besked den 6 februari 1957

överlämnades den 19 februari samma år ett svenskt svar, som likaledes offentliggjordes i vitboken. I detta förklarades bland annat att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

För den svenska regeringen stod det sålunda klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. Under de fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, framkom flera utsagor från personer som återvänt från sovjetisk fångenskap av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva. Med anledning av dessa uppgifter hemställde regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Även efter denna tidpunkt har regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det ytterligare material som därvid framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts är dock icke av den karaktär att de här kan offentliggöras.

Jag kan emellertid bekräfta, att statsministern i början av år 1961 riktat en personlig skrivelse till ministerpresidenten Chrustjov i saken. Vidare vill jag erinra om att jag vid mitt besök i Moskva i maj förra året upptog ärendet såväl med utrikesminister Gromyko som med ministerpresidenten Chrustjov. Slutligen har statsministern, såsom meddelats i pressen, tagit upp Wallenberg-affären med utrikesminister Gromyko vid dennes besök i Stockholm för två veckor sedan.

Samtliga framställningar har från sovjetisk sida mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare - d.v.s. i 1957 och 1959 års besked - meddelats från sovjetisk sida. Vid upprepade tillfällen har därjämte förklarats, att hade Wallenberg funnits skulle han ha återsänts till Sverige.

Jag vill emellertid till herr Ohlin ånyo bekräfta, att regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde.

-.-.-.-.-.

Bilaga K

Uttalande av statsminister Erlander den 26 juni 1964.

Den svenska regeringen har vid samtalen under ministerpresident Chrustjovs besök tagit upp fallet Wallenberg. Vi har för ministerpresidenten starkt understrukit vilken betydelse vi fäster vid denna fråga. Från sovjetisk sida har man förklarat, att man på grundval av de upprepade svenska hänvändelserna gjort en förnyad undersökning. Man vidhåller sitt tidigare besked, att Raoul Wallenberg icke finns i Sovjetunionen.

Vi känner djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, kommer vi icke att ge upp våra strävanden i denna sak.

Bilaga L

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Kosygin den 11 februari 1965.

Ärade Herr Ministerpresident,

Jag ber att med Eder, Herr Ministerpresident, få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945, att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte friges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överläggningar som ägde rum i

Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en note den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels, enligt uttalanden av ... till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Under många år har jag personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägna i att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevaran-

de ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

Med största högaktning

Tage Erlander

Redogörelse av professor Nanna Svartz

Under besök i Moskva i januari 1961 för att hålla föredrag vid en vetenskaplig kongress sammanträffade jag med flera framstående sovjetiska vetenskapsmän. Med en av dessa hade jag den 27 januari ett samtal på tjänsterummet. Detta fördes på tyska. Efter en stunds diskussion om kongresser, forskning m.m. bad jag honom om ursäkt, att jag drog upp en fråga, som låg mig och andra svenskar mycket om hjärtat. Jag gav honom en redogörelse för fallet Raoul Wallenberg och frågade honom om han kände till detta fall, varvid han nickade jakande. Jag frågade honom då, om han kunde ge mig något råd hur jag kunde förfara för att vinna klarhet, var Wallenberg befann sig. Jag omtalade, att vi i Sverige hade uppgifter om att han levde ännu för ett par år sedan och att hans anhöriga fått meddelanden som tydde på att Wallenberg fortfarande var vid liv. Min sagesman sade då plötsligt, att han nog kände till fallet och att den jag frågade om var i mycket dåligt tillstånd. På hans fråga vad jag önskade svarade jag, att huvudsaken var att Wallenberg kunde föras hem i vilket tillstånd han än vore. Min sagesman sade då mycket lågt att den efterfrågade var på mentalsjukhus. Sedan tillade han: "Jag skall kalla hit en av mina kolleger och rådgöra med honom." Han lämnade rummet och återkom efter en kort stund tillsammans med kollegan, varefter han själv åter avlägsnade sig.

Kollegan satte sig mitt emot mig. Jag frågade om han orienterats om vad saken gällde och han bekräftade detta. Han frågade mig noga om var Wallenberg tjänstgjort och bad mig skriva hans namn på ett papper. Jag skrev då Attaché Raoul Wallenberg. Jag berättade,

att hans mor var min patient. Hon skulle behöva få ro och få full visshet. Även om sonen vore än så sjuk, skulle det vara en välgärning mot henne och f.ö. hela Sverige om han kunde få vårdas i hemlandet. Jag frågade honom, om han kunde hjälpa oss, och han svarade, att han skulle göra allt vad han förmådde. Jag sade honom, att hela svenska folket skulle bli Sovjetunionen tacksamt, om Wallenberg finge föras hem, även om han vore både fysiskt och psykiskt svårt sjuk. Denna sak, sade jag, ligger vår regering mycket varmt om hjärtat. Jag nämnde att jag kände bitr. utrikesminister Semjonov sedan hans vistelse i Sverige och fick genast rådet att vända mig direkt till denne.

Jag frågade kollegan vidare, om han ansåg det möjligt, att jag som läkare kunde föra hem Wallenberg. Han ansåg, att - "om han fortfarande är vid liv" - ett sådant tillvägagångssätt ej vore omöjligt, men att jag skulle tala med Semjonov därom.

Efter återkomsten till hotellet fick jag genom svenska ambassaden numret till minister Semjonovs sekreterare. Jag telefonerade på numret, men fick svaret, att Semjonov rest utomlands.

På kvällen hölls bankett. Efter måltiden fick jag plötsligt se kollegan, som kom emot mig och frågade, om jag träffat Semjonov. Jag svarade då, att han rest utomlands, och frågade, om jag kunde skriva till Semjonov. Han svarade ja. Efter resonemang lovade han att jag fick säga i brevet att jag talat med dem båda - d.v.s. med honom och min egentlige sagesman - och att de gett mig rådet att vända mig till Semjonov. Kollegan berättade, att de tillsammans, sedan jag hade lämnat dem på f.m., diskuterat den fråga, som vårt samtal gällt. De var båda av den uppfattningen, att en eventuell överflyttning till Sverige av den efterfrågade - "om han fortfarande är vid liv" - givetvis måste organiseras på diplomatisk väg,

vilket jag sade mig helt förstå.

Efter återkomsten till Stockholm uppsökte jag omedelbart statsminister Erlander och berättade för honom och utrikesminister Undén vad som inträffat.

I syfte att återknyta kontakten skrev jag ett personligt brev till min sagesman och uttryckte förhoppningen att under ett snart återbesök i Moskva ånyo få träffa honom. Enligt det råd jag fått i Moskva skrev jag även ett brev till Semjonov, vari jag frågade hur långt undersökningarna om Wallenberg hade fortskridit och om möjligheterna att föra hem honom.

Från min sagesman mottog jag ett svar, i vilket han förklarade sig beredd att åter träffa mig i Moskva. Min resa kom till stånd i slutet av mars 1961. Vid ett första samtal med min sagesman - i närvaro av en annan sovjetisk vetenskapsman - ställde jag frågan, om jag kunde få besöka Wallenberg. Han svarade, att detta måste avgöras på högre ort, varvid han tillfogade: "om han icke är död". Till detta yttrande genmälde jag: "Då måste han ju ha dött helt nyligen." Under ett senare enskilt sammanträffande med min sagesman framhöll denne för mig att jag ej bort berätta för svenska regeringen om vårt ursprungliga samtal. Han förnekade ej samtalet men hävdade, att hans dåliga tyska lett till missförstånd och förklarade nu att han ej känt till fallet Wallenberg. Han berättade att han kallats till ministerpresident Chrustjov, som erhållit meddelande om vårt samtal och blivit uppbragt häröver.

Då jag ej heller under detta Moskva-besök lyckades få företräde hos Semjonov - trots att jag även sökte telefonera till honom på hans privata nummer, som jag fått av min sagesman - skrev jag efter återkomsten till Stockholm ett nytt brev till denne med begäran om företräde så snart som möjligt, varvid jag förklarade mig beredd att

omedelbart resa till Moskva.

Något svar på dessa mina brev mottog jag ej i någon form.

I maj 1962 erbjöd sig ett nytt tillfälle för mig att deltaga i en vetenskaplig kongress i Moskva. Under detta besök träffade jag visserligen min sagesman, men vid mitt försök att föra samtalet in på Wallenberg-frågan förklarade han endast, att denna fråga måste upptagas på diplomatisk väg och att några privatsamtal mellan oss båda i detta ämne inte borde förekomma.

Försök att nå min sagesman genom andra kanaler lyckades ej.

I början av maj 1964 mottog jag ett brev från honom, daterat den 29 april 1964. I detta brev hette det:

"Jag tillskriver Er i samband med på nytt framkomna uttalanden i Stockholm rörande herr Wallenbergs öde. I dessa citerades jag - på så sätt, att jag skulle ha givit Eder några slags uppgifter om honom under Ert besök ... 1961 i Moskva.

Som Ni säkert erinrar Er, sade jag Er då, att jag ingenting vet om herr Wallenberg, aldrig hört hans namn och inte har den ringaste uppfattning om han är i livet eller ej.

Jag rådde Er att i denna angelägenhet vända Er till vårt utrikesministerium, genom Eder ambassadör eller personligen. På Eder begäran att jag skulle efterfråga denne persons öde hos vår regeringschef N.S. Chrustjov, vars läkare jag enligt Eder hypotes vore, svarade jag Eder att N.S. Chrustjov, såsom alla väl visste, var fullständigt frisk och att jag inte var hans läkare.

På grund av något mig oförståeligt missförstånd har detta mitt korta samtal med Eder (det försiggick på tyska språket, vilket jag måhända icke helt behärskar) blivit felaktigt tolkat i svenska officiella kretsar.

Senare fick jag reda på att herr Wallenberg avlidit redan år 1947 och att vår regering vid senare tidpunkt meddelat svenska regeringen och den avlidnes familj härom."

I ett utförligt svar av den 28 maj 1964 återgav jag de viktigare punkterna av vad som enligt min uppfattning förekommit vid vårt

samtal i januari 1961 och som i väsentliga avseenden avvek från den av min sagesman i brevet lämnade versionen. Med anledning av påståendet att något missförstånd på grund av språksvårigheter skulle ha förelegat, påminde jag om att vi båda vid ett flertal samtal under 1950-talet, då vi första gången råkades, alltid förstått både frågor och svar synnerligen väl, så också vid vårt samtal i januari 1961 liksom vid de därpå följande samtalen. I mitt brev uttalade jag även den enträgna och varma förhoppningen, att man från sovjetisk sida så snart det sig göra lät skulle vidtaga åtgärder för att låta Wallenberg återvända hem.

Under hela denna tid har jag stått i ständig kontakt med stats- och utrikesministrarna vid deras ansträngningar att med stöd av bl. a. mitt vittnesmål lösa Wallenberg-frågan.

Ända sedan 1962 har jag på olika sätt försökt få till stånd ett nytt personligt sammanträffande med min sagesman. Jag har också sökt erhålla uppgifter om Wallenberg genom andra vetenskapsmän, men något av betydelse har härvid ej framkommit. Efter ministerpresident Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964 intensifierades ansträngningarna att få ett personligt sammanträffande med sagesmannen. De ledde emellertid icke till något resultat.

I mars 1965 orienterades jag om att ambassadör Jarring i samband med överlämnandet till ministerpresident Kosygin av en ny framställning från statsminister Erlander i Wallenberg-ärendet fått möjlighet att själv besöka min sagesman för att dryfta mitt vittnesmål. När min sagesman vid detta besök - som kom till stånd i maj - upprepade sina kategoriska förnekanden, föreslog ambassadör Jarring att ett nytt sammanträffande skulle ordnas för min räkning.

Efter återkomsten från sitt officiella besök i Moskva i mit-

ten av juni meddelade mig statsministern, att ministerpresident Kosygin samtyckt till att jag träffade min sagesman i Moskva.

Detta sammanträffande ägde rum den 6 juli 1965 i närvaro av ambassadören Jarring och två representanter för det sovjetiska utrikesministeriet, varav den ene tjänstgjorde som tolk. Jag inledde samtalet - som fördes på svenska respektive ryska och varade nära tre timmar - med att utförligt redogöra för anledningen till mitt intresse för Wallenberg. Det daterade sig redan från mitt besök i Moskva i mars 1945. Den främsta orsaken var dock uppgifter jag erhållit av hans mor och hennes nuvarande make, som jag samarbetat med under många år på Karolinska sjukhuset. Hans mor, fru von Dardel, hade varit min patient sedan länge. Då hon visste att jag varit nära bekant med Sovjetunionens tidigare ambassadör i Stockholm, Madame Kollontaj, och hade många andra sovjetiska vänner, bad hon mig upprepade gånger söka göra något för sonen. När jag år 1960 mottog en inbjudan till en kongress i Moskva i början av 1961, beslöt jag att för alla eventualiteter sätta mig in i fallet. Under mitt studium av utrikesdepartementets år 1957 publicerade "vitbok" fann jag vissa förhållanden särskilt anmärkningsvärda. År 1957 kom det ett officiellt sovjetiskt meddelande, som omtalade att Wallenberg av allt att döma hade dött i Ljubljanskaja-fängelset den 17 juli 1947. Det var då ägnat att förvåna att det, tio dagar senare, den 27 juli 1947, avhölls förhör angående Wallenberg i såväl Ljubljanskaja- som Lefortovskaja-fängelserna med ett flertal andra fångar (som inte suttit i samma cell som Wallenberg, med undantag av en av dem). Det var märkligt att läsa att fångarna uppgivit identiskt samma sak. De hade bl.a. talat om att Wallenberg var svensk diplomat och i den egenskapen haft hand om judeärenden och judeförföljelser i Budapest. De hade också uppgivit att de erfarit genom knackningar från Wallenberg eller andra, att

Wallenberg och hans chaufför Langfelder förts till Ljubljanskaja-fängelset 1945. Så hade också berättats att Wallenberg förts samma år från Ljubljanskaja till Lefortovskaja-fängelset. De fångar som berättat detta hade varit beredda att gå ed på sina uppgifter. Allt detta föreföll egendomligt, när man betänkte att det den 18 augusti 1947 sändes en note till vår regering från dåvarande utrikesminister Vysjinskij, vari denne meddelade att Wallenberg var okänd i Sovjetunionen. Inom loppet av en månad skulle det alltså för det första ha hänt att Wallenberg skulle ha dött. Tio dagar senare skulle det ha hållits förhör om Wallenberg med fångar från olika länder i två olika fängelser. Det hade inte varit fängelsepersonal som lett förhören. Han måste alltså ha varit väl känd. De förhörda fångarna hade satts i ensamcell under flera månader. Sedan kom det nyssnämnda meddelandet i mitten av augusti 1947 att han var okänd i Sovjetunionen.[x)]

Det var inte minst denna bristande överensstämmelse, förklarade jag för min sagesman, som på sin tid gjorde att jag kom till slutsatsen att jag borde höra mig för om Wallenberg. Härtill kom senare uppgifter i pressen från tre olika personer, som suttit i Vladimir-fängelset, att Wallenberg med säkerhet vistats i detta fängelse på 1950-talet. Familjen von Dardel hade även fått ytterligare uppgifter om att han skulle vara i livet vid senare tidpunkt.

När jag reste ut i januari 1961 hade min avsikt varit att försöka ta kontakt med bitr. utrikesminister Semjonov, som jag kände sedan hans vistelse i Stockholm. När jag övervägde vilka andra som jag kunde tala med, hade tankarna fallit på min sagesman. Jag hade tvekat mycket att blanda in honom i dessa frågor, men i en svår och

---

x) Senare uppgavs som bekant i den sovjetiska noten av den 6 februari 1957 att Wallenberg avled i juli 1947.

angelägen fråga måste man ibland gripa efter tillfället.

Jag påpekade för min sagesman att jag under samtalet i januari 1961 inte hade berättat om anledningen till mitt intresse så utförligt som jag nu gjort men angivit de väsentliga punkterna. Jag erinrade honom vidare om att jag efter min inledande redogörelse hade frågat honom om han kände till fallet Wallenberg och att han då svarat jakande. Jag citerade det uttalande som han fällt om att Wallenberg var i dåligt tillstånd och mentalsjuk. Jag påminde även om att han tillkallat en kollega, med vilken jag likaledes talat om fallet och givit ett papper med anteckning av Wallenbergs namn.

Vid senare samtal och i brev hade min sagesman förklarat att jag missförstått honom på grund av hans dåliga tyska - fortsatte jag min framställning. Jag hade från min sida svarat, att jag alltid haft mycket lätt att förstå honom. Jag tillade att det skulle vara orätt av mig att inte säga att jag var säker på vad jag hade hört.

Jag framkastade i slutet av min framställning tanken, att Wallenberg kanske på senare år varit på platser som sovjetledningen icke kände till, men att det borde vara möjligt genom en mycket noggrann undersökning att få fram upplysningar för att erhålla full klarhet. Detta skulle i Sverige - och i hela världen - uppfattas som en verkligt stor handling av sovjetledningen.

Min sagesman tog därefter till orda. Han sade sig dela de moraliska aspekter som drivit mig i min handling, men han kunde tyvärr ej ge någon personlig hjälp i denna angelägenhet. Hans person hade icke spelat någon roll i detta sammanhang. Om det samtal, som lett till ett missförstånd mellan oss, ville han säga följande. I början av samtalet hade jag berättat om fallet. Han hade då sagt, att han först genom min berättelse fått kännedom om fallet - före samtalet hade han sålunda icke haft någon aning om detta och absolut inte känt till

namnet. Han hade inte heller kunnat veta något om det, då han intet haft att göra med fängelser eller fängelsesjukhus eller med krigsfångar eller med militärer över huvud. Efter kriget hade han blivit en helt civil medborgare. Dessutom hade han aldrig av sovjetiska myndigheter inbjudits att behandla några utländska eller andra krigsfångar. Därför hade han ej kunnat ha sett eller ha hört talas om Wallenberg. Därför kunde han till vad jag nu anfört endast förklara, att jag måste ha missförstått honom. Han hade under vårt samtal 1961, till svar på mina påståenden, sagt: "om Wallenberg är i livet kanske han kan vara sjuk" - och om man förmodade att Wallenberg var vid liv, så kunde man fortsätta att förmoda att han kunde vara sjuk på det ena eller andra sättet. I sådana vändningar låg kanske orsaken till att jag uppfattat hans ord icke såsom förmodanden utan som påståenden. Han hade talat med mig helt mänskligt och icke trott att jag haft något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Hade han trott detta, skulle han självfallet ha tillkallat en tolk som hade fått skriva ned vad som sades. Jag hade missförstått hans dåliga tyska. Han ville försäkra mig att han inte hade någon anledning att säga något som han inte visste, d.v.s. det som tillskrevs honom av mig. Alla i Sovjetunionen kände väl till att han icke haft något att göra med krigsfångar. Jag hade under samtalet 1961 bett honom tala om Wallenberg med Chrustjov, varvid han förnekat att han var dennes läkare. Jag hade då frågat vem jag skulle vända mig till. Han hade rekommenderat utrikesministeriet. I slutet av samtalet och mot bakgrunden av alla de uppgifter som jag framfört, hade han sagt till mig att den omfrågade troligen var död.

Under det fortsatta meningsutbytet förnekade jag att jag haft ett officiellt eller halvofficiellt uppdrag utan talat med honom som privatperson. Jag upprepade vidare att han vid vårt <u>första</u> samtal i

denna fråga i januari 1961 sagt sig känna till fallet och känna till att Wallenberg var svårt sjuk. Jag underströk att det var vid vårt andra samtal i mars 1961 som han hade påstått sig icke tidigare ha känt till fallet. Min sagesman bemötte mig ånyo med förklaringen, att han aldrig haft med Wallenberg att göra och aldrig hört något om honom före samtalet med mig. Han upprepade att ett missförstånd måste ha uppkommit på grund av hans dåliga tyska, vartill jag genmälde, att jag varit på spänn och hört noga på och alltid förstått hans tyska väl. På båda sidor återkom vi därefter gång efter annan i olika former till dessa ståndpunkter. I slutet av diskussionen påpekade jag ånyo att den redogörelse, som min sagesman lämnat, överensstämde med det samtal vi hade i mars 1961, två månader efter det första samtalet. Min sagesman sade att detta var riktigt, men av hans yttrande framgick att han inte tycktes anse detta vara av någon betydelse. I detta sammanhang hänvisade jag även till vad som förevarit på det officiella planet mellan de båda samtalen.

Samtalet utmynnade i en avslutande förklaring av min sagesman, att han ansåg frågan vara slutdiskuterad mellan oss och att vi inte kommit till det resultat som någon av oss önskade. Härtill förklarade jag att jag ej heller trodde att vi kunde komma längre utan att utsaga stod mot utsaga.

Az

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 16 / 9 1965 kl.20.00
Inkom den 16 / 9 1965 kl.22.00

Dnr 246		
Avd.	Gr.	Mål.

246

Från Sundfelt.

Primo. Vid presskonferensen idag hos statsministern framlades Wallenbergs dokumentationsmaterial. Efter sakredogörelse av kabinettssekreteraren meddelade statsministern att utrikesnämnden skulle mötas igen sedan ledamöterna satt sig in i materialet som framlagts vid dagens sammanträde. Den fråga statsministern då avsåg ställa till nämnden var: Anser ni att vi på detta nu framlagda material kan fortsätta våra ansträngningar ? Statsministern sammanfattade ryska reaktionen i tre punkter. Wallenberg avled 1947. Abakumov är avrättad någon dossier finns icke. Både Krustjov och Kosygin hade uttryckt ledsnad över att icke ha mer material. Erlander talade "efter de besked som MM lämnats är det optimistiskt tro man kan bryta igenom vallen med nuvarande material". Om dokumenturvalet sades att ma n tagit med de tillförlitligaste vittnesmålen och att det nu publicerade materialet var detsamma som ryssarna fått del av.

Secundo. Statsministern och Nana Svartz framträder ikväll i radio och TV.

Cabinet.

Coll.:
Dep Ubk 321

Az

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**

Avsänt den 16/9 1965 kl. 20.00

Inkom den 16/9 1965 kl. 22.00

Dnr 247		
Avd.	Gr.	Mål.

l

247

Jarring från Belfrage.

Vid utrikesnämndens sammanträde idag beslöts att bordlägga Wallenberg-ärendet för att möjliggöra frågor och diskussion sedan ledamöterna haft tillfälle närmare studera den nu publicerade dokumentsamlingen. Sannolikt nytt sammanträde med nämnden nästa vecka . Dessförinnan torde regeringen undvika att uttala sig om sin inställning till frågan om något eventuellt ytterligare kan göras från regeringens sida på grundval av hittills ~~FÖRELIGGANDE~~ tillgängligt material i Wallenberg-saken. Cabinet

Coll.:
Dep Ubk 3210

Az

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 17/9 1965 kl. 21.15
Inkom den 17/9 1965 kl. 23.15

Dnr 249		
Avd.	Gr.	Mål.

249

Jarring från Belfrage.
Ditt 328. Vi delar självfallet din uppfattning inget initiativ bör tagas från svensk sida i syfte få Almgrens besök uppskjutet eller det ryska programförslaget radikalt omlagt. Däremot har vi sagt militärerna att vi icke har någon erinran mot att Almgren låter genom försvarsattacheen efter samråd dig framföra ett eller annat önskemål ifråga om studie- eller besöksobjekt. Ur vår synpunkt är ju det mest intressanta att besöket överhuvudtaget kommer till stånd. Ett övervägande "turistiskt" program underlättar ju också i sinom tid arrangemangen kring ett eventuellt återbesök.

Cabinet.

Coll.:
Dep Ubk 321

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Bitr.

Strängt förtrolig.

Stockholm den 17 september 1965.

Överlämnas för strängt förtrolig kännedom till Ambassadören Jarring,
M o s k v a.

A. Lewenhaupt

P.M.

Enligt instruktion hade jag i dag bett Sovjetunionens t.f. chargé d'affaires att besöka mig kl. 11.

Jag sade herr Tchouriline att jag hade fått i uppdrag av utrikesministern att till honom överlämna den dokumentsamling i Wallenberg-ärendet som regeringen avsåg att publicera senare idag. Just nu, tillade jag, börjar ett sammanträde med utrikesnämnden, och det var utrikesministerns önskan att Sovjetunionens representant skulle få del av handlingarna samtidigt som nämndens ledamöter.

Herr Tchouriline sade att Sovjetunionens regering vill känna till alla dokument i affären Wallenberg. Detta hade den förklarat för svenskarna på alla olika nivåer, från stats- och utrikesministrarna. "Vi tror inte den bok som man nu publicerar kommer att vara ägnad att förbättra relationerna mellan våra båda länder. Det är därför ingen idé att jag tar emot boken utan tackar nej."

Herr Tchouriline tog därefter direkt upp ett helt annat ämne, som inte berör de svensk-sovjetiska förbindelserna.

Samtalet fördes i helt normal atmosfär.

Stockholm den 17 september 1965.

A. Lewenhaupt

15097

Chiffer-
Jarring/FR/1z **Telegram**

Moskva den 20 september 19 65		
N:o 336		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm

Dnr 336 för kabinettssekreteraren personligen. Hittills ingen reaktion i anledning vår publicering Vitboken vare sig pressen eller ifrån Utrikesministeriet. Kanske detta betyder att man ännu icke hunnit taga del av Vitboken och svenska pressens behandling denna. Blev idag tillsamman med övriga nordiska ambassadörerna bjuden på lunch till Orlov på fredag - möjligtvis berör han saken då om jag ej skulle bli uppkallad till MID dessförinnan=

Jarring+

Dep Ubk 3220

m
cabinet sthlm 21/9/65

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 3 | 371
22·9·65
AVD. HP | JR. 80 | MAL. E/RH.

svensk moskva

371
fraan pressbyraan:
primo telegram fraan ambassadoer sohlman till ud:'' primo. ehuru tt distribuerat ett delvis felaktigt referat mina svar tv har jag avstaatt hemstela korrigering daa saadan endast kunde leda till ytterligare skriverier saken. sedan bl.a. svenska dagbladet, skaanska dagbladet, berlingske tidende slagit serskilt upp den felaktiga delen referatet vill jag erinra om mina svar vaart 286 punkt 2 samt 4. secundo. daa det synes mig angeleget foerebygga intryck svensk embetsman gjort uttalanden foer vilka juridiskt sett teckning ej finnes hemsteler jag detta telegram liksom texten till mina nyssberoerda svar jemte motsvarande fraagor vaart 285 delges med jarring en clair liksom even men endast foer kennedom med tt och den redaktoer stockholms-tidningen som jag paa hans fraaga henvisat till tv-intervjun''
s e c u n d o. det i telegrammet avsedda felaktiga referatet er enligt tt-telegram cit. jag anser mig inte ha naagon anledning att tvivla paa sanningshalten i de vittnesuppgifter som lemnades professor svartz av en rysk vetenskapsman, sade ambassadoer sohlman slutcit. ambassadoer sohlmans yttrande enligt avskrift av tv-intervju var cit. holmstroem: betyder det att ambassadoeren var oevertygad om att wallenberg levde daa 1961? sohlman: jag ansaag det att men hensyn till det her vittnesmaalet och paa grund utav vad justitieraaden hade sagt i sitt yttrande naagot tidigare saa var det moejligt och att man borde agera med saadana utgaangspunkter. holmstroem: ambassadoren kenner ryssland vel efter maanga aar der. vad kan tenkas vara motivet bakom den her behandlingen av wallenberg-afferen? sohlman: ja, det skulle fora alltfoer laangt och ta alltfoer laang tid att gaa in pa att foersoeka lemna en foerklaring till de her i och foer sig mycket svaarbegripliga sammanhangen saa det ber jag att faa avstaa fraan slutcit+
cabinet+

cabinet sthlm klv 1900

svensk moskva ok?
svensk moskva

Az

Chiffer-Telegram

Jarring/Az

Ang.

Moskva den 22/9		1965
N:o 339		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Cabinet Sthlm

För kabinettssekreteraren personligen.

Primo. Vid en mottagning i Kreml i kväll träffade jag Zacharov. Efter att ha pratat om väder och vind frågade han plötsligt om vi hade publicerat Vitboken om Wallenberg. Hade det varit någon publicitet kring den? Jag svarade något förvånad att den hade publicerats och att det de två första dagarna varit mycket publicitet. Men hade inte hans egen ambassad i Stockholm rapporterat något härom? Zacharov sade helt kort att han inte hade läst något om Vitboken och tackade för de informationer han fått av mig.

Secundo. Det förefaller mig uteslutet att Zacharov icke skulle vara informerad om Vitboken. Ville han gentemot mig helt enkelt indicera " qu'on se fiche "? Eller har man ännu inte hunnit ta ställning till hur man tänker bete sig?

Tertio. I detta sammanhang skulle det vara av intresse att erfara om vår publicering väckt uppseende i utländsk press. Jag har inget sett i de amerikanska och engelska tidningar jag har här.

Jarring

Den Ubk 322

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Pressbyrån

Wallenberg-affären.

Stockholm den 22 september 1965.

P 2 3 bil.

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 2 | 199
23-9-65
AVD. HP | GR. 80 | MAL. E/R.W
22. 09. 65
POSTEXPEDITIONEN

Herr Ambassadör,

Åberopande vårt telegram igår rörande TV-intervju med ambassadör Rolf Sohlman i anslutning till offentliggörandet av vitboken om Raoul Wallenberg översänder jag härmed i kopior TV-reportern Bo Holmströms på förhand ingivna frågor, ambassadör Sohlmans i förväg utformade svar på frågorna samt en nedteckning av TV-intervjun från TV-aktuellts ljudband.

./.

Per Fritzson

Ambassadör Gunnar Jarring

M o s k v a

Bil. lib. Fritzson – Jenny 22.5.65

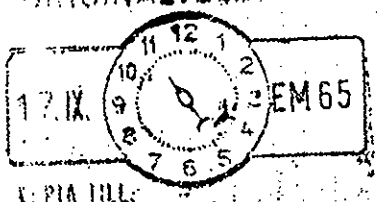

ORIGINALTELEGRAM

17.IX. EM 65

KOPIA TILL:

5(

Belfrage

aa

Aa Gr

Wallenbergaffären

INK. UTRIKES DEP.
D. N:o 29:A 1285
17 SEP 1965
AVD. P | GR. 2 | MÅL Eu

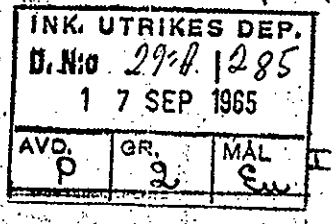

CABINET STHLM
SVENSK KH 17.9.65

285. BRÅDSKANDE FÖR BELFRAGE. JUST MOTTAGIT FÖLJANDE TELEGRAM FRÅN HOLMSTRÖM TV:

DETTA ÄR DE FRÅGOR SOM DET SKULLE VARA INTRESSANT ATT HÖRA EDRA SVAR PÅ. OM NÅGON UTAV FRÅGORNA SKULLE VARA SPECIELLT BESVÄRLIGA ATT BESVARA KAN VI NATURLIGTVIS FÖRÄNDRA ELLER UTESLUTA FRÅGAN:

1. HADE AMBASSADÖREN KONTAKT MED PROFESSOR SVARTZ I SAMBAND M ATT HON FICK UPPGIFTERNA. HUR REAGERADE NI – OCH HON?

2. HUR DEDÖMDE AMBASSADÖREN VITTNESMLEEEEE VITTNESMÅLET?

3. KÄNDE AMBASSADÖREN TILL LÄKAREN OCH HUR ÄR ER BEDÖMNING AV HONOM?

4. AEEEE VAR AMBASSADÖREN ÖVERTYGAD OM ATT WALLENBERG LEV 1961?

5. AMBASSADÖREN KÄNNER RYSSLAND . VAD KAN TÄNKAS VARA MOTIVET BAKOM BEHANDLINGEN AV WALLENBERG-FALLET?

6. HAR NI NÅOEEE NÅGON TEORI OM VARFÖR HAN KOM I FÄNGELSE FRÅN BÖRJAN?

7. NI ÖVERLÄNEEEE ÖVERLÄMNADE STATSMINISTER ERLANDERS BREV 1961 - DÄR DET STOD ATT MAN VILLE SÄDAEEEE SÄNDA ÖVER EN SVENSK LÄKARE FÖR ATT ORDNA HEMTRANSPORTEN - TILL MINISTERPRE. SIDENT CHRUSTJOV. HUR GICK DET TILL? HUR REAGERADE CHRUSTJOV?

8. HAR DET GÅTT RYKTEN OM WALLENBERG UNDER ÅREN I MOSKVA ELLER VAR DETTA UNIKT MED FRU SVARTZ.

9. HAR NI SJÄLV+ DÅ TILLFÄLE GAVS, FRÅGAT RYSKA VETENSKAPSMÄN EELLER ANDRA OM WALLENBERGS ÖDE?

10. VAD ÄR ER UPPFATTNING OM WALLENBERGS ÖDE EFTER 161EEE 1961? LEVER HAN ELER EJ?

SOHLMAN

CABINET STHLM
SVENSK KH KL 15.55

ORIGINALTELEGRAM

17.9. EM 65

Wallenberg affairen
P 2 Eu I

Belfrage

KONS. UTRIKES DEP:T
Dnr 29-9 286
20 SEP 1965
P 2 Eu I

5

CABINET STHLM
SVENSK KH 17.9.65

286 VÅRT 285 BRÅDSKANDE FÖR BELFRAGE. OM JAG SKULLE SVARA HADE JAG TÄNKT SÄGA FÖLJANDE VAROM JAG TACKSAM SNARAST FÅ DINZEE DINA KOMMENTARER.

1. PROFESSOR SWARTZ LUNCHADE BESKICKNINGEN MED MIN HUSTRU OCH VÅR DÅVARANDE ATTACHE OCH HANS LÄKARUTBILDADE MAKA INNAN HON HADE DET SAMTAL VARVID HON MOTTOG UPPGIFTERNA. DR EEE SENARE HEMKALLADES JAG FÖR ATT FÅ DEL AV VITTNESMÅLET. HON VERKADE DÅ ÖVERTYGAD OM ATT VEDERBÖRANDE SOVJETISKE VETENSKAPSMAN UTTALAT SIG PÅ SÄTT SOM HON OMVITTNAT.

2. ''EE ENLIGT MIN MENING BORDE SAKEN BEDRIVAS PÅ BASIS AV DET LÄMNADE VITTNESMÅLET.

3. DET VAR MIG BEKANT ATT VETENSKAPSMANNEN ÅTNJÖT ETT STORT ANSEENDE SÅVÄL I SOVJETUNIONEN SOM I INTERNATIONELLA MEDICINSKA KRETSAR. HAN HAR FÖR ÖVRIGT ETT FLERTAL GÅNGER VARIT VÅR GÄST PÅ BESKICKNINGEN, BL.A. TILLSAMMANS MED SVENSKA LÄKARKOLLEGER, ÄVEN EFTER PROFESSOR SWARTZS SAMTAL MED HONOM. AV KOLLEGER SOM HAFT ANLEDNING KONSULTERA HONOM RESPEKTIVE BEHANDLATS AV HONOM HADE JAG HÖRT OM HANS FRAMSTÅENDE EGENSKAPER SOM LÄKARE OCH SOM MÄNNISKA I ALLMÄNHET. ÄVEN PÅ MIN HUSTRU OCH MIG SJÄLV GJORDE HAN SAMMA INTRYCK. DÄREMOT HADE VI GIVETVIS INGEN MÖJLIGHET ATT BEDÖMA HANS PERSON FRÅN MERA BEGRÄNSAT JURIDISKA SYNPUNKTER.

4. ÅRF JÖMDUM YO== FRY =ÖÅM EEEE

MRF EE MED HÄNSYN TILL DET LÄMNADE VITTNESMÅLET OCH MED TANKE PÅ VAD DE SVENSKA JUSTITIERÅDEN ANFÖRT I SITT UTTALANDE ANSÅG JAG DETTA MÖJLIGT OCH TILLSTYRKTE ATT VI ARBETADE VIDARE FRÅN DENNA UTGÅNGSPUNKT.

5-6. DET SKULLE FÖRA ALLTFÖR LÅNGT OCH TA ALLTFÖR LÅNG TID FÖR MIG ATT NU SÖKA GÖRA ETT FÖRSÖK TILL ATT UPPSTÄLLA NÅGOON TEORI OM FRYYA SPÖRSMÅL.JAG VILL DOCK SÄGA ATT DET FÖREFALLER SVÅRT ATT FÖRSTÅ ATT EN MAN SOM CHRUSTIOV VILKEN JU TAGIT ANSVARET FÖR AVVECKLINGEN AV ARBETSLÄGREN FRÅN STALINS TID EJ SKULLE FRIGE WALLENBERG.

7. CHRUSTIOV MOOTTOG MIG I NÄRVARO AV FÖRSTE VICE UTRIKESMINISTER KUZNETZOV SAMT I ALLT FALL EN TOLK. SEDAN JAG ÖVERLÄMNAT BREVET OCH FRAMHÅLLIT DEN VIKT MAN FRÅN SVENSK SIDA TILLMÄTTE SAKEN UTTALADE SIG DEN DÅVARAN DE PREMIÄRMINISTERN PÅ SÄTT SOM FRAMGÅTT AV VITBOKEN SAMT GJORDE EN DEL ALLMÄNNA STARKT KRITISKA POLIYI EEE POLITISKT FÄRGADE OBSERVATIONER OM BAKGRUNDEN TILL DET FAKTUM ATT MAN Å SVENSK SIDA NU ÅTERKOM TILL ÄRENDET. SAMTALET AVSLUTADES MED ATT JAG BEMÖTTE HANS ANMÄRKNINGAR.

8. UNDER FÖRSTA TIDEN WD EE EFTER KRIGET NÄDDE VISSA OFTA MYCKET VAGA RYKTEN OM WALLENBERG BESKICKNINGEN. HÄROM HÖLLO VI GIVETVIS UD UNDERRÄTTAT.

9. INGA KOMMENTARER.

10. SAKNAR MÖJLIGHET UTTALA MIG.

SOHLMANM

SVENSK KH

SVENSK KH

CABINET STHLM KL. 17.15 MOM

Bo Holmström, TV Aktuellt, intervjuar ambassadör Sohlman ang. Raoul Wallenberg

Holmström: När de senaste sensationella uppgifterna om Raoul Wallenbergs öde framkom var ambassadör Rolf Sohlman Sveriges ambassadör i Moskva. Nu är ambassadör Sohlman i Köpenhamn.
Hade ambassadören kontakt med professor Svartz i samband med att hon fick uppgifterna?

Ambassadören: Ja, det var så att professor Svartz lunchade på beskickningen ensam förresten med min hustru och vår dåvarande attaché och hans läkarutbildade maka omedelbart före hon hade de samtal då hon fick de här uppgifterna. Själv hemkallades jag sedan för att få del av dem.

H.: Hur reagerade Ni och hur reagerade hon?

S.: Ja, hon verkade helt övertygad om att ha rätt uppfattat sin sovjetiska sagesmans uttalande.

H. Hur bedömde ambassadören själv vittnesmålet?

S. Jag ansåg att man borde bedriva saken med ... på basis av vittnesmålet.

H. På diplomatisk nivå alltså.

S. På diplomatisk väg eller den väg man ansåg lämplig.

H. Känner ambassadören själv till läkaren och vad är Er bedömning utav honom?

S. Ja, han är ju en internationellt mycket välkänd och aktad sovjetisk vetenskapsman. Själv har vi träffat honom, min hustru och jag, Han hade förresten flera gånger varit vår gäst även efter de här samtalen med professor Svartz. Och av kolleger i diplomatiska kåren som hade konsulterat honom som läkare och behandlats av honom så hade jag hört mycket gott om honom. Så vi hade det bästa intryck av honom.

H. Betyder det att ambassadören var övertygad om att Wallenberg levde då 1961?

S. Jag ansåg det att med hänsyn till det här vittnesmålet och på grund utav vad justitieråden hade sagt i sitt yttrande något tidigare så var det möjligt och att man borde agera med sådana utgångspunkter.

H. Ambassadören känner Ryssland väl efter många år där. Vad

kan tänkas vara motivet bakom den här behandlingen av Wallenberg-affären?

S. Ja, det skulle föra alltför långt och tå alltför lång tid att gå in på att försöka lämna en förklaring till de här i och för sig mycket svårbegripliga sammanhangen så det ber jag att få avstå från.

H. Ni överlämnade statsminister Erlanders brev till Chrusjtjov. Det brev där det stod att man ville sända över en svensk läkare för att ordna med hemtransporten. Hur reagerade Chrusjtjov? Hur gick det till?

S. Ja, jag blev då mottagen utav honom. Han hade vid sin sida den dåvarande, den nuvarande förresten, förste vice utrikesminister Kuznetsov som var fungerande utrikesminister och en tolk Jag hade ännu inte betonat den vikt som vi måste tillmäta det här ärendet så reagerade Chrusjtjov mycket kraftigt och uttalade sig på ett sätt som framgår av vitboken. Samtidigt gjorde han en del politiskt färgade, starkt kritiska, observationer om den bakgrund som han förmodade man skulle se den svenska framställningen. Jag bemötte det där så gott jag kunde och sedan var samtalet över.

H. Hade Ni på förhand undrat någon gång över just det här vittnesmålet ellr som det står i vitboken förnekade han det meddelsamma?

S. Han torde väl ha haft .... det vet jag inte om han hade kännedom om det på förhand.

H. Har det gått rykten om Wallenberg för övrigt i Moskva eller var detta med fru Svartz unikt?

S. Särskilt under de första åren jag var här kom det vaga rykten oftast vaga rykten. Om dem höll vi naturligtvis UD underrättat.

H. Har Ni själv vid tillfälle frågat vetenskapsmän eller andra lämpliga personer?

S. Inga kommentarer.

H. Vad är Er uppfattning om Wallenbergs öde efter 1961? Tror Ni att han lever?

S. Det kan jag inte uttala mig om. Jag har ju inte varit i Sovjet på de sista ett och ett halvt åren.

H. Tack ambassadören.

Moskva

KUNGL UTRIKES
DEPARTEMENTET

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o
23.9.65
AVD. HP | GR. 80 | MAL. E/R.W

Bifogade handlingar rörande efterforskningarna av

R a o u l W a l l e n b e r g

frigives för publicering torsdagen den 16 september 1965 kl. 16.00:

Anförande av statsminister Erlander
Redogörelse jämte åtföljande dokumentsamling
Särskild redogörelse av professor Nanna Svartz

Statsministerns anförande den 16 september 1965

Raoul Wallenbergs öde har starkt engagerat svensk opinion. Han blev fängslad och bortförd av främmande makt under utövande av diplomatisk tjänst för Sverige. Hans hjältemodiga insatser för att rädda ungerska judar undan de tyska och ungerska nazisternas brutala förföljelser har väckt djup beundran och tillgivenhet. Vi har haft visshet om att han befunnit sig i fängelse i Sovjetunionen. Detta är bakgrunden till de intensiva ansträngningarna från svensk sida att utröna hans vistelseort och få honom hemsänd.

År 1957 framlade utrikesdepartementet en utförlig dokumentsamling rörande Raoul Wallenberg jämte kommentarer rörande hans fångenskap i Sovjetunionen. Låt mig göra en kort återblick.

I mars 1944, sedan de tyska trupperna marscherat in i Ungern, inleddes en svensk hjälpaktion för de ungerska judarna. Raoul Wallenberg sändes till beskickningen i Budapest i juli 1944 för att närmast under beskickningschefen, envoyén Danielsson, leda hjälpaktionen. Han hade svenskt diplomatpass och åtnjöt diplomatisk immunitet. Outtröttligt arbetade han med fara för eget liv för att rädda judar undan nazisternas förföljelse. Han räddade människoliv i tusental.

I mitten av januari 1945 föll den del av Budapest, där de genom den svenska hjälpaktionen skyddade judarna bodde, i sovjettruppernas händer. Den 16 januari meddelade sovjetiska utrikesministeriet, att Wallenberg befann sig under de ryska truppernas beskydd.

Den förra vitboken innehåller ett utförligt material om alla de svenska démarcher som gjordes vid denna tid och åren därefter för att klarlägga Wallenbergs uppehållsort och få honom överförd till Sverige. De blev samtliga resultatlösa. Jag vill särskilt erinra om att sovjetregeringen i augusti 1947 meddelade, att som resultat av en noggrann undersökning hade fastställts, att Wallenberg inte fanns i Sovjetunionen och att han var okänd för de sovjetryska myndigheterna.

Mellan 1947 och 1951 ingick inte till svenska utrikesdepartementet några väsentliga nya fakta i Wallenberg-ärendet. Men allteftersom utländska fångar började sändas hem från Sovjetunionen, framkom bestända uppgifter om att Wallenberg hölls i fängsligt förvar i Moskva. Detta föranledde en ny lång serie svenska démarcher, likaledes utan resultat. I april 1956 besökte jag och inrikesminister Gunnar Hedlund Sovjetunionen. Vi hade därvid tillfälle att direkt till den sovjetiska regeringen lämna en utförlig redogörelse för de svenska synpunkterna. I själva verket kom överläggningarna att i första rummet kretsa kring Wallenberg-ärendet. Vid slutet av samtalen lovade sovjetregeringens representanter - bl. a. herrar Bulganin, Chrustjov och Molotov - att en ny omfattande utredning rörande Wallenbergs öde skulle företagas med anledning av det bevismaterial som insamlats och framlagts från svensk sida.

Den 6 februari 1957 kom det ryska beskedet. Dess innebörd var följande: under de omfattande sovjetiska undersökningarna hade man påträffat ett dokument, enligt vilket Raoul Wallenberg skulle ha avlidit i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva den 17 juli 1947. Detta hade meddelats av chefen för sjukvårdstjänsten i fängelset Smoltsov till chefen för den ryska säkerhetstjänsten Abakumov. Den sistnämnde hade, framhöll man i det ryska beskedet, tidigare

lämnat det sovjetiska utrikesministeriet oriktiga upplysningar. Abakumov avrättades i samband med upprensningarna inom säkerhetspolisen efter Stalins död.

Den svenska regeringens reaktion på detta besked gick ut på att det syntes svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än det omnämnda dokumentet skulle vara utplånad. Svenska regeringen förbehöll sig att överlämna det ytterligare material rörande Wallenberg som kunde vara av betydelse för ett fortsatt undersökningsarbete i Sovjetunionen.

Under de år som förflutit sedan dess har vi fullföljt våra efterforskningar och ansträngningar. Vi har inte lämnat något spår oprövat, hur svagt det än må ha synts. Vi har begagnat alla tillfällen att på diplomatisk väg eller genom personliga kontakter ta upp frågan. En intensiv prövning av allt material och ingående interna överväganden har hela tiden ägt rum.

Den dokumentsamling som nu offentliggöres avser att ge en samlad bild av vad som förekommit sedan den föregående vitboken publicerades. Den innehåller sålunda texterna till de noteväxlingar som ägt rum med sovjetregeringen sedan 1957. Den redovisar de olika samtal som vi haft med medlemmar av sovjetregeringen under denna tid, framför allt mina samtal med Chrustjov sommaren 1964 och med Kosygin i juni i år. Vitboken innehåller dessutom material angående de vittnesmål som vi byggt våra framställningar på under de senaste åren. Dessa vittnesmål hänför sig till två olika tidpunkter.

För det första gäller det uppgifterna om att Wallenberg under 1950-talet skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir. Vi har sökt nå kontakt med de från Sovjetunionen hemvändande krigsfångar, som kunde tänkas ha befunnit sig i Vladimir under denna tid. Alla de

uppgifter, som därvid framkommit och som kunnat sättas i direkt eller indirekt samband med Raoul Wallenberg, har varit föremål för prövning. En samlad bedömning av dessa uppgifters bärkraft gjordes år 1959 av f. d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. Yttrandet, som ingår i det framlagda materialet, går ut på att enligt deras mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru den icke innefattar full bevisning i förevarande hänseende, anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

För det andra ingår i vitboken ett vittnesmål som framkom på nyåret 1961. Professor Nanna Svartz hade vid ett besök i Moskva ett samtal om Raoul Wallenberg med en framstående sovjetisk vetenskapsman. Enligt hennes utsaga gjorde denne därvid på hennes direkta förfrågan uttalanden som innebar, att Wallenberg alltjämt skulle vara i livet. Professor Svartz har skrivit en särskild redogörelse, som ingår i vitboken, om detta uttalande och om sina senare kontakter med den sovjetiske vetenskapsmannen.

Dessa vittnesmål har bildat grundvalen för våra återkommande framställningar till sovjetregeringen. Vi har koncentrerat ansträngningarna till de tillfällen då möjligheter erbjudit sig till kontakter på högsta nivå. Ett initiativ från allra högsta håll i Sovjetunionen har nämligen tett sig som den oundgängliga förutsättningen att nå klarhet om Wallenbergs öde och få honom återförd till Sverige. Vi har vid dessa kontakter redovisat vårt material och våra synpunkter. Vi har sökt övertyga Sovjetunionens ledning om det utomordentliga allvar, med vilket man från svensk sida betraktar denna fråga. En väsentlig del av våra överläggningar med sovjetledarna under denna tid har kommit att gälla fallet Wallenberg.

Resultatet har tyvärr blivit negativt. Sovjetledningen hävdar bestämt, att Raoul Wallenberg inte finns i Sovjetunionen - varken i fängelse, på sjukhus eller på någon annan plats. Den vidhåller, att intet som helst material finns angående Wallenberg utöver den korta anteckning om hans död år 1947, som vi fick del av i det ryska beskedet år 1957. Man säger sig ha vidtagit upprepade nya undersökningar med anledning av våra framställningar, men intet som helst nytt material har därvid framkommit. Man förklarar, att Wallenberg aldrig funnits i Vladimir och att den sovjetiske vetenskapsmannens uttalanden till professor Svartz missuppfattats. Man framhåller, att det inte finns något som helst skäl, varför Sovjetunionen skulle kvarhålla Wallenberg, i vilket tillstånd han än måtte befinna sig, och hänvisar därvid till alla de krigsfångar och andra som fått återvända från Sovjetunionen under senare år. Man uttrycker sitt beklagande över Raoul Wallenbergs öde och för därvid i erinran alla de tragedier som följde i krigets spår.

Vi har inte nått det resultat som vi eftersträvat. Vi lägger idag fram vår redovisning för offentligheten.

Alla de ansträngningar som från svensk sida gjorts i denna sak har varit självklart motiverade av Raoul Wallenbergs insats för att hjälpa lidande människor och av hänsynen till hans familj. Men detta engagemang och dessa ansträngningar har också en vidare aspekt. I ett demokratiskt land skall den enskilde medborgaren kunna lita på att samhället inte sparar några ansträngningar till hans skydd. Så länge möjlighet finns, måste denna strävan fortsättas och fullföljas. Regeringen har i sin strävan att nå en lösning av fallet Wallenberg känt stödet av en enhällig svensk opinion.

1. År 1957 publicerade utrikesdepartementet en dokumentsamling jämte kommentarer rörande Raoul Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen (Aktstycken utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, ny serie II:9). Offentliggörandet av materialet skedde, sedan det besked i ärendet ingått som utlovats från sovjetisk sida vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars/april 1956. Beskedet, som mottogs i form av ett memorandum den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument från Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

2. Med anledning av sovjetregeringens memorandum av den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari 1957 en svensk svarsnote, vari bland annat förklarades, att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens memorandum skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material

rörande Wallenberg, som av den svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

3. Den svenska noten den 19 februari 1957 besvarades från sovjetisk sida med en note den 17 april 1957, som överlämnades av vice utrikesminister Zacharov till Sveriges t.f. chargé d'affaires i Moskva. I svarsnoten meddelades, att i Sovjetunionens memorandum den 6 februari 1957 alla upplysningar framlagts, vilka erhållits som resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ om Wallenberg. Det framhölls även att den sovjetiska regeringen tyvärr icke förfogade över några som helst ytterligare upplysningar. Svarsnotens innehåll offentliggjordes i ett pressmeddelande den 23 april 1957.

4. För den svenska regeringen stod det klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. De fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, pekade mot att Wallenberg någon gång efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir, beläget nordost om Moskva. I början av 1959 hade arbetet på det nya bevismaterialets insamling hunnit så långt, att underlag fanns för en ny framställning av den svenska regeringen. Denna fick formen av en note, som överlämnades av ambassadören Sohlman till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959 (bilaga A). I noten erinras inledningsvis om att svenska regeringen i sin note den 19 februari 1957 förbehållit sig att till Sovjetunionens regering ställa ytterligare material till förfogande. De svenska myndigheterna hade fortsatt att pröva alla spår, som hade avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid hade till de svenska myndigheternas kännedom

kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir. Dessa av varandra oberoende utsagor hade alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter. Noten utmynnade i en anhållan att sovjetregeringen måtte företa en skyndsam undersökning i syfte att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

5. Det sovjetiska svaret på denna framställning mottogs den 6 mars 1959 (bilaga B). I svaret meddelades, att i sovjetregeringens memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer rörande Wallenberg samlats, vilka erhållits som resultat av en noggrann och allsidig kontroll och vilka ledde till slutsatsen att Wallenberg avlidit i juli 1947. Svaret avslutades med förklaringen, att en förnyad undersökning, som företagits i enlighet med svenska regeringens önskan, icke bringat i dagen några nya uppgifter i frågan. De i den svenska noten omnämnda informationerna om Wallenbergs vistelse i Vladimir hade icke bekräftats.

Med anledning av pressförfrågningar offentliggjorde utrikesdepartementet den 28 maj 1959 en kommuniké angående noteväxlingen (bilaga C).

6. Under våren och sommaren 1959 pågick förberedelserna för det sedermera inställda svarsbesöket i Sverige av ministerpresidenten Chrustjov, vilket planerats att äga rum i augusti 1959. Från svensk sida underrättades den sovjetiska ambassaden den 8 maj om att Wallenberg-ärendet skulle komma att upptagas under överläggningarna i samband med besöket.

7. Den 27 juni 1959 lämnade det sovjetiska utrikesministeriet till ambassadören Sohlman ett muntligt meddelande till svar på ett brev,

som Wallenbergs moder, fru Maj von Dardel, skrivit till ministerpresidenten Chrustjov. I meddelandet hemställdes, att fru von Dardel måtte hänvisas till sovjetregeringens besked av den 6 februari 1957 (bilaga D).

8. Oberoende av de avvisande sovjetiska beskeden fullföljdes den svenska framställningen av den 9 februari 1959 genom överlämnandet den 17 juli 1959 av en sammanfattning av de huvudsakliga vittnesutsagor, som ingick i det svenska materialet angående Wallenbergs vistelse i Vladimir (bilaga E).

9. Såsom även framgår av de under juni och juli 1959 utväxlade meddelandena innehöll den svenska pressen särskilt under maj månad 1959 ett stort antal artiklar i Wallenberg-ärendet. I samband härmed utfärdade utrikesdepartementet, såsom redan nämnts, den 28 maj 1959 en presskommuniké angående den noteväxling som ägt rum i början av året. Även under senare hälften av 1959 och början av 1960 förekom talrika artiklar i pressen, vilka föranledde förfrågningar i departementet. Den 23 januari 1960 lämnades ett nytt pressmeddelande (bilaga F), vari ånyo framhölls, att de svenska myndigheterna noggrant prövade alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet och att något nytt vid tillfället ej funnes att tillägga utöver vad som redovisats i pressmeddelandet den 28 maj 1959.

10. I 1957 års dokumentsamling angående Wallenberg-ärendet redovisas den granskning av då föreliggande bevismaterial om Wallenbergs fängelsevistelse i Sovjetunionen, som verkställts av f.d. justitieråden Eklund och Lind. Justitierådens arbete ledde till ett skriftligt uttalande, som överlämnades till den sovjetiska ambassaden i Stockholm den 10 mars 1956 såsom en del av det material som från svensk sida vid denna tidpunkt ställdes till de sovjetiska myndighe-

ternas förfogande. En motsvarande granskning beträffande det material, som framkommit till stöd för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen efter juli 1947 och därvid vistats i fängelse i Vladimir, genomfördes på departementets uppdrag av f. d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. De uttalade i yttrande den 25 april 1960, att enligt deras mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru icke innefattande full bevisning i förevarande hänseende, anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir (bilaga G).

11. Under hela denna tid pågick ansträngningarna att bygga ut bevisningen som underlag för en förnyad framställning till sovjetregeringen. Ett viktigt nytt vittnesmål framkom i januari 1961 i samband med ett besök i Moskva av professor Nanna Svartz. Vid samtal med en framstående sovjetisk vetenskapsman hade hon på direkt förfrågan erhållit svaret, att denne kände till Wallenberg, som vore "i mycket dåligt tillstånd" och mentalsjuk. Sedan professor Svartz' sagesman tillkallat en kollega, hade hon av av denne fått rådet att sätta sig i förbindelse med den sovjetiske vice utrikesministern Semjonov - som professor Svartz sagt sig känna sedan länge - för att söka utverka att Wallenberg måtte få föras hem - "om han fortfarande är vid liv".

Professor Svartz har i en promemoria redogjort för detta samtal och för sina senare kontakter i Moskva.

12. Professor Svartz, som förgäves försökt att i Moskva personligen få träffa vice utrikesminister Semjonov, underrättade skyndsamt den svenska regeringen om det inträffade. Efter ingående övervägandena i regeringen avlät statsminister Erlander ett brev direkt till ministerpresidenten Chrustjov utmynnande i en begäran att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med

sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m. i samband med ett överförande av Wallenberg till Sverige (bilaga H). Brevet, som är daterat den 9 februari 1961, överlämnades den 25 februari 1961 av ambassadören Sohlman vid personligt företräde hos ministerpresidenten Chrustjov. Denne, som på förhand underrättats om att samtalet gällde Wallenberg-ärendet, förklarade omedelbart och kategoriskt, att han icke hade något nytt att tillägga till tidigare lämnat besked.

13. Professor Svartz vidtog för sin del olika ansträngningar att återknyta kontakten med sina kolleger i Moskva. Vid ett besök i Moskva i mars 1961, varvid hon på nytt sammanträffade med sin sagesman, tog hon med denne åter upp frågan om Wallenberg. Sagesmannen hävdade därvid, att professor Svartz missförstått honom. Han förklarade, att han före samtalet i januari ej känt till Wallenberg.

Sedan någon tid gått utan att något skriftligt svar på statsminister Erlanders skrivelse mottagits, instruerades ambassadör Sohlman att i det sovjetiska utrikesministeriet uttrycka en allvarlig förväntan, att ett sådant svar snart skulle lämnas. Denna muntliga påminnelse skedde den 10 juli 1961. Från utrikesministeriets sida gjordes härvid gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill ambassadör Sohlman genmälde, att statsminister Erlander efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

14. Under månaderna efter denna påminnelse, som icke heller ledde till något svar från sovjetisk sida, övervägdes möjligheten att via

professor Svartz' sovjetiska kontakter söka vinna gehör hos den högsta sovjetledningen för de svenska framställningarna. I maj 1962 inbjöds professor Svartz till en läkarkongress i Moskva och sammanträffade därvid på nytt med sin ursprunglige sagesman. Denne avvisade dock varje meningsutbyte om Wallenberg och hänvisade till det sovjetiska utrikesministeriet.

15. I samband med den sovjetiske ambassadören Gusevs förflyttning från Stockholm uppkallades denne den 17 augusti 1962 till statsminister Erlander och ombads att efter återkomsten till Moskva till sovjetregeringen och personligen till ministerpresidenten Chrustjov vidarebefordra ett meddelande, innehållande en enträgen vädjan om en positiv behandling av de svenska framställningarna angående Wallenberg (bilaga I). Inte heller denna nya framställning föranledde något svar från sovjetisk sida.

16. Sedan utrikesminister Nilsson av den sovjetiske utrikesministern Gromyko inbjudits att avlägga ett besök i Moskva i maj 1963, underrättade utrikesdepartementet den 17 april den sovjetiska ambassaden i Stockholm, att den svenske utrikesministern icke hade några konkreta ärenden, som han önskade ta upp under besöket, med ett undantag, nämligen frågan om Wallenbergs öde.

Vid sitt första samtal med utrikesminister Gromyko den 8 maj 1963 erinrade utrikesminister Nilsson om statsminister Erlanders framställningar och förklarade, att han önskade ta upp ärendet med ministerpresidenten Chrustjov. Utrikesminister Gromyko avrådde bestämt från en sådan åtgärd, vilken enligt hans mening måste bli helt resultatlös, eftersom ingenting nytt funnes att meddela i saken. Sedan utrikesminister Nilsson den 16 maj erhållit besked om att tid för ett sammanträffande med ministerpresidenten utsatts till påföljande dag,

bekräftade han omedelbart till utrikesminister Gromyko sin tidigare deklarerade avsikt att ta upp Wallenberg-frågan med ministerpresidenten. Så skedde även vid det sammanträffande, som kom till stånd den 17 maj 1963. Utrikesminister Nilsson hänvisade därvid bl.a. till professor Svartz' utsaga och riktade en enträgen vädjan till ministerpresidenten om hjälp med att få klarhet om Wallenbergs öde. Ministerpresidenten förklarade, att hade Wallenberg funnits, skulle han ha återsänts till Sverige. Han beklagade, att han intet hade att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida.

17. Under utrikesminister Gromykos svarsbesök i Sverige i mitten av mars 1964 ägde ett samtal rum mellan denne och statsminister Erlander, som nästan helt ägnades Wallenberg-frågan. Statsministern erinrade om ärendets stora betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna och hemställde att man å sovjetisk sida måtte göra ett ytterligare försök att spåra Wallenbergs öde med ledning av föreliggande uppgifter. Han föreslog även att ett sammanträffande skulle ordnas mellan professor Svartz och hennes sagesman för att vinna närmare klarhet om detta vittnesmål. Utrikesminister Gromyko svarade, att Wallenberg ej fanns i Sovjetunionen, att man ej hittat något ytterligare spår efter honom och att intet vore att tillägga. Professor Svartz' utsagor måste bero på ett missförstånd. Vederbörande sovjetiske vetenskapsman hade kategoriskt förnekat att han uttalat sig på det sätt som påstått. Kanske skulle han vara beredd att själv till professor Svartz avge en deklaration härom.

Någon tid efter detta samtal mottog professor Svartz ett brev från sin sagesman, daterat den 29 april 1964. I brevet förklarade denne, att han vid samtalet i januari 1961 sagt sig ingenting veta om Wallenberg, aldrig ha hört hans namn och icke ha den ringaste uppfattning om han vore i livet eller ej. Innehållet i brevet samt pro-

fessor Svartz' bemötande i svarsbrev av den 28 maj 1964 redovisas i professor Svartz' redogörelse.

18. I en interpellation den 3 mars 1964 ställde herr Ohlin till utrikesminister Nilsson frågan, om denne ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Wallenberg-affärens utveckling efter publiceringen av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerade att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

Utrikesministerns svar lämnades i riksdagen den 3 april 1964 (bilaga J). I svaret framhölls bland annat att regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det material som under de senaste åren framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts vore dock icke av den karaktär att i sammanhanget kunna offentliggöras. Samtliga framställningar hade emellertid av sovjetregeringen mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida. Utrikesminister Nilsson bekräftade avslutningsvis att svenska regeringen icke betraktade Wallenbergs sak som utagerad utan komme att fortsätta ansträngningarna att skapa klarhet om hans öde.

19. Med anledning av ministerpresidenten Chrustjovs förestående besök i Sverige hade ambassadör Jarring den 26 maj 1964 i Moskva ett samtal med chefen för det sovjetiska utrikesministeriets skandinaviska avdelning Kovaljov. Vid samtalet framfördes ånyo det

svenska önskemålet att sovjetregeringen måtte vidtaga en förnyad undersökning i Wallenberg-ärendet. Under hänvisning till detta samtal kallades ambassadör Jarring den 11 juni 1964 till vice utrikesminister Orlov och mottog därvid ett muntligt meddelande av följande innehåll.

Sovjetiska vederbörande hade genomfört den mest noggranna undersökning i Wallenberg-fallet med anledning av samtalet med Kovaljov. Resultatet av denna undersökning var detsamma som framlagts i memorandum den 6 februari 1957, i vilket omständigheterna kring Wallenbergs död 1947 meddelades. Det fanns inga som helst ytterligare omständigheter som kunde medföra något nytt i denna fråga. Uttalanden av några personer om att Wallenberg skulle ha varit i livet efter 1947 berodde antingen på misstag eller också återspeglade de vissa kretsars strävanden att komplicera förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige. Wallenberg hade icke efter 1947 befunnit sig i någon hälsovårdsanstalt, något fängelse eller på någon annan plats. På sovjetisk sida förelåg intet som helst tvivel om att Wallenberg avled den 17 juli 1947 i Ljubljanskaja-fängelset. Då sålunda alla möjligheter för undersökning av Wallenbergs öde redan var fullständigt uttömda, hade man på sovjetisk sida ingen grund att vidare sysselsätta sig med denna fråga. Ett återkommande till en diskussion av detta beklagansvärda faktum i det förgångna kunde endast vålla de svensk-sovjetiska förbindelserna skada.

20. Under ministerpresident Chrustjovs officiella besök i Sverige den 22-27 juni 1964 fördes Wallenberg-frågan på tal från svensk sida vid flera tillfällen. Huvuddiskussionen ägde rum under ett enskilt sammanträffande mellan statsminister Erlander och ministerpresident Chrustjov, i närvaro av utrikesminister Nilsson och statsrådet Palme,

omedelbart efter regeringsöverläggningarna den 23 juni 1964.

Statsminister Erlander underströk den stora vikt man från svensk sida fäste vid Wallenberg-frågan och framhöll nödvändigheten att äntligen bringa klarhet i en utestående fråga för att därmed skapa bättre förbindelser mellan de båda länderna.

Statsministern redovisade därefter professor Svartz' vittnesmål och underströk det stora förtroende han personligen hyste för henne. Den svenska regeringen var medveten om att den sovjetiske vetenskapsmannen gjort gällande att ett missförstånd uppkommit. Då det alltså förelåg två motstridiga uppfattningar om vad som förekommit, vore det angeläget att ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen för att söka vinna klarhet.

Ministerpresident Chrustjov reagerade med en förklaring, att han icke hade kunnat föreställa sig att Wallenberg-frågan ånyo skulle tagas upp av den svenska regeringen. Han förklarade, att Wallenberg icke fanns i Sovjetunionen. Detta hade han redan med skärpa sagt ifrån till ambassadören Sohlman. Den svenska regeringen måste förstå, att Sovjetunionen självfallet skulle utlämna Wallenberg, om denne fanns i livet, oberoende av hans fysiska eller psykiska tillstånd. Sovjetunionen hade utlämnat och återsänt alla möjliga människor. Vad skulle den sovjetiska regeringen ha för intresse att behålla Wallenberg? Professor Svartz' uttalande byggde på ett rent missförstånd. Hennes sovjetiske sagesman hade aldrig hört talas om Wallenberg, aldrig hört talas on affären Wallenberg; han kände ej till den brevväxling som förekommit mellan regeringarna. Det måste vara ett missförstånd på grund av dåliga språkkunskaper.

För den sovjetiska regeringens del var ärendet utagerat. Om man på privat väg ville ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen, skulle den sovjetiska regeringen ej lägga hinder i vägen härför. När statsministern omedelbart tog fasta på detta uttalande, förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiska regeringen varken rekommenderade eller avrådde från en sådan konfrontation.

Ministerpresidenten tillade, att många djupt tragiska ting hade hänt under Stalin-perioden. Man kunde inte förvänta sig, att han skulle här avlägga räkenskap för Stalin-tiden. Han ville inte utsätta sig för detta förhör med en massa frågor, som för länge sedan var besvarade. Man hade från sovjetisk sida gjort omfattande undersökningar och givit klara besked beträffande Wallenberg, men man syntes ändå icke lita på dem från svensk sida.

Statsminister Erlander underströk, att han velat begagna tillfället att öppet och förtroligt resonera om en fråga av betydande vikt för förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Den svenska opinionen skulle säkert ha mycket svårt att förstå, att man från sovjetisk sida motsatte sig ytterligare undersökningar för att skapa klarhet.

Vid enskilda samtal med ministerpresidenten senare under besöket återkom statsminister Erlander upprepade gånger till frågan och utvecklade ytterligare de svenska synpunkterna. Ingenting nytt framkom därvid i sak. Ministerpresidenten förklarade sig vara uppriktigt ledsen över att den sovjetiska regeringen icke hade tillgång till något material, varigenom denna beklagliga tvistefråga mellan Sovjetunionen och Sverige skulle kunna bringas ur världen.

I ett särskilt svenskt uttalande i Wallenberg-frågan, som offentliggjordes vid statsministerns presskonferens den 26 juni 1964,

utsades att man från sovjetisk sida vidhållit sitt tidigare besked att Wallenberg icke finns i Sovjetunionen. Den svenska regeringen kände djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, skulle den svenska regeringen icke ge upp sina strävanden (bilaga K).

21. Under de närmaste månaderna efter ministerpresidenten Chrustjovs besök prövades olika möjligheter att på privat väg, bland annat genom förmedling av olika vetenskapsmän, få till stånd ett sammanträffande mellan professor Svartz och hennes sovjetiske sagesman. Dessa ansträngningar ledde emellertid icke till resultat.

22. Ministerpresident Kosygin tillträdde sitt ämbete i oktober 1964. I början av 1965 riktades en framställning i Wallenberg-frågan till denne. Hänvändelsen skedde i en skrivelse från statsminister Erlander, daterad den 11 februari 1965. Efter en sammanfattning av ärendets tidigare behandling och med hänvisning till bl.a. de vittnesmål, enligt vilka Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än det uppgivna dödsåret 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels på sovjetiskt sjukhus, utmynnade skrivelsen i en vädjan till ministerpresidenten att denne måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande, att klarhet kunde vinnas (bilaga L).

Skrivelsen överlämnades av ambassadören Jarring vid företräde den 22 mars 1965 hos ministerpresident Kosygin. Denne förklarade därvid, att han noggrant läst den sovjetiska akten om Wallenberg. Han kunde inte komma till annat resultat än det som undersökningarna

visat, nämligen att Wallenberg icke var i livet utan död i fängelse i Moskva på sätt och tid som akten angav. Ett svar efter dessa linjer skulle lämnas på statsministerns framställning.

Ifråga om professor Svartz' vittnesmål förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiske vetenskapsmannen aldrig gjort de uttalanden som tillskrevs honom av professor Svartz. Han hade ingen invändning mot att ambassadör Jarring själv konstaterade detta vid ett personligt sammanträffande med vetenskapsmannen.

23. Ett sådant sammanträffande med den sovjetiske vetenskapsmannen kom till stånd den 11 maj 1965. Under detta samtal, som ägde rum i närvaro av en representant för det sovjetiska utrikesministeriet, bekräftade sagesmannen för ambassadören Jarring, att professor Svartz i januari 1961 haft ett längre samtal med honom om deras gemensamma vetenskapliga problem och intressen. Anslutningsvis hade hon sagt sig vilja enskilt få taga upp med honom ett humanitärt fall, vilket gällde en svensk som hölls fången i Sovjetunionen, och bett om hjälp att uppnå ett frigivande av denne. Professor Svartz hade nämnt mannens namn, men sagesmannen hade vid den tiden aldrig hört detta namn och ej haft någon uppfattning vem det gällde. Han hade hänvisat professor Svartz att göra en hänvändelse på hög nivå i utrikesministeriet. Ambassadör Jarring erinrade om att professor Svartz sagt sig av sagesmannen ha erfarit, att Wallenberg skulle vara vid liv men i dåligt tillstånd och på sjukhus. Sagesmannen förnekade denna uppgifts riktighet och framhöll, att det var honom obegripligt hur professor Svartz så helt kunnat missuppfatta honom. Kanske berodde det på att hans kunskaper i tyska - på vilket språk samtalet förts - icke var så goda. Härigenom skulle professor Svartz kunna ha uppfattat uttalanden såsom "om han är vid liv" eller "om

han är sjuk" icke som villkorssatser utan som påståenden.

Ambassadör Jarring genmälde, att två utsagor stod mot varandra. Han sade sig tro att det skulle vara till stor nytta om ett sammanträffande kunde ordnas mellan sagesmannen, professor Svartz och honom själv, där tillfälle gavs att gemensamt tala ut om saken. Sagesmannen förklarade, att han inte kunde förstå vad ett sådant sammanträffande skulle tjäna till men förklarade sig till slut på direkt fråga dock vara beredd att medverka.

24. Vid besök hos statsminister Erlander den 13 maj 1965 anmälde Sovjetunionens ambassadör Belokhvostikov, att han med anledning av statsministerns brev till ministerpresident Kosygin den 11 februari 1965 hade i uppdrag att meddela, att sovjetregeringen i sin note den 6 februari 1957 klarlagt att Wallenberg dog år 1947. De undersökningar som nu gjorts hade bekräftat att så var fallet. Professor Svartz' vittnesmål måste grunda sig på ett missförstånd.

Statsminister Erlander sade sig ämna upptaga frågan vid sitt förestående besök i Moskva. Han framhöll att den sovjetiska regeringen måste inse, att den svenska regeringen fäste en utomordentlig vikt vid ärendet och att den svenska offentliga opinionen krävde en utförlig redovisning av detta.

25. Under statsminister Erlanders officiella besök i Sovjetunionen den 10-17 juni 1965 togs Wallenberg-frågan upp vid regeringsöverläggningarna den 11 juni och den 17 juni. Inledningsvis förklarade sig statsministerns vilja konstatera, att de bilaterala svensk-sovjetiska förbindelserna var gynnsamma så när som på att Wallenberg-frågan ännu icke kunnat uppklaras. Statsministern sammanfattade därefter i tre punkter de ytterligare upplysningar och besked från sovjetisk sida som han önskade.

a) I det sovjetiska svaret år 1957 angavs förekomsten av en anteckning om en person Walenberg, avliden i juli 1947, som det ansågs finnas grund betrakta såsom hänförande sig till Raoul Wallenberg. Av senare uttalanden av den sovjetiska regeringen syntes framgå, att denna förmodan nu blivit visshet. Från svensk sida var det angeläget att få tillgång till de undersökningar, som företagits under senare år och som tydligen lett fram till denna förändring.

b) Sovjetiska synpunkter på och eventuell motbevisning mot de vittnesmål, som avlagts av krigsfångar som återvänt från Sovjetunionen och enligt vilka Wallenberg skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir efter år 1947. Dessa vittnesmål hade granskats av framstående svenska jurister, som kommit fram till slutsatsen att, även om full bevisning ej förelåg, det är sannolikt att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

c) Professor Svartz' vittnesmål beträffande hennes samtal i Moskva med en sovjetisk vetenskapsman i början av januari 1961 hade denne förklarat bero på missförstånd. Denna fråga måste klarläggas.

Diskussionen vid de båda överläggningarna kom i huvudsak att gälla dessa svenska krav. Ministerpresident Kosygin förklarade, att han efter mottagandet av statsministerns brev begärt en ny undersökning. Han hade fått dokument med dödsdag och uppgift att Wallenberg kremerats och icke finns i livet. Den svenska regeringen hade underrättats härom. Det fanns intet ytterligare material och ingen personlig dossier över Wallenberg. Varför visste man icke. Några sovjetiska vittnen existerade heller ej. Om Wallenberg var i livet skulle han hittas mycket fort. Man visste vilka som fanns i fängelser och sjukhus. En regeringschef kunde snabbt finna en levande men ej en död. Hur kunde man på svensk sida på allvar tro, att de sovjetiska myndig-

heterna bevarade Wallenberg i Sovjetunionen? Varför skulle de behålla honom? Ministerpresidenten sade sig förstå, att saken var svår och komplicerad för svenska regeringen och för Wallenbergs familj. Från sovjetisk sida hade man emellertid gjort allt och hade ej mer att tillägga.

Vittnesmålen av de hemvändande krigsfångarna hade ingen bärkraft. Professor Svartz' sagesman hade förklarat, att han aldrig hört talas om Wallenberg och att missförståndet måste bero på språksvårigheter. Statsministerns begäran om ett sammanträffande mellan professor Svartz och dennes sagesman sade sig ministerpresidenten beredd att villfara, även om han ansåg åtgärden meningslös.

Under de fortsatta meningsutbytenas gång återkom man från bägge håll till redan refererade ståndpunkter. Ministerpresidenten uppehöll sig utförligt vid de förhållanden som rådde under kriget och den närmaste tiden därefter. Statsminister Erlander upprepade med skärpa kravet att ett utförligt material skulle ställas till förfogande för att klarlägga frågan i dess helhet. Syftet var att få en fullständig redovisning på alla de punkter, där det vid en opartisk granskning framstod stor oklarhet. Statsministern uttalade sin tillfredsställelse med att ministerpresidenten tillstyrkt ett sammanträffande för professor Svartz men beklagade att svaren på hans övriga önskemål varit negativa.

26. I enlighet med vad som sålunda överenskommits under statsminister Erlanders officiella besök ägde ett samtal rum i Moskva den 6 juli 1965 mellan professor Svartz och hennes sagesman. Närvarande utan att deltaga i samtalet var ambassadör Jarring samt två tjänstemän från det sovjetiska utrikesministeriet, av vilka den ene tjänstgjorde som tolk. Meningsutbytet, som utförligt refereras i professor Svartz' redogörelse, slutade med att utsaga stod mot utsaga.

Bilaga A

Note överlämnad av ambassadören Sohlman i Moskva till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959.

I sin note till sovjetregeringen den 19 februari 1957 förbehöll sig svenska regeringen att till sovjetregeringens förfogande ställa det ytterligare material rörande legationssekreteraren Raoul Wallenberg, född den 4 augusti 1912, som av regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår, som har avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid har till deras kännedom kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd, att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir och där vistats i sjuk- och isoleringsavdelningen (Corpus II). Dessa av varandra oberoende utsagor har alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter.

. Svenska regeringen får anhålla, att sovjetregeringen företar en skyndsam undersökning i syfte att fastställa, om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Bilaga B

Note från Sovjetunionens utrikesministerium till svenska ambassaden i Moskva den 6 mars 1959.

Översättning.

Sovjetunionens utrikesministerium betygar svenska ambassaden sin aktning och har med anledning av ambassadens note den 9 februari d.å. äran meddela följande.

I ambassadens note meddelas, att, enligt informationer från personer, som utrest från Sovjetunionen, svenske medborgaren R. Wallenberg efter år 1947 skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir, och framföres den svenska regeringens önskan, att en undersökning måtte företagas i syfte att verifiera dessa uppgifter.

I samband härmed har ministeriet äran meddela, att i dess memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer ifråga om R. Wallenberg framlades, som erhållits som resultat av noggrann och allsidig kontroll och som ledde till slutsatsen, att R. Wallenberg avled i juli år 1947. En förnyad undersökning, som företagits i enlighet med den svenska regeringens önskan, har icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och har visat, att de i ambassadens note omnämnda informationerna om R. Wallenbergs vistelse i fängelse i Vladimir icke ha bekräftats.

Bilaga C

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 28 maj 1959.

I sin note till den sovjetiska regeringen den 19 februari 1957 uttalade svenska regeringen, att den förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Raoul Wallenberg, som bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår som avser Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Härvid har det till deras kännedom kommit flera utsagor från personer, som återkommit från sovjetisk fångenskap, av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva.

Med anledning av dessa uppgifter hemställde svenska regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Bilaga D

Muntligt meddelande lämnat av ambassadören Rodionov i Sovjetunionens utrikesministerium till ambassadören Sohlman i Moskva den 27 juni 1959.

Översättning.

Utrikesministern har uppdragit åt mig att lämna Eder följande meddelande rörande herr Raoul Wallenberg. I slutet av maj 1959 har den svenska pressen publicerat artiklar, som innehåller uppgifter om att svenske medborgaren Raoul Wallenberg ännu skulle befinna sig i Sovjetunionen. I dessa artiklar har man hänvisat till några så kallade vittnen, som skulle ha sett herr Raoul Wallenberg i Sovjetunionen efter 1947. I anledning av dessa svenska informationer anser jag det nödvändigt säga Eder följande. Utrikesministeriet har i sin aide-mémoire den 6 februari 1957 meddelat som resultat av en enligt svenska regeringens önskan år 1957 gjord grundlig och fullständig utredning, att det klarlagts, att herr Raoul Wallenberg dog år 1947. De uppgifter, vartill vissa svenska tidningar hänvisar, är i sin helhet påhittade.

Utrikesministeriet hemställer, att vad jag nu sagt måtte framföras till herr Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, som vänt sig till ministerpresidenten Chrustjov med förfrågan om sin sons öde.

Samtidigt uttrycker man å sovjetisk sida den förhoppningen, att man å svensk sida i frågan om Raoul Wallenberg måtte intaga en hållning, som icke möjliggör för vissa element att i framtiden använda denna fråga i syfte att förgifta de sovjetisk-svenska förbindelserna.

Bilaga E

Memorandum överlämnat till Sovjetunionens utrikesministerium den 18 juli 1959.

Svenska utrikesdepartementet har mottagit sovjetiska utrikesministeriets till ambassadör Sohlman den 27 juni lämnade meddelande angående Raoul Wallenberg. Däri hänvisas till vissa i svensk press i maj månad publicerade uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, vilka förklaras vara helt gripna ur luften. Med anledning härav önskar utrikesdepartementet framhålla, att departementet den 28 maj till svar på frågor från pressen lämnade ett kort meddelande om den förfrågan, som gjordes av svenska ambassaden den 9 februari och det sovjetiska utrikesministeriets svar den 6 mars 1959. Departementet saknar anledning kommentera vad den svenska pressen därutöver publicerat i denna fråga. För att undvika missförstånd om arten av det material, som låg till grund för den svenska förfrågan anser departementet det emellertid nödvändigt att lämna följande mera preciserade uppgifter om vissa av de vittnesutsagor, som ingick i detta material.

1. Schweiziske medborgaren E. Brugger, född den 22.1.1903, vilken under åren 1948-1958 vistades i sovjetiska fängelser, har uppgivit, att han i Vladimir-fängelsets corpus II vid månadsskiftet juli/augusti 1954 haft knackningsförbindelser med Raoul Wallenberg. Ett flertal andra från Sovjetunionen återvända fångar har bekräftat, att Brugger redan under fångenskapen talat om denna sin kontakt med Wallenberg.

2. En österrikisk medborgare, vilken under tiden 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har förklarat, att han i början av år 1955

delat cell med Wallenberg i corpus II i Vladimir-fängelset. När vederbörande sovjetiske fängelseofficer uppmärksammade österrikaren i Wallenbergs cell, hade österrikaren omedelbart bortförts ur densamma och därefter vid flera tillfällen anmodats förbinda sig icke yppa något om detta sammanträffande med svensken.

3. Två tyska medborgare, H.T. Mulle och G. Rehekampff, födda den 11.6.1917 och 19.6.1903, vilka under tiden 1950-1956 och 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har var för sig uppgivit, att de vid olika tillfällen av en och samme sovjetiske medfånge i Vladimir-fängelset erfarit, att Wallenberg vistades i corpus II i Vladimir i början av 1950-talet. Denne sovjetiske medfånge har av ett stort antal återvända f.d. Vladimir-fångar betecknats som en trovärdig och tillförlitlig person.

Självfallet måste utrikesdepartementet fästa stor vikt vid utsagor av en så preciserad karaktär, vilka oberoende av varandra talar om att Wallenberg under vissa år på 1950-talet vistats i en viss avdelning av ett visst fängelse. Utrikesdepartementet anser icke, att det finns grund antaga, att dessa utsagor tillkommit i medvetet syfte att sprida lögnaktiga uppgifter. Det förefaller icke heller sannolikt, att samtliga utsagor skulle vara att tillskriva namnförväxlingar eller minnesfel. Detta är anledningen till att utrikesdepartementet ansett det nödvändigt att genom en förfrågan till det sovjetiska utrikesministeriet söka bringa klarhet i frågan om Wallenbergs öde.

Vad beträffar det i sovjetiska utrikesministeriets meddelande uttalade önskemålet om att svenska regeringen i framtiden måtte intaga en hållning i Wallenberg-ärendet, som icke kan utnyttjas i syfte att störa de svensk-sovjetiska förbindelserna, vill utrikesdepartementet endast framhålla, att svenska regeringens enda bevekelsegrund i denna fråga har varit och är att skapa klarhet om Raoul Wal-

lenbergs öde. Om så sker kommer detta att avlägsna ett allvarligt irritationsmoment i de svensk-sovjetiska relationerna. I detta sammanhang önskar utrikesdepartementet erinra om att det sovjetiska utrikesministeriet i sitt memorandum den 6 februari 1957 icke uttalade sig mera bestämt om vad som hänt Wallenberg i Sovjetunionen än att säga, att på grund av vad som anförts i sagda memorandum den slutsatsen bör dragas, att Wallenberg avled i juli 1947.

Slutligen vill utrikesdepartementet bekräfta, att Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, underrättats om innehållet i ministeriets meddelande den 27 juni 1959.

Bilaga F

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 23 januari 1960.

Såsom många gånger framhållits, prövar de svenska myndigheterna noggrant alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet. Att så fortfarande är fallet, framgår senast av pressmeddelandet den 28 maj 1959. I detta lämnades en redogörelse för en svensk förfrågan till den sovjetiska regeringen huruvida Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset samt svaret på denna fråga. Utöver vad som redovisats i detta pressmeddelande finns för närvarande intet att tillägga.

Bilaga G

Yttrande av justitieråden Gyllenswärd och Santesson den 25 april 1960.

Svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg togs i januari 1945 i sovjetiskt förvar och fördes därefter såsom fånge till Sovjetunionen.

I ett den 6 februari 1957 avlämnat memorandum har sovjetregeringen, under åberopande av viss utredning, anfört att på grund av nämnda utredning den slutsatsen borde dragas, att Wallenberg avlidit i juli 1947.

Uppgifter hava emellertid framkommit, enligt vilka Wallenberg skulle hava varit vid liv även efter nämnda tid och därvid befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Undertecknade hava i Kungl. utrikesdepartementet tagit del av ett stort antal uppteckningar av utsagor av personer, som tidigare befunnit sig i sovjetisk fångenskap, ävensom av andra upptecknade utsagor och andra handlingar.

Utsagorna hava avgivits av finska, franska, schweiziska, tyska och österrikiska medborgare samt av statslösa personer. De flesta utsagorna hava avgivits inför tjänstemän vid den svenska utrikesförvaltningen eller den svenska statspolisen.

Uppteckningarna äro gjorda med stor omsorg och föranleda icke till antagande, att utsagorna tillkommit efter ledande frågor eller under andra omständigheter, som kunnat påverka innehållet. Utsagorna innehålla ett stort antal uppgifter, vilkas riktighet kunnat kontrolleras, och de stödja varandra.

Enligt vår mening måste efter svensk rätt den föreliggande ut-

redningen - ehuru den icke innefattar full bevisning i förevarande hänseende - anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Stockholm den 25 april 1960.

Ragnar Gyllenswärd

f.d. justitieråd och Högsta domstolens ordförande

Per Santesson

f.d. justitieråd och ordförande på avdelning i Högsta domstolen

Bilaga H

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Chrustjov den 9 februari 1961.

Ärade Herr Ministerpresident,

Som Ni säkert erinrar Eder, samtalade vi under mitt besök i Moskva våren 1956 om den i Budapest vid krigets slut försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Jag framhöll, att frågan om Wallenbergs öde i hög grad sysselsatte den svenska opinionen och att svenska regeringen önskade göra allt som stod i dess makt för att bringa klarhet över hans öde. Från sovjetisk sida lovade man företaga undersökningar och förklarade, att Wallenberg om han befunne sig i Sovjetunionen givetvis skulle få hemresa. Vi fick år 1957 meddelande om undersökningarnas dittillsvarande resultat. Från svensk sida förklarades vid ett senare tillfälle, att svenska regeringen förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

Jag vill nu meddela Eder, att jag av en svensk läkare, professor Nanna Svartz, som i slutet av januari 1961 besökte Moskva för att där på inbjudan föreläsa om sina forskningsresultat, mottagit den informationen, att Wallenberg då var i livet och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Fru Svartz erhöll informationen från en internationellt känd, framstående representant för den sovjetiska läkarvetenskapen.

Utrikesminister Undén och jag har resonerat om det lämpliga

förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige. Vi har kommit fram till att det bästa vore om någon svensk läkare omedelbart finge resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m.

Med största högaktning

Tage Erlander

Bilaga I

Muntligt meddelande lämnat av statsminister Erlander till Sovjetunionens ambassadör Gusev den 17 augusti 1962.

Vid besök hos ministerpresidenten Chrustjov den 25 februari 1961 överlämnade ambassadören Sohlman ett den 9 i samma månad dagtecknat brev från mig till ministerpresidenten. Däri upplystes, att jag mottagit den informationen, att Wallenberg var i livet i slutet av januari 1961 och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Brevet slutade med ett förslag att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige.

När hr Chrustjov mottog brevet, sade han, att ett besked redan lämnats från sovjetisk sida och att inget nytt förelåg i frågan.

Vid besök hos t.f. chefen för skandinaviska avdelningen i det sovjetiska utrikesministeriet ambassadören Kirsanov den 10 juli 1961 uttryckte ambassadören Sohlman enligt instruktion en allvarlig förväntan, att svar snart skulle lämnas. Vi kunde förstå, sade han, att undersökningar erfordrats men då flera månader gått ansåge vi oss kunna utgå från att de nu slutförts. Hr Kirsanov gjorde gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill hr Sohlman genmälde, att statsministern efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

Som Ni förstår, Herr Ambassadör, inger mig detta läge allvarliga bekymmer, och jag vill be Eder att efter återkomsten till Moskva framföra detta till sovjetregeringen och personligen till dess chef.

När jag talar om bekymmer, menar jag i första hand, att saken är av betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna, för vilkas vidareutveckling i en harmonisk och vänskaplig anda jag som Ni vet har ett stort intresse. Det rör sig här om en svensk diplomat, som för mer än 17 år sedan tillfångatogs av sovjetiska trupper. Ni är helt säkert ense med mig om att ingen regering i ett sådant läge kan underlåta att begära, att de framställningar, som den gör på grundval av informationer, som den erhållit och funnit tillförlitliga, föranleder ingående prövning och tillmötesgående behandling. Jag vill också understryka att, såsom framhölls av ambassadören Sohlman vid hans besök i det sovjetiska utrikesministeriet den 10 juli 1961, vi vinnlagt oss om att uteslutande behandla frågan på en strikt saklig grundval.

Men jag har även den rent mänskliga aspekten i tankarna. Det är en allmänt accepterad grundsats, att medlemmar av samma familj som blivit skilda åt och ömsesidigt önskar kontakt, skall få tillgång till alla tillgängliga upplysningar om varandra och att de skall få tillfälle att förena sig med varandra, oberoende av uppehållsort, hälsotillstånd etc. Grundsatsen är icke bara allmänt omfattad i teorin. Den har också alltmer kommit att omsättas i praktiken. Jag vill enträget vädja till Eder regering och till ministerpresidenten Chrustjov personligen att även ta hänsyn härtill vid behandlingen av denna fråga. Jag framför denna vädjan med en stark förhoppning om en positiv reaktion.

Bilaga J

Utrikesministerns svar den 3 april 1964 på interpellation i andra kammaren av herr Ohlin.

(Utdrag)

Herr talman!

Herr Ohlin har i en interpellation den 3 mars 1964 frågat mig, om jag ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Raoul Wallenberg-affärens utveckling efter publicering av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerar att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Raoul Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

-.-.-.-.-.

Vad först beträffar efterforskningarna av Raoul Wallenberg vill jag till en början erinra om att offentliggörandet av utrikesdepartementets vitbok år 1957 skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars-april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Med anledning av sovjetregeringens besked den 6 februari 1957

överlämnades den 19 februari samma år ett svenskt svar, som likaledes offentliggjordes i vitboken. I detta förklarades bland annat att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

För den svenska regeringen stod det sålunda klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. Under de fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, framkom flera utsagor från personer som återvänt från sovjetisk fångenskap av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva. Med anledning av dessa uppgifter hemställde regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Även efter denna tidpunkt har regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det ytterligare material som därvid framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts är dock icke av den karaktär att de här kan offentliggöras.

Jag kan emellertid bekräfta, att statsministern i början av år 1961 riktat en personlig skrivelse till ministerpresidenten Chrustjov i saken. Vidare vill jag erinra om att jag vid mitt besök i Moskva i maj förra året upptog ärendet såväl med utrikesminister Gromyko som med ministerpresidenten Chrustjov. Slutligen har statsministern, såsom meddelats i pressen, tagit upp Wallenberg-affären med utrikesminister Gromyko vid dennes besök i Stockholm för två veckor sedan.

Samtliga framställningar har från sovjetisk sida mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare - d.v.s. i 1957 och 1959 års besked - meddelats från sovjetisk sida. Vid upprepade tillfällen har därjämte förklarats, att hade Wallenberg funnits skulle han ha återsänts till Sverige.

Jag vill emellertid till herr Ohlin ånyo bekräfta, att regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde.

-.-.-.-.-.

Bilaga K

Uttalande av statsminister Erlander den 26 juni 1964.

Den svenska regeringen har vid samtalen under ministerpresident Chrustjovs besök tagit upp fallet Wallenberg. Vi har för ministerpresidenten starkt understrukit vilken betydelse vi fäster vid denna fråga. Från sovjetisk sida har man förklarat, att man på grundval av de upprepade svenska hänvändelserna gjort en förnyad undersökning. Man vidhåller sitt tidigare besked, att Raoul Wallenberg icke finns i Sovjetunionen.

Vi känner djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, kommer vi icke att ge upp våra strävanden i denna sak.

Bilaga L

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Kosygin den 11 februari 1965.

Ärade Herr Ministerpresident,

Jag ber att med Eder, Herr Ministerpresident, få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945, att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte friges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överläggningar som ägde rum i

Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en note den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels, enligt uttalanden av ... till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Under många år har jag personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägna i att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevaran-

de ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

Med största högaktning

Tage Erlander

Redogörelse av professor Nanna Svartz

Under besök i Moskva i januari 1961 för att hålla föredrag vid en vetenskaplig kongress sammanträffade jag med flera framstående sovjetiska vetenskapsmän. Med en av dessa hade jag den 27 januari ett samtal på tjänsterummet. Detta fördes på tyska. Efter en stunds diskussion om kongresser, forskning m.m. bad jag honom om ursäkt, att jag drog upp en fråga, som låg mig och andra svenskar mycket om hjärtat. Jag gav honom en redogörelse för fallet Raoul Wallenberg och frågade honom om han kände till detta fall, varvid han nickade jakande. Jag frågade honom då, om han kunde ge mig något råd hur jag kunde förfara för att vinna klarhet, var Wallenberg befann sig. Jag omtalade, att vi i Sverige hade uppgifter om att han levde ännu för ett par år sedan och att hans anhöriga fått meddelanden som tydde på att Wallenberg fortfarande var vid liv. Min sagesman sade då plötsligt, att han nog kände till fallet och att den jag frågade om var i mycket dåligt tillstånd. På hans fråga vad jag önskade svarade jag, att huvudsaken var att Wallenberg kunde föras hem i vilket tillstånd han än vore. Min sagesman sade då mycket lågt att den efterfrågade var på mentalsjukhus. Sedan tillade han: "Jag skall kalla hit en av mina kolleger och rådgöra med honom." Han lämnade rummet och återkom efter en kort stund tillsammans med kollegan, varefter han själv åter avlägsnade sig.

Kollegan satte sig mitt emot mig. Jag frågade om han orienterats om vad saken gällde och han bekräftade detta. Han frågade mig noga om var Wallenberg tjänstgjort och bad mig skriva hans namn på ett papper. Jag skrev då Attaché Raoul Wallenberg. Jag berättade,

att hans mor var min patient. Hon skulle behöva få ro och få full visshet. Även om sonen vore än så sjuk, skulle det vara en välgärning mot henne och f.ö. hela Sverige om han kunde få vårdas i hemlandet. Jag frågade honom, om han kunde hjälpa oss, och han svarade, att han skulle göra allt vad han förmådde. Jag sade honom, att hela svenska folket skulle bli Sovjetunionen tacksamt, om Wallenberg finge föras hem, även om han vore både fysiskt och psykiskt svårt sjuk. Denna sak, sade jag, ligger vår regering mycket varmt om hjärtat. Jag nämnde att jag kände bitr. utrikesminister Semjonov sedan hans vistelse i Sverige och fick genast rådet att vända mig direkt till denne.

Jag frågade kollegan vidare, om han ansåg det möjligt, att jag som läkare kunde föra hem Wallenberg. Han ansåg, att - "om han fortfarande är vid liv" - ett sådant tillvägagångssätt ej vore omöjligt, men att jag skulle tala med Semjonov därom.

Efter återkomsten till hotellet fick jag genom svenska ambassaden numret till minister Semjonovs sekreterare. Jag telefonerade på numret, men fick svaret, att Semjonov rest utomlands.

På kvällen hölls bankett. Efter måltiden fick jag plötsligt se kollegan, som kom emot mig och frågade, om jag träffat Semjonov. Jag svarade då, att han rest utomlands, och frågade, om jag kunde skriva till Semjonov. Han svarade ja. Efter resonemang lovade han att jag fick säga i brevet att jag talat med dem båda - d.v.s. med honom och min egentlige sagesman - och att de gett mig rådet att vända mig till Semjonov. Kollegan berättade, att de tillsammans, sedan jag hade lämnat dem på f.m., diskuterat den fråga, som vårt samtal gällt. De var båda av den uppfattningen, att en eventuell överflyttning till Sverige av den efterfrågade - "om han fortfarande är vid liv" - givetvis måste organiseras på diplomatisk väg,

vilket jag sade mig helt förstå.

Efter återkomsten till Stockholm uppsökte jag omedelbart statsminister Erlander och berättade för honom och utrikesminister Undén vad som inträffat.

I syfte att återknyta kontakten skrev jag ett personligt brev till min sagesman och uttryckte förhoppningen att under ett snart återbesök i Moskva ånyo få träffa honom. Enligt det råd jag fått i Moskva skrev jag även ett brev till Semjonov, vari jag frågade hur långt undersökningarna om Wallenberg hade fortskridit och om möjligheterna att föra hem honom.

Från min sagesman mottog jag ett svar, i vilket han förklarade sig beredd att åter träffa mig i Moskva. Min resa kom till stånd i slutet av mars 1961. Vid ett första samtal med min sagesman - i närvaro av en annan sovjetisk vetenskapsman - ställde jag frågan, om jag kunde få besöka Wallenberg. Han svarade, att detta måste avgöras på högre ort, varvid han tillfogade: "om han icke är död". Till detta yttrande genmälde jag: "Då måste han ju ha dött helt nyligen." Under ett senare enskilt sammanträffande med min sagesman framhöll denne för mig att jag ej bort berätta för svenska regeringen om vårt ursprungliga samtal. Han förnekade ej samtalet men hävdade, att hans dåliga tyska lett till missförstånd och förklarade nu att han ej känt till fallet Wallenberg. Han berättade att han kallats till ministerpresident Chrustjov, som erhållit meddelande om vårt samtal och blivit uppbragt häröver.

Då jag ej heller under detta Moskva-besök lyckades få företräde hos Semjonov - trots att jag även sökte telefonera till honom på hans privata nummer, som jag fått av min sagesman - skrev jag efter återkomsten till Stockholm ett nytt brev till denne med begäran om företräde så snart som möjligt, varvid jag förklarade mig beredd att

omedelbart resa till Moskva.

Något svar på dessa mina brev mottog jag ej i någon form.

I maj 1962 erbjöd sig ett nytt tillfälle för mig att deltaga i en vetenskaplig kongress i Moskva. Under detta besök träffade jag visserligen min sagesman, men vid mitt försök att föra samtalet in på Wallenberg-frågan förklarade han endast, att denna fråga måste upptagas på diplomatisk väg och att några privatsamtal mellan oss båda i detta ämne inte borde förekomma.

Försök att nå min sagesman genom andra kanaler lyckades ej.

I början av maj 1964 mottog jag ett brev från honom, daterat den 29 april 1964. I detta brev hette det:

"Jag tillskriver Er i samband med på nytt framkomna uttalanden i Stockholm rörande herr Wallenbergs öde. I dessa citerades jag - på så sätt, att jag skulle ha givit Eder några slags uppgifter om honom under Ert besök ... 1961 i Moskva.

Som Ni säkert erinrar Er, sade jag Er då, att jag ingenting vet om herr Wallenberg, aldrig hört hans namn och inte har den ringaste uppfattning om han är i livet eller ej.

Jag rådde Er att i denna angelägenhet vända Er till vårt utrikesministerium, genom Eder ambassadör eller personligen. På Eder begäran att jag skulle efterfråga denne persons öde hos vår regeringschef N.S. Chrustjov, vars läkare jag enligt Eder hypotes vore, svarade jag Eder att N.S. Chrustjov, såsom alla väl visste, var fullständigt frisk och att jag inte var hans läkare.

På grund av något mig oförståeligt missförstånd har detta mitt korta samtal med Eder (det försiggick på tyska språket, vilket jag måhända icke helt behärskar) blivit felaktigt tolkat i svenska officiella kretsar.

Senare fick jag reda på att herr Wallenberg avlidit redan år 1947 och att vår regering vid senare tidpunkt meddelat svenska regeringen och den avlidnes familj härom."

I ett utförligt svar av den 28 maj 1964 återgav jag de viktigare punkterna av vad som enligt min uppfattning förekommit vid vårt

samtal i januari 1961 och som i väsentliga avseenden avvek från den av min sagesman i brevet lämnade versionen. Med anledning av påståendet att något missförstånd på grund av språksvårigheter skulle ha förelegat, påminde jag om att vi båda vid ett flertal samtal under 1950-talet, då vi första gången råkades, alltid förstått både frågor och svar synnerligen väl, så också vid vårt samtal i januari 1961 liksom vid de därpå följande samtalen. I mitt brev uttalade jag även den enträgna och varma förhoppningen, att man från sovjetisk sida så snart det sig göra lät skulle vidtaga åtgärder för att låta Wallenberg återvända hem.

Under hela denna tid har jag stått i ständig kontakt med stats- och utrikesministrarna vid deras ansträngningar att med stöd av bl. a. mitt vittnesmål lösa Wallenberg-frågan.

Ända sedan 1962 har jag på olika sätt försökt få till stånd ett nytt personligt sammanträffande med min sagesman. Jag har också sökt erhålla uppgifter om Wallenberg genom andra vetenskapsmän, men något av betydelse har härvid ej framkommit. Efter ministerpresident Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964 intensifierades ansträngningarna att få ett personligt sammanträffande med sagesmannen. De ledde emellertid icke till något resultat.

I mars 1965 orienterades jag om att ambassadör Jarring i samband med överlämnandet till ministerpresident Kosygin av en ny framställning från statsminister Erlander i Wallenberg-ärendet fått möjlighet att själv besöka min sagesman för att dryfta mitt vittnesmål. När min sagesman vid detta besök - som kom till stånd i maj - upprepade sina kategoriska förnekanden, föreslog ambassadör Jarring att ett nytt sammanträffande skulle ordnas för min räkning.

Efter återkomsten från sitt officiella besök i Moskva i mit-

ten av juni meddelade mig statsministern, att ministerpresident Kosygin samtyckt till att jag träffade min sagesman i Moskva.

Detta sammanträffande ägde rum den 6 juli 1965 i närvaro av ambassadören Jarring och två representanter för det sovjetiska utrikesministeriet, varav den ene tjänstgjorde som tolk. Jag inledde samtalet - som fördes på svenska respektive ryska och varade nära tre timmar - med att utförligt redogöra för anledningen till mitt intresse för Wallenberg. Det daterade sig redan från mitt besök i Moskva i mars 1945. Den främsta orsaken var dock uppgifter jag erhållit av hans mor och hennes nuvarande make, som jag samarbetat med under många år på Karolinska sjukhuset. Hans mor, fru von Dardel, hade varit min patient sedan länge. Då hon visste att jag varit nära bekant med Sovjetunionens tidigare ambassadör i Stockholm, Madame Kollontaj, och hade många andra sovjetiska vänner, bad hon mig upprepade gånger söka göra något för sonen. När jag år 1960 mottog en inbjudan till en kongress i Moskva i början av 1961, beslöt jag att för alla eventualiteter sätta mig in i fallet. Under mitt studium av utrikesdepartementets år 1957 publicerade "vitbok" fann jag vissa förhållanden särskilt anmärkningsvärda. År 1957 kom det ett officiellt sovjetiskt meddelande, som omtalade att Wallenberg av allt att döma hade dött i Ljubljanskaja-fängelset den 17 juli 1947. Det var då ägnat att förvåna att det, tio dagar senare, den 27 juli 1947, avhölls förhör angående Wallenberg i såväl Ljubljanskaja- som Lefortovskaja-fängelserna med ett flertal andra fångar (som inte suttit i samma cell som Wallenberg, med undantag av en av dem). Det var märkligt att läsa att fångarna uppgivit identiskt samma sak. De hade bl.a. talat om att Wallenberg var svensk diplomat och i den egenskapen haft hand om judeärenden och judeförföljelser i Budapest. De hade också uppgivit att de erfarit genom knackningar från Wallenberg eller andra, att

Wallenberg och hans chaufför Langfelder förts till Ljubljanskaja-fängelset 1945. Så hade också berättats att Wallenberg förts samma år från Ljubljanskaja till Lefortovskaja-fängelset. De fångar som berättat detta hade varit beredda att gå ed på sina uppgifter. Allt detta föreföll egendomligt, när man betänkte att det den 18 augusti 1947 sändes en note till vår regering från dåvarande utrikesminister Vysjinskij, vari denne meddelade att Wallenberg var okänd i Sovjetunionen. Inom loppet av en månad skulle det alltså för det första ha hänt att Wallenberg skulle ha dött. Tio dagar senare skulle det ha hållits förhör om Wallenberg med fångar från olika länder i två olika fängelser. Det hade inte varit fängelsepersonal som lett förhören. Han måste alltså ha varit väl känd. De förhörda fångarna hade satts i ensamcell under flera månader. Sedan kom det nyssnämnda meddelandet i mitten av augusti 1947 att han var okänd i Sovjetunionen.x)

Det var inte minst denna bristande överensstämmelse, förklarade jag för min sagesman, som på sin tid gjorde att jag kom till slutsatsen att jag borde höra mig för om Wallenberg. Härtill kom senare uppgifter i pressen från tre olika personer, som suttit i Vladimir-fängelset, att Wallenberg med säkerhet vistats i detta fängelse på 1950-talet. Familjen von Dardel hade även fått ytterligare uppgifter om att han skulle vara i livet vid senare tidpunkt.

När jag reste ut i januari 1961 hade min avsikt varit att försöka ta kontakt med bitr. utrikesminister Semjonov, som jag kände sedan hans vistelse i Stockholm. När jag övervägde vilka andra som jag kunde tala med, hade tankarna fallit på min sagesman. Jag hade tvekat mycket att blanda in honom i dessa frågor, men i en svår och

---

x) Senare uppgavs som bekant i den sovjetiska noten av den 6 februari 1957 att Wallenberg avled i juli 1947.

angelägen fråga måste man ibland gripa efter tillfället.

Jag påpekade för min sagesman att jag under samtalet i januari 1961 inte hade berättat om anledningen till mitt intresse så utförligt som jag nu gjort men angivit de väsentliga punkterna. Jag erinrade honom vidare om att jag efter min inledande redogörelse hade frågat honom om han kände till fallet Wallenberg och att han då svarat jakande. Jag citerade det uttalande som han fällt om att Wallenberg var i dåligt tillstånd och mentalsjuk. Jag påminde även om att han tillkallat en kollega, med vilken jag likaledes talat om fallet och givit ett papper med anteckning av Wallenbergs namn.

Vid senare samtal och i brev hade min sagesman förklarat att jag missförstått honom på grund av hans dåliga tyska - fortsatte jag min framställning. Jag hade från min sida svarat, att jag alltid haft mycket lätt att förstå honom. Jag tillade att det skulle vara orätt av mig att inte säga att jag var säker på vad jag hade hört.

Jag framkastade i slutet av min framställning tanken, att Wallenberg kanske på senare år varit på platser som sovjetledningen icke kände till, men att det borde vara möjligt genom en mycket noggrann undersökning att få fram upplysningar för att erhålla full klarhet. Detta skulle i Sverige - och i hela världen - uppfattas som en verkligt stor handling av sovjetledningen.

Min sagesman tog därefter till orda. Han sade sig dela de moraliska aspekter som drivit mig i min handling, men han kunde tyvärr ej ge någon personlig hjälp i denna angelägenhet. Hans person hade icke spelat någon roll i detta sammanhang. Om det samtal, som lett till ett missförstånd mellan oss, ville han säga följande. I början av samtalet hade jag berättat om fallet. Han hade då sagt, att han först genom min berättelse fått kännedom om fallet - före samtalet hade han sålunda icke haft någon aning om detta och absolut inte känt till

namnet. Han hade inte heller kunnat veta något om det, då han intet haft att göra med fängelser eller fängelsesjukhus eller med krigsfångar eller med militärer över huvud. Efter kriget hade han blivit en helt civil medborgare. Dessutom hade han aldrig av sovjetiska myndigheter inbjudits att behandla några utländska eller andra krigsfångar. Därför hade han ej kunnat ha sett eller ha hört talas om Wallenberg. Därför kunde han till vad jag nu anfört endast förklara, att jag måste ha missförstått honom. Han hade under vårt samtal 1961, till svar på mina påståenden, sagt: "om Wallenberg är i livet kanske han kan vara sjuk" - och om man förmodade att Wallenberg var vid liv, så kunde man fortsätta att förmoda att han kunde vara sjuk på det ena eller andra sättet. I sådana vändningar låg kanske orsaken till att jag uppfattat hans ord icke såsom förmodanden utan som påståenden. Han hade talat med mig helt mänskligt och icke trott att jag haft något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Hade han trott detta, skulle han självfallet ha tillkallat en tolk som hade fått skriva ned vad som sades. Jag hade missförstått hans dåliga tyska. Han ville försäkra mig att han inte hade någon anledning att säga något som han inte visste, d.v.s. det som tillskrevs honom av mig. Alla i Sovjetunionen kände väl till att han icke haft något att göra med krigsfångar. Jag hade under samtalet 1961 bett honom tala om Wallenberg med Chrustjov, varvid han förnekat att han var dennes läkare. Jag hade då frågat vem jag skulle vända mig till. Han hade rekommenderat utrikesministeriet. I slutet av samtalet och mot bakgrunden av alla de uppgifter som jag framfört, hade han sagt till mig att den omfrågade troligen var död.

Under det fortsatta meningsutbytet förnekade jag att jag haft ett officiellt eller halvofficiellt uppdrag utan talat med honom som privatperson. Jag upprepade vidare att han vid vårt <u>första</u> samtal i

denna fråga i januari 1961 sagt sig känna till fallet och känna till att Wallenberg var svårt sjuk. Jag underströk att det var vid vårt andra samtal i mars 1961 som han hade påstått sig icke tidigare ha känt till fallet. Min sagesman bemötte mig ånyo med förklaringen, att han aldrig haft med Wallenberg att göra och aldrig hört något om honom före samtalet med mig. Han upprepade att ett missförstånd måste ha uppkommit på grund av hans dåliga tyska, vartill jag genmälde, att jag varit på spänn och hört noga på och alltid förstått hans tyska väl. På båda sidor återkom vi därefter gång efter annan i olika former till dessa ståndpunkter. I slutet av diskussionen påpekade jag ånyo att den redogörelse, som min sagesman lämnat, överensstämde med det samtal vi hade i mars 1961, två månader efter det första samtalet. Min sagesman sade att detta var riktigt, men av hans yttrande framgick att han inte tycktes anse detta vara av någon betydelse. I detta sammanhang hänvisade jag även till vad som förevarit på det officiella planet mellan de båda samtalen.

Samtalet utmynnade i en avslutande förklaring av min sagesman, att han ansåg frågan vara slutdiskuterad mellan oss och att vi inte kommit till det resultat som någon av oss önskade. Härtill förklarade jag att jag ej heller trodde att vi kunde komma längre utan att utsaga stod mot utsaga.

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 23 september 1965.		
N:o Strängt förtroligt		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Vid marskalken Zacharovs lunch i dag för Almgren var jag placerad mellan marskalken och hans namne, chefen för skandinaviska avdelningen i MID.

Jag sade, att jag hört att Kosatjov - som tjänstgjorde som tolk vid Nanna Svartzs samtal med Mjasnikov - hade blivit förflyttad till sovjetambassaden i Stockholm. Zacharov bekräftade detta och tillade "nu får han tillfälle att fortsätta sina samtal med Nanna Svartz. På tal om henne, har Ni offentliggjort allt vad som sades vid samtalet mellan henne och Mjasnikov?". Jag svarade, att hon lämnat en kortfattad redogörelse för samtalet, vilken ingår i Vitboken. Något annat hade inte publicerats.

Zacharov är onekligen underfundig. Han fortsätter att spela sin roll som helt okunnig om vad Vitboken innehåller och samtidigt är han nyfiken på den. Betyder hans fråga i dag, att han vill tala om för oss, att han hoppas att vi inte ger oss till att publicera - eller utlämna - den totala redogörelsen för Nanna Svartzs samtal med Mjasnikov?

För övrigt var han - liksom marskalken och generalen - älskvärdheten själv och uttryckte sin belåtenhet över våra goda förbindelser.

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

Gunnar Jarring

ego 23.9.65 F

Dep Ubk 328

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 29 september 19 65.		1 bil.
N:o Strängt förtroligt		Bil.
Ink. D. N:o 2/286		
Avd.	Gr.	Mål.

Broder,

Österrikiske ambassadören har från Wien tillställts en promemoria om tvångsarbetsläger i Sovjetunionen, vilken i huvudsak bygger på uppgifter från en polsk exiltidskrift "Na Antenie". Eftersom det i Sovjetunionen fortfarande finns en del österrikare kvar från kriget, vars öden aldrig uppklarats, följer man självfallet på österrikiskt håll allt som kan tänkas ge ledtrådar.

Jag har av Wodak fått ett genomslag av promemorian vilken här bifogas. Det är mera för ordningens skull jag insänder den - något av intresse för Wallenbergsärendet synes den knappast erbjuda. ./.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 30.9.65 F

Dep Ubk 328

Zwangsarbeitslager in der Sowjetunion

In der polnischen Exilzeitschrift "Na Antenie "(Auf der Antenne") haben polnische Experten auf Grund zahlreicher Gespräche mit Flüchtlingen und auf Grund vertraulicher Verbindungen Feststellungenüber die zur Zeit in der Sowjetunion bestehenden Zwangsarbeitslager veröffentlichen können.Die Nachforschungen gingen von dem Bestreben aus,das Schicksal der noch in der Sowjetunion festgehaltenen Polen zu klären.

Die "Neue Zürcher Zeitung " hat die Veröffentlichung der exilpolnischen Zeitschrift auszugsweise wiedergegeben und kommentiert.Die Zeitung schrieb u.a.

Festgestellt wurden 56 Zwangsarbeitslager,in denen sich polnische Häftlinge befinden.Diese Lager befinden sich sowohl im europäischen Teil wie auch auf dem asiatischen Teritorium der Sowjetunion.
Ein Schwerpunkt dieses Systems,mit dem Stammlager Lubowka, liegt im Norden Rußlands,bei Archangelsk.
Nördlich und südlich von diesen Sammellager sollen sich mehrere ‚Filialen' befinden.In diesem Komplex arbeiten nach den erwähnten Angaben etwa 8000 Häftlinge,Russen,Tschechen, Ungarn und Deutsche,auch Frauen und Kinder.Die Häftlinge sind hauptsächlich in Bergwerken oder von Bau von Flugplätzen und Strassen beschäftigt.Ein weiterer Komplex wurde auf der InselNowaja Semlja,ebenfalls im hohen Norden,festgestellt.
Es sind die Zwangsarbeitslager Saborowo, Wychodnoj,undNoska (?)
In Soborowo sind hauptsächlich Polen und Russen inhaftiert, in Wychodnoj vor allem Letten und Polen. Von den drei Lagern ist das größte Saborowo,wo ungefähr 5000 Häftlinge gehalten werden, in Wychodnoj gibt es rund 3000 Gefangene.Südlich von Nowaja Semlja befinden sich die früheren Konzentrationslager aus der Zeit Stalins und Berias um Workuta gruppiert.Auch dort soll ein neuer Komplex entstanden sein mit den Schwerpunkten um Workuta, Wjermjensk,Isma,Schtschugor und Uchta.
Man beziffert die Zahl der Gefangenen in diesem Gebiet auf 6000 Menschen,die hauptsächlich beim Bau einer neuen Eisenbahnlinie und bei der Suche nach Erdölfeldern beschäftigt sind.

Die Lebensverhältnisse sollen katastrophal, die Sterblichkeit soll ungewöhnlich hoch sein .
Eine weitere Zone von Lagern wurde zwischen dem Ural und dem Kapischen Meer eruiert, nördlich von Swerdlowsk über Ufa bis in die kirgisischen Steppen. In den dortigen Lagern sollen sich Polen, Ukrainer, Ungarn, Russen, Letten, Esten, Litauer und Kalmücken befinden. Insgesamt wird die Zahl der Häftlinge für dieses Gebiet mit mehr als 10.000 Menschen angegeben.

Auch im Kaukasus soll es mehrere Lager geben. In diesem Komplex, wo Polen, Ungarn, Kalmücken, Juden, Tschechen, aber auch Finnen gehalten werden, gibt es angeblich über 11.000 Zwangsarbeiter, die in Steinbrüchen, beim Strassenbau und bei der Erichtung von Bewässerungsanlagen beschäftigt werden; auch hier sollen Frauen festgehalten sein.

Im eigentlichen Rußland und in der Ukraine verzeichnet der Bericht insgesamt acht Arbeitslager, u.a. bei Perwomajsk, Kaluga, Jaroslaw, und bei Woronesch, in denen Polen, Ungarn, Balten, Deutsche Ukrainer, Turkmenen, Tschechen und Rumänen gehalten werden. Darunter sollen sich auch sowjetische Offiziere befinden, die zur Zwangsarbeit verurteilt wurden. Bei den Polen handelt es sich hauptsächlich um ehemalige Angehörige der Widerstandsbewegung gegen Hitler, d.h. um Widerstandskämpfer, die vor mehr als 20 Jahren der nichtkommonistischen polnischen Resistancebewegung angehörten.

Auf der Halbinsel Kamtschatka wurden aus einem ganzen Netz von Lagern sechs ermittelt. Insgesamt wird die Zahl der Zwangsarbeiter in dieser Gegend mit mehr als 20.000 angegeben. Sie bauen unterirdische Militäranlagen, Tunnels und Strassen und rekrutieren sich aus Angehörigen der Völker der Sowjetunion, ferner aus Polen, Rumänen, Bulgaren und Deutschen.
Weitere Einrichtungen dieser Art, die von Exilpolen festgestellt wurden, liegen nördlich von Wladiwostok und im großen Knie des Amur. Insgesamt sind es sieben Lager, bevölkert mit Ukrainern, Polen, Deutschen und Russen. In diesen Komplex sind nach polnischen Ermittlungen mehr als 42.000 Häftlinge gehalten.
Einige Lager sollen auch um den Baikalsee und in Mittelasien, mit den Schwerpunkt in der Wüste von Karakum, errichtet worden sein.

- - - - - - - - - - - - - -

svensk moskva dfdfx
cabinet sthlm+
svensk moskva+
svensk moskva

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 3389
1.10.65
AVD. XP | NR. 1 | MÅL.

cabinet sthlm 1/10/65

svensk moskva

389. fraan pressbyraan. efter utrikesnaemndens sammantraede idag har statsministern gjort foeljande uttalande.

ci. under maanga aar har regeringen - framfoer allt genom haenvaendelser till sovjetunionens ledning - soekt naa klarhet om raoul wallenbergs oede och faa honom aaterfoerd till sverige. dessa anstraengningar har icke lett till resultat. i dagens laege synes man inte kunna komma laengre genom framstaellningar till sovjetiska regeringen. sjaelvfallet kan emellertid nya omstaendigheter och nya upplysningar komma att motivera ytterligare aatgaerder. regeringen kommer liksom hittils att foelja denna fraaga med stor uppmaerksamhet. slutcit.=

cabinet+

cabinet sthlm kl.17.15+
svensk moskva ok?~~ok~~okökö+ bibib++

svensk moskva
svensk moskva

Berggoist
Hirdman

D.	3 | 390
	2.10.65
AVD. HP	80 E/R.W

cabinet sthlm 2/10/65

svensk moskva

390 morgontidningarna aegnar foerhaallandevis litet utrymme aat behandlingen i utrieksnaemnden av wallenbergaerendet och statsministerns resp. folkpartiledarens offentliga uttalanden.

stockholmstidningen har inget ledarstick. paa nyhetsplats aaterges ett uttalande av ohlin till tidningen enligt foeljande: ''-jag har raatt regeringen att dess uttalande skall klargoera att den har samma instaellning till wallenbergaffaerens fortsatta handlaeggning som den redovisade i fjol d.v.s. markera att man inte betraktar affaeren som avskriven. foer min del anser jag att uttalandet nu blivit vaesentligt klarare.
-anser hr ohlin att regeringen brustit i handlaeggningen av wallenbergaffaeren?
-under vissa perioder saerskilt de foersta aaren har fraagan handlagts otillfredsstaellande men vib andra tillfaellen har regeringen drivit saken saa haart man kunnat.
-taenker hr ohlin fortsaetta att driva den haer fraagan?
-jag tror man goer klokt i att inte betrakta den som politiskt utagerad''.

svensk moskva

ur referat av statsministerns uttalande i radioekot: ''man foeljer just nu ett nytt spaar i wallenbergaffaeren men det aer foer tidigt att saega om vittnet kan ha naagra nya upplysningar att laemna som kan foera fraagan framaat. enligt vad st inhaemtat aer man paa initierat haall tveksam om vaerdet av det nya vittnesmaalet''.

svenska dagbladet ledare har rubriken ''ett skede slut'': ''i och med utrikesnaemndens sammantraede paa fredagen torde aatministone ett skede i affaeren raoul wallenberg kunna betraktas som avslutat. naemnden hade att ta staellning till fraagan om eventuella nya framstoetar i sovjetunionen ... men regeringens och oppositionens foeretraedare var eniga i huvudfraagan naemligen att det foer naervarande inte vore aendamaalsenligt att ta upp saken igen. hur otillfredsstaellande och bittert det aen aer att goera konstaterandet saa torde ingen rimlig invaendning kunna goeras mot denna haallning. ... efter de lovvaerda och energiska anstraengningar som inte minst statsminister erlander personligen lagt ned i fallet wallenberg finns det ingen anledning att tvivla paa att saadana moejligheter (d.v.s. nya uppslag) kommer ath utnyttjas. det aer dock uppenbart att allteftersom aaren gaar minskar utsikterna att finna ledtraadar som kan ge visshet''.

dagens nyheters nyhetsrubrik lyder: ''ny faange vittnar om wallenber'' varefter statsministerns radiouttalande inleder artikeln. ledaren ''inte utagerat'' har som slutklaem: ''under inga foerhaallanden laer sista ordet nu ha sagts om raoul wallenberg. det har tidigare visat sig hur maerkliga personliga fakta kunnat komma i dagen i sovjet fakta om vilka tidigare saknats varje antydan. a

---

cabinet sthlm
svensk moskva

cabinet sthlm
hur mycket har ni faatt fram innan samtalet broets?+

till och ... om vilka tidigare saknats varje antydan.
ok jag fortsaetter daer

oenskvaert hade varit att statsminister i sitt uttalande hade klargjort hur faa e e e hur fraagan om raoul wallenbergs oede maaste inverka stoerande paa de rysk-svenska foerbindelserna''=
cabinet+

cabinet sthlm kl 1110
svensk moskva
aer det ok allt nu?+
ok++
fint hejsan o haelsa lille tommy+

Jarring/FR

	Moskva den 6 oktober 1965.	
N:o	Strängt förtroligt	Bil.
Ink. D. N:o		
Avd.	Gr.	Mål.

Ang.

Broder,

Jag vill med dessa rader endast meddela Dig att jag till den middag som jag i måndags hade för professorerna Friberg och Björck inbjöd en rad sovjetiska medicinska auktoriteter, bl.a. den nye hälsovårdsministern Petrovskij, och vidare professor Mjasnikov. Alla accepterade med undantag av två som icke befann sig i Moskva.

Mjasnikov tycktes trivas alldeles utmärkt hemma hos oss. Han var lugn och avspänd och på mycket gott humör. Vi talade om allt utom hans befattning med fallet Wallenberg. Jag hade ett långt samtal med honom på tu man hand inne i biblioteket; det gällde hans konstsamling - han är bland annat innehavare av en Zorn som för övrigt var utställd på den svensk-sovjetiska utställningen på Puskinmuseet under Erlanders besök här - men han grep icke tillfället till att beröra våra tidigare sammanträffanden. Och uppriktigt sagt hade jag inte väntat att han skulle göra det.

Jag hade även inbjudit ambassadrådet Malgin från Utrikesministeriets skandinaviska avdelning. Inbjudan till Mjasnikov lät jag utgå

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 7.10.65
(t. Levenhaupt 7.10.)
Fr

genom Hälsovårdsministeriet, i klump med alla övriga.

Det har väl förmodligen varit en hel del tänkande innan Mjasnikov accepterade. Jag skulle tro, att man funnit det vara en logisk nödvändighet att han infann sig för att icke störa det intryck av total brist på intresse för Wallenbergs-affären som Zacharov givit uttryck för genom att låtsas att han inte kände till Vitbokens innehåll.

Tyvärr blev Björck hastigt sjuk och kunde inte vara med om middagen. Men han hade träffat Mjasnikov tidigare. Enligt vad Friberg omtalade för mig hade Björck inte längre varit imponerad av Mjasnikov som vetenskapsman - han hade fått det intrycket att Mjasnikov numera huvudsakligen var en person som användes för att visa upp Sovjetunionen på internationella kongresser.

Gunnar Jarring

va
cabinet sthlm
svensk moskva
svensk moskva
cabinet sthlm 6.10.65

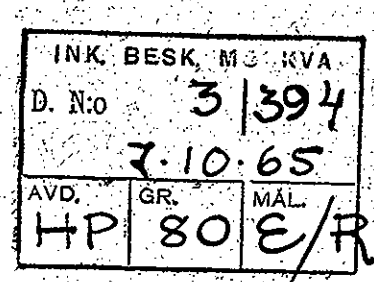

info fraan pressbyraan. foeljande tt-meddelande laemnats idag:
cit byraachefen danielsson, rikspolisstyrelsen, och departementssekreterare leifland, utrikesdepartementet, har aaterkommit till stockholm efter att i utlandet ha hoert tvaa personer i wallenberg-aerendet.

den ene av dessa, som aer bosatt i paris, uppger sig vid tvaa tillfaellen paa 1960-talet ha traeffat wallenberg i sovjetunionen. saavitt foer dagen kan bedoemas foertjaenar hans uppgifter inte tilltro. ytterligare kontroll av hans utsaga kommer att ske.

vittnesmaalet fraan den andra hoerda personen ansluter sig till tidigare uppgifter att wallenberg i boerjan av 1950-talet skulle ha vistats i butyrskaja-faengelset slutcit.

cabinet

cab
svensk moskva nr 394
svensk moskva
cabinet sthlm

(Omnus. Cirk. 12.10.65
J 10
av
L)

M Åtberg
HP 80 E/RW

P.M.

rörande presskommentarer kring vitboken i fallet
Raoul Wallenberg
(Komplement till bifogade svensk pressöversikt nr 58)

I följande redovisning av den svenska pressens kommentarer kring offentliggörandet av vitboken i fallet Raoul Wallenberg har jag utgått från tre frågor:

1. Hur bedömer pressen regeringens hittillsvarande handläggning av fallet?
2. Vad är pressens åsikt om fallets framtida handläggning?
3. Vad är pressens åsikt om offentliggörandet av materialet i Wallenberg-ärendet?

Redovisningen består av direkta citat ur angivna tidningars ledare.

1. Ärendets handläggning hittills

Stockholms-Tidningen (s) 17/9:

Vitboken ger ett mycket starkt intryck av vilka energiska ansträngningar regeringen gjort. Ett stort antal av utrikesdepartementets mest kvalificerade krafter har nästan dagligen arbetat med fallet i flera år. Frågan har tagits upp med de ryska myndigheterna till den grad att varje statsbesök mest handlat om Wallenberg. De svensk-ryska förbindelserna har i över ett decennium dominerats och förbittrats av denna fråga.

Svenska Dagbladet (h) 17/9:

Hur seriöst statsminister Erlander tog professor Svartz utsago framgår av beslutet att begära Wallenbergs hem-

sändande. Vid alla senare personliga kontakter på regeringschefs- och utrikesministerplanet har också hennes vittnesmål varit ett huvudargument i framställningarna till Moskva om nya undersökningar och omprövningar. Det ryska svaret har ständigt blivit detsamma. Dunklet vilar fortfarande tungt över affären, och i stället för en trist resignation känner svensk opinion den gnagande oron och bitterheten växa på nytt. I denna situation är det dock tillfredsställande att kunna konstatera att den svenska regeringen under en följd av år gjort vad som rimligtvis kunnat begäras av den och visat en aktivitet som står i bjärt kontrast till valhäntheterna och försummelserna under tiden närmast efter Wallenbergs bortförande från Budapest.

Aftonbladet (s) 17/9:

Någon anledning finns inte att tvivla på statsminister Erlanders uttalande att de som arbetat med fallet känt sig starkt engagerade i Raoul Wallenbergs öde, att alla uppslag noga prövats och att varje tillfälle utnyttjats till kontakter med framställningar hos den sovjetiska regeringen.

Det är djupt beklagligt att alla dessa ansträngningar inte lett fram till något positivt besked, eller om Wallenberg verkligen avlidit 1947 - till en klarare dokumenterad uppgift.

Expressen (fp) 17/9:

Den andra anmärkningen gäller emellertid just att regeringen utan närmare eftertanke skyndade sig att i stället hos den sovjetiska regimen prisge det utomordentliga vittne prof Svartz råkat på. Genom att ögonblickligen utlämna spåret till Chrustjev omöjliggjorde regeringen en precisering och fördjupning av bevismaterialet - måhända rent av en direktkontakt, som skulle ha blivit komplett omöjlig för Sovjetregimen att komma förbi. Hr Erlanders förhastade brev gav Chrustjev möjlighet att snabbt täppa till - såsom också skedde.

Det är obegripligt att regeringen handlade så, med alla tidigare erfarenheter av de ryska regeringskontakterna i minne. Och det är obegripligt att den vågade ta

på sitt ansvar att handla så eller över huvud att handla alls utan minsta kontakt med den parlamentariska opinionen. Ett rådslag med partiledarena skulle under alla förhållanden ha varit självklart, innan någon som helst åtgärd vidtagits. Här vilar ansvaret tungt på en maktfullkomlig regering för en katastrofal felbedömning.

Ny Tid (s) 17/9:

Den nya vitboken i Wallenbergs-affären visar hur oerhört stora ansträngningar den svenska regeringen nedlagt för att få klarhet om Raoul Wallenbergs öde. Alla uppgifter, hur fragmentariska de än har varit, tycks ha kollats minutiöst från svensk sida.

Nya Wermlands Tidningen (h) 18/9:

Den ståndpunkt som regeringen intagit under senare år kontrasterar bjärt mot den man kan väl säga likgiltighet som fanns hos de svenska myndigheterna vid tiden för försvinnandet och de närmast följande åren, då det borde ha funnits möjligheter att komma till ett lyckosamt resultat. Om anledningen till flatheten finns det ingen anledning att nu fälla ett omdöme. Den ligger i öppen dag ...

Söderhamns-Kuriren (s) 17/9:

Det framgår av vitboken att den svenska regeringen och Tage Erlander personligen nedlagt ett mycket energiskt arbete på att få saken klarlagd. Från svensk sida har man ingen del i ansvaret för att affären Raoul Wallenberg även i fortsättningen kommer att bli en tung belastning i de svensk-sovjetiska relationerna.

Gefle Dagblad (fp) 17/9:

Chrusjtjov blev vid sitt Sverigebesök uppenbart irriterad över att även då bli påmind om Wallenberg, och hr Erlander tillät sig vid sitt besök i Moskva i somras att förklara för ryssarna att "de bilaterala förbindelserna var gynnsamma, så när som på att Wallenbergsfrågan ännu inte kunnat klaras upp". Klarare kunde statsministern knappast ha understrukit vilken vikt man på svenskt håll lade vid affären Wallenberg.

2. Fortsatt handläggning

Stockholms-Tidningen (s) 17/9:

Ryssarna har också uttryckt sin irritation över att Sverige förpestar de svensk-ryska förbindelserna med att ta upp en enda människas försvinnande, när Sovjet, som jämförelse, förlorade 20 miljoner människor i kriget mot nazisterna, som Sverige stod utanför.

Oberoende av tyngden i sådana argument, har svenska regeringen med rätta sett det som en humanitär åtgärd att försöka klarlägga Wallenbergs öde.

Som läget är nu, tycks alla möjligheter ha tvliivt uttömda. Det är till synes omöjligt att nu komma längre, något som inte hindrar att nya ansträngningar måste göras i den mån nya fakta kommer i dagen.

Dagens Nyheter (fp) 17/9:

Att man på svenskt regeringshåll nu ser mera pessimistiskt på fallet Wallenberg än tidigare kan läsas mellan raderna. Fast står att det officiella ryska beskedet om Raoul Wallenbergs död 1947 med till visshet gränsande sannolikhet är oriktigt och att det i Sovjet rimligtvis måste finnas flera uppgifter om Wallenbeg än ryska myndigheter velat medge.

Svenska Dagbladet (h) 17/9:

Utan tvivel har det varit mycket påkostande för statsminister Erlander att gång på gång ta upp och hårt driva affären Wallenberg med ryska kolleger som haft svårt att lägga band på sin irritation och i ett fall - Krusjtjev vid besöket här - råkat i raseri. Strävandena att komma till klarhet har dock varit naturliga och ofrånkomliga. Hur mörka utsikterna att bryta igenom den ryska moståndsvallen än ter sig, kan det svenska folket aldrig i sitt hjärta betrakta affären Wallenberg som utagerad förrän visshet vunnits.

Aftonbladet (s) 17/9;

Efter publicęringen av vitboken står frågan öppen hur regeringen i fortsättningen ska handla. Det förefaller oss mot bakgrund av det material som nu framlagts - hur svårt ett sådant ställningstagande än kan kännas - inte finnas utsikter för ett fortsatt agerande; fallet måste tyvärr

betraktas som avskrivet.

Man får självfallet vara beredd att ompröva en sådan ståndpunkt, om några nya uppgifter eller fakta längre fram skulle bli tillgängliga. Men det måste då vara fråga om ett otvetydigt bevismaterial, med vilket man vet sig med säkerhet kunna undergräva den hittillsvarande ryska ståndpunkten.

Expressen (fp) 17/9:

Vitboken klargör att på senare tid åtskillig och berömvärd möda nedlagts från svensk sida för att rädda Wallenberg. Det har tagit tid, det har tagit kraft och det har frestat på de svensk-sovjetiska överläggningarna i andra ämnen. Men dessa förhållanden kan aldrig få förvandlas till någon ursäkt för att i fortsättningen satsa mindre tid eller kraft eller riskera färre påfrestningar. Om något är uteslutet är det att någon svensk regering någonsin skall ta skammen av att sätta punkt för ansträngningarna att klarlägga det upprörande sovjetiska brottet mot vår landsman Raoul Wallenberg.

Detta leder i sin tur till att regeringens vitbok svårligen kan godtas om en obestritt klargörande svensk redovisning av det material som finns och av vad som hänt fram tillnu. En parlamentarisk undersökningsnämnd borde rimligen få företa en egen och suverän utredning av Wallenbergsaffären i desshelhet.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (fp) 17/9:

Efterforskningarna måste självfallet fortsätta. Nanna Svartz' upplevelse visar att nya spår plötsligt kan bli synliga, och de skulle åtminstone kunna föra till klarhet. Den ryska regeringen försöker med all makt sätta punkt. Lyckas den med detta kan det inte innebära något annat än att dess oförmåga att lämna sanna besked blir det bestående intrycket. Hade den verkligen velat bättra sig i detta stycke skulle vi aldrig behövt misstänka att den hindrat räddande händer att nå en döende man och förvandlat en framstående rysk vetenskapsman till lögnare. Är detta slutet så är det ett vanhedrande slut.

Ny Tid (s) 17/9:

Förnyade framstötar till de ryska myndigheterna kan kanske leda till att man på rysk sida omprövar sin hittillsvarande hållning. Det är ett moraliskt krav att den svenska regeringen inte hänskjuter affären Wallenberg till UD:s arkiv.

Vestmanlands Läns Tidning (fp) 17/9:

Som det nu är får tydligen svenska folket och svenska regeringen invänta ännu ett skifte i Kreml för att lyckas åstadkomma undret. Under tiden får dock inte den dossier vi - till skillnad från polisstaten - har i ämnet läggas undan eller anses som redan överfylld.

Arbetet (s) 17/9:

Det är naturligt, om optimismen på svensk sida att få klarhet om Wallenbergs öde minskar efter vad som senast passerat. Men att ge upp och avskriva fallet är för den skull inte motiverat. Frågan måste hållas öppen i hopp att antingen den ryska attityden skall ändras eller att nytt material ger nya möjligheter till efterforskningar.

Sydsvenska Dagbladet (mbs) 17/9:

För regeringen gäller det nu att fortsätta sina aktioner i Wallenbergaffären utan att förtröttas. Moskva måste få klart för sig att Sverige inte ämnar avskriva denna ytterst dunkla fråga förrän man fått besked om vad som hänt den svenske diplomat som togs under tyskt "beskydd" i Budapest för tjugo år sedan.

Göteborgs-Posten (fp) 17/9:

De nuvarande ledarna i Sovjet har varit synnerligen försiktiga och återhållsamma i sina uttalanden. Det är säkert välbetänkt att också från svensk sida nalkas mystiken kring Wallenbergs öde utan allt för många förutfattade meningar i den ena eller andra riktningen.

Det enda man med säkerhet vet är att Wallenberg utan att tveka riskerade sitt liv i humanitetens tjänst.

Norrbottens-Kuriren (h) 17/9:

Fallet Wallenberg är inte avskrivet, får inte vara det. Statsministern kan vara förvissad om att det stöd han känt av en enhällig opinion i strävan att nå en lösning endast har förstärkts och förutsätter nya framstötar. Ryssarna måste bringas att inse att de inte slipper undan

att göra ordentliga undersökningar och redogörelser i stället för att ständigt säga njet, njet,

Nerikes Allehanda (fp) 17/9:

Vitboken, så kanpphändig i sin redovisning att meningen med den kan ifrågasättas, aktualiserar en tidigare ställd fråga: Skall regeringen nu släppa fallet Wallenberg, avföra det från dagordningen. Frågan har diskuterats i pressen i samband med statsminister Erlanders negativa besked i saken efter återkomsten från Sovjet för några månader sedan. På socialdemokratiskt håll synes man mest vara böjd för att så skall ske.

Och visst måste chanserna att skapa klarhet i Wallenberg-affären beteckas som mikroskopiskt små. Men det oaktat anser vi att regeringen även i framtiden skall pröva varje ny uppgift om Raoul Wallenberg. Fallet behöver för den skulle inte utgöra en belastning i relationerna mellan länderna.

Nya Wermlands Tidningen (h) 18/9:

Nu kräver hela svenska opinionen - kanske mer än någonsin - att regeringen med förnyad kraft arbetar för att klarlägga Raoul Wallenbergs öde. Framstående ryska läkare har berättat för en framtående svensk kollega att Raoul Wallenberg fanns i livet 1961. Han var inte död. Var finns han nu?

Svensk opinion skulle hälsa med tillfredsställelse om utrikesnämnden vid sitt slutliga ställningstagande fastslår att fallet Wallenberg alltjämt innehåller så många dunkla punkter att ärendet ej får avskrivas.

Gefle Dagblad (fp) 17/9:

Kommer nya vittnesmål fram måste nya framställningar göras - och hr Erlander som personligen ägnat fallet ett så utomordentligt intresse, är säkert också beredd att göra det alldeles oavsett om ryssarna blir intervierade eller ej.

Bohuslänningen (fp) 17/9:

Statsminister Tage Erlander har i ett uttalande förklarat, att han nu är mindre optimistisk än förr, vad gäller att få klarhet i fallet Wallenberg. Det kan man förstå. Men denna nedslagenhet får inte resultera i att ansträngningarna att få klarhet minskas.

Vitboken är i och för sig en påtryckning på de sovjetiska ledarna. Den bör följas upp med intensifierade svenska efterforskningar. Den bör i sig själv utgöra en ny anledning till framställningar i Moskva: kan de ryska myndigheterna i vad på dem ankommer bekräfta den i boken lämnade redovisningen?

Sydöstra Sveriges Dagblad (s) 18/9:

Otroligt är heller inte, att Wallenberg-affären kommer att brukas i den fortsatta antisovjetiska propaganda, som fortfarande är mycket hätsk på visst konservativt håll. Naturligtvis tjänas Wallenberg-saken inte därigenom - och inte demokratins sak heller. Hetsighet och hätskhet är inte de rätta medlen att använda om man vill övertyga.

Förnuftigast vore nog, om Wallenberg-affären fick vila och sedan avvecklas i stillhet. De aktioner med syfte att utreda Wallenbergs öde, som är i gång, är förståeliga och icke omotiverade. Men utsikterna att resultat ska nås är, som redan har sagts, ytterst små om ens några alls. Känslan av att en orätt har blivit begången kan inte elimineras, men detta betyder inte att den ska styra handlingar, som förnuftet måste bedöma som meningslösa.

3. Vitbokens offentliggörande.

Expressen (fp) 17/9:

Hemlighållandet av Nanna Svartz' vittnesmål i fyra och ett halvt års tid kan inte försvaras, vare sig med hänsyn till våra demokratiska arbetsformer eller till det djupa engagemang en bred svensk folkopinion känt i denna sak. Efter den ryska reaktionen på hr Erlanders brev till Chrustjev i februari 1961 fanns det ingen anledning

att låta detta märkliga och upprörande material förbli okänt.

Expressen (fp) 20/9:

Alla papper i Wallenbergsaffären bör framläggas för utrikesnämnden krävs av folkpartiet. Det är orimligt att oppositionen ska kunna bilda sig en uppfattning om affären och regeringens handläggning om man inte får tillgång till samma fakta som regeringen.

Tyvärr bemöter statsminister Erlander dessa självklara önskemål med ett goddag yxskaft: "Urvalet i vitboken har sammanställts av ledande UD-tjänstemän som utfört ett mycket samvetsgrant och gediget arbete", förklarar han. Utrikesnämnden ska få ta del av papperen "om den har tid till det", lovar statsministern dock.

Det blir inte annat att göra än att se till att utrikesnämnden får den tiden på sig, hr statsminister. Det förhållandet att skickliga tjänstemän i UD svarat för texturvalet i vitboken försämrar inte tyngden i kraven på full redovisning. Hr Erlander undanhöll Nanna Svartz' vittnesmål för allmänheten i fyra och ett halvt år. I och med att det äntligen redovisats bör också det ytterligare material som finns ges spridning. När herr Erlander menar att dessa papper inte är särskilt betydelsefulla har han i själva verket talat om varför ytterligare smussel är helt meningslöst.

Sydsvenska Dagbladet (mbs) 17/9:

Regeringen har, som statsministern framhållit, när det gäller Raoul Wallenberg stöd av en enhällig svensk opinion. Men det är ett rimligt krav att regeringen i möjligaste mån ger allmänheten fortlöpande informationer. Att Nanna Svartz uppseendeväckande uppgift om att Wallenberg var vid liv så sent som år 1961 publiceras först nu, kan måhända förklaras av att de följande förhandlingarna med ryssarna förmddades kräva diskretion. Men att inte utrikesnämnden omedelbart informerades därom, måste betecknas som anmärkningsvärt, vilket folkpartiledaren med rätta påpekade i torsdagskvällens radioeko.

Göteborgs-Posten (fp) 17/9:

Regeringen har inte ansett sig kunna lägga fram materialet inför utrikesnämnden förrän efter det svenska regeringsbesöket i Moskva. Om denna bedömning varit riktig kan man ha olika meningar om. Men det förefaller vara en klok åtgärd av nämndens ledamöter att först studera aktmaterialet innan de tar ställning i själva frågan.

Borås Tidning (h) 17/9:

De ryska ledarna är med andra ord ohjälpligt komprometterade. De sitter fast i hela härvan av lögner. De bör få veta, att affären ej har avskrivits på svenskt håll.

Men varför har ej den svenska regeringen tidigare informerat utrikesnämnden angående det sensationella vittnesmål, som professor Svartz avgivit?

Bohuslänningen (fp) 17/9:

Den nu av regeringen utarbetade vitboken utgör en mycket nyttig redovisning - även om den kunde ha gjorts fullständigare. Såvitt vi kan bedöma har regeringen gjort sin plikt - den har envist försökt skapa klarhet i en svensk regeringsanställds försvinnande.

Södermanlands Nyheter (fp) 20/9:

Man kan inte undgå att ställa frågan varför inte utrikesnämnden eller åtminstone övriga partiledningar kunnat få kännedom om detta vittnesmål tidigare. Det har hemlighållits i fyra år. När statsminister Erlander besvarade professor Ohlins interpellation i Wallenbergsaffären förra året gav han inte ens en antydan om att regeringen hade detta graverande material att arbeta efter. Finns det möjligen mer? Frågan är relevant eftersom ett av de svar som skall ges är om efterforskningarna skall fortsätta.

Smålänningen (o) 20/9:

Till sist bör oförbehållsamt ges ett erkännande åt statsminister Erlander, som faktiskt inte givit efter i sina försök att bringa klarhet i affären. Betecknande är hans reaktion efter att ha hört Nanna Svartz vittnesmål. Han lät i svenska regeringens namn via ambassaden i Moskva för vården av honom

överlämna en begäran om Wallenbergs omedelbara utlämnande och begärde dessutom att få sända svenska läkare till Moskva för vården av honom vid hemtransporten. Detta skedde i medvetande om att en sådan rakt på sak uttryckt begäran skulle vålla irritation. Att han nu känner sig nedstämd och säger sig ha mist tron på ryssarnas vilja att ändra attityd är mycket förklarligt.

Vad man däremot kan anmärka på är att oppositionen undanhållits så viktiga vittnesmål som Nanna Svartz'. Att det under förhandlingsstadium med ryssarna hade varit olämpligt att offentliggöra det, kan vi dock hålla med om men för oppositionsledarna hade det varit viktigt att ha kännedom om praktiskt taget allt i Wallenbergsaffären för att de i sin politik och sina uttalanden skulle kunna göra de nyanseringar som var nödvändiga.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 17 november 1965.
P 2 1 bil.
Strängt förtroligt.

22.11.65

Broder,

Åberopande vårt samtal ber jag närslutet få sända Dig den promemoria som ambassadsekreteraren Sjöström i Bonn utarbetat rörande sitt och Leiflands sammanträffande i München den 16 oktober 1965 med dr Aron Gabor.

./.

Det vore mycket intressant att få höra Din reaktion på Gabors ur historisk synpunkt anmärkningsvärda berättelse. Promemorian har även sänts till Per Anger i San Francisco för hans kommentarer.

Eric Virgin

Ambassadören J a r r i n g,
M o s k v a.

16 4/2

26/10: Sid 1-14 med bud till Envoyen Lundberg för kommentarer. Lfw

26/10. Tfn samtal med Lundberg, jfr P.M.

26/10: Föredragit för Statsrådet Palme.

Förtroligt

31/10: Föredragit för Statsministern Lfw

25.10.65.
a.f.str.förtr.k.t.
Danielsson, Rikspolisstyr.
u/ Leifland

Lfw

P.M.

rörande sammanträffande den 16.10.65 i München mellan svenska utredare och ungerske flyktingen Dr. Aron Gabor, född den 20.4.11

Ae

I. Förspelet till sammanträffandet.

Enligt till ambassaden i Wien ingånget meddelande vore en för tillfället i München bosatt ungersk flykting, Dr. Aron Gabor, i besittning av vissa uppgifter rörande Raoul Wallenbergs försvinnande i Ungern 1945. För utrönande av uppgifternas värde tog jag, efter uppdrag från departementssekreteraren Leifland, UD, per telefon den 1.10.65 indirekt kontakt med Gabor före sammanträffande med svenska utredare. Gabor är för tillfället bosatt hos en ungersk förutvarande journalistkollega Borbély, adress Akademiestrasse 19, München 13, tel. 932/34 93 32. En första fastställd tidpunkt den 5.10.65 kl. 18 måste på grund av mellankommande omständigheter från svensk sida uppskjutas, varför ny kontakt från ambassaden togs per telefon med herr Borbély. Vid detta tillfälle hade jag även direkt kontakt med Gabor själv per telefon. Han förklarade sig mycket angelägen om att få träffa svenska representanter. Ny mötestidpunkt bestämdes till den 16.10.65 kl 19 i hotell Vier Jahreszeiten, München. Från svensk sida skulle därvid närvara dep.sekr. Leifland, UD, och undertecknad enligt meddelande från UD tgr nr 336 den 13.10.65. Då Gabor själv endast talade bruten tyska - däremot flytande ryska - föreslog Borbély, att han skulle få närvara såsom tolk vid sammanträffandet. Hans erbjudande synes ha varit av rent praktisk natur och han påfordrade på intet sätt sin närvaro.

II. Sammanträffandet

I enlighet med per tfn gjord överenskommelse efterfrågades

1642

jag kl. 1855 den 16.10.65 i hotell Vier Jahreszeitens reception av två herrar, vilka av portiern fördes till hotellets inre hall, där Leifland och jag väntade. De båda herrarna föreställde sig självmant och samtalet påbörjades omgående. Då Leifland och jag förevisat våra svenska diplomatpass som legitimation, företedde G. ett identitetskort, utställt för honom som "I. Generalsekretär des Hungarischen Roten Kreuzes" av ungerska Röda Korset den 17 januari 1945. Kortet var helt intakt och närmast påfallande väl bibehållet utan några tecken på att ha varit med om de strapatser G. senare visade sig ha genomgått. Fotot var gammalt men välliknande. B. uppvisade ingen legitimation. G. överlämnade genast en på ungerska avfattad, maskinskriven berättelse på två blad, vilken B. ansåg skola kunna utgöra grunder för vidare samtal. Genom B:s förmedling översattes dokumentet direkt, och som resultat härav bestämdes efter cirka en timma att det fortsatta samtalet skulle försiggå på Leiflands hotellrum.

III. G:s personalia. Borbély.

G. är född den 20.4.1911 i Kaposvár, Ungern. Sina studier bedrev han i Budapest, där han avlade studentexamen och 1933 blev juris doktor (graden närmast motsvarande den tyska nivån, dvs. något mer än jur.kand.). Från 1933 till den 19 mars 1944 var han verksam som journalist vid kvällstidningen 8-Uhr-Blatt i Budapest. Tidningen, som blev förbjuden av tyskarna den 19 mars 1944, var enligt G:s utsaga liberalt vänsterorienterad, men av avsevärt större borgerlig prägel än t.ex. svenska socialdemokratiska tidningar. Efter tidningens indragande ställde sig G. som formellt ansvarig för dels ett bokförlag, dels en spannmålshandel, vilka egentligen innehades av judiska ägare. Då dessa ej fick bedriva affärsverksamhet ställde sig G. i spetsen för firmorna, i vilka han åtminstone betr. förlaget även fullgjorde vissa uppgifter. På grund av tyskarnas misstankar mot G:s verksamhet flydde han den 1.12.44 över fronten till Debrecen, där han förenade sig med den fria ungerska armén under den till ministerpresident förordnade generalen Danoki Miklos Béla. Genom denne senares förmedling hade G. erhållit tillstånd att verka i den av ryssarna besatta delen av Ungern och G. hade kort efter ryssarnas godtagande av honom utsetts till förste generalsekreterare i det reorganiserade ungerska Röda Korset. Som

sådan verkade han i den av ryssarna besatta delen av Ungern till den 12.4.45 då han överflyttade sin verksamhet till Budapest, som då helt var i rysk hand.

Den 17.8.45 häktades han av ryssarna såsom misstänkt för spionerí. Han satt [illegible] till den 25.8.45 i husarrest i en villa i Budapest och överfördes efter cirka 9 dagar till ett tillfälligt fängelse i rådhuset i Balaton-Füred. Efter en dryg vecka, således i mitten av september meddelades han att han "i sin frånvaro" av en rysk militärdomstol dömts till döden för spionerí i samband med sina kontakter med Wallenberg. Från Balaton-Füred överfördes han i början av oktober till ett ryskt militärfängelse i Sopron, där han sattes i ensamcell. I detta fängelse satt han till i februari 1947 då, svårt sjuk, fördes till fängelsesjukhuset i Lemberg. Här erhöll han meddelande om att dödsdomen upphävts och att han i stället skulle till Sibirien. Detta var troligen våren 1948 ("salladen växte grön i trädgården"). Fram till 1960 vistades han i olika läger inom samma lägerområde i Sibirien, ett kolgruvedistrikt cirka 100 km söder om Tomsk, åren 1950 - 1960 som "frigångare" med viss begränsad rörelsefrihet. I augusti 1960 blev han frigiven och kunde återvända till Ungern, där han "rehabiliterades" och åter började ägna sig åt journalistik. Han arbetade som dagstidningsjournalist fram till 1962, då han på grund av sin icke opportuna uppfattning om stalinismen överflyttades till en underordnad post inom pressavdelningen i skogsministeriet. I början av 1965 avskedades han därifrån av en då nytillträdd chef, och i juni 1965 flydde han över gränsen till Jugoslavien. Därifrån smugglades han till Österrike och sedan vidare till Västtyskland. Han har ansökt om politisk asyl i Västtyskland och beslut därom väntas föreligga cirka den 25 oktober. Tills vidare är han bosatt hos sin bekant Borbély i München, vilken synes sörja för hans uppehälle. I någon liten mån tycks han erhålla journalistiska uppdrag för ungerska exiltidskrifter.

G. är cirka 185 cm lång, kraftigt byggd (vikt cirka 90 kg) och har kraftiga, slaviska drag. Han är gråhårig med bakåtstruket, medeltjockt hår och verkar med hänsyn till sina genomgångna strapatser vara i anmärkningsvärt god fysisk form även om anletsdragen är ganska härjade. Enligt egen uppgift har han emellertid lever- och njur-

besvär, vilka han tillskriver den ensidiga och underhaltiga kosten under fångenskapen i Ryssland. Han talar med eftertanke och gör ett bildat, intelligent och helt trovärdigt intryck. Hans uppgifter präglades av klar eftertanke och stort sinne för detaljer. Genom sin verksamhet i krigstidens Budapest och en starkt humanitär inställning synes han ha ett starkt personligt intresse för Wallenbergs öde och hysa stor beundran för det arbete W. utförde. G. uttalade sig vid sammanträffandet flera gånger så, att han gav ett intryck av att ha en personlig tacksamhetsskuld till W. Man fick icke intrycket av att han försökte skildra ryssarna annat än som de verkligen var och hans utsaga styrdes hela tiden av en påtaglig objektivitet och icke-animositet. Han hade alltsedan W:s försvinnande - som ägde rum sedan G. uppmanat W. att förena sig med honom i Debrecen 1945 -- haft det största intresse för W:s vidare öde och under hela sin fängelsetid oavbrutet sökt få fram nyheter om W. Att G. således nästan genast efter sin flykt från Ungern satt sig i förbindelse med svenska myndigheter synes därför helt plausibelt.

Hans ledsagare Borbély (förnamn okänt) uppgav sig under kriget ha blivit dödsdömd av ryssarna för spioneri då han verkat som korrespondent för amerikanska tidningar. Dödsdomen hade senare upphävts och han hade under flera år suttit i ryska fängläger. 1954 hade han flytt till Västtyskland, där han nu är verksam vid Radio Free Europe i München sedan flera år. Enligt av konsulatet inhämtade uppgifter är B. chef för den icke-politiska avdelningen för RFE:s sändningar till Ungern, vilka sker dagligen mellan kl. 05.00 - 24.00. B. är tillika redaktör för bl.a. exiltidningen Uj-Hungaria.

G. hade han lärt känna före kriget i Budapest, där de båda voro journalistkollegor. Vid G:s ankomst till Västtyskland hade han uppsökt B., som inte föreföll tidigare vara inblandad i G:s flykt från Ungern.

B., som synes vara i 50-årsåldern, gör ett positivt och trovärdigt intryck. Han verkar vara väl förtrogen med W-ärendet, som han uppenbarligen har behandlat i sin journalistiska verksamhet. B. synes tillika vara allmänt mycket välinformerad och ha mycket vidsträckta såväl officiella som inofficiella kontakter både väster- och österut.

IV. G:s verksamhet i Budapest. Kontakter med W.

Efter indragningen av tidningen 8-Uhr-Blatt den 19 mars 1944 ägnade sig G. åt att på olika sätt bistå judar och andra nödställda i Budapest. Verksamheten bedrevs inom ramen för det bokförlag, vars nominelle ägare G. var. Genom en tredje person - som ännu lever i Budapest men vars namn G. inte vill uppge - skaffade G. från W. skyddspass åt först de två judiska familjer med vilka han samarbetade i firmorna. Detta medförde ytterligare försök att på samma sätt rädda flera judar, och allt som allt trodde sig G. ha medverkat till att dylika skyddspass utställdes för över 100-talet judar fram till den 1.12.44. Till en början utdelades dessa bara till anställda inom de båda företagen, men så småningom även till judar, som inte bodde i de s.k. svensk-husen, som var hyrda i W:s namn. W. utfärdade även för flera andra bosättningar (Siedlungen) svenska skyddspass och dessa bosättningar låg spridda över ett mycket stort område, t.o.m. även utanför staden. På grund av risken för häktning från tyskarnas sida gjordes aldrig passtransaktionerna upp direkt mellan G. och W. och de träffades aldrig personligen i Budapest. På fråga av Leifland sade sig G. heller aldrig - varken förr eller senare - ha träffat någon person Langfelder. G. uppgav emellertid, att W. ofta, ja nästan varje dag, hade besökt bokförlagets lokaler, vilka G. ansåg ha varit något av ett andra huvudkvarter för W. Den tredje person som skötte kontakterna mellan W. och G. var förtrogen med W. och skötte förbindelserna mellan honom och de ungerska nazisterna. Mannen tillhörde själv ungerska nazistpartiet, men en falang därav som inte kunde förlika sig med det våldsamma judehatet. Denne person hade även i några enstaka fall skaffat SS-legitimationer och andra nazisthandlingar för judar. På fråga av mig sade G. att han ej haft kontakt med någon annan medlem av den svenska legationen än W.

G. ansåg sig vara allvarligt misstänkt av tyskarna redan från hösten -44 och den 1.12. flydde han över fronten till Debrecen.

Efter frontöverskridandet hade ryssarna behandlat honom som en flykting vem som helst. De hade i vanlig ordning tagit ifrån honom allt vad han ägde och hade, och han sade sig ha fått byta kläder minst 10 gånger, varje gång till allt sämre. Han var inte på något sätt misstänkt för spioneri och uppgav sig hela tiden

vara journalist.

I Debrecen hade han uppsökt Danoki Miklos Béla, som av ryssarna utsetts till det "befriade" Ungerns ministerpresident. Miklos Béla var den förste militäre chef som med ett större förband förenade sig med ryssarna i Ungern. Tillsammans hade G. och Béla gått till Vorosjilov, som givit G. klartecken att deltaga i Bélas verksamhet. Den främsta anledningen härtill skulle ha varit en bok, som G. skrivit om sina intryck som krigskorrespondent 1941, i vilken ryssarna skildrades på ett för dem tydligen acceptabelt sätt. Béla föreslog då, att G. skulle bli generalsekreterare i det reorganiserade ungerska Röda Korset, som för de "fria" ungrarna bedömdes som en av de första åtgärder som måste vidtagas. Härigenom skulle man genom kontakter västerut kunna få möjligheter till humanitär hjälp. I första hand inriktade man sig på förbindelser med Bukarest, där bl.a. UNRRA skulle ha en avdelning.

G. hade emellertid W:s verksamhet och möjligheter i färskt minne, och önskade snarast samordna sin nya verksamhet med W:s i Budapest. I "mitten av januari" kämpade man ännu om de sista husen i Pest. För att främja röda-korsverksamheten i de delar av Ungern som just "befriats" av ryssarna beslöt man att försöka nå kontakt med W., som då ännu var kvar i Pest. Den ungerska regeringen var av uppfattningen, att ryssarna hade större respekt för W:s organisation än någon annan befintlig organisation. Man hemställde därför hos ryssarna att få skicka ett brev till W. genom ryssarnas förmedling. Till ungrarnas stora förvåning och bestörtning svarade ryssarna blankt nej med motiveringen att Svenska Röda Korset och särskilt W:s organisation var en ren spionageorganisation och med den skulle de inte ha något att göra.

Efter ryssarnas avslag författades ändock ett brev på ungerska av G. i samråd med Miklos Béla, varefter brevet översattes till tyska och undertecknades av G. och ytterligare en person, som var personligen känd för W. och ännu är bosatt i Budapest. Som budbärare användes president Bélas sekreterare Stefan Tarnay, vilken i olika uppdrag då och då skickades till Budapest som kurir.

I brevet redogjorde G. för sina iakttagelser under resan till Debrecen och framför allt om de ryska truppernas uppträdande mot fångar och civilbefolkning. Han var djupt upprörd över ryssarnas framfart som han karakteriserade i kritiska ordalag: stölder, husen våldtäkter, spridande av veneriska sjukdomar. I brevet omtalades

att ryssarna svårt förbrutit sig mot Genevekonventionens stadgar om behandling av krigsfångar. Brevet, som var maskinskrivet om ungefär 2 blad, utmynnade i en begäran till W. att hos svenske konungen och hos påven utverka deras påtryckningar på Stalin så att de ryska soldaternas framfart hejdades. Dessutom bad man att genom W:s försorg få mediciner och materiel för RK-verksamhet på ryska sidan. I brevet hade man också bett W. att snarast komma till Debrecen för att försöka påverka ryssarna att respektera det ungerska Röda Korsets "Siedlungen", vilket ryssarna inte gjorde.

Brevet hade skickats med Tarnay den 10.1.45. Han hade farit med en ungersk regeringsbil i vilken också befann sig ryska och ungerska soldater. Tarnay hade flera andra officiella uppdrag att utföra. Enligt G. kunde brevet till W. knappast ha kommit fram före den 13.1.45 och torde ha framlämnats någon av dagarna 13 - 16.1.45. Tarnay hade lämnat brevet till W. i handom. W. hade upptagit meddelandet som en officiell hänvändelse och lovat att snarast överföra de i brevet framförda önskemålen till Stockholm. Han hade bett Tarnay ta med sig ett meddelande tillbaka till Debrecen och sagt, att han så snart det blev möjligt för honom skulle komma dit. Med detta meddelande återvände Tarnay omkring den 18. 1.45 till Debrecen. Tarnay arresterades senare i slutet av januari och avrättades under loppet av 1945.

Något senare hade G. sänt ytterligare ett kort brev till W. i samråd med ledaren för en "Siedlung" i Ludas, som var god vän med W. Detta brev var en helt positiv rapport från iakttagelser den 5 - 10.1.44, att bosättningen i Ludas var helt intakt och att ryssarna inte rört svenska Röda Korsets lokaler. Något svar på detta brev hade G. ej erhållit och icke heller förväntat.

Då W. icke kom till Debrecen blev man där orolig för hans öde och gjorde vissa efterforskningar. Genom bl.a. uppgifter i den lokala pressen fick man reda på att W. häktats av ryssarna på ett tåg i riktning mot Debrecen, enligt G. troligen den 17. 1.45, som misstänkt för spioneri. Vart W. förts kunde icke G. redogöra för. Då han fick läsa om W:s häktning blev han orolig för de brev han skrivit till W. G. fortsatte emellertid sin verksamhet, som då bestod i organiserandet av en ungersk "Suchdienst", vilket han ansåg vara så viktigt att han ej ville ge

upp det. Han började emellertid då befara att han snart skulle häktas. Till dessa farhågor bidrog, att åtminstone 8 män och 2 kvinnor i hans omgivning hade häktats, bland dem den man som jämte G. underskrivit det första brevet till W. Organisationen omfattade då över 200 frivilliga sjuksystrar, som reste omkring till fånglägren och upprättade fånglistor. En av de kvinnliga medhjälparna tog sig på egendomliga vägar ända till Odessa för att där leta efter sin försvunne make. Samtliga dessa sjuksystrar hade stående order att söka efter W. Man visste att han fanns någonstans i Ungern men kunde inte kontrollera alla fånglägger och fängelser. Mot slutet av sommaren 1945 fram till våren 1946 skall W. emellertid enligt G:s uppfattning ha vistats i Sopron-Köhida.

V. G:s häktning. Konfrontationen med W.

I mitten av april begav sig G. från Debrecen till Budapest, som då var helt i rysk hand. Han fortsatte sin tidigare verksamhet här till den 17.8.45, då han häktades av ryssarna. Denna dag kom en man, som han igenkände som Pusjkins tolk, upp på hans kontor och sade att Pusjkin ville tala med honom. I bil fördes han till en mindre villa i stadens utkanter, och han gjorde genast reflektionen, att här hade inte alls Pusjkin sitt vanliga residens. I villan befann sig inte Pusjkin men väl bl.a. en NKVD-major, som lät förstå att G. kunde betrakta sig som arresterad en tid framöver. G. kvarhölls under relativt angenäma former i husarrest i villan och undergick icke några egentliga förhör. Efter en dryg vecka, under vilken han behandlats väl och ätit tillsammans med NKVD-majoren, inspärrades så G. i en mörk källarcell. Han hade inte någon gång fått veta varför han blivit arresterad utan av NKVD-majoren endast fått höra att "det här snart skulle klaras upp". Morgonen efter inspärrandet i källarcellen avhämtades han av ryska NKVD-män och fördes till rådhuset i Balaton-Füred (vid Balatonsjön), dit han anlände den 25.8.45. I rådhusets källare var inrymda ensamceller i vilka det dock mest satt ryssar. De var uppenbarligen inte några politiska fångar, varför G. drog slutsatsen att han hamnat i ett vanligt arméfängelse. G. började redan då misstänka att han ej skulle släppas på lång tid och att anledningen var hans samröre med W.

I tre veckor satt han i detta fängelse utan att något hände. Vid det första förhöret började ryssarna med att fråga hur det ungerska Röda Korsets Suchdienst var organiserat. Till vilka läger hade han skickat sjuksystrar i Bulgarien och Rumänien ? Vad hade de rapporterat tillbaka till Budapest ? Vem hade han skickat till Sovjet som krigsfånge med spioneriuppgifter ?

G. hade skrivit under de handlingar som Röda-Korssystrarna hade med sig vid sina besök i fånglägren för att besöka ungerska fångar. Det fanns enligt G. cirka 300.000 ungerska fångar bara i Rumänien och Röda-Korspersonalen hade under tiden från april till augusti 1945 tagit reda på namnen på över 200.000 fångar. Ryssarna var, trots att Röda Korset stöddes av bl.a. amerikanerna och åberopade Genevekonventionen, inte villiga att utfärda några fånglistor utan hade vid förfrågan svarat, att det fick ungerska Röda Korset själva på något sätt åstadkomma.

Då G. vid de första förhören envist förnekade varje befattning med spioneriverksamhet i samband med Röda Korset, svarade de ryska förhörsledarna: "Ni är inte någon ny spion. Spioneri bedrev Ni redan tillsammans med W." G. hade då bestämt sagt ifrån att han inte kände W. personligen. Ryssarna hade då frågat: "Inte anser Ni det vara rimligt att påstå, att generalsekreteraren i det ungerska Röda Korset ej känt det svenska Röda Korsets representant i Budapest". Då G. svarat, att det enda han visste, var att W. blivit arresterad, frågade ryssarna om G. visste var W. befann sig. Härpå svarade G. att det torde ryssarna väl veta bättre. Vid denna punkt blev ryssarna troligen förargade och påpekade att G. varit i förbindelse med W. redan tidigt 1944. Efter att G. inte besvarat en direkt fråga om i vilket judiskt hus ungerska officerare fått sina spionuppdrag av W. framfördes följande anklagelsepunkter mot G., enligt vilka han gjort sig skyldig till spioneri:

1) Ungerska officerare skulle ha haft spioncentral i hus, som skyddats av svenskt skyddspass, vilket utfärdats genom G:s förmedling.

2) Hösten 1944 skulle inom de svenskskyddade bosättningarna ha varit organiserat en underrättelsetjänst under ledning av Svenska Röda Korsets representanter. Uppgifterna var att göra lägesangivelser för de ryska truppförflyttningarna. I husen

skulle också ha gömts undan gevär, för att ungerska officerare skulle kunna organisera partisanverksamhet bakom ryssarnas rygg.
3) Under vintern 1944 hade G. i Debrecen bedrivit spionage tillsammans med Miklos Béla och W. under Röda Korsets täckmantel.
4) I brev till W. hade G. bakom ryssarnas rygg överlämnat sovjetfientliga underrättelser till W. G. hade i brevet framfört lögner om ryssarnas barbari och skulle tillika ha bett W. organisera en svensk legion, som i stället för Röda-Korsarbete skulle ha och även hade utfört spionage- och partisanverksamhet.

Efter framläggandet av dessa anklagelser hade G. genast kraftigt hävdat att han inte fått något uppdrag av W. och upprepat, att han inte kände W. personligen. Ryssarna frågade då, om G. hade fått några svenska skyddspass av W. Detta bejakade G. och tvingades medge att det hade rört sig om ett femtiotal. Ryssarna hade då frågat vem som fått dessa och särskilt velat ha personnamn. G. hade svarat att han inte kände till mer än några få Siedlungen: Gazastrasse 1 i Budapest, Capucinerklostret, Ludas. Han hade nämnt flera humanitära skäl för att dessa bosättningar hade fått skyddspass eftersom det bodde judar där, men det hade ryssarna inte trott på. De ville hela tiden bara veta: "Var är vapnen gömda ? Var finns radioutrustningen ? Till vilka ungerska officerare hade papperen överlämnats ?"

På detta sätt varade förhören flera nätter. Ryssarna försökte oupphörligen få G. att lämna uppgifter om att W. hade bedrivit spionage mot ryssarna.

Då G. tillfrågats om varför han begivit sig till Debrecen och G. svarat att det var för att han kände kommendanten Danoki Miklos Béla och för att han inte ville ge sig västerut hade ryssarna skrikit: "Lögn! Ni skickades av W. för att organisera spioneriarbetet i de Siedlungen som låg på ryska sidan! Dessutom skulle ni vidarebefordra underrättelser till W. från ungerska regeringen!"

G. blev alltmera medveten om att han skulle användas som tillhygge i en skådeprocess inte bara mot W. utan även mot honom själv i hans egenskap av Röda-Korsledare. Därför nekade han envist till allt samröre med W. Under förhören pryglades han med jämna mellanrum, men fortsatte att neka till allt. Ryssarna visade då efter några dagar handskrivna kopior av de brev, som G. skickat till W. När G. hävdade att han i breven bara omtalat sanningen, sade ryssarna att det var starkt sovjetfientlig propaganda och att W. hade skickat texterna vidare västerut. Den västeuropeiska pressen

hade därför offentliggjort svåra beskyllningar mot den sovjetiska ockupationsmakten. Sedan G. fortfarande framhärdat i sitt nekande, hade han blivit lämnad i fred i några dygn.

Vid 24-tiden en dag i september 1945 hade han åter kallats till förhör i samma rum som tidigare. Härvid upprepades de tidigare frågorna och även G:s nekande. G. fördes då till ett rum i en annan del av huset. I rummet befann sig flera ryssar och en för G. obekant man. Ryssarna utgjordes av en NKVD-överstelöjtnant, en NKVD-major, två NKVD-soldater och en tolk. I bakgrunden höll sig hela tiden en högre NKVD-officer, som dock icke yttrade sig under förhöret.

G. tillfrågades om han kände mannen, varvid han svarade nekande, men förstod vad som skulle komma. När den okände tillfrågats om han kände igen G. hade han svarat ett kort "ja" och på ytterligare fråga nämnt G:s riktiga namn.

Ryssarna ställde vidare frågor till G. om var de hade träffats, hur ofta de hade träffats, om G. kände till namnet på den person, som hade varit budbärare med skyddspassen mellan W. och G. o.s.v. G. nekade till allt, men tvangs medge att han kände igen namnet på budbäraren. När ryssarna nämnde ytterligare namn, förstod G. att de inte skulle ha kunnat få dessa upplysningar från någon annan än W. När ryssarna frågade den okände, om någon annan varit närvarande vid G:s och W:s möten, svarade han med namnet på W:s förbindelseman med SS/Gestapo, vilket namn bara W. kunde känna till.

Ryssarna hade sedan inför den obekante mannen upprepat de frågor som ställts till G. om i vilka hus ungerska officerare var gömda och var vapengömmorna fanns. Vid varje av ryssarna nämnd adress hade den obekante talat om vem som bodde i huset. Han hade i brist på namn svarat t.ex. "3 officerare och 18 vanliga judar" etc. Den obekante hade fått frågan om var det fanns ytterligare hus av den typ som nämnts. Den obekante hade härvid nämnt flera för G. helt obekanta adresser.

G. hade återigen tillfrågats när och var han senast hade träffat W. Detta kunde G. inte ge svar på, men den okände hade svarat med det datum i november då överlämnande av skyddspass sista gången hade ägt rum.

Då den okände tillfrågades om han hade givit G. i uppdrag att gå igenom fronten till Debrecen för att organisera en spionkedja hade den okände nickat och svarat "ja". På frågan: "Hur

många radioapparater har ni skickat in i landet för denna organisation?", svarade den okände: "4 eller 5". Den obekante hade i detta sammanhang också tillfrågats om läget i orter, i vilka G. inte visste att svenska Röda Korset var verksamt. Ryssarna ställde också till G. frågan: "Skickade Ni några meddelanden till W. från Debrecen vid den tid då Budapest ännu inte var befriat av ryssarna?". G. svarade naturligtvis nekande, medan den okände svarade ja på frågan om han vid den tiden fått några sådana meddelanden från G.. Hade dessa meddelanden också innehållit militära hemligheter ? Även på denna fråga svarade den okände ja.

Efter det att ryssarna upprepat sina frågor i anslutning till de båda breven hade G. ännu en gång fått frågan om han inte visste vem den okände var. På detta hade G. ånyo svarat nej, medan den okände sade, att allt vad han för sin del yttrat vore riktigt.

Sedan förhöret därmed avslutats fördes G. åter till sin tidigare cell, där han ånyo pryglades. Efter detta lämnades han i fred i tre eller fyra dagar, varefter han ånyo förhördes om samma saker somvid konfrontationen med den okände. Denne var denna gång inte närvarande och ryssarna hade vid detta förhör direkt påstått att den okände var identisk med W.

VI. G:s beskrivning av W. Identifiering.

G. hade vid konfrontationen endast sett den för honom okände mannen i profil. Denna var mycket markerad med påfallande hög panna. Hårfärgen kunde G. inte avgöra, då mannen på fängelsemanér varit kalklippt. Tinningarna var "infallna" och mannen gjorde ett avtärt intryck. Mannen hade kraftiga ögonbryn, ögonen var svullna och någon ögonfärg kunde G. inte fastställa. Under förhöret stirrade mannen hela tiden hårt och med tom blick framför sig. Mannen tycktes vara frånvarande och uppfattade inte frågorna förrän de ställdes till honom för andra gången. När G. talade stirrade mannen bara framför sig som om han inte hörde. G. fick intrycket att mannen tyckte det hela var fullständigt ointressant och att mannen avgav sina svar bara för att få vara i fred. Svaren verkade inte instuderade men avgavs med en så automatisk likgiltighet, att G. trodde att mannen hade fått frågorna många gånger förut och avgav lämpliga svar bara för att tillfredsställa förhörsledaren för tillfället. Svaren avgavs med låg, "inte oangenäm" röst på tyska, vilket tolkades för G. till ungerska. Den okändes tyska bedömde G. som god, ehuru han själv inte behärskade tyska fullständigt.

Då G. efter sammanträffandet i München den 16.10.65 förevisats 12 st anonyma fotografier, varav 3 föreställde W. i olika vinklar, angav han med säkerhet 2 såsom föreställande den man med vilken han konfronterats. Det tredje fotot var han inte helt säker på, eftersom W. på detta var iförd uniformsmössa och den enligt G. karakteristiska höga pannan var dold. Identifieringen av W. får emellertid anses vara fullt tillfredsställande trots att G. efter sin ankomst till München haft tillfälle att se en tidningsbild av W., troligen tagen före hans avresa till Budapest.

VII. G:s vidare öden. Ytterligare uppgifter om W.

Cirka en vecka efter konfrontationen hade ryssarna visat ett fängelsefoto i vykortsstorlek av W. och åter uppmanat G. att medge, dels att han kände W., dels att han hade träffat honom tidigare. Då G. fortfarande vägrade, sade NKVD-mannen att det inte spelade någon roll längre, eftersom G. ändå hade gjort sig skyldig till sådana brott att han skulle dömas till döden. Ryssen hade därvid visat fram ett exemplar av den bok, som G. skrivit om sina upplevelser som krigskorrespondent, och vilken bok av Vorosjilov i december 1944 hade godtagits som ett bevis för att G. var pålitlig och icke ryssfientlig. Vid en provisorisk "krigsrätt" i anläggningens centrum hade G. av en officer och två soldater tvingats skriva under ett papper på att han erkände sig skyldig till spioneri och att han därför skulle dömas till döden.

En vecka senare transporterades han från Balaton-Füred till ett större ryskt militärfängelse i Sopron, där han sattes i ensamcell. I denna, som han kallade "dödscell", satt han till i februari 1947. Under denna tid uppsöktes han minst en gång varje månad av en NKVD-man, som varje gång visade ett foto av W. och frågade om inte G. kände mannen. G., som då var svårt sjuk, hade magrat till en vikt av knappa 42 kilo och var närmast apatisk. Han hade emellertid insett att han inte fick medge något samröre med W. och nekade enständigt.

I februari 1947 fördes han så, svårt sjuk, till ett stort fängelse i Lemberg, där han lades in på fängelsesjukhuset. En-

ligt G:s uppskattning fanns det minst 1.000 interner i fängelset. Själv hade han efter några månader tillfrisknat så pass, att han fick börja arbeta och kunde tala med andra fångar. Under senvåren eller försommaren hade han därvid bl.a. träffat en polsk läkare, som var cirka tio år äldre och som hade dömts till 25 års fängelse och hade ett polskklingande namn som antingen var Jankowski, Jablonski eller något liknande. Då denne under deras samtal erfor, att G. var Röda-Korsman, sade han att det i fängelset fanns ytterligare en utländsk sådan. Han hade mycket snart självmant nämnt namnet Wallenberg och varit helt säker på sin sak.

G. hade under fängelsevistelsen också träffat två tidigare bekanta från Ungern: en greve Palafy och en greve Palavicini. Bägge bedömdes av G. som helt tillförlitliga. På G:s fråga om de möjligen hade hört något om W. svarade båda bestämt, att han hade varit i Lemberg.

Från och med det han kom till Lemberg blev G. inte mera hörd av ryssarna om W.

I slutet av sommaren 1947 meddelades G. att hans dödsdom omvandlats till livstids internering, och han avfördes, så snart han helt tillfrisknat, till Sibirien. Här hade han som tidigare nämnts vistats fram till i augusti 1960, då han blivit frigiven och fått återvända till Ungern. Under hela sin tid i Sibirien vistades han i samma lägerområde, cirka 100 km söder om Tomsk, där han arbetade i kolgruvor. De sista tio åren hade han en något friare ställning och kunde tala med fångar som kom från andra läger. Ingen hade dock hört något om W., och inga uppgifter stod heller att få från de bekanta, som G. träffade efter sin återkomst till Ungern.

VIII. G:s synpunkter på fallet W.

G. hävdar mycket bestämt, att W. blivit offret för en skådeprocess, spm iscensatts av NKVD. Denna organisation var under tiden efter ryssarnas maktövertagande i Ungern mycket sysselsatt med att skaffa fram syndabockar för att statuera avskräckande exempel för den kvarvarande befolkningen. Det synes G. ha förefallit NKVD naturligt, att en verksamhet av den art, som W. utövade inte kunde vara annat än spioneri och humanitära drivkrafter ingick överhuvudtaget inte i NKVD:s begreppsapparat. Mot. W. pekade enligt NKVD-uppfattning så många indicier, att större delen av den NKVD-personal som G. träffade också var övertygad om att W. var skyldig.

G. tror att W. dömts av ryssarna redan i Ungern och då troligen i Balaton-Füred eller i Sopron, där det visserligen inte fanns några fasta domstolar men däremot tillfälliga krigsrätter, vilka troligen dömt W. liksom G. "i deras frånvaro" utan rättegång. G:s uppfattning är, att ryssarna tillmätte W. den allra största vikt som utländsk agent och kanske rentav ansåg honom vara den egentliga hjärnan i spionaget mot ryssarna i Ungern.

IX. Sammanfattande bedömning av vittnesmålet.

Genom G:s utsaga tillföres frågan om varför W. greps och bortfördes av ryssarna så mycket material, att den numera kan anses klarlagd. Ryssarna hade uppenbarligen på ett mycket tidigt stadium vetskap om W:s verksamhet med skyddspassen och denna verksamhets tvivelaktiga juridiska grundvalar. I upprensningsaktionerna i Budapest efter ungerska officerare och nazister var det troligen

ett icke oväsentligt hinder att W:s skyddspass i hög grad bromsade det sedvanliga förfarandet mot flera "intressanta" objekt. Att ryssarna - eller snarare NKVD - inte kunde tänka sig att en organisation av den omfattning och stadga, som W:s hade, enbart styres av humanitära målsättningar bidrog självfallet till denna bedömning. Kontakterna bakom ryssarnas rygg mellan W. och den "fria" ungerska regeringen i Debrecen innebar troligen också en ytterligare misstanke mot båda parter. Genom G:s vittnesmål har klarlagts att ryssarna genom att vid husundersökningen efter W:s arrestering - eller tidigare - påträffat de brev som kommit från Debrecen, verkligen var i besittning av skriftligt material som kunde användas mot W.

Det är också möjligt att ryssarna hade tagit hand om ungerska militärer, som med både vapen, ammunition och radiomateriel kunde ha gömt sig i de som "säkra" betraktade svenskhusen i avvaktan på att den tyska kapitulationen skulle bli fullständig. Sådana fynd sattes naturligtvis genast i samband med W:s verksamhet och användes mot W.

Med den mäktiga och självständiga ställning, som NKVD vid denna tidpunkt hade, kunde organisationen också helt på egna grunder arrestera vem som helst. Behovet av att få fram syndabockar och även att misstänkliggöra Röda Korsets verksamhet ledde troligen mycket snart till W:s arrestering. Den hittills antagna tidpunkten härför, 17.1.45, rubbas inte av det nya vittnesmålet.

Ett såvitt bekant nytt inslag i historieskrivningen kring W:s försvinnande är, att W. i september 1945 skulle ha befunnit sig i Ungern. Flera tidigare utsagor i fallet har annars med närmast säkerhet tytt på att W. vid denna tid skulle befinna sig i cell nr 203 i 4. våningen i Lefortovskajafängelset i Moskva. Det kan emellertid inte uteslutas att W. av särskilda skäl för någon tid förts från detta fängelse till Ungern för att deltaga i förhör, men synes knappast helt troligt. Bland flera andra talar bl.a. Supprians utsaga (1957 års dokumentsamling, sid. 74 nederst) mot att W. skulle ha förts bort till förhör överhuvudtaget under år 1945. Å andra sidan är G:s karakteristik av W. och hans i och för sig tillfredsställande identifiering av W. tillika med hans omsorgsfulla återgivande av detaljer både från sin egen verksamhet och mötet med W. tecken på att det verkligen var W. han konfronterades med i september.

Uppgifterna att W. skulle varit i Lemberg så sent som 1947 har G. bara fått i andra hand och ehuru de lämnats av som G. anser fullt tillförlitliga personer motsäges de i samma mån som tidigare lämnade uppgifter om samma sak (Portovicini har hörts separat).

G:s vittesmål torde inte direkt kunna bidra till att lösa gåtan om W:s fortsatta öde efter arresteringen i Budapest. Det kan dock komma att visa sig innehålla autentiskt material för det kronologiska fastställandet av vissa uppgifter i den totala utredningen om W:s försvinnande.

Då G:s ställning i Förbundsrepubliken är mycket känslig i avvaktan på beviljande av politisk asyl önskar han icke att hans vittnesmål blir offentliggjort eller att hans namn nämnes öppet. Han har dock inget emot att fru von Dardel om någon tid underrättas om hans utsaga om så finnes vara till gagn för henne. Sedan frågan om uppehållstillstånd klarlagts kommer G. att kontakta ambassaden rörande tillstånd till offentliggörande av vittnesmålet.

Bonn den 20 oktober 1965

Leif H. Sjöström

Jarring/Az

Chiffer-Telegram

Moskva 21.11.65 19		
N:o 379		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm
Dnr 379. Meddela kabinettssekreteraren personligen.
Primo. Professor Mjasnikov avled plötsligt igår. Han ägnas i dagens Pravda stort upplagd minnesruna undertecknad av Brezjnev, Kosygin, Mikojan och lång rad andra regeringsmedlemmar och framstående personligheter sovjetisk vetenskap och kultur.
Secundo. Jag antar att Gunnar Biörck och/eller läkarsällskapet vill kondolera. I så fall föreslår jag denna sändes till hälsovårdsministern.
Tertio. Själv är jag böjd kondolera hälsovårdsministern men tacksam erfara Din inställning=

Jarring+

Jarring/FR

Ang.

Moskva den 22 november 19 65.		
N:o	Strängt förtroligt	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Jag tackar Dig för att Du låtit mig ta del av Sjöströms uppteckning av samtalet med Gabor - Ditt handbrev den 17 november 1965.

Anger är naturligtvis den man som bäst kan bedöma trovärdigheten av Gabors berättelse, eftersom han sitter inne med kännedom om de lokala förhållandena vid den tiden. I det stora hela låter ju berättelsen rimlig och den bekräftar det som vi redan visste - att Wallenberg ansågs vara spion för någon utländsk makts räkning. Men jag saknar fortfarande en förklaring varför han utsattes för så extraordinära åtgärder från rysk sida. Inte skulle det behövas så mycket uppståndelse, bara därför att han satt inne med uppgifter om ryssarnas brutala framfart i Ungern - den var känd och bekant från många andra källor. Här sätter jag ett stort frågetecken.

Gunnar Jarring

Ministern V i r g i n,
Utrikesdepartementet.

exp 25.11.65 fr (1643)

Az

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 22 / 11 1965 kl. 14.45
Inkom den 22 / 11 1965 kl. 16.45

Dnr 274		
Avd.	Gr.	Mål.

274

Edert chiffer 379. Jarring från Belfrage.
Primo. Vi är tveksamma lämpligheten Du kondolerar hälsovårdsministern och undrar om Du inte skulle kunna istället framföra privat kondoleans till efterlevande makan.
Secundo. Vore det inte bäst att Gunnar Biörck och Friberg informeras om Mjasnikovs frånfälle direkt genom brev från Dig. Vi tror att detta senare tex sig mindre anmärkningsvärt och ge mindre anledning till spekulationer än om meddelandet framföres av oss här i UD. Som Du väl vet är Biörck redan förut tämligen övertygad om att Mjasnikov var sagesmannen och vi vill ogärna komma i diskussion med honom härom.
Tertio. Nanna Svartz blev mycket uppskakad över meddelandet. Hon undrar om något blivit för Dig bekant eller om Du försiktigt kan utröna något om orsaken till dödsfallet. Känner Du möjligen till om någon av ambassadörerna i Moskva haft Mjasnikov som läkare?=

Cabinet+

Coll.:

Jarring/FR

Telegram

Moskva den 23 november 1965		
N:o 381		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm
Dnr 381

För Belfrage personligen. Ditt 274. Primo Min tanke bakom ett kondoleansbrev till hälsovårdsministern var närmast att ~~det~~ vi icke skulle ge intryck av "bad loosers". Nanna Svartz har alltid understrukit Mjasnikovs storhet som forskare och internationell vetenskapare, även vid det långa samtalet med honom i juli. När han nu är död syntes mig ett erkännande av hans vetenskapliga storhet kunna ges i en kondoleans till hälsovårdsministern. Att utrikesministeriet ~~orfar~~ skulle erfara härom utgår jag från. Att helt tiga synes mig, oavsett vad sanningen är i hans och Svartz' motsägande uppgifter må vara, kunna ge ett intryck av brist på generositet, närmast kanske så uppfattat i utrikesministeriet. Självfallet hade jag tänkt att ~~xxxxx~~ min kondoleans skulle vara personlig och icke på regeringens vägnar. Kondoleansen är emellertid ingen hjärtesak för mig och ovanstående tjänar endast till att förklara min inställning.

Secundo Jag kan icke brevledes få fram meddelande till Biörck förrän tidigast lördag, en vecka efter dödsfallet. Eftersom Biörck före sin hitresa själv uttryckte särskilda önskemål att Mjasnikov skulle inbjudas till mig synes det mig vara helt oskyldigt om exempelvis Hamilton eller någon honom underställd tjänsteman ringde upp Biörck och sade att jag, under framhållande av att de träffats hos mig, ville underrätta honom om Mjasnikovs frånfälle.

Tertio Av texten till Pravda-nekrologen, vilken översändes till Dig fredagens kurir framgår endast att "han avled hastigt" vilket väl närmast tyder på infarkt. Jag skall försöka utröna dödsorsaken. Jag har aldrig hört talas om att han behandlat någon av ambassadörerna i Moskva, men skall diskret känna mig för.

Quarto Jag vill understryka att det väl knappast tidigare förekommit att någon person utanför toppskiktet i parti och regering vid sitt frånfälle fått en sådan överväldigande hyllning genom namnunderskrifter - i Mjasnikovs fall av icke mindre än trettiosju ledande personer=

Jarring+

Az

CHIFFERTELEGRAM

Från **Kungl. Utrikesdepartementet**
Avsänt den 24 /11 1965 kl. 15.45
Inkom den 24 /11 1965 kl. 17.45

Dnr 278		
Avd.	Gr.	Mål.

278

Personligt för Jarring från Belfrage.
Primo. Förstår Din inställning enligt Edert chiffer 381 primo och tycker nog om balance att Du bör kunna sända personlig kondoleans hälsovårdsministern. Du hade ju för övrigt Mjasnikov som gäst hemma så sent som i oktober tillsammans med hälsovårdsministern och andra ryska officiella personer.
Secundo. Hamilton har idag underrättat Biörck och Friberg enligt Ditt 381 secundo. Biörck gjorde kommentaren att nu är alltså den frågan ur världen. Han ämnade ~~på~~ initiativ kondoleans till hälsovårdsministern från de svenska kolleger som känt Mjasnikov.
Tertio. Gårdagens Svenska Dagblad innehöll på undanskymd plats liten notis " Dr Mjasnikov, en av Sovjetunionens mest framstående hjärtspecialister, avlidit 66 år gammal. Han hade bl a haft Stalin som patient."
Quarto. Nanna Svartz överväger sända kondoleansbrev till änkan. Hon frågar om vi vet något om begravningen och är naturligtvis överhuvud taget starkt intresserad av allt som rör dödsfallet=
Cabinet+

H taga

Coll.:

Jarring/FR

Chiffer-Telegram

Moskva den 25 november 1965		
N:o 384		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Cabinet
Sthlm
Dnr 384

Personligt för kabinettssekreteraren. Ditt 278 quarto. Jag har talat med UAR:s ambassadör som själv är läkare och som var personlig vän med Mjasnikov. Han säger sig vara säker på att han avlidit av hjärtinfarkt. Begravningen ägde rum den 23 november på Novodevitji-kyrkogården (Jungfruklostret) där bl.a. Kollontaj är begravd. TASS-meddelandet om begravningen insändes morgondagens kurir=

Jarring+

Strängt förtrolig

Sammanfattning av statsministerns samtal med fru von Dardel den 18 juni 1965 kl. 1600-1700.

Övriga närvarande: Överdirektör von Dardel, Nina von Dardel?, advokat Nisser och författare Rudolph Philipp.

Statsministern lämnade en redogörelse för sina två samtal med Kosygin om R.W. Han utelämnade därvid endast detaljerna omkring N.S. och M. Den sistnämnde omtalades dock som "Sohlmans vittne" (fru von Dardels benämning). Statsministern framhöll att Kosygin enligt hans uppfattning varit helt ärlig i sina svar och att det nu sannolikt inte längre var möjligt att ens hoppas på att vinna full klarhet i fallet.

Redogörelsen avbröts vid flera tillfällen av Philipp, som kommenterade kommunisternas opålitlighet och förmåga att ändra taktik när det passade dem. Han framhöll bl.a. att de skulle ha ändrat taktik om Erlander hotat avbryta besöket, att man talat med fel person; Kosygin vore bara en marionett. Brezjnev var den som bestämde och Sjelepin(?) den som egentligen visste något och som skulle kunna lämna några uppgifter. Det skulle vidare ha varit omöjligt att man på så kort tid skulle ha kunnat göra någon undersökning.

På direkt fråga av fru von Dardel meddelade statsminis-

tern att han numera visste vem som på rysk sida hade gjort de sista undersökningarna om W. Han sade vidare att han inte hade någon möjlighet att göra någon bedömning av denna utredningsman.

Statsministern upplyste att Kosygin gått med på att på en enda punkt medverka till ytterligare utredning. Han kunde dock inte nu avslöja något om denna punkt.

Statsministern frågade om inte tidpunkten nu var kommen att ge en fullständig offentlig redogörelse av vad som förekommit i ärendet. Han avbröts här av Philipp som frågade om Erlander därmed avsåg en total publicering innefattande även sådant som avslöjade rena tjänstefel av UD-tjänstemän. (Han nämnde därvid Söderbloms namn.)

Erlander undrade om det verkligen fanns anledning att i detta sammanhang ta upp dessa frågor. Regeringen skulle redovisa allt som kunde belysa ärendet Wallenberg. Om Philipp därutöver ville starta ett gräl om hur frågan handlagts så stod det honom fritt. Det skulle dock inte tjäna Wallenbergs sak utan ge intryck av att det rådde delade meningar om frågan i Sverige. Det skulle bara gagna den sovjetiska regeringen.

Philipp påstod här att han i nyhetssändningarna i radio den 17 juni vid tre tillfällen hört Erlander säga att han fått ta del av allt det ryska materialet och därmed bibragts uppfattningen att inte mer fanns att göra. Betydde det att Erlandet ändrat uppfattning sedan 1961? P. hade detta uttalande

upptaget på band, men när E. begärde att få höra det, framhöll P. att han säkert lätt skulle kunna få uppgiften bekräftad av Sveriges Radio. E. ansåg det vara ytterst osannolikt att han fällt något sådant yttrande, eftersom han inte fått ta del av något material hur gärna han än velat det. Han ville dock inte utesluta att någon formulering varit slarvig och därför kunnat leda till missförstånd. P. ansåg att det var viktigt att missförståndet rättades till och frågade om han fick meddela tidningarna att E. gjort ett tillrättaläggande. Advokat Nisser och herr von Dardel framhöll att det ju inte var klart att E. uttalat sig som P. sagt och att det självklart var statsministern som själv skulle göra ett uttalande om det erfordrades.

Man återgick härefter till frågan om publiceringen och statsministern framhöll att en offentlig redovisning vore svår att undvika, eftersom det på rysk sida skulle uppfattas som ett tecken på att vi själva ansåg att våra uppgifter hade ringa värde.

Advokat Nisser delade denna uppfattning men uttalade att publiceringen ej borde omfatta justitieråden utredning. Hans uppfattning delades av herr och fru von Dardel som båda ifrågasatte värdet av den utredningen.

Statsministern anförde att tyvärr var det på det sättet att vi stod på säkrare grund när det gällde tiden före 1947. Det vore ju möjligt att ryssarna valt året 1947 för sin sista

uppgift just därför att de visste att så var förhållandet.

Nisser och familjen Dardel åberopade då vittnesmålen av Kraemer, Schöggl och Brugger. Statsministern sade att han ej kunde erinra sig att någon av dessa träffat W. så sent som vid mitten av 50-talet. Han skulle kontrollera detta.

Nisser underströk att justitierådens utredning ej var övertygande. Han förde fram tanken att ett par nya justitieråd skulle kopplas in och granska framför allt det senaste vittnesmålet.

Statsministern sade att han själv varit inne på den tanken, men att det fanns en hake. Det nya vittnet hade ändrat sig.

Nisser framhöll att en sådan undersökning givetvis ej skulle ha något bevisvärde men att juristernas bedömning skulle vara värdefull.

Därmed avslutades samtalen.

Under samtalet gång tillfrågades statsministern vid ett tillfälle om han inte 1961 trott att R.W. levde och om han nu ändrat uppfattning om det vittnesmål som han grundat denna tro på. Statsministern svarade att eftersom han begärt W:s utlämnande innebar det att han vid det tillfället trodde att R.W. var vid liv. Däremot lämnade statsministern inget besked om vad han nu trodde eller inte trodde.

Stockholm den 18 juni 1965.

Valfrid Paulsson

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal mellan professorerna Nanna Svartz och A.L. Mjasnikov på den senares tjänsterum på Institut terapii, Petroverigskij pereulok 10, Moskva, tisdagen den 6 juli 1965. Övriga närvarande: ambassadör Gunnar Jarring, ambassadrådet G.N. Farafonov och sekreteraren I.A. Kosatjov. Samtalet började kl. 1100 och avslutades 1345.

Efter en inledning som berörde en del gemensamma vetenskapliga och akademiska kontakter övergick samtalet till Wallenbergsfrågan.

M. Ni har kommit hit för en fråga som inte är angenäm för någon av oss.

S. Jag beklagar mycket att jag kommit hit för denna fråga, när vi egentligen borde ägna oss åt vetenskapliga problem. - Jag vill nu först ge bakgrunden till mitt intresse för Raoul Wallenberg. Det började redan i mars 1945, när jag bodde hos Alexandra Kollontaj på Bolsjaja Kaluzjskaja här i Moskva. Jag följde med henne från Sverige till Moskva då hon av sin regering hemkallades. Hon var mycket sjuk, det var därför jag ombads följa med henne. Under den tid vi var tillsamman i Moskva tog hon emot flera besök av minister Söderblom. Vid ett tillfälle, innan dörren var riktigt stängd, hörde jag att han ville tala om Raoul Wallenberg. Först senare läste jag i pres-

sen om det svar Söderblom erhållit av Kollontaj. Det gick ut på att Wallenberg tagits under beskydd av sovjetiska myndigheter och att han befann sig väl. När jag kom tillbaka till Stockholm 1945, uppsöktes jag av en gammal patient, Raoul Wallenbergs mor. Nu heter hon von Dardel. Hennes far var chef för en av de medicinska klinikerna på det lasarett där jag tjänstgjort. Hennes make, alltså Raoul Wallenbergs styvfar, samarbetade jag med i tolv år på Karolinska sjukhuset. Han var administrator och jag var chef för medicinska kliniken. Fru von Dardel bad mig upprepade gånger försöka göra något för sonen. En särskild anledning härtill fann hon däri att jag hade många vänner i Sovjetunionen och att jag väl kände Kollontaj. Skulle jag inte kunna tala med henne och andra om fallet Raoul Wallenberg? Hon berättade en hel del detaljer som hon erfarit om sonens vistelse i Sovjetunionen. Jag sade, att jag var läkare och forskare och inte politiker och därför inte hade anledning syssla med sådana saker. Så kom det under år 1960 en inbjudan till mig att föreläsa vid den medicinska akademien i Moskva och att delta i en rheumatologisk kongress här som professor Nesterov ordnat. Jag fick denna inbjudan långt i förväg, och kom då att tänka på att jag i alla fall, för alla eventualiteter, borde sätta mig in i fallet Raoul Wallenberg. Jag köpte därför den vitbok som regeringen givit ut 1957. Jag läste den ganska noggrant. Jag frapperades då särskilt av några saker. Jag hade upprepade gånger hört att Kollontaj sagt till vår

utrikesminister att Raoul Wallenberg befann sig i Sovjetunionen och att han befann sig under sovjetiskt skydd och att hans egendom var tagen i förvar. - Jag fann följande uppgifter i den vita boken särskilt anmärkningsvärda. År 1957 kom det från det sovjetiska utrikesministeriet en officiell note som omtalade att Wallenberg av allt att döma hade dött i Ljubljanka-fängelset den 17 juli 1947. Det var då ägnat att förvåna att det, tio dagar senare, den 27 juli 1947, avhölls förhör, såväl i Ljubljanka- som Lefortovskaja-fängelserna med ett flertal personer - som inte suttit i samma cell som Raoul Wallenberg - med undantag av en av dem. Det är egendomligt att läsa att de hade uppgivit identiskt samma sak. De talade bl.a. om att Raoul Wallenberg var svensk diplomat och i den egenskapen haft hand om judeärenden och judeförföljelser - av tyskarna - i Budapest. De talade också om att de erfarit genom knackningar från Wallenberg eller andra, att Raoul Wallenberg och hans chaufför Langfelder förts till fängelset 1945. Så berättades också att Raoul Wallenberg fördes 1945 från Ljubljanka till Lefortovskaja-fängelset. Dessa fångar som berättat detta är beredda att gå ed härpå och dessutom är utsagorna ensartade utom i små detaljer. Detta är egendomligt, när man betänker att det den 18 augusti 1947 kom en note från Vysjinskij, vari han säger att Raoul Wallenberg är okänd i Sovjetunionen. Inom loppet av två månader (felsägning för "en månad" av S.) skulle det alltså ha hänt att Raoul Wallenberg sannolikt var död, vilket fängelseläkaren

Smoltsov bör veta. Tio dagar senare hölls det förhör med fångar från olika länder om Raoul Wallenberg i två olika fängelser. Han måste alltså ha varit väl känd - det var inte fängelsepersonal som ledde förhören. De förhörda fångarna sattes i ensamcell under flera månader. Sedan kom meddelandet den 18 augusti, att han var okänd i Sovjetunionen. Det var denna bristande överensstämmelse som gjorde att jag kom till den slutsatsen att jag borde höra mig för om Raoul Wallenberg. Sedan kom ytterligare uppgifter i pressen, innan jag reste. Det var uppgifter från tre olika personer som suttit i Vladimir-fängelset. De hade varit i Korpus 2 och 3. De sade, att med säkerhet hade Raoul Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset på 50-talet. Det sades också att han sannolikt var sjuk, eftersom han tidvis vårdats på fängelsesjukhuset, men den saken är kanske mindre säker. Dessutom hade familjen von Dardel fått ytterligare upplysningar att Raoul Wallenberg skulle vara i livet betydligt senare. Min mening var, när jag reste över hit, i januari 1961, att försöka taga kontakt med minister Semjonov, som jag kände mycket väl sedan tre års samvaro i Stockholm, då han vikarierade för Kollontaj under hennes sjukdom. Det visade sig emellertid icke framkomligt att få audiens hos Semjonov under det jag var i Moskva. När man då söker efter andra, som man kan tala med, letar man bland topparna och bland moraliskt högtstående personer och då föll mina tankar på professor Mjasnikov. Han hade visat mig allra största vän-

lighet. Jag tvekade oerhört att blanda in honom i dessa frågor, men ibland när det är så att man beslutat göra något i en svår fråga, så griper man efter tillfället. Jag berättade för professor Mjasnikov det som jag nu berättat, men inte alls så detaljerat. Så t.ex. har professor Mjasnikov aldrig hört något om vitboken och dess uppgifter. Jag berättade för professor Mjasnikov att det inte fanns någon tvekan om att Raoul Wallenberg befunnit sig i fängelse i Sovjetunionen. Jag berättade också, att det var helt sannolikt att Wallenberg befann sig i Vladimir-fängelset på 1950-talet och att uppgifter om att han levde inkommit relativt nyligen. Det var alltså jag som berättade detta och inte professor Mjasnikov. Efter att ha berättat detta frågade jag om han kände till fallet Raoul Wallenberg. Han svarade då ja. Jag tyckte egentligen, att det inte var så märkvärdigt att Sovjetunionens främste terapeut kände till fallet Wallenberg - kanske hade man t.ex. telefonledes diskuterat Wallenbergs sjukdom med honom. - Jag gick så vidare och påpekade ånyo att det sagts att Raoul Wallenberg vore sjuk. Då svarade professor Mjasnikov: "Ja, han är i mycket dåligt tillstånd, han är mentalsjuk." Samtalet gick vidare en stund - det rör sig kanske här om detaljer som är mera oväsentliga. Jag vill än en gång påpeka, att det var jag som berättade. Professor Mjasnikov måste utan tvivel ha fått uppfattningen att jag i detalj kände till Wallenbergs öden i Sovjetunionen. Han kunde alltså tro, att han talade

med någon som väl kände till vad som hänt Raoul Wallenberg i Sovjetunionen. Det var också en annan läkare som kom in i rummet, kallad av Mjasnikov, med vilken jag talade. Jag nämnde för honom inte allt vad vi (Mjasnikov och jag) talat om, men jag skrev på ett papper "attaché Raoul Wallenberg" för att det skulle vara fullt klart vilken vi talade om. - Vid senare samtal har professor Mjasnikov sagt, att jag har missförstått honom. Jag har också fått ett brev från honom, i vilket det sägs att jag missförstått honom på grund av hans dåliga tyska. Jag har från min sida framhållit, att jag alltid haft mycket lätt att förstå professor Mjasnikov. Jag är mycket ledsen över att jag behöver vålla professor Mjasnikov obehag. Men det vore orätt av mig att inte säga att jag är säker på vad jag hörde. Jag har framhållit i brev till minister Semjonov och också i brev till professor Mjasnikov att orsaken till det stora intresse jag fick för detta fall huvudsakligen var min bekantskap med Raoul Wallenbergs mor som har lidit oerhört av denna ovisshet under många år. Hon talar med alla människor hon träffar om Raoul Wallenberg. Den andra orsaken till mitt och andras intresse är att det här gäller en svensk diplomat, om vilken det sagts att han med ett rant otroligt mod försökte fullgöra den uppgift som han fått sig anförtrodd, nämligen att rädda människoliv undan tyskarna. Det har sagts, har jag hört, att Wallenberg skulle varit spion, men detta tror ingen på i vårt land; jag har också talat med många ungrare som

likaledes säger att han inte kan ha varit det - varken för tyskar eller amerikanare. Den allmänna uppfattningen i vårt land är att han var vid liv 1961 - men sjuk. Ingen vet, utöver regeringen, om mina samtal med professor Mjasnikov. Jag har aldrig talat med mina vänner von Dardels om mina samtal. Det har lett till att jag undvikit von Dardels på senare år för att inte komma i samtal med dem. Jag har inte sett fru von Dardel på ett år. Det talas alltjämt mycket ofta om Raoul Wallenberg i vårt land. Det framhålles, att han var svensk diplomat och att han räddade många från döden i gaskamrarna. Vi förstår mycket väl att det kan vara så, att ledningen inte alltid har haft klart för sig var han vistats - kanske han förflyttats långt bort. Kanhända har man vid de senaste undersökningarna inte kunnat fastställa var han vistats. Kanske har han sålunda på senare år varit på platser som ledningen inte känner till. Men om man noga ginge genom alla detaljer kunde man (omtagning) Men det borde vara möjligt genom en mycket noggrann undersökning att få fram var han är, så mycket som detta har diskuterats med noter och annat mellan svenska regeringen och sovjetregeringen. Det bästa för båda länderna skulle vara om full klarhet erhölls i detta fall. Det skulle säkert i hela världen anses som en stor sak om den nya ledningen utredde detta med hänsyn tagen till alla som vittnat om Raoul Wallenbergs öde. Jag tillåter mig att säga, att såvitt jag kan förstå så skulle det vara ett miss-

tag av Sovjetunionen att tro att det skulle innebära en prestigeförlust att bringa klarhet i denna sak. En mycket stark källa till misstro från svensk sida skulle undanröjas om det skapades full klarhet och vår tacksamhet skulle bli oerhört stor. Tro inte, att vi skulle göra sak av alla detaljer om vi finge klarhet i fallet i sin helhet. Vi skulle uppfatta det som en verkligt stor handling och känna stor tacksamhet. Jag är alldeles övertygad om att man också på andra håll i världen där man känner till detta fall skulle anse det som en stor och rättvis handling.

M. Det är alltså min tur. Först och främst vill jag säga, att större delen av professor Svartz' långa anförande har en allmän politisk karaktär som jag inte kan kommentera. Andra delar av det ni sagt har en psykologisk karaktär och det kan sättas i sammanhang med att ni är mycket nära lierad med familjen som har lidit mycket och förlorat en familjemedlem. Jag kan dela de moraliska aspekter som driver professor Svartz i hennes handling. Men jag är mycket ledsen - jag kan inte ge någon personlig hjälp i denna angelägenhet. Det är min mening att min person inte spelat någon roll i detta sammanhang. Får jag då gå över till fakta rörande vårt samtal som ledde till missförstånd. I början av samtalet berättade professor Svartz om fallet och jag sade att jag som följd av eder berättelse fick kännedom om fallet - men endast som följd av professor Svartz' berättelse. Jag upprepar, att före

vårt samtal hade jag ingen aning om fallet, jag kände absolut inte till namnet. Namnet var helt okänt för mig. Endast av det som sagts mig av professor Svartz fick jag kännedom om Wallenberg och i den interpretation som hon gav. Jag kunde icke veta något om det. Jag har inget att göra med fängelser eller fängelsesjukhus eller med krigsfångar eller med militärer överhuvudtaget. Efter kriget blev jag en helt civil medborgare. Dessutom har jag aldrig av sovjetiska myndigheter inbjudits att behandla några utländska eller andra krigsfångar. Därför kunde jag ej ha sett eller ha hört talas om Wallenberg. Jag vet bara att jag varken hört om eller sett Wallenberg och jag förstår inte att jag ska ha hört om honom. Jag skulle ha varit psykiskt onormal om jag skulle ha påstått att jag sett honom eller hört om honom. Därför kan jag till vad professor Svartz sagt endast anföra att hon måste ha missförstått mig. Ni säger, att jag sagt att han är i livet. Jag sade: "Om han är i livet kanske han kan vara sjuk." Om man förmodar att han är i liv så kan man fortsätta att förmoda att han kan vara sjuk på ena eller andra sättet. I sådana här vändningar ligger kanske orsaken till att ni uppfattat mina ord som icke förmodanden utan påståenden. Jag talade ju med er helt mänskligt och trodde inte att ni hade något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Hade jag trott, att ni hade det, skulle jag självfallet omedelbart ha tillkallat en tolk som hade fått skriva ner det. Professor Svartz har missförstått min

dåliga tyska. Tro mig: jag hade ingen anledning att säga något som jag inte visste, något som nu tillskrives mig av professor Svartz. Alla hos oss känner väl till att jag inte haft något att göra med krigsfångar. I Vladimir har jag aldrig varit förrän 1963, då jag reste dit med mina söner för att se på de gamla katedralerna där. Jag har aldrig haft något att göra med dessa speciella inrättningar (fängelserna G.J.) i Moskva. Jag minns att ni bad mig att tala om Wallenberg med Chrustjov. Ni kommer ihåg jag sade, att jag inte är hans läkare och att han är helt frisk och inte behöver läkare. Ni frågade då, vem ni skulle vända er till. Jag rekommenderade utrikesministeriet. Det var jag som gav er telefonnumret till Semjonov och till och med ringde honom. Jag berättade för Semjonov att professor Svartz kommit hit med en speciell fråga. Semjonov svarade då, att det var bäst hon kom till honom. I slutet av vårt samtal och mot bakgrunden av alla de uppgifter som ni framfört sade jag till er att denna människa troligen var död. Detta var min slutsats efter allt vad ni berättat för mig. Ni svarade då mycket emotionellt: "Nej, han måste vara vid liv!" På grund av att jag inget visste om detta fall utom vad jag hört av er, tänkte jag att ni hade ett slags fix idé, vilket alla människor kan ha. Det är det hela.

S. Ett par saker vill jag rätta till. Jag har aldrig sagt att professor Mjasnikov sett Raoul Wallenberg eller undersökt honom. Det har jag aldrig sagt.

M. I ett brev!

S. Jag har sagt att professor Mjasnikov kände till fallet.

M. Endast från professor Svartz' egna ord!

S. Så säger professor Mjasnikov att jag kanske hade officiellt uppdrag.

M. Jag talade om halvofficiellt uppdrag.

S. Jag hade inget officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Jag var här som privatperson.

M. Jag går med på det. Det var ett vänskapligt samtal. Det var endast resultatet som blev olyckligt.

S. Jag har aldrig sagt, att professor Mjasnikov var Chrustjovs läkare. - Det är ytterligt beklagligt att vi inte kan komma överens i den fråga det här gäller.

M. Men vad menar ni med att komma överens?

S. Det gäller i första hand två satser: Det är först att professor Mjasnikov sagt att han kände till fallet. Hur han gjorde det vet jag inte. Det andra är att han kände till att Raoul Wallenberg var svårt sjuk - hur vet inte jag. Hur gärna jag än skulle vilja gå med på, personligt, inte emotionellt, att jag begått ett misstag, så kan jag det inte. - Men låt oss tänka på vad som ändå finns om Wallenberg utöver samtalet mellan oss. Dödsattesten måste vara ett misstag. Varför kan inte Sovjetunionen undersöka och behandla de vittnesmål som finns och som återges i "vita boken"? Meddelandet om hans död 1947 måste vara felaktigt, jag upprepar det, och innebär en

förväxling av personer. Uppgiften av den 18 augusti 1947 att han inte var känd i Sovjetunionen var ett misstag.

M. Jag förstår inte varför frågor av detta slag ska diskuteras i Terapiska Institutet och med mig. Jag är inte diplomat, jag är inte regeringsrepresentant, jag har inte att göra med krigsfånger, jag är inte jurist. Jag har aldrig haft med Wallenberg att göra. Jag har aldrig hört något om honom före mitt samtal med er. Jag ber er att befria mig från detta. Jag träffar ofta utlänningar både utanför och inom Sovjetunionen. Men jag har aldrig diskuterat några politiska frågor med dessa eller med kolleger och ingen har ställt sådana frågor. Jag är kardiolog. Jag trodde ni ville diskutera sådana frågor med mig. Jag trodde ni ville tala med mig av rent mänskliga skäl. Av ren hövlighet talade jag med er. Jag ber er att inte mera diskutera sådana frågor med mig. Vetenskapsmän brukar inte göra det. När vi senare kom in på detaljer svarade jag er att jag inte visste något om fallet; att - eftersom jag inte kände till fallet - jag inte kunde uttrycka mig vare sig nekande eller jakande. Det är därför vårt samtal aldrig uppfattats korrekt. Vad Chrustjov beträffar förnekar ni inte att ni frågade mig om jag var hans läkare. Det var jag som sade att jag inte behandlade Chrustjov. Två frågor: ni påstår att jag skulle ha sagt att jag visste att Wallenberg var sjuk och att jag kände till fallet före vårt samtal. Detta förnekar jag helt och hållet. Jag inte bara visste ingenting. Min officiella

ställning tillåter mig inte att veta något härom. Jag tror att missförståndet uppstått på grund av min dåliga tyska. Jag tror det vore bättre att ni medgav att missförstånd uppstått på grund av min dåliga tyska och att jag sagt "om" och "jag vet inte om" - det har kanske kunnat förstås på två sätt.

S. Jag vet visst, att det är mycket obehagligt att ta upp ett sådant här politiskt samtal med en kollega. Jag är ledsen över att jag tagit upp tid med en sådan fråga med er som är upptagen av viktiga vetenskapliga uppgifter. Professor Mjasnikov bör få röra sig fritt i hela världen och även komma till Sverige. Jag hoppas att han inte ska bli så upptagen av denna fråga att han inte ska hinna med sin vetenskap. Jag upprepar Svenska Läkarsällskapets inbjudan att komma till Sverige i september. - Men jag kommer tillbaka till de två frågorna. Hur mycket jag än för professor Mjasnikovs del skulle vilja gå med på att ett missförstånd uppstått på grund av hans tyska, så kan jag inte göra det. Det vore orätt av mig.

M. Varför detta? Jag har sagt att min tyska var dålig och det var inte ert språk. Ni har uppfattat villkorssatser som påståendesatser.

S. Jag var på spänn och hörde noga på. Jag har alltid förstått professor Mjasnikovs tyska väl. Jag kan inte ge efter på den punkten.

M. Jag skulle vilja veta om ni fortfarande tror att jag hört om Wallenberg och hans öden efter allt vad jag förklarat för er?

Jag, professor Mjasnikov, hade inga möjligheter att se honom eller höra något om honom. Jag har aldrig sagt vad ni påstår. Jag tror orsaken är min dåliga tyska. Kanske var den tvetydig - men jag har aldrig sagt om Wallenberg det ni tillskriver mig. Jag kanske har missförstått era frågor och jag svarade kanske inte på de frågor ni ställde. Jag vill uppriktigt att missförståndet skingras. Jag strävar också efter klarhet. Alla i Sovjetunionen vet, att jag inget haft att göra med sådana frågor. Om jag skulle påstå att jag vet något om fallet, så skulle folket här tro att jag vore psykiskt undermålig, att jag vore en idiot. Jag har inget haft att göra med fängelser eller krigsfångeläger. Jag har inget haft att göra med de organ som sysslar härmed. Ni kan på samma grunder säga att jag begått något brott, att jag dödat någon. Jag skulle vilja be er fastställa att vårt samtal icke haft någon positiv karaktär. Det bygger på ett missförstånd. Jag kan inte längre tala om det. En annan fråga är svenska regeringens anspråk mot Sovjetregeringen. Den får lösas på diplomatisk väg. Ni talade om att man i Sverige tror, att han är i livet. Ni tror alltså icke på vad vår regering säger. I varje fall ber jag er att inte draga in mig i det här fallet eller i en diskussion kring det här fallet. Jag har inget att tillägga. Jag är inte anställd i utrikesministeriet, jag vet inget om de noter som svenska regeringen genom ambassadör Sohlman skickat till sovjetiska regeringen. Jag har träffat Sohlman ofta men

han har aldrig frågat mig om fallet. Om han hade frågat skulle jag ha svarat på samma sätt som jag gjorde till ambassadör Jarring.

S. Jag är fullt medveten om att ni icke brukar syssla med politik och jag kan väl tro att det är första tillfället ni, via mig, kommit in på sådana frågor. Jag har aldrig sagt att professor Mjasnikov besökt fängelser eller fångar.

M. Ja, det förstår jag.

S. När det nu talas om regeringen, vill jag säga att jag ansåg mig tvungen att meddela regeringen om mitt samtal.

M. Det är synd! Ni har ställt er regering i ett obekvämt läge, därför att ni på grund av ett samtal, som ni dåligt förstått, lett er regering vilse.

S. Härtill vill jag säga att det finns tillräckligt med vittnen utanför mitt samtal med er bl.a. för att bedöma 1947.

M. En sak till - ni talade om att ni inte hade något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Men nu berättar ni att ni berättade det för er regering när ni kom tillbaka. Om jag hade vetat det i förväg, så skulle jag ha tillkallat en stenograf. Och jag skulle ha visat hennes uppteckning för professor Svartz. Om alla uppgifter om Wallenberg, som ni talar om, grundas på samma metod som ni har haft, så förstår jag att de leder till missförstånd. Man får inte på grundval av privatsamtal göra meddelanden till regeringar.

S. Jag förstår er i detta. Det kan hända att jag inte omedelbart

skulle ha berättat det, men förr eller senare hade jag måst göra det. Men jag hade inget uppdrag. Vad beträffar övriga vittnesmål så bygger de på noggranna uppteckningar och har bedömts av två justitieråd, d.v.s. högt uppsatta jurister. Man får inte som professor Mjasnikov underkänna dem. Och eftersom det är tvekan på den punkten, så vill jag ytterligare betona att dödsattesten måste bero på en förväxling av personer.

M. Det är inte den riktiga platsen att diskutera den frågan här.

S. Ni drog själv upp frågan om de andra vittnesmålen.

M. Ja, er förklaring må vara riktig. Uppgifter som bygger på vårt samtal måste ha uppstått genom missförstånd,

S. Vårt samtal hör ju inte till det som är granskat av jurister.

M. Vårt samtal kan inte vara granskat av jurister; det är fråga om två personer som påstår rakt motsatta ting. Det finns ingen tredje person som kan bekräfta vad som förevarit. Det finns ingen grund för någon juridisk undersökning.

S. Men något intresse av att ha vittne till våra samtal måste det ha varit, eftersom vid ett tillfälle Speranski var närvarande.

M. Men Speranski dog för två år sedan. Jag gick med på att träffa er nu trots att jag talat med er ambassadör. Jag gick med på det därför att jag trodde att vi skulle kunna komma överens om att det var ett missförstånd. Jag ser helt klart hur missförståndet uppstått. Vi har båda skuld. Men om jag hade vetat att vi skulle tala om jurister så skulle jag ha avvisat för-

slaget om ett möte som oantagbart för mig.

S. Det har aldrig diskuterats, det har aldrig varit på tal, det gällde endast den andra frågan ni drog upp, nämligen de tidigare vittnesmålen. Men det hindrar inte att jag måste stå fast vid min uppfattning.

M. Nu ska vi tala som vetenskapsmän. Jag förstår inte hur ni efter allt som sagts kan påstå att jag kände Wallenberg före vårt samtal och att jag sett honom. Kan ni tro på detta? Kan ni tro på detta på grundval av ett samtal som fördes från min sida på dålig tyska?

S. Jag kan förstå att ni vill göra gällande en annan uppfattning. Men det hindrar inte att ni kände till fallet och ni kan ha hört därom från någon annan person. Jag finner det inte märkvärdigt om någon person talat med professor Mjasnikov om detta fall, en svensk diplomat.

M. Man kan tänka och tycka mycket om att jag hört det från annan person. Men jag känner ingenting till om det fall ni relaterat och har inget hört från någon annan person. Kriget är en svår period. I följd av kriget kan vissa människors öden ha blivit svåra. Det fanns människor som ansågs döda men som kom till rätta. Det har skrivits mycket i vår litteratur härom. Om krigshjältar som kom tillbaka när de var dödförklarade. De kom hem och fann att hustrun gift om sig och plötsligen hade hustrun två män - en gammal och en ny - det finns många sådana fall i vår litteratur. Jag kan förstå hur komplicerat

ett människoöde kan vara - och det var därför jag i mitt samtal med er använde konditionalis. Jag går i princip med på att sådana fall kan finnas, men ifråga om Wallenberg förklarar jag ännu en gång att jag före er ankomst hit och före vårt samtal här aldrig hört hans namn och aldrig sett honom.

S. Ja, att ni sett honom har jag aldrig påstått. Det vet jag ingenting med säkerhet om. Ni talar om att så många krigsfångar som redan varit dödförklarade kommit hem. Nu hoppas vi ivrigt i Sverige att den svenske diplomaten Raoul Wallenberg, som räddat så många liv, också kommer hem.

M. Det är en sak som rör regeringarna och jag kan inte svara på den. Jag själv, i min egenskap av specialist, kan inte förstå vilken orsak det skulle finnas för sovjetregeringen att fortfarande hålla på Wallenberg. Undersökningar om hans öde det kan inte vi tala om.

S. Jag förstår, att det kan vara svårigheter att göra det, men det är dock av värde att vi talar om det. Det kan anses olämpligt ur professor Mjasnikovs synpunkt att taga upp det här ärendet - det har jag förstått. Vår regering har ägnat så mycken tid åt det, men det var Raoul Wallenbergs mor som har givit mig anledning att ta upp frågan personligen. Men när nu hela svenska folket resonerar om den, varför inte då se på alla våra och edra handlingar och bringa full klarhet i saken? Sen ber jag att än en gång få upprepa min bestämda övertygelse om att jag inte missförstått er på dessa två

punkter jag uppehållit mig vid och jag måste vidhålla dem. I synnerhet vill jag fastslå att ni sade att han var sjuk och att han var mentalt sjuk. Vi kan väl ledsamt nog inte komma längre. Jag på min sida hade hoppats att professor Mjasnikov skulle ha varit mera positiv.

M. På vilket sätt kunde jag ha varit mera positiv?

S. Enligt min bestämda uppfattning svarade professor Mjasnikov att ni kände till fallet. Jag förstod i förväg att den andra punkten skulle vara svårare att gå med på. Men jag återgår till punkt I. Det var väl inget konstigt i att ni skulle kunna känna till fallet. (Åtminstone den saken borde ni väl kunna gå med på.)

M. Jag visste ingenting. Det är nonsens - nu använder jag ett odiplomatiskt ord.

S. Den andra punkten är som sagt svårare, det medger jag, men det är min bestämda uppfattning att ni sagt, att Wallenberg var sjuk och att han var mentalt sjuk.

M. Den första punkten strider mot att jag inte kände till hans namn. Det är bara antaganden att sådana fall kan hända under ett krig. Jag kunde inte ha lagt hans namn på minnet. Jag visste inte vem ni talade om. Jag fick veta först mycket senare genom andra kanaler vad saken gällde och om Wallenbergfrågan. Jag sade, att jag inte visste om han var levande eller död, om han var på sjukhus eller inte, om han var sjuk eller inte. Jag vet inget om den här människan. Mot slutet

av vårt samtal sade jag: Jag tror han är redan död och ni svarade "Nej!" Jag kunde inte säga något med säkerhet. Jag kunde intet säga.

S. Precis det som professor Mjasnikov nu sagt sade ni i mars 61 två månader senare.

M. Ja, det är riktigt men so what?

S. Det sade ni alltså andra gången vi träffades, så det är absolut riktigt beträffande det samtalet.

M. Jag sade, att jag inte visste något om personen ifråga.

S. Men då hade ju Chrustjov hört om saken. Vi kanske inte behöver resonera om detta. Jag tycker det viktigaste är samtalet i januari. Jag kan inte gå med på att det är ett misstag. Det är verkligen synd att det inte fanns vittnen då.

M. Jag vet inget om detta. Jag har inte talat med Chrustjov.

S. Vad ska jag säga? (Professor Svartz var alldeles perplex inför detta påstående G.J.)

M. Jag kan säga er att jag aldrig träffade Chrustjov. Jag har träffat honom innan han blev ministerpresident under Stalins tid. Det var när denne var mycket sjuk.

S. Men det är ju fel!

M. Vad för slags fel?

S. Jag hittar inte på sådana här saker. Jag vet att det är så att ni talat med Chrustjov! Och att Chrustjov tog mycket illa upp ett brev om vårt samtal från vår statsminister.

M. Det är en annan sak.

S. Jag undrar om vi behöver dra upp den saken. Vi hade enligt

er ett samtal som vi inte borde ha haft. Jag tycker att det räcker att vi håller oss till detta första samtal. Alltså - det är klart att det samtalet ägde rum utan vittnen. Jag kan inte gå från min uppfattning och professor Mjasnikov kan inte gå från sin uppfattning. Och jag förstår ju mycket väl, att när sovjetregeringen, som vi hoppas, tar upp frågan för noggrann undersökning så tar den upp även detta vårt samtal - eburu där inte finns några vittnen. Vi hoppas, jag upprepar det hur många gånger som helst, att fallet ska tas upp till ny undersökning. Och det finns ju all anledning att tro att det som hände 1947 i augusti var ett misstag. Det är ju f.ö. erkänt, men man håller fast vid att Wallenberg dog i juli 1947. Men det finns vittnen senare än vid den för dödsfallet angivna tidpunkten. Det hölls sålunda vittnesförhör som jag redan nämnt 10 dagar senare och sedermera har det kommit till andra vittnen också.

M. Eftersom nu samtalet rör sig utanför ramen för vårt samtal och inte har något sammanhang med mig eller min verksamhet anser jag att vi har diskuterat frågan till slut. Vi har inte kommit till det resultat som ni eller jag ville.

S. Jag tror inte heller att vi kan komma längre. Åsikt står mot åsikt. Jag hoppas i alla fall att professor Mjasnikov kommer till Stockholm den 21 september. Eftersom vi haft detta vårt samtal behöver den frågan inte komma upp då.

M. Jag tackar för inbjudan men tyvärr kan jag inte komma i sep-

tember. I maj var jag i Schweiz och till hösten far jag troligen till USA. Jag kan inte ständigt resa - jag måste också arbeta på mitt stora institut.

Definitivt

Under besök i Moskva i januari 1961 för att hålla föredrag vid en vetenskaplig kongress sammanträffade jag med flera framstående sovjetiska vetenskapsmän. Med en av dessa hade jag den 27 januari ett samtal på tjänsterummet. Efter en stunds diskussion om kongresser, forskning m.m. bad jag honom om ursäkt, att jag drog upp en fråga, som låg mig och andra svenskar mycket om hjärtat. Jag gav honom en redogörelse för fallet Raoul Wallenberg och frågade honom om han kände till detta fall, varvid han nickade jakande. Jag frågade honom då, om han kunde ge mig något råd hur jag kunde förfara för att vinna klarhet, var Wallenberg befann sig. Jag omtalade, att vi i Sverige hade uppgifter om att han levde ännu för ett par år sedan och att hans anhöriga fått meddelanden som tydde på att Wallenberg fortfarande var vid liv. Min sagesman sade då plötsligt, att han nog kände till fallet och att den jag frågade om var i mycket dåligt tillstånd. På hans fråga vad jag önskade svarade jag, att huvudsaken var att Wallenberg kunde föras hem i vilket tillstånd han än vore. Min sagesman sade då mycket lågt att den efter frågade var på mentalsjukhus. Sedan tillade han: "Jag skall kalla hit en av mina kolleger och rådgöra med honom." Han lämnade rummet och återkom efter en kort stund

Detta förder på tyska.

tillsammans med kollegan, varefter han själv åter avlägsnade sig.

Kollegan satte sig mitt emot mig. Jag frågade om han orienterats om vad saken gällde och han bekräftade detta. Han frågade mig noga om var Wallenberg tjänstgjort och bad mig skriva hans namn på ett papper. Jag skrev då Attaché Raoul Wallenberg. Jag berättade, att hans mor var min patient. Hon skulle behöva få ro och få full visshet. Även om sonen vore än så sjuk, skulle det vara en välgärning mot henne och f.ö. hela Sverige om han kunde få vårdas i hemlandet. Jag frågade honom, om han kunde hjälpa oss, och han svarade, att han skulle göra allt vad han förmådde. Jag sade honom, att hela svenska folket skulle bli Sovjetunionen tacksamt, om Wallenberg finge föras hem, även om han vore både fysiskt och psykiskt svårt sjuk. Denna sak, sade jag, ligger vår regering mycket varmt om hjärtat. Jag nämnde att jag kände bitr. utrikesminister Semjonov sedan ~~länge~~ hans vistelse i Sverige och fick genast rådet att vända mig direkt till denne.

Jag frågade kollegan vidare, om han ansåg det möjligt, att jag som läkare kunde föra hem Wallenberg. Han ansåg, att -"om han fortfarande är vid liv" - ett sådant tillvägagångssätt ej vore omöjligt, men att jag skulle tala med Semjonov därom.

Efter återkomsten till hotellet fick jag genom svenska

ambassaden numret till minister Semjonov. Jag telefonerade på numret, men fick svaret, att Semjonov rest utomlands.

På kvällen hölls bankett. Efter måltiden fick jag plötsligt sa kollegan, som kom emot mig och frågade, om jag träffat Semjonov. Jag svarade då, att han rest utomlands, och frågade, om jag kunde skriva till Semjonov. Han svarade ja. Efter resonemang lovade han att jag fick säga i brevet att jag talat med dem båda - d.v.s. med honom och min egentlige sagesman - och att de gett mig rådet att vända mig till Semjonov. Kollegan berättade, att de tillsammans, sedan jag hade lämnat den på f.m., diskuterat den fråga, som vårt samtal gällt. De var båda av den uppfattningen, att en eventuell överflyttning till Sverige av den efterfrågade - "om han fortfarande är vid liv" - givetvis måste organiseras på diplomatisk väg, vilket jag sade mig helt förstå.

Efter återkomsten till Stockholm uppsökte jag omedelbart statsminister Erlander och berättade för honom och utrikesminister Undén vad som inträffat.

I syfte att återknyta kontakten skrev jag ett personligt brev till min sagesman och uttryckte förhoppningen att under ett snart återbesök i Moskva ånyo få träffa honom. Enligt det råd jag fått i Moskva skrev jag även ett brev till Semjonov, vari jag frågade hur långt undersökningarna om Wallenberg hade fortskridit och om möjligheterna att föra hem honom.

Från min sagesman mottog jag ett svar, i vilket han förklarade sig beredd att åter träffa mig i Moskva. Min resa kom till stånd i slutet av mars 1961. Vid ett första samtal med min sagesman - i närvaro av en annan sovjetisk vetenskapsman - ställde jag frågan, om jag kunde få besöka Wallenberg. Han svarade, att detta måste avgöras på högre ort, varvid han tillfogade: "om han icke är död". † Under ett senare enskilt sammanträffande med min sagesman, framhöll denne för mig att jag ej borde ~~förebrådde han mig att jag~~ för svenska regeringen berättat om vårt ursprungliga samtal. Han förnekade ej samtalet men hävdade, att hans dåliga tyska lett till missförstånd och förklarade nu att han ej känt till fallet Wallenberg. Han berättade att han kallats till ministerpresident Chrustjov, som erhållit meddelande om vårt samtal och blivit uppbragt häröver.

† Till detta yttrande genmälde jag: "Då måste han ju ha dott helt nyligen", eftersom han levde i januari.

Då jag ej heller under detta Moskva-besök lyckades få företräde för Semjonov - trots att jag även sökte telefonera till honom på hans privata nummer, som jag fått av min sagesman - skrev jag efter återkomsten till Stockholm ett nytt brev till denne med begäran om företräde så snart som möjligt, varvid jag förklarade mig beredd att omedelbart resa till Moskva.

Något svar på dessa mina brev mottog jag ej i någon form.

I maj 1962 erbjöd sig ett nytt tillfälle för mig att

deltaga i en vetenskaplig kongress i Moskva. Under detta besök träffade jag visserligen min sagesman, men vid mitt försök att föra samtalet in på Wallenberg-frågan förklarade han endast, att denna fråga måste upptagas på diplomatisk väg och att några privatsamtal mellan oss båda i detta ämne ej borde förekomma.

(Försök att nå denne genom andra kanaler eller erhålla uppgifter om Wallenberg genom andra vetenskapsmän lyckades ej.)

I början av maj 1964 mottog jag ett brev från min sagesman, daterat den 29 april 1964. I detta brev hette det:

"Jag tillskriver Er i samband med på nytt framkomna uttalanden i Stockholm rörande herr Wallenbergs öde. I dessa citerades jag - på så sätt, att jag skulle ha givit Eder några slags uppgifter om honom under Ert besök ... 1961 i Moskva.

Som Ni säkert erinrar Er, sade jag Er då, att jag ingenting vet om herr Wallenberg, aldrig hört hans namn och inte har den ringaste uppfattning om han är i livet eller ej.

Jag rådde Er att i denna angelägenhet vända Er till vårt utrikesministerium, genom Eder ambassadör eller personligen. På Eder begäran att jag skulle efterfråga denne persons öde hos vår regeringschef N.S. Chrustjov, vare läkare jag enligt Eder hypotes vore, svarade jag Eder att N.S. Chrustjov, såsom alla väl visste, var fullständigt frisk och att jag inte var hans läkare.

På grund av något mig oförståeligt missförstånd har detta mitt korta samtal med Eder (det försiggick på tyska språket, vilket jag måhända icke helt behärskar) blivit felaktigt tolkat i svenska officiella kretsar.

Senare fick jag reda på att herr Wallenberg avlidit redan år 1947 och att vår regering vid senare tidpunkt meddelat svenska regeringen och den avlidnes familj härom."

I ett utförligt svar av den 28 maj 1964 återgav jag de viktigare punkterna av vad som enligt min uppfattning förekommit vid vårt samtal i januari 1961 och som i näsentliga avseenden avvek från den av min sagesman i brevet lämnade versionen ~~givetvis icke överensstämde med min sagesmans i brevet lämnade version.~~ Med anledning av påståendet att något missförstånd på grund av språksvårigheter skulle ha förelegat, påminde jag om att vi båda vid ett flertal samtal sedan 1954, då vi första gången råkades, alltid förstått både frågor och svar synnerligen väl, så också vid vårt ~~första~~ samtal i januari 1961 liksom vid de därpå följande samtalen. I mitt brev uttalade jag även den enträgna och varma förhoppningen, att man från sovjetisk sida så snart det sig göra lät skulle vidtaga åtgärder för att låta Wallenberg återvända hem.

Under hela denna tid har jag stått i ständig kontakt med stats- och utrikesministrarna vid deras ansträngningar att med stöd av bl.a. mitt vittnesmål lösa Wallenberg-frågan.

Ända sedan 1962 har jag på olika sätt försökt få till stånd ett nytt personligt sammanträffande med min sagesman. Jag har också sökt ~~Försök att nå denne genom andra kanaler eller~~ erhålla uppgifter om Wallenberg genom andra vetenskapsmän, men något av bekyndelse ~~egentligt~~ ~~[illegible]~~ har härvid icke frankommit. ~~lyckades ej.~~ Efter ministerpresident Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964 intensifierades ansträngningarna att få ett personligt sammanträffande med sagesmannen. De ledde emellertid icke till något resultat.

I mars 1965 orienterades jag om att ambassadör Jarring i samband med överlämnandet till ministerpresident Kosygin av en ny framställning från statsminister Erlander i Wallenberg-ärendet fått möjlighet att själv besöka min sagesman för att dryfta mitt vittnesmål. Här min sagesman vid detta besök - som kom till stånd i maj - upprepade sina kategoriska förnekanden, föreslog ambassadör Jarring att ett nytt sammanträffande skulle ordnas för min räkning.

Efter återkomsten från sitt officiella besök i Moskva i mitten av juni meddelade mig statsministern, att ministerpresident Kosygin samtyckt till att jag träffade min sagesman i Moskva.

Detta sammanträffande ägde rum den 6 juli 1965 i närvaro av ambassadören Jarring och två representanter för det sovjetiska utrikesministeriet, varav den ene tjänstgjorde som tolk. Jag inledde samtalet - som varade nära tre timmar - med att utförligt redogöra för anledningen till mitt intresse för Wallenberg. Det daterade sig redan från mitt besök i Moskva i mars 1945. Den främsta orsaken var dock uppgifter jag erhållit av hans mor och hennes nuvarande make, som jag samarbetat med under många år på Karolinska sjukhuset. Hans mor, fru von Dardel, hade varit min patient sedan länge. Då hon visste att jag varit nära bekant med Sovjetunionens tidigare ambassadör i Stockholm, Madame Kollontaj,

14

och hade många andra sovjetiska vänner, bad hon mig upprepade gånger söka göra något för sonen. När jag år 1960 mottog en inbjudan till en kongress i Moskva i början av 1961, beslöt jag att för alla eventualiteter sätta mig in i fallet. Under mitt studium av utrikesdepartementets år 1957 publicerade "vitbok" fann jag vissa förhållanden särskilt anmärkningsvärda. År 1957 kom det ett officiellt sovjetiskt meddelande, som omtalade att Wallenberg av allt att döma hade dött i Ljubljanskaja-fängelset den 17 juli 1947. Det var då ägnat att förvåna att det, tio dagar senare, den 27 juli 1947, avhölls förhör i såväl Ljubljanskaja- som Lefortovskaja-fängelserna med ett flertal andra fångar (som inte suttit i samma cell som Raoul Wallenberg, med undantag av en av dem). Det var märkligt att läsa att fångarna uppgivit identiskt samma sak. De hade bl.a. talat om att Wallenberg var svensk diplomat och i den egenskapen haft hand om judeförföljelser i Budapest. De hade också uppgivit att de erfarit genom knackningar från Wallenberg eller andra, att Wallenberg och hans chaufför Langfelder förts till Ljubljanskaja-fängelset 1945. Så hade också berättats att Wallenberg förts samma år från Ljubljanskaja till Lefortovskaja-fängelset. De fångar som berättat detta hade varit beredda att gå ed på sina uppgifter. Allt detta föreföll mig egendomligt, när man betänkte att det den 18 augusti 1947 sändes en note till

d'ordre
Wallenberg

vår regering från dåvarande utrikesminister Vyssjinskij, vari denne meddelade att Wallenberg var okänd i Sovjetunionen. Inom loppet av en månad skulle det alltså för det första ha hänt att Wallenberg skulle ha dött. Tio dagar senare skulle det ha hållits förhör om Wallenberg med fångar från olika länder i två olika fängelser. Det hade inte varit fängelsepersonal som lett förhören. Han måste alltså ha varit väl känd. De förhörda fångarna hade suttit i ensamcell under flera månader. Sedan kom det nyssnämnda meddelandet i mitten av augusti 1947 att han var okänd i Sovjetunionen.x)

Det var denna bristande överensstämmelse, förklarade jag för min sagesman, som på sin tid gjorde att jag kom till slutsatsen att jag borde höra mig för om Wallenberg. Härtill kom senare uppgifter i pressen från två olika personer, som suttit i Vladimir-fängelset, att Wallenberg med säkerhet vistats i detta fängelse på 1950-talet. Familjen von Dardel hade även fått ytterligare uppgifter om att han skulle vara i livet vid senare tidpunkt.

När jag reste ut i januari 1961 hade min avsikt varit att försöka ta kontakt med bitr. utrikesminister Semjonov, som jag kände väl sedan hans vistelse i Stockholm, men det visade sig ej möjligt att få företräde hos honom.

x) I den sovjetiska noten av den 6 februari 1957 uppgives som bekant att Wallenberg avled i juli 1947.

Övervägde vilka

När jag sökte efter andra som jag kunde tala med, hade tankarna fallit på min sagesman. Jag hade tvekat mycket att blanda in honom i dessa frågor, men i en svår och angelägen fråga måste man ibland gripa efter tillfället.

Jag påpekade för min sagesman att jag under samtalet i januari 1961 inte icke hade berättat om anledningen till mitt intresse så utförligt som jag nu gjort men angivit de väsentliga punkterna. Jag erinrade honom vidare om att jag efter min inledande redogörelse hade frågat honom om han kände till fallet Wallenberg och att han då svarat ja, kanske Jag citerade det uttalande som han fällt om att Wallenberg var i dåligt tillstånd och mentalsjuk. Jag påminde även om att han tillkallat en kollega, med vilken jag likaledes talat om fallet och givit ett papper med anteckning av Wallenbergs namn.

Vid senare samtal och i brev hade min sagesman förklarat att jag missförstått honom på grund av hans dåliga tyska - fortsatte jag min framställning. Jag hade från min sida svarat, att jag alltid haft mycket lätt att förstå honom. Jag tillade att det skulle vara orätt av mig att inte säga att jag var säker på vad jag hade hört.

Jag framkastade i slutet av min framställning tanken, att Wallenberg kanske på senare år varit på platser som sovjetledningen icke kände till, men att det borde vara möjligt genom en mycket noggrann undersökning att få fram upp-

lysningar för att erhålla full klarhet. Detta skulle i Sverige - och i hela världen - uppfattas som en verkligt ster handling av sovjetledningen.

Min sagesman tog därefter till ordo. Han sade sig dela de moraliska aspekter som drivit mig i min handling, men han kunde tyvärr ej ge någon personlig hjälp i denna angelägenhet. Hans person hade icke spelat någon roll i detta sammanhang. Om det samtal, som lett till ett missförstånd mellan oss, ville han säga följande. I början av samtalet hade jag berättat om fallet. Han hade då sagt, att han först genom min berättelse fått kännedom om fallet - före samtalet hade han sålunda icke haft någon aning om detta och absolut inte hört till namnet. Han hade inte heller kunnat veta något om det, då han intet haft att göra med fängelser eller fängelsesjukhus eller med krigsfångar eller med militärer över huvud. Efter kriget hade han blivit en helt civil medborgare. Dessutom hade han aldrig av sovjetiska myndigheter inbjudits att behandla några utländska eller andra krigsfångar. Därför hade han ej kunnat ha sett eller ha hört talas om Wallenberg. Därför kunde han till vad jag nu anfört endast förklara, att jag måste ha missförstått honom. Han hade under vårt samtal 1961, till svar på mina påstående, sagt: "om Wallenberg är i livet kanske han kan vara sjuk" - och om man förmodade att Wallenberg var vid liv, så kunde man fortsätta att förmoda

att han kunde vara sjuk på det ena eller andra sättet. I sådana vändningar låg kanske orsaken till att jag uppfattat hans ord icke såsom förmodanden utan som påståenden. Han hade talat med mig helt mänskligt och icke trott att jag haft något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Hade han trott detta, skulle han självfallet ha tillkallat en tolk som hade fått skriva med vad som sades. Jag hade missförstått hans dåliga tyska. Han ~~bad mig tro~~ ville försäkra mig att han icke hade någon anledning att säga något som han inte visste, d.v.s. det som tillskrevs honom av mig. Alla i Sovjetunionen kände väl till att han icke haft något att göra med krigsfångar. Jag hade under samtalet 1961 ~~frågat~~ bett honom tala om Wallenberg med Chrustjov, varvid han förnekat att han var ~~Chr~~ dennes läkare. Jag hade då frågat ~~[illegible]~~ vem jag skulle vända mig till, ~~varvid~~ han hade rekommenderat utrikesministeriet. I slutet av samtalet och mot bakgrunden av alla de uppgifter som jag framfört, hade han sagt till mig att den omfrågade troligen var död.

Under det fortsatta meningsutbytet förnekade jag att jag haft ett officiellt eller halvofficiellt uppdrag utan talat med honom som privatperson. Jag upprepade vidare att han vid vårt första samtal i denna fråga i januari 1961 sagt sig känna till fallet och känna till att Wallenberg var svårt sjuk. Jag underströk att det var ~~först~~ vid vårt andra samtal i mars 1961 som han hade påstått sig icke tidigare ha känt till fallet. Min sagesman bemötte mig ånyo med förklaringen, att han aldrig haft med Wallenberg att göra och aldrig hört något om

– två månader senare –

honom före samtalet med mig. Han uppropade att ett misoförstånd måste ha uppkommit på grund av hans dåliga tyska, varför till jag genmälde, att jag varit på spänn och hört noga på och alltid förstått hans tyska väl. På båda sidor återkom vi därefter gång efter annan i olika former till dessa ståndpunkter.

Samtalet utmynnade i en avslutande förklaring av min sagesman, att han ansåg frågan vara slutdiskuterad mellan oss och att vi inte kommit till det resultat som någon av oss önskade. Härtill förklarade jag att jag ej heller trodde att vi kunde komma längre utan att utsaga stod mot utsaga.

P.M.

Professor Svartz ringde idag och föreslog att på sid. 12 eller 13 införes följande meningar:

Jag påpekade i slutet av diskussionerna att den redogörelse som min sagesman lämnat överensstämde med det samtal vi hade i mars 1961, två månader efter det första samtalet. Min sagesman sade att detta var riktigt. I detta sammanhang framhöll jag även vad som hänt på det officiella planet mellan de båda samtalen.

Stockholm den 20 augusti 1965.

Hbr 8/4 Regeringen

Inledning och historik.

Den dokumentsamling som nu idag offentliggjorts innehåller naturligt nog inte allt det mycket omfattande material som föreligger i Wallenberg-frågan. Den redovisar huvudpunkterna i ärendet i syfte att ge en samlad bild av vad som förekommit sedan den föregående vitboken publicerades. Den innehåller sålunda texterna till de noteväxlingar som ägt rum med sovjetregeringen sedan 1957. Den redovisar de olika samtal som vi haft med medlemmar av sovjetregeringen under denna tid, framför allt mina samtal med Chrustjov sommaren 1964 och med Kosygin i juni i år. Vitboken innehåller dessutom material angående de vittnesmål som vi byggt våra framställningar på under de senaste åren.

För det första gäller detta de uppgifter som förelegat om att Wallenberg under 1950-talet skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir. Vi har i våra efterforskningar inte lämnat något spår oprövat, hur svagt det än må ha synts. Vi har sökt kontakt med samtliga från Sovjetunionen hemvändande krigsfångar, som kunde tänkas ha befunnit sig i Vladimir un-

der denna tid. Alla de uppgifter som därvid framkommit, vilka kunnat sättas i direkt eller indirekt samband med Raoul Wallenberg, har varit föremål för den mest ingående prövning. En samlad bedömning av dessa uppgifters bärkraftighet gjordes år 1959 av f.d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. Deras utlåtande, som ingår i det framlagda materialet, går ut på att, även om ej full bevisning föreligger, det måste anses vara sannolikt att Wallenberg var vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befann sig i fängelse i Vladimir. För det andra ingår i vitboken de vittnesmål som framkom på nyåret 1960. Professor Nanna Svartz hade vid ett besök i Moskva ett samtal om Raoul Wallenberg med en framstående sovjetisk vetenskapsman. Enligt hennes utsaga gjorde denne därvid på hennes direkta förfrågan uttalanden som innebar att Wallenberg alltjämt skulle vara i livet. Om detta uttalande och om sina senare kontakter med den sovjetiske vetenskapsmannen har professor Svartz skrivit en särskild redogörelse, som ingår i vitboken.

Dessa vittnesmål har bildat grundvalen för våra återkommande framställningar till sovjetregeringen. Vi har koncentrerat ansträngningarna till de tillfällen då möjligheter

erbjudit sig till kontakter på högsta nivå. Vi har därvid sökt övertyga Sovjetunionens ledning om motiven för den svenska regeringens och den svenska opinionens starka engagemang i denna fråga och om det utomordentliga allvar, med vilket man från svensk sida betraktar denna fråga. Ett initiativ från allra högsta håll i Sovjetunionen har tett sig som den oundgängliga förutsättningen att nå fullständig klarhet om Wallenbergs öde. Detta har medfört att huvuddelen av våra överläggningar med sovjetledarna kommit att gälla fallet Wallenberg. En intensiv prövning av allt material och ingående interna överväganden har hela tiden ägt rum.

Resultatet har tyvärr blivit negativt. Sovjetledningen hävdar bestämt att Raoul Wallenberg inte finns i Sovjetunionen - varken i fängelse, på sjukhus eller på någon annan plats. Den insisterar på att intet som helst material finns angående Wallenberg utöver den korta anteckning om hans död år 1947, som vi fick del av i deras besked år 1957. Man säger sig ha vidtagit upprepade nya undersökningar med anledning av våra framställningar, men intet som helst nytt material har därvid framkommit. Man förklarar att Wallenberg aldrig funnits i Vladimir och att den sovjetiske vetenskapsmannens uttalanden

till professor Svartz missuppfattats. Man framhåller att det inte finns något som helst skäl varför Sovjetunionen skulle kvarhålla Wallenberg, i vilket tillstånd han än måtte befinna sig, och hänvisar därvid till alla de krigsfångar och andra som fått återvända från Sovjetunionen under senare år. Man uttrycker sitt beklagande över Raoul Wallenbergs öde och för därvid i erinran alla de tragedier som följde i krigets spår.

I detta läge har regeringen svårt att se att det är möjligt att komma vidare genom fortsatta démarcher hos sovjetregeringen. Vi har inte nått den lösning som vi eftersträvat. Förhållandena kring Wallenbergs försvinnande och vistelse i Sovjetunionen ter sig motsägelsefulla och förbryllande. Men om icke något ytterligare material framkommer, kan vi för dagen inte komma längre. Vi lägger idag fram vår redovisning för offentligheten.

Frågan om Raoul Wallenbergs öde har djupt engagerat den svenska opinionen. Alla de ansträngningar som från svensk sida gjorts i denna sak har varit självklart motiverade av Raoul Wallenbergs hjältemodiga insats för att hjälpa lidande människor och av hänsynen till hans familj. Men detta engagemang och dessa ansträngningar har också en vidare aspekt. I ett

demokratiskt land skall den enskilda medborgaren kunna lita på att samhället inte sparar några ansträngningar till hans skydd (till värn för hans liv och till skydd för hans lem). Så länge möjlighet finns, måste denna strävan fortsätta och fullföljas. Regeringen har i sin strävan att nå en lösning av fallet Wallenberg känt stödet av en enhällig svensk opinion.

1. År 1957 publicerade utrikesdepartementet en dokumentsamling jämte kommentarer rörande Raoul Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen (Aktstycken utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, ny serie II:9). Offentliggörandet av materialet skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars/april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

2. Med anledning av sovjetregeringens memorandum av den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari 1957 en svensk svarsnote, vari bland annat förklarades, att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs

vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens memorandum skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av den svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

3. Den svenska noten den 19 februari 1957 besvarades från sovjetisk sida med en note den 17 april 1957, som överlämnades av vice utrikesminister Zaharov till Sveriges t.f. chargé d'affaires i Moskva. I svarsnoten meddelades, att i Sovjetunionens memorandum den 6 februari 1957 alla upplysningar framlagts, vilka erhållits som resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ om Wallenberg. Det framhölls även att den sovjetiska regeringen tyvärr icke förfogade över några som helst ytterligare upplysningar. Svarsnotens innehåll offentliggjordes i ett pressmeddelande den 23 april 1957.

4. För den svenska regeringen stod det klart,

att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. De fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, pekade mot att Wallenberg några år efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir, beläget nordost om Moskva. I början av 1959 hade arbetet på det nya bevismaterialets insamling hunnit så långt, att underlag fanns för en ny framställning av den svenska regeringen. Denna fick formen av en note, som överlämnades av ambassadör Sohlman till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959 (bilaga A). I noten erinras inledningsvis om att svenska regeringen i sin note den 19 februari 1957 förbehållit sig att till Sovjetunionens regering ställa ytterligare material till förfogande. De svenska myndigheterna hade fortsatt att pröva alla spår, som hade avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid hade till de svenska myndigheternas kännedom kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir. Dessa av varandra oberoende utsagor hade alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter. Noten utmynnade i en an-

hållan att sovjetregeringen måtte företa en skyndsam undersökning i syfte att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

5. Det sovjetiska svaret på denna framställning mottogs den 6 mars 1959 (bilaga B). I svaret meddelades, att i sovjetregeringens memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer rörande Wallenberg samlats, vilka erhållits som resultat av en noggrann och allsidig kontroll och vilka ledde till slutsatsen att Wallenberg avlidit i juli 1947. Svaret avslutades med förklaringen, att en förnyad undersökning, som företagits i enlighet med svenska regeringens önskan, icke bringat i dagen några nya uppgifter i frågan. De i den svenska noten omnämnda informationerna om Wallenbergs vistelse i Vladimir hade icke bekräftats.

Med anledning av pressförfrågningar offentliggjorde utrikesdepartementet den 28 maj 1959 en kommuniké angående noteväxlingen (bilaga C).

6. Under våren och sommaren 1959 pågick förberedelserna för det sedermera inställda svarsbesöket i Sverige av ministerpresident Chrustjov, vilket planerats att äga rum i augusti 1959. Från svensk sida underrättades den sovjetiska ambassaden den 8 maj om att Wallenberg-ärendet

~~måtte~~ komma att upptagas under överläggningarna i samband med besöket.

7. Den 27 juni 1959 lämnade det sovjetiska utrikesministeriet till ambassadör Sohlman ett muntligt meddelande till svar på ett brev, som Wallenbergs moder, fru Maj von Dardel, skrivit till ministerpresident Chrustjov. I meddelandet hemställdes att fru von Dardel måtte hänvisas till sovjetregeringens besked av den 6 februari 1957 (bilaga D).

8. Oberoende av de avvisande sovjetiska beskeden fullföljdes den svenska framställningen av den 9 februari 1959 genom överlämnandet den 17 juli 1959 av en sammanfattning av de huvudsakliga vittnesutsagor, som ingick i det svenska materialet angående Wallenbergs vistelse i Vladimir (bilaga E).

9. Såsom även framgår av de under juni och juli 1959 utväxlade meddelandena innehöll den svenska pressen särskilt under maj månad 1959 ett stort antal artiklar i Wallenberg-ärendet. I samband härmed utfärdade utrikesdepartementet, såsom redan nämnts, den 28 maj 1959 en presskommuniké angående den noteväxling som ägt rum i början av året. Även under senare hälften av 1959 och början av 1960 förekom talrika artiklar i pressen, vilka

föranledde förfrågningar i departementet. Den 23 januari 1960 lämnades ett nytt pressmeddelande (bilaga F), vari ånyo framhölls, att de svenska myndigheterna noggrant prövade alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet och att något nytt vid tillfället ej funnes att tillägga utöver vad som redovisats i pressmeddelandet den 28 maj 1959.

10. I 1957 års dokumentsamling angående Wallenberg-ärendet redovisas den granskning av då existerande bevismaterial om Wallenbergs fängelsevistelse i Sovjetunionen, som verkställts av de för ändamålet tillkallade justitieråden Eklund och Lind. Justitierådens arbete ledde till ett skriftligt uttalande, som överlämnades till den sovjetiska ambassaden i Stockholm den 10 mars 1956 såsom ett led i det material som från svensk sida vid denna tidpunkt ställdes till de sovjetiska myndigheternas förfogande. En motsvarande granskning beträffande det material, som dittills och sedermera insamlats till stöd för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen efter år 1947 och därvid även vistats i fängelse i Vladimir, genomfördes på departementets uppdrag i början av 1960 av justitieråden Gyllenswärd och Santesson. Resultatet av denna prövning framlades i ett den 25 april 1960 dagtecknat

yttrande, enligt vilket enligt svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru icke innefattande full bevisning i förevarande hänseende, ansågs göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir (bilaga G).

11. Under hela denna tid pågick ansträngningarna att bygga ut bevisningen som underlag för en förnyad framställning till sovjetregeringen. Ett utomordentligt viktigt nytt vittnesmål framkom i januari 1961 i samband med ett besök i Moskva av professor Nanna Svartz. Vid samtal med en framstående sovjetisk läkarkollega erhöll hon på direkt förfrågan svaret, att denne kände till Wallenberg, som vore sjuk och "i mycket dåligt tillstånd". Professor Svartz' sagesman och en ytterligare tillkallad sovjetisk kollega rådde henne att omedelbart sätta sig i förbindelse med den sovjetiske vice utrikesministern Semenov - som professor Svartz sagt sig känna sedan länge - för att hos denne söka utverka att Wallenberg måtte få föras hem - "om han fortfarande är vid liv".

Professor Svartz har i en promemoria redogjort för detta samtal och för sina senare kontakter i Moskva (sid.).

12. Professor Svartz, som förgäves försökt att i Moskva personligen få träffa vice utrikesminister Semenov, underrättade skyndsamt den svenska regeringen om det inträffade. Efter ingående överväganden i regeringen avlät stats-

minister Erlander ett brev direkt till ministerpresidenten Chrustjov utmynnande i en begäran att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m. i samband med ett överförande av Wallenberg till Sverige (bilaga H). Brevet, som är daterat den 9 februari 1961, överlämnades den 25 februari 1961 av ambassadören Sohlman vid personligt företräde hos ministerpresidenten Chrustjov. Denne, som på förhand underrättats om att samtalet gällde Wallenberg-ärendet, förklarade omedelbart och kategoriskt, att han icke hade något nytt att tillägga till tidigare lämnat besked.

13. Professor Svartz vidtog för sin del olika ansträngningar att återknyta kontakten med sina kolleger i Moskva. Vid ett besök i Moskva i mars 1961, varvid hon på nytt sammanträffade med sin sagesman, tog hon med denne åter upp frågan om Wallenberg. Samtalet ledde emellertid icke till resultat. De av professor Svartz åberopade uttalandena förklarades bero på missförstånd.

Sedan någon tid gått utan att något skriftligt svar på statsminister Erlanders skrivelse mottagits, instruerades ambassadör Sohlman att i det sovjetiska utrikesministeriet uttrycka en allvarlig förväntan, att ett sådant svar snart skulle

lämnas. Denna muntliga påminnelse skedde den 10 juli 1961 Från utrikesministeriets sida gjordes härvid gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill ambassadören Sohlman genmälde, att statsminister Erlander efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

14. Under månaderna efter denna påminnelse, som icke heller ledde till något svar från sovjetisk sida, övervägdes möjligheten att via professor Svartz' sovjetiska ~~läkar~~kontakter söka vinna gehör hos den högsta sovjetledningen för de svenska framställningarna. I maj 1962 inbjöds professor Svartz till en läkarkongress i Moskva och sammanträffade därvid på nytt med sin ursprunglige sagesman. Denne avvisade dock varje meningsutbyte om Wallenberg och hänvisade till det sovjetiska utrikesministeriet.

15. ~~Ett nytt diplomatiskt initiativ togs sensommaren 1962~~ I samband med den sovjetiske ambassadören Gusevs förflyttning från Stockholm, ~~Denne~~ uppkallades denna den 17 augusti 1962 till statsminister Erlander och ombads att efter återkomsten till Moskva till sovjetregeringen och personligen till ministerpresident Chrustjov vidarebefordra ett meddelande, innehållande en enträgen vädjan

om en positiv behandling av de svenska framställningarna angående Wallenberg (bilaga I). Inte heller denna nya framställning föranledde något svar från sovjetisk sida.

16. Sedan utrikesminister Nilsson av den sovjetiske utrikesministern Gromyko inbjudits att avlägga ett besök i Moskva i maj 1963, underrättade utrikesdepartementet den 17 april den sovjetiska ambassaden i Stockholm, att den svenske utrikesministern icke hade några konkreta ärenden, som han önskade ta upp under besöket, med ett undantag, nämligen frågan om Wallenbergs öde.

Vid sitt första samtal med utrikesminister Gromyko den 8 maj 1963 erinrade utrikesminister Nilsson om statsminister Erlanders ~~ehrsvarade~~ framställningar och förklarade, att han önskade ta upp ärendet med ministerpresident Chrustjov. Utrikesminister Gromyko avrådde bestämt från en sådan åtgärd, vilken enligt hans mening måste bli helt resultatlös, eftersom ingenting nytt funnes att meddela i saken. Sedan utrikesminister Nilsson den 16 maj erhållit besked om att tid för ett sammanträffande med ministerpresidenten utsatts till påföljande dag, bekräftade han omedelbart till utrikesminister Gromyko sin tidigare deklarerade avsikt att ta upp Wallenberg-frågan med ministerpresidenten. Så skedde även vid det samman-

träffande, som kom till stånd den 17 maj 1963. Utrikesminister Nilsson hänvisade därvid bl.a. till professor Svartz' utsaga och riktade en enträgen vädjan till ministerpresidenten om hjälp med att få klarhet om Wallenbergs öde. Ministerpresidenten förklarade, att hade Wallenberg funnits, skulle han ha återsänts till Sverige. Han beklagade, att han intet hade att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida.

17. Under utrikesminister Gromykos svarsbesök i Sverige i mitten av mars 1964 ägde ett samtal rum mellan denne och statsminister Erlander i Wallenberg-frågan. Statsministern erinrade om ärendets stora betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna och hemställde att man å sovjetisk sida måtte göra ett ytterligare försök att spåra Wallenbergs öde med ledning av föreliggande uppgifter. Utrikesminister Gromyko förklarade, att professor Svartz' utsagor måste bygga på ett missförstånd och att inga uppgifter fanns att lämna utöver tidigare besked.

Se ny version

18. I en interpellation den 3 mars 1964 ställde herr Ohlin till utrikesminister Nilsson frågan, om denne ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Wallenbergaffärens utveckling efter publiceringen av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl

vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerade att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

Utrikesministerns svar lämnades i riksdagen den 3 april 1964 (bilaga J). I svaret framhölls bland annat att regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det material som under de senaste åren framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts vore dock icke av den karaktär att i sammanhanget kunna offentliggöras. Samtliga framställningar hade emellertid av sovjetregeringen mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida. Utrikesminister Nilsson bekräftade avslutningsvis att svenska regeringen icke betraktade Wallenbergs sak som utagerad utan komme att fortsätta ansträngningarna att skapa klarhet om hans öde.

19. Med anledning av ministerpresidenten Chrustjovs förestående besök i Sverige hade ambassadören Järring den 26 maj 1964 i Moskva ett samtal med chefen för det

sovjetiska utrikesministeriets skandinaviska avdelning Kovaljov. Vid samtalet framfördes ånyo det svenska önskemålet att sovjetregeringen måtte vidtaga en förnyad undersökning i Wallenberg-ärendet. Under hänvisning till detta samtal kallades ambassadör Jarring den 11 juni 1964 till vice utrikesminister Orlov och mottog därvid ett muntligt meddelande av följande innehåll.

Sovjetiska vederbörande hade genomfört den mest noggranna undersökning i Wallenberg-fallet med anledning av samtalet med Kovaljov. Resultatet av denna undersökning vore detsamma som framlagts i memorandum den 6 februari 1957, i vilket meddelades omständigheterna kring Wallenbergs död 1947. Det funnes inga som helst ytterligare omständigheter som kunde medföra något nytt i denna fråga. Uttalanden av några personer om att Wallenberg skulle ha varit i livet efter 1947 berodde antingen på misstag eller också återspeglade de vissa kretsars strävanden att komplicera förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige. Wallenberg hade icke efter 1947 befunnit sig i någon hälsovårdsanstalt, något fängelse eller på någon annan plats. På sovjetisk sida fanns intet som helst tvivel om att Wallenberg avled den 17 juli 1947 i Ljubjankafängelset. Då sålunda alla möjligheter för undersökning

av Wallenbergs öde redan vore fullständigt uttömda, hade man på sovjetisk sida ingen grund att vidare sysselsätta sig med denna fråga. Ett återkommande till en diskussion av detta beklagansvärda faktum i det förgångna kunde endast vålla de svensk-sovjetiska förbindelserna skada.

Ambassadören Järring mottog meddelandet utan någon kommentar under förklaring att det omedelbart skulle framföras till svenska regeringen.

17. Under utrikesminister Gromykos svarsbesök i Sverige i mitten av mars 1964 ägde ett samtal rum mellan denne och statsminister Erlander, som nästan helt ägnades Wallenbergfrågan. Statsministern erinrade om ärendets stora betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna och hemställde att man å sovjetisk sida måtte göra ett ytterligare försök att spåra Wallenbergs öde med ledning av föreliggande uppgifter. Han föreslog även att ett sammanträffande skulle ordnas mellan professor Svartz och hennes sagesman för att vinna närmare klarhet om detta vittnesmål. Utrikesminister Gromyko svarade, att Wallenberg nu ej fanns i Sovjetunionen, att man ej hittat något ytterligare spår efter honom och att intet vore att tillägga. Professor Svartz' utsagor måste bero på ett missförstånd. Vederbörande sovjetiske vetenskapsman hade kategoriskt förnekat att han uttalat sig på det sätt som påståtts. Kanske skulle han vara beredd att själv till professor Svartz avge en deklaration härom.

Någon tid efter detta samtal mottog professor Svartz ett brev från sin sagesman, daterat den 29 april 1964. I brevet förklarade denne, att han vid samtalet i januari 1961 sagt sig ingenting veta om Wallenberg, aldrig ha hört hans namn och icke ha den ringaste uppfattning om han vore i livet eller ej. Texten till brevet samt till professor Svartz' bemötande i svarsbrev den 28 maj 1964 är bilagda professor Svartz' redogörelse (sid.).

20. Under ministerpresident Chrustjovs officiella besök i Sverige den 22-27 juni 1964 fördes Wallenberg-frågan på tal från svensk sida vid flera tillfällen. Huvuddiskussionen ägde rum under ett enskilt sammanträffande mellan statsminister Erlander och ministerpresident Chrustjov, i närvaro av utrikesminister Nilsson och byråchefen Palme, omedelbart efter regeringsöverläggningarna den 23 juni 1964.

Statsminister Erlander underströk den stora vikt man från svensk sida fäste vid Wallenberg-frågan och framhöll nödvändigheten att äntligen bringa klarhet i en utestående fråga för att därmed skapa bättre förbindelser mellan de båda länderna.

Statsministern redovisade därefter professor Svartz' vittnesmål och underströk det stora förtroende han personligen hyste för henne. Den svenska regeringen var medveten om att den sovjetiske vetenskapsmannen gjort gällande att ett missförstånd uppkommit. Då det alltså förelåg två motstridiga uppfattningar om vad som förekommit, vore det angeläget att ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen för att söka vinna klarhet.

Ministerpresident Chrustjov reagerade med en förklaring, att han icke hade kunnat föreställa sig att Wallenbergfrågan ånyo skulle tagas upp av den svenska regeringen. Han hade visserligen läst därom i tidningarna men ej fäst något avseende därvid. Hade han anat detta, hade han aldrig kommit

till Sverige.

Ministerpresidenten förklarade vidare, att han fått reda på att Wallenberg icke fanns i Sovjetunionen. Detta hade han redan med skärpa sagt ifrån till ambassadör Sohlman. Den svenska regeringen måste förstå, att Sovjetunionen självfallet skulle utlämna Wallenberg om denne fanns i livet, oberoende av hans fysiska eller psykiska tillstånd. Sovjetunionen hade utlämnat och återsänt alla möjliga människor. Vad skulle den sovjetiska regeringen ha för intresse att behålla Wallenberg? Professor Svartz' uttalande byggde på ett rent missförstånd. Hennes sovjetiske sagesman hade aldrig hört talas om Wallenberg, aldrig hört talas om affären Wallenberg, han kände ej till den brevväxling som förekommit mellan regeringarna. Det måste vara ett missförstånd på grund av dåliga språkkunskaper. För den sovjetiska regeringens del var ärendet utagerat. Om man på privat väg ville ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen, skulle den sovjetiska regeringen ej lägga hinder i vägen härför. När statsministern omedelbart tog fasta på detta uttalande, förklarade ministerpresidenten att den sovjetiska regeringen varken rekommenderade eller avrådde från en sådan konfrontation.

Ministerpresidenten tillade, att många djupt tragiska ting hade hänt under Stalin-perioden. Man kunde inte förvänta sig att han skulle här avlägga räkenskap för Stalin-tiden. "Jag är också människa. Jag vill inte utsätta mig för detta

förhör med en massa frågor som för länge sedan är besvarade." Man hade från sovjetisk sida gjort omfattande undersökningar och givit klara besked beträffande Wallenberg, men man syntes ändå icke lita på dem från svensk sida.

Statsminister Erlander underströk, att han velat begagna tillfället att öppet och förtroligt resonera om en fråga av betydande vikt för förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Den svenska opinionen skulle säkert ha mycket svårt att förstå att man från sovjetisk sida motsatte sig ytterligare undersökningar för att skapa klarhet.

Samtalet avslutades på grund av tidsbrist. Vid enskilda samtal med ministerpresidenten senare under besöket återkom statsminister Erlander emellertid till frågan och utvecklade ytterligare de svenska synpunkterna. I ett särskilt svenskt uttalande i Wallenberg-frågan, som offentliggjordes vid statsministerns presskonferens den 26 juni 1964, utsades att man från sovjetisk sida vidhållit sitt tidigare besked att Wallenberg icke finns i Sovjetunionen. Den svenska regeringen kände djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, skulle den svenska regeringen icke ge upp sina strävanden. (bilaga K)

21. Under de närmaste månaderna efter ministerpresidenten

Chrustjovs besök prövades olika möjligheter att på privat väg få till stånd ett sammanträffande mellan professor Svartz och hennes sovjetiska sagesman, vilket emellertid icke ledde till resultat.

22. Ministerpresident Kosygin tillträdde sitt ämbete i oktober 1964. I början av 1965 riktades en framställning i Wallenberg-frågan till denne. Hänvändelsen skedde i en skrivelse från statsminister Erlander, daterad den 11 februari 1965. Efter en sammanfattning av ärendets tidigare behandling och med hänvisning till bl.a. de vittnesmål, enligt vilka Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än det uppgivna dödsåret 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels på sovjetiskt sjukhus, utmynnade skrivelsen i en vädjan till ministerpresidenten att denna måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samt-

liga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande, att klarhet kunde vinnas (bilaga L).

Skrivelsen överlämnades av ambassadören Jarring vid företräde den 22 mars 1965 hos ministerpresident Kosygin. Denne förklarade därvid, att han noggrant läst den sovjetiska akten om Wallenberg. Han kunde inte komma till annat resultat än det som undersökningarna visat, nämligen att Wallenberg icke var i livet utan död i fängelse i Moskva på sätt och tid som akten angav. Ett svar efter dessa linjer skulle lämnas på statsministerns framställning.

Ifråga om professor Svartz' vittnesmål förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiske vetenskapsmannen aldrig gjort de uttalanden som tillskrevs honom av professor Svartz. Han hade ingen invändning mot att ambassadör Jarring själv konstaterade detta vid ett personligt sammanträffande med vetenskapsmannen.

28. Ett sådant sammanträffande med den sovjetiske vetenskapsmannen kom till stånd den 11 maj 1965. Under detta samtal, som ägde rum i närvaro av en representant för det sovjetiska utrikesministeriet, bekräftade sagesmannen för ambassadören Jarring, att professor Svartz i januari 1961 haft ett längre samtal med honom om deras gemensamma vetenskapliga problem och intressen. Anslutningsvis hade hon sagt sig vilja enskilt få taga upp med honom ett humanitärt fall, vilket gälld

en svensk som hölls fången i Sovjetunionen, och bett om hjälp att uppnå ett frigivande av denne. Professor Svartz hade nämnt mannens namn, men sagesmannen hade vid den tiden aldrig hört detta namn och ej haft någon uppfattning vem det gällde. Han hade hänvisat professor Svartz att göra en hänvändelse på hög nivå i utrikesministeriet. Ambassadör Jarring erinrade om att professor Svartz sagt sig av sagesmannen ha erfarit, att Wallenberg skulle vara vid liv men i dåligt tillstånd och på sjukhus. Sagesmannen förnekade denna uppgifts riktighet och framhöll, att det var honom obegripligt hur professor Svartz så helt kunnat missuppfatta honom. Kanske berodde det på att hans kunskaper i tyska - på vilket språk samtalet förts - icke var så goda. Härigenom skulle professor Svartz kunna ha uppfattat uttalanden såsom "om han är vid liv" eller "om han är sjuk" icke som villkorssatser utan som påståenden.

Ambassadör Jarring genmälde, att två utsagor stod mot varandra. Han sade sig tro att det skulle vara till stor nytta om ett sammanträffande kunde ordnas mellan sagesmannen, professor Svartz och honom själv, där tillfälle gavs att gemensamt tala ut om saken. Sagesmannen förklarade, att han inte kunde förstå vad ett sådant sammanträffande skulle tjäna till men förklarade sig till slut på direkt fråga dock vara beredd att medverka.

24. Vid besök hos statsminister Erlander den 13 maj 1965 anmälde Sovjetunionens ambassadör Belokhvostikov, att han med anledning av statsministerns brev till ministerpresident Kosygin den 11 februari 1965 hade i uppdrag att meddela, att sovjetregeringen i sin note den 6 februari 1957 klarlagt att Wallenberg dog år 1947. De undersökningar som nu gjorts hade bekräftat att så var fallet. Professor Svartz' vittnesmål måste grunda sig på ett missförstånd.

Statsminister Erlander sade sig förvänta ett skriftligt svar på sin framställning. Han framhöll att den sovjetiska regeringen måste inse, att den svenska regeringen fäste en utomordentlig vikt vid ärendet och att den svenska offentliga opinionen krävde en utförlig redovisning av detta.

25. Under statsminister Erlanders officiella besök i Sovjetunionen den 10-17 juni 1965 togs Wallenberg-frågan upp vid regeringsöverläggningarna den 11 juni och den 17 juni. Inledningsvis förklarade sig statsministern vilja konstatera, att de bilaterala svensk-sovjetiska förbindelserna vore gynnsamma så när som på att Wallenberg-frågan ännu icke kunnat uppklaras. Statsministern sammanfattade därefter i tre punkter de ytterligare upplysningar och besked från sovjetisk sida som han önskade.

a) I det sovjetiska svaret år 1957 angavs förekomsten av en anteckning om en person Walenberg, avliden i juli 1947, som det ansågs finnas grund betrakta såsom hänförande sig

till Raoul Wallenberg. Av senare uttalanden av den sovjetiska regeringen syntes framgå, att denna förmodan nu blivit visshet. Från svensk sida vore det angeläget att få tillgång till de undersökningar, som företagits under senare år och som tydligen lett fram till denna förändring.

b) Sovjetiska synpunkter på och eventuell motbevisning mot de vittnesmål, som avlagts av krigsfångar som återvänt från Sovjetunionen och enligt vilka Wallenberg skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir efter år 1947. Dessa vittnesmål hade granskats av framstående svenska domare, som kommit fram till slutsatsen att, även om full bevisning ej förelåg, det vore sannolikt att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir

c) Professor Svartz' vittnesmål beträffande hennes samtal i Moskva med en sovjetisk vetenskapsman i början av januari 1961 hade denne förklarat bero på missförstånd. Denna fråga måste klarläggas. Diskussionen vid de båda överläggningarna kom i huvudsak att gälla dessa svenska krav.

Ministerpresident Kosygin förklarade, att han efter mottagandet av statsministerns brev begärt en ny undersökning. Han hade fått dokument med dödsdag och uppgift att Wallenberg kremerats och icke finns i livet. Den svenska regeringen hade underrättats härom. "Det finns ingenting mer och ingen personlig dossier över Wallenberg. Varför vet vi icke." Några sovjetiska vittnen fanns ej. "Om han fanns i livet skulle vi finna

honom mycket fort. Vi vet vilka som finns i våra fängelser och sjukhus. En statsminister kan fort finna en levande men ej en död." "Hur kan ni på allvar tro att vi bevarar honom i Sovjetunionen? Varför skulle vi behöva honom?" Ministerpresidenten sade sig förstå att saken vore svår och komplicerad för svenska regeringen och för Wallenbergs familj. Från sovjetisk sida hade man emellertid gjort allt och hade ej mer att säga. Vid tillfället för Wallenbergs försvinnande var det krig - "jag kan inte säga om det var med rätt eller orätt som han arresterades".

Vittnesmålen av de hemvändande krigsfångarna hade ingen bärkraft. Provessor Svartz' sagesman hade förklarat, att han aldrig hört talas om Wallenberg och att missförståndet måste bero på språksvårigheter. Statsministerns begäran om ett sammanträffande mellan professor Svartz och dennas sagesman sade sig ministerpresidenten beredd att villfara, även om han ansåg åtgärden meningslös.

Under de fortsatta meningsutbytenas gång återkom man från bägge håll till redan refererade ståndpunkter. Statsministern Erlander förklarade, att det ~~endast fanns ett sätt att~~ vore av största vikt avsluta ärendet så att de ~~svensk-sovjetiska~~ förbindelserna ~~icke skadades,~~ nämligen genom att ~~ställa~~ ett utförligt material ~~till~~ förfogande för att klarlägga frågan i dess helhet. Syftet med de svenska kraven hade varit att få en fullständig redovisning på alla de punkter, där det vid en opartisk

granskning framstod stor oklarhet. Statsministern uttalade sin tillfredsställelse med att ministerpresidenten tillstyrkt ett sammanträffande för professor Svartz men beklagade att svaren på hans övriga önskemål varit negativa.

26. I enlighet med vad som sålunda överenskommits under statsminister Erlanders officiella besök ägde ett samtal rum i Moskva den 6 juli 1965 mellan professor Svartz och hennes sagesman. Närvarande utan att deltaga i samtalet var ambassadör Jarring samt två tjänstemän från det sovjetiska utrikesministeriet, av vilka den ene tjänstgjorde som tolk. Meningsutbytet, som utförligt refereras i professor Svartz' redogörelse (sid.), ~~utmynnade i ett konstaterande från bägge sidor~~ gav vid handen att utsaga stod mot utsaga.

Bilaga A

Note överlämnad av ambassadören Sohlman i Moskva till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959.

I sin note till sovjetregeringen den 19 februari 1957 förbehöll sig svenska regeringen att till sovjetregeringens förfogande ställa det ytterligare material rörande legationssekreteraren Raoul Wallenberg, född den 4 augusti 1912, som av regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår, som har avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid har till deras kännedom kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd, att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir och där vistats i sjuk- och isoleringsavdelningen (Corpus II). Dessa av varandra oberoende utsagor har alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter.

Svenska regeringen får anhålla, att sovjetregeringen företar en skyndsam undersökning i syfte att fastställa, om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Bilaga B

Note från Sovjetunionens utrikesministerium till svenska ambassaden i Moskva den 6 mars 1959.

Översättning.

Sovjetunionens utrikesministerium betygar svenska ambassaden sin aktning och har med anledning av ambassadens note den 9 februari d.å. äran meddela följande.

I ambassadens note meddelas, att, enligt informationer från personer, som utrest från Sovjetunionen, svenske medborgaren R. Wallenberg efter år 1947 skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir, och framföres den svenska regeringens önskan, att en undersökning måtte företagas i syfte att verifiera dessa uppgifter.

I samband härmed har ministeriet äran meddela, att i dess memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer ifråga om R. Wallenberg framlades, som erhållits som resultat av noggrann och allsidig kontroll och som ledde till slutsatsen, att R. Wallenberg avled i juli år 1947. En förnyad undersökning, som företagits i enlighet med den svenska regeringens önskan, har icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och har visat, att de i ambassadens note omnämnda informationerna om R. Wallenbergs vistelse i fängelse i Vladimir icke ha bekräftats.

Bilaga C

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 28 maj 1959.

I sin note till den sovjetiska regeringen den 19 februari 1957 uttalade svenska regeringen, att den förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Raoul Wallenberg, som bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår som avser Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Härvid har det till deras kännedom kommit flera utsagor från personer, som återkommit från sovjetisk fångenskap, av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva.

Med anledning av dessa uppgifter hemställde svenska regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Bilaga D

Muntligt meddelande lämnat av ambassadören Rodionov i Sovjetunionens utrikesministerium till ambassadören Sohlman i Moskva den 27 juni 1959.

Översättning.

Utrikesministern har uppdragit åt mig att lämna Eder följande meddelande rörande herr Raoul Wallenberg. I slutet av maj 1959 har den svenska pressen publicerat artiklar, som innehåller uppgifter om att svenske medborgaren Raoul Wallenberg ännu skulle befinna sig i Sovjetunionen. I dessa artiklar har man hänvisat till några så kallade vittnen, som skulle ha sett herr Raoul Wallenberg i Sovjetunionen efter 1947. I anledning av dessa svenska informationer anser jag det nödvändigt säga Eder följande. Utrikesministeriet har i sin aide-mémoire den 6 februari 1957 meddelat som resultat av en enligt svenska regeringens önskan år 1957 gjord grundlig och fullständig utredning, att det klarlagts, att herr Raoul Wallenberg dog år 1947. De uppgifter, vartill vissa svenska tidningar hänvisar, är i sin helhet påhittade.

Utrikesministeriet hemställer, att vad jag nu sagt måtte framföras till herr Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, som vänt sig till ministerpresidenten Chrustjov med förfrågan om sin sons öde.

Samtidigt uttrycker man å sovjetisk sida den förhoppningen, att man å svensk sida i frågan om Raoul Wallenberg måtte intaga en hållning, som icke möjliggör för vissa element att i framtiden använda denna fråga i syfte att förgifta de sovjetisk-svenska förbindelserna.

Memorandum överlämnat till Sovjetunionens utrikesministerium den 18 juli 1959.

Svenska utrikesdepartementet har mottagit sovjetiska utrikesministeriets till ambassadör Sohlman den 27 juni lämnade meddelande angående Raoul Wallenberg. Däri hänvisas till vissa i svensk press i maj månad publicerade uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, vilka förklaras vara helt gripna ur luften. Med anledning härav önskar utrikesdepartementet framhålla, att departementet den 28 maj till svar på frågor från pressen lämnade ett kort meddelande om den förfrågan, som gjordes av svenska ambassaden den 9 februari och det sovjetiska utrikesministeriets svar den 6 mars 1959. Departementet saknar anledning kommentera vad den svenska pressen därutöver publicerat i denna fråga. För att undvika missförstånd om arten av det material, som låg till grund för den svenska förfrågan anser departementet det emellertid nödvändigt att lämna följande mera preciserade uppgifter om vissa av de vittnesutsagor, som ingick i detta material.

1. Schweiziske medborgaren E. Brugger, född den 22.1.1903, vilken under åren 1948-1958 vistades i sovjetiska fängelser, har uppgivit, att han i Vladimir-fängelsets corpus II vid månadsskiftet juli/augusti 1954 haft knackningsförbindelser med Raoul Wallenberg. Ett flertal andra från Sovjetunionen återvända fångar har bekräftat, att Brugger redan under fångenskapen talat om denna sin kontakt med Wallenberg.

2. En österrikisk medborgare, vilken under tiden 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har förklarat, att han i början av år 1955 delat cell med Wallenberg i corpus II i Vladimir-fängelset. När vederbörande sovjetiske fängelseofficer uppmärksammade österrikaren i Wallenbergs cell, hade österrikaren omedelbart bortförts ur densamma och därefter vid

flera tillfällen anmodats förbinda sig icke yppa något om detta sammanträffande med svensken.

3. Två tyska medborgare, H.T. Mulle och G. Rehekampff, födda den 11.6.1917 och 19.6.1903, vilka under tiden 1950-1956 och 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har var för sig uppgivit, att de vid olika tillfällen av en och samme sovjetiske medfånge i Vladimir-fängelset erfarit, att Wallenberg vistades i corpus II i Vladimir i början av 1950-talet. Denne sovjetiske medfånge har av ett stort antal återvända f.d. Vladimir-fångar betecknats som en trovärdig och tillförlitlig person.

Självfallet måste utrikesdepartementet fästa stor vikt vid utsagor av en så preciserad karaktär, vilka oberoende av varandra talar om att Wallenberg under vissa år på 1950-talet vistats i en viss avdelning av ett visst fängelse. Utrikesdepartementet anser icke, att det finns grund antaga, att dessa utsagor tillkommit i medvetet syfte att sprida lögnaktiga uppgifter. Det förefaller icke heller sannolikt, att samtliga utsagor skulle vara att tillskriva namnförväxlingar eller minnesfel. Detta är anledningen till att utrikesdepartementet ansett det nödvändigt att genom en förfrågan till det sovjetiska utrikesministeriet söka bringa klarhet i frågan om Wallenbergs öde.

Vad beträffar det i sovjetiska utrikesministeriets meddelande uttalade önskemålet om att svenska regeringen i framtiden måtte intaga en hållning i Wallenberg-ärendet, som icke kan utnyttjas i syfte att störa de svensk-sovjetiska förbindelserna, vill utrikesdepartementet endast framhålla, att svenska regeringens enda bevekelsegrund i denna fråga har varit och är att skapa klarhet om Raoul Wallenbergs öde. Om så sker kommer detta att avlägsna ett allvarligt irritationsmoment i de svensk-sovjetiska relationerna. I detta sammanhang önskar utrikesdepartementet erinra om att det sovjetiska utrikesministeriet i sitt memorandum den 6 februari 1957 icke uttalade sig mera bestämt om vad som hänt Wallenberg i Sovjetunionen än att säga, att på grund av vad som anförts i sagda memorandum den slutsatsen bör dragas, att Wallenberg avled i juli 1947.

Slutligen vill utrikesdepartementet bekräfta, att Raoul

Wallenbergs moder, fru von Dardel, underrättats om innehållet i ministeriets meddelande den 27 juni 1959.

Bilaga F

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 23 januari 1960.

Såsom många gånger framhållits, prövar de svenska myndigheterna noggrant alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet. Att så förtfarande är fallet, framgår senast av pressmeddelandet den 28 maj 1959. I detta lämnades en redogörelse för en svensk förfrågan till den sovjetiska regeringen huruvida Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset samt svaret på denna fråga. Utöver vad som redovisats i detta pressmeddelande finns för närvarande intet att tillägga.

Yttrande av justitieråden Gyllenswärd och Santesson den 25 april 1960.

Svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg togs i januari 1945 i sovjetiskt förvar och fördes därefter såsom fånge till Sovjetunionen.

I ett den 6 februari 1957 avlämnat memorandum har sovjetregeringen, under åberopande av viss utredning, anfört att på grund av nämnda utredning den slutsatsen borde dragas, att Wallenberg avlidit i juli 1947.

Uppgifter hava emellertid framkommit, enligt vilka Wallenberg skulle hava varit vid liv även efter nämnda tid och därvid befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Undertecknade hava i Kungl. utrikesdepartementet tagit del av ett stort antal uppteckningar av utsagor av personer, som tidigare befunnit sig i sovjetisk fångenskap, ävensom av andra uppteckнade utsagor och andra handlingar.

Utsagorna hava avgivits av finska, franska, schweiziska, tyska och österrikiska medborgare samt av statslösa personer. De flesta utsagorna hava avgivits inför tjänstemän vid den svenska utrikesförvaltningen eller den svenska statspolisen.

Uppteckningarna äro gjorda med stor omsorg och föranleda icke till antagande, att utsagorna tillkommit efter ledande frågor eller under andra omständigheter, som kunnat påverka innehållet. Utsagorna innehålla ett stort antal uppgifter, vilkas riktighet kunnat kontrolleras, och de stödja varandra.

Enligt vår mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen - ehuru den icke innefattar full bevisning

i förevarande hänseende - anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Stockholm den 25 april 1960.

Ragnar Gyllenswärd	Per Santesson
f.d. justitieråd och Högsta domstolens ordförande	f.d. justitieråd och ordförande på avdelning i Högsta domstolen

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Chrustjov den 9 februari 1961.

Ärade Herr Ministerpresident,

Som Ni säkert erinrar Eder, samtalade vi under mitt besök i Moskva våren 1956 om den i Budapest vid krigets slut försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Jag framhöll, att frågan om Wallenbergs öde i hög grad sysselsatte den svenska opinionen och att svenska regeringen önskade göra allt som stod i dess makt för att bringa klarhet över hans öde. Från sovjetisk sida lovade man företaga undersökningar och förklarade, att Wallenberg om han befunne sig i Sovjetunionen givetvis skulle få hemresa. Vi fick år 1957 meddelande om undersökningarnas dittillsvarande resultat. Från svensk sida förklarades vid ett senare tillfälle, att svenska regeringen förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

Jag vill nu meddela Eder, att jag av en svensk läkare, professor Nanna Svartz, som i slutet av januari 1961 besökte Moskva för att där på inbjudan föreläsa om sina forskningsresultat, mottagit den informationen, att Wallenberg då var i livet och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Fru Svartz erhöll informationen från en internationellt känd, framstående representant för den sovjetiska läkarvetenskapen.

Utrikesminister Undén och jag har resonerat om det lämpliga förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige. Vi har kommit fram till att det bästa vore om någon

svensk läkare omedelbart finge resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m.

Med största högaktning

Tage Erlander

Muntligt meddelande lämnat av statsminister Erlander till Sovjetunionens ambassadör Gusev den 17 augusti 1962.

Vid besök hos ministerpresidenten Chrustjov den 25 februari 1961 överlämnade ambassadören Sohlman ett den 9 i samma månad dagtecknat brev från mig till ministerpresidenten. Däri upplystes, att jag mottagit den informationen, att Wallenberg var i livet i slutet av januari 1961 och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Brevet slutade med ett förslag att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige.

När hr Chrustjov mottog brevet, sade han, att ett besked redan lämnats från sovjetisk sida och att inget nytt förelåg i frågan.

Vid besök hos t.f. chefen för skandinaviska avdelningen i det sovjetiska utrikesministeriet ambassadören Kirsanov den 10 juli 1961 uttryckte ambassadören Sohlman enligt instruktion en allvarlig förväntan, att svar snart skulle lämnas. Vi kunde förstå, sade han, att undersökningar erfordrats men då flera månader gått ansåge vi oss kunna utgå från att de nu slutförts. Hr Kirsanov gjorde gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill hr Sohlman genmälde, att statsministern efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

Som Ni förstår, Herr Ambassadör, inger mig detta läge allvarliga bekymmer, och jag vill be Eder att efter återkomsten till Moskva framföra detta till sovjetregeringen och personligen till dess chef. När jag talar om bekymmer, menar jag i första hand, att saken är av betydelse för de

svensk-sovjetiska förbindelserna, för vilkas vidareutveckling i en harmonisk och vänskaplig anda jag som Ni vet har ett stort intresse. Det rör sig här om en svensk diplomat, som för mer än 17 år sedan tillfångatogs av sovjetiska trupper. Ni är helt säkert ense med mig om att ingen regering i ett sådant läge kan underlåta att begära, att de framställningar, som den gör på grundval av informationer, som den erhållit och funnit tillförlitliga, föranleder ingående prövning och tillmötesgående behandling. Jag vill också understryka att, såsom framhölls av ambassadören Sohlman vid hans besök i det sovjetiska utrikesministeriet den 10 juli 1961, vi vinnlagt oss om att uteslutande behandla frågan på en strikt saklig grundval.

Men jag har även den rent mänskliga aspekten i tankarna. Det är en allmänt accepterad grundsats, att medlemmar av samma familj som blivit skilda åt och ömsesidigt önskar kontakt, skall få tillgång till alla tillgängliga upplysningar om varandra och att de skall få tillfälle att förena sig med varandra, oberoende av uppehållsort, hälsotillstånd etc. Grundsatsen är icke bara allmänt omfattad i teorin. Den har också alltmer kommit att omsättas i praktiken. Jag vill enträget vädja till Eder regering och till ministerpresidenten Chrustjov personligen att även ta hänsyn härtill vid behandlingen av denna fråga. Jag framför denna vädjan med en stark förhoppning om en positiv reaktion.

Bilaga J

Utrikesministerns svar den 3 april 1964 på interpellation i andra kammaren av herr Ohlin.

(Utdrag)

Herr talman!

Herr Ohlin har i en interpellation den 3 mars 1964 frågat mig, om jag ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Raoul Wallenberg-affärens utveckling efter publicering av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerar att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Raoul Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

-.-.-.-.-.

Vad först beträffar efterforskningarna av Raoul Wallenberg vill jag till en början erinra om att offentliggörandet av utrikesdepartementets vitbok år 1957 skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars-april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Med anledning av sovjetregeringens besked den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari samma år ett svenskt svar, som likaledes offentliggjordes i vitboken. I detta förklarades bland annat att svensk opinion med rätta vore

upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

För den svenska regeringen stod det sålunda klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. Under de fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, framkom flera utsagor från personer som återvänt från sovjetisk fångenskap av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva. Med anledning av dessa uppgifter hemställde regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Även efter denna tidpunkt har regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det ytterligare material som därvid framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts är dock icke av den karaktär att de här kan offentliggöras.

Jag kan emellertid bekräfta, att statsministern i bör-

jan av år 1961 riktat en personlig skrivelse till ministerpresidenten Chrustjov i saken. Vidare vill jag erinra om att jag vid mitt besök i Moskva i maj förra året upptog ärendet såväl med utrikesminister Gromyko som med ministerpresidenten Chrustjov. Slutligen har statsministern, såsom meddelats i pressen, tagit upp Wallenberg-affären med utrikesminister Gromyko vid dennes besök i Stockholm för två veckor sedan.

Samtliga framställningar har från sovjetisk sida mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare - d.v.s. i 1957 och 1959 års besked - meddelats från sovjetisk sida. Vid upprepade tillfällen har därjämte förklarats, att hade Wallenberg funnits skulle han ha återsänts till Sverige.

Jag vill emellertid till herr Ohlin ånyo bekräfta, att regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde.

-.-.-.-.-.

Uttalande av statsminister Erlander den 26 juni 1964.

Den svenska regeringen har vid samtalen under ministerpresident Chrustjovs besök tagit upp fallet Wallenberg. Vi har för ministerpresidenten starkt understrukit vilken betydelse vi fäster vid denna fråga. Från sovjetisk sida har man förklarat, att man på grundval av de upprepade svenska hänvändelserna gjort en förnyad undersökning. Man vidhåller sitt tidigare besked, att Raoul Wallenberg icke finns i Sovjetunionen.

Vi känner djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, kommer vi icke att ge upp våra strävanden i denna sak.

Bilaga L

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Kosygin den 11 februari 1965.

Ärade Herr Ministerpresident,

Jag ber att med Eder, Herr Ministerpresident, få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945, att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte friges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överläggningar som ägde rum i Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en note den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels, enligt uttalanden av professor Myasnikov till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Under många år har jag personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägna i att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

Med största högaktning

Tage Erlander

1. År 1957 publicerade utrikesdepartementet en dokumentsamling jämte kommentarer rörande Raoul Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen (Aktstycken utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, ny serie II:9). Offentliggörandet av materialet skedde, sedan det besked i ärendet ingått som utlovats från sovjetisk sida vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars/april 1956. Beskedet, som mottogs i form av ett memorandum den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument från Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

2. Med anledning av sovjetregeringens memorandum av den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari 1957 en svensk svarsnote, vari bland annat förklarades, att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens memorandum skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material

rörande Wallenberg, som av den svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

3. Den svenska noten den 19 februari 1957 besvarades från sovjetisk sida med en note den 17 april 1957, som överlämnades av vice utrikesminister Zacharov till Sveriges t.f. chargé d'affaires i Moskva. I svarsnoten meddelades, att i Sovjetunionens memorandum den 6 februari 1957 alla upplysningar framlagts, vilka erhållits som resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ om Wallenberg. Det framhölls även att den sovjetiska regeringen tyvärr icke förfogade över några som helst ytterligare upplysningar. Svarsnotens innehåll offentliggjordes i ett pressmeddelande den 23 april 1957.

4. För den svenska regeringen stod det klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. De fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, pekade mot att Wallenberg någon gång efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir, beläget nordost om Moskva. I början av 1959 hade arbetet på det nya bevismaterialets insamling hunnit så långt, att underlag fanns för en ny framställning av den svenska regeringen. Denna fick formen av en note, som överlämnades av ambassadören Sohlman till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959 (bilaga A). I noten erinras inledningsvis om att svenska regeringen i sin note den 19 februari 1957 förbehållit sig att till Sovjetunionens regering ställa ytterligare material till förfogande. De svenska myndigheterna hade fortsatt att pröva alla spår, som hade avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid hade till de svenska myndigheternas kännedom

kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir. Dessa av varandra oberoende utsagor hade alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter. Noten utmynnade i en anhållan att sovjetregeringen måtte företa en skyndsam undersökning i syfte att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

5. Det sovjetiska svaret på denna framställning mottogs den 6 mars 1959 (bilaga B). I svaret meddelades, att i sovjetregeringens memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer rörande Wallenberg samlats, vilka erhållits som resultat av en noggrann och allsidig kontroll och vilka ledde till slutsatsen att Wallenberg avlidit i juli 1947. Svaret avslutades med förklaringen, att en förnyad undersökning, som företagits i enlighet med svenska regeringens önskan, icke bringat i dagen några nya uppgifter i frågan. De i den svenska noten omnämnda informationerna om Wallenbergs vistelse i Vladimir hade icke bekräftats.

Med anledning av pressförfrågningar offentliggjorde utrikesdepartementet den 28 maj 1959 en kommuniké angående noteväxlingen (bilaga C).

6. Under våren och sommaren 1959 pågick förberedelserna för det sedermera inställda svarsbesöket i Sverige av ministerpresidenten Chrustjov, vilket planerats att äga rum i augusti 1959. Från svensk sida underrättades den sovjetiska ambassaden den 8 maj om att Wallenberg-ärendet skulle komma att upptagas under överläggningarna i samband med besöket.

7. Den 27 juni 1959 lämnade det sovjetiska utrikesministeriet till ambassadören Sohlman ett muntligt meddelande till svar på ett brev,

som Wallenbergs moder, fru Maj von Dardel, skrivit till ministerpresidenten Chrustjov. I meddelandet hemställdes, att fru von Dardel måtte hänvisas till sovjetregeringens besked av den 6 februari 1957 (bilaga D).

8. Oberoende av de avvisande sovjetiska beskeden fullföljdes den svenska framställningen av den 9 februari 1959 genom överlämnandet den 17 juli 1959 av en sammanfattning av de huvudsakliga vittnesutsagor, som ingick i det svenska materialet angående Wallenbergs vistelse i Vladimir (bilaga E).

9. Såsom även framgår av de under juni och juli 1959 utväxlade meddelandena innehöll den svenska pressen särskilt under maj månad 1959 ett stort antal artiklar i Wallenberg-ärendet. I samband härmed utfärdade utrikesdepartementet, såsom redan nämnts, den 28 maj 1959 en presskommuniké angående den noteväxling som ägt rum i början av året. Även under senare hälften av 1959 och början av 1960 förekom talrika artiklar i pressen, vilka föranledde förfrågningar i departementet. Den 23 januari 1960 lämnades ett nytt pressmeddelande (bilaga F), vari ånyo framhölls, att de svenska myndigheterna noggrant prövade alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet och att något nytt vid tillfället ej funnes att tillägga utöver vad som redovisats i pressmeddelandet den 28 maj 1959.

10. I 1957 års dokumentsamling angående Wallenberg-ärendet redovisas den granskning av då föreliggande bevismaterial om Wallenbergs fängelsevistelse i Sovjetunionen, som verkställts av f.d. justitieråden Eklund och Lind. Justitierådens arbete ledde till ett skriftligt uttalande, som överlämnades till den sovjetiska ambassaden i Stockholm den 10 mars 1956 såsom en del av det material som från svensk sida vid denna tidpunkt ställdes till de sovjetiska myndighe-

ternas förfogande. En motsvarande granskning beträffande det material, som framkommit till stöd för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen efter juli 1947 och därvid vistats i fängelse i Vladimir, genomfördes på departementets uppdrag av f. d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. De uttalade i yttrande den 25 april 1960, att enligt deras mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru icke innefattande full bevisning i förevarande hänseende, anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir (bilaga G).

11. Under hela denna tid pågick ansträngningarna att bygga ut bevisningen som underlag för en förnyad framställning till sovjetregeringen. Ett viktigt nytt vittnesmål framkom i januari 1961 i samband med ett besök i Moskva av professor Nanna Svartz. Vid samtal med en framstående sovjetisk vetenskapsman hade hon på direkt förfrågan erhållit svaret, att denne kände till Wallenberg, som vore "i mycket dåligt tillstånd" och mentalsjuk. Sedan professor Svartz' sagesman tillkallat en kollega, hade hon av av denne fått rådet att sätta sig i förbindelse med den sovjetiske vice utrikesministern Semjonov - som professor Svartz sagt sig känna sedan länge - för att söka utverka att Wallenberg måtte få föras hem - "om han fortfarande är vid liv".

Professor Svartz har i en promemoria redogjort för detta samtal och för sina senare kontakter i Moskva.

12. Professor Svartz, som förgäves försökt att i Moskva personligen få träffa vice utrikesminister Semjonov, underrättade skyndsamt den svenska regeringen om det inträffade. Efter ingående överväganden i regeringen avlät statsminister Erlander ett brev direkt till ministerpresidenten Chrustjov utmynnande i en begäran att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med

sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m. i samband med ett överförande av Wallenberg till Sverige (bilaga H). Brevet, som är daterat den 9 februari 1961, överlämnades den 25 februari 1961 av ambassadören Sohlman vid personligt företräde hos ministerpresidenten Chrustjov. Denne, som på förhand underrättats om att samtalet gällde Wallenberg-ärendet, förklarade omedelbart och kategoriskt, att han icke hade något nytt att tillägga till tidigare lämnat besked.

13. Professor Svartz vidtog för sin del olika ansträngningar att återknyta kontakten med sina kolleger i Moskva. Vid ett besök i Moskva i mars 1961, varvid hon på nytt sammanträffade med sin sagesman, tog hon med denne åter upp frågan om Wallenberg. Sagesmannen hävdade därvid, att professor Svartz missförstått honom. Han förklarade, att han före samtalet i januari ej känt till Wallenberg.

Sedan någon tid gått utan att något skriftligt svar på statsminister Erlanders skrivelse mottagits, instruerades ambassadör Sohlman att i det sovjetiska utrikesministeriet uttrycka en allvarlig förväntan, att ett sådant svar snart skulle lämnas. Denna muntliga påminnelse skedde den 10 juli 1961. Från utrikesministeriets sida gjordes härvid gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill ambassadör Sohlman genmälde, att statsminister Erlander efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

14. Under månaderna efter denna påminnelse, som icke heller ledde till något svar från sovjetisk sida, övervägdes möjligheten att via

professor Svartz' sovjetiska kontakter söka vinna gehör hos den högsta sovjetledningen för de svenska framställningarna. I maj 1962 inbjöds professor Svartz till en läkarkongress i Moskva och sammanträffade därvid på nytt med sin ursprunglige sagesman. Denne avvisade dock varje meningsutbyte om Wallenberg och hänvisade till det sovjetiska utrikesministeriet.

15. I samband med den sovjetiske ambassadören Gusevs förflyttning från Stockholm uppkallades denne den 17 augusti 1962 till statsminister Erlander och ombads att efter återkomsten till Moskva till sovjetregeringen och personligen till ministerpresidenten Chrustjov vidarebefordra ett meddelande, innehållande en enträgen vädjan om en positiv behandling av de svenska framställningarna angående Wallenberg (bilaga I). Inte heller denna nya framställning föranledde något svar från sovjetisk sida.

16. Sedan utrikesminister Nilsson av den sovjetiske utrikesministern Gromyko inbjudits att avlägga ett besök i Moskva i maj 1963, underrättade utrikesdepartementet den 17 april den sovjetiska ambassaden i Stockholm, att den svenske utrikesministern icke hade några konkreta ärenden, som han önskade ta upp under besöket, med ett undantag, nämligen frågan om Wallenbergs öde.

Vid sitt första samtal med utrikesminister Gromyko den 8 maj 1963 erinrade utrikesminister Nilsson om statsminister Erlanders framställningar och förklarade, att han önskade ta upp ärendet med ministerpresidenten Chrustjov. Utrikesminister Gromyko avrådde bestämt från en sådan åtgärd, vilken enligt hans mening måste bli helt resultatlös, eftersom ingenting nytt funnes att meddela i saken. Sedan utrikesminister Nilsson den 16 maj erhållit besked om att tid för ett sammanträffande med ministerpresidenten utsatts till påföljande dag,

bekräftade han omedelbart till utrikesminister Gromyko sin tidigare deklarerade avsikt att ta upp Wallenberg-frågan med ministerpresidenten. Så skedde även vid det sammanträffande, som kom till stånd den 17 maj 1963. Utrikesminister Nilsson hänvisade därvid bl.a. till professor Svartz' utsaga och riktade en enträgen vädjan till ministerpresidenten om hjälp med att få klarhet om Wallenbergs öde. Ministerpresidenten förklarade, att hade Wallenberg funnits, skulle han ha återsänts till Sverige. Han beklagade, att han intet hade att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida.

17. Under utrikesminister Gromykos svarsbesök i Sverige i mitten av mars 1964 ägde ett samtal rum mellan denne och statsminister Erlander, som nästan helt ägnades Wallenberg-frågan. Statsministern erinrade om ärendets stora betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna och hemställde att man å sovjetisk sida måtte göra ett ytterligare försök att spåra Wallenbergs öde med ledning av föreliggande uppgifter. Han föreslog även att ett sammanträffande skulle ordnas mellan professor Svartz och hennes sagesman för att vinna närmare klarhet om detta vittnesmål. Utrikesminister Gromyko svarade, att Wallenberg ej fanns i Sovjetunionen, att man ej hittat något ytterligare spår efter honom och att intet vore att tillägga. Professor Svartz' utsagor måste bero på ett missförstånd. Vederbörande sovjetiske vetenskapsman hade kategoriskt förnekat att han uttalat sig på det sätt som påstått. Kanske skulle han vara beredd att själv till professor Svartz avge en deklaration härom.

Någon tid efter detta samtal mottog professor Svartz ett brev från sin sagesman, daterat den 29 april 1964. I brevet förklarade denne, att han vid samtalet i januari 1961 sagt sig ingenting veta om Wallenberg, aldrig ha hört hans namn och icke ha den ringaste uppfattning om han vore i livet eller ej. Innehållet i brevet samt pro-

fessor Svartz' bemötande i svarsbrev av den 28 maj 1964 redovisas i professor Svartz' redogörelse.

18. I en interpellation den 3 mars 1964 ställde herr Ohlin till utrikesminister Nilsson frågan, om denne ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Wallenberg-affärens utveckling efter publiceringen av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerade att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

Utrikesministerns svar lämnades i riksdagen den 3 april 1964 (bilaga J). I svaret framhölls bland annat att regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det material som under de senaste åren framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts vore dock icke av den karaktär att i sammanhanget kunna offentliggöras. Samtliga framställningar hade emellertid av sovjetregeringen mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida. Utrikesminister Nilsson bekräftade avslutningsvis att svenska regeringen icke betraktade Wallenbergs sak som utagerad utan komme att fortsätta ansträngningarna att skapa klarhet om hans öde.

19. Med anledning av ministerpresidenten Chrustjovs förestående besök i Sverige hade ambassadör Jarring den 26 maj 1964 i Moskva ett samtal med chefen för det sovjetiska utrikesministeriets skandinaviska avdelning Kovaljov. Vid samtalet framfördes ånyo det

svenska önskemålet att sovjetregeringen måtte vidtaga en förnyad undersökning i Wallenberg-ärendet. Under hänvisning till detta samtal kallades ambassadör Jarring den 11 juni 1964 till vice utrikesminister Orlov och mottog därvid ett muntligt meddelande av följande innehåll.

Sovjetiska vederbörande hade genomfört den mest noggranna undersökning i Wallenberg-fallet med anledning av samtalet med Kovaljov. Resultatet av denna undersökning var detsamma som framlagts i memorandum den 6 februari 1957, i vilket omständigheterna kring Wallenbergs död 1947 meddelades. Det fanns inga som helst ytterligare omständigheter som kunde medföra något nytt i denna fråga. Uttalanden av några personer om att Wallenberg skulle ha varit i livet efter 1947 berodde antingen på misstag eller också återspeglade de vissa kretsars strävanden att komplicera förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige. Wallenberg hade icke efter 1947 befunnit sig i någon hälsovårdsanstalt, något fängelse eller på någon annan plats. På sovjetisk sida förelåg intet som helst tvivel om att Wallenberg avled den 17 juli 1947 i Ljubljanskaja-fängelset. Då sålunda alla möjligheter för undersökning av Wallenbergs öde redan var fullständigt uttömda, hade man på sovjetisk sida ingen grund att vidare sysselsätta sig med denna fråga. Ett återkommande till en diskussion av detta beklagansvärda faktum i det förgångna kunde endast vålla de svensk-sovjetiska förbindelserna skada.

20. Under ministerpresident Chrustjovs officiella besök i Sverige den 22-27 juni 1964 fördes Wallenberg-frågan på tal från svensk sida vid flera tillfällen. Huvuddiskussionen ägde rum under ett enskilt sammanträffande mellan statsminister Erlander och ministerpresident Chrustjov, i närvaro av utrikesminister Nilsson och statsrådet Palme,

omedelbart efter regeringsöverläggningarna den 23 juni 1964.

Statsminister Erlander underströk den stora vikt man från svensk sida fäste vid Wallenberg-frågan och framhöll nödvändigheten att äntligen bringa klarhet i en utestående fråga för att därmed skapa bättre förbindelser mellan de båda länderna.

Statsministern redovisade därefter professor Svartz' vittnesmål och underströk det stora förtroende han personligen hyste för henne. Den svenska regeringen var medveten om att den sovjetiske vetenskapsmannen gjort gällande att ett missförstånd uppkommit. Då det alltså förelåg två motstridiga uppfattningar om vad som förekommit, vore det angeläget att ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen för att söka vinna klarhet.

Ministerpresident Chrustjov reagerade med en förklaring, att han icke hade kunnat föreställa sig att Wallenberg-frågan ånyo skulle tagas upp av den svenska regeringen. Han förklarade, att Wallenberg icke fanns i Sovjetunionen. Detta hade han redan med skärpa sagt ifrån till ambassadören Sohlman. Den svenska regeringen måste förstå, att Sovjetunionen självfallet skulle utlämna Wallenberg, om denne fanns i livet, oberoende av hans fysiska eller psykiska tillstånd. Sovjetunionen hade utlämnat och återsänt alla möjliga människor. Vad skulle den sovjetiska regeringen ha för intresse att behålla Wallenberg? Professor Svartz' uttalande byggde på ett rent missförstånd. Hennes sovjetiske sagesman hade aldrig hört talas om Wallenberg, aldrig hört talas om affären Wallenberg; han kände ej till den brevväxling som förekommit mellan regeringarna. Det måste vara ett missförstånd på grund av dåliga språkkunskaper.

För den sovjetiska regeringens del var ärendet utagerat. Om man på privat väg ville ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen, skulle den sovjetiska regeringen ej lägga hinder i vägen härför. När statsministern omedelbart tog fasta på detta uttalande, förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiska regeringen varken rekommenderade eller avrådde från en sådan konfrontation.

Ministerpresidenten tillade, att många djupt tragiska ting hade hänt under Stalin-perioden. Man kunde inte förvänta sig, att han skulle här avlägga räkenskap för Stalin-tiden. Han ville inte utsätta sig för detta förhör med en massa frågor, som för länge sedan var besvarade. Man hade från sovjetisk sida gjort omfattande undersökningar och givit klara besked beträffande Wallenberg, men man syntes ändå icke lita på dem från svensk sida.

Statsminister Erlander underströk, att han velat begagna tillfället att öppet och förtroligt resonera om en fråga av betydande vikt för förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Den svenska opinionen skulle säkert ha mycket svårt att förstå, att man från sovjetisk sida motsatte sig ytterligare undersökningar för att skapa klarhet.

Vid enskilda samtal med ministerpresidenten senare under besöket återkom statsminister Erlander upprepade gånger till frågan och utvecklade ytterligare de svenska synpunkterna. Ingenting nytt framkom därvid i sak. Ministerpresidenten förklarade sig vara uppriktigt ledsen över att den sovjetiska regeringen icke hade tillgång till något material, varigenom denna beklagliga tvistefråga mellan Sovjetunionen och Sverige skulle kunna bringas ur världen.

I ett särskilt svenskt uttalande i Wallenberg-frågan, som offentliggjordes vid statsministerns presskonferens den 26 juni 1964,

utsades att man från sovjetisk sida vidhållit sitt tidigare besked att Wallenberg icke finns i Sovjetunionen. Den svenska regeringen kände djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, skulle den svenska regeringen icke ge upp sina strävanden (bilaga K).

21. Under de närmaste månaderna efter ministerpresidenten Chrustjovs besök prövades olika möjligheter att på privat väg, bland annat genom förmedling av olika vetenskapsmän, få till stånd ett sammanträffande mellan professor Svartz och hennes sovjetiske sagesman. Dessa ansträngningar ledde emellertid icke till resultat.

22. Ministerpresident Kosygin tillträdde sitt ämbete i oktober 1964. I början av 1965 riktades en framställning i Wallenberg-frågan till denne. Hänvändelsen skedde i en skrivelse från statsminister Erlander, daterad den 11 februari 1965. Efter en sammanfattning av ärendets tidigare behandling och med hänvisning till bl.a. de vittnesmål, enligt vilka Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än det uppgivna dödsåret 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels på sovjetiskt sjukhus, utmynnade skrivelsen i en vädjan till ministerpresidenten att denne måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande, att klarhet kunde vinnas (bilaga L).

Skrivelsen överlämnades av ambassadören Jarring vid företräde den 22 mars 1965 hos ministerpresident Kosygin. Denne förklarade därvid, att han noggrant läst den sovjetiska akten om Wallenberg. Han kunde inte komma till annat resultat än det som undersökningarna

visat, nämligen att Wallenberg icke var i livet utan död i fängelse i Moskva på sätt och tid som akten angav. Ett svar efter dessa linjer skulle lämnas på statsministerns framställning.

Ifråga om professor Svartz' vittnesmål förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiske vetenskapsmannen aldrig gjort de uttalanden som tillskrevs honom av professor Svartz. Han hade ingen invändning mot att ambassadör Jarring själv konstaterade detta vid ett personligt sammanträffande med vetenskapsmannen.

23. Ett sådant sammanträffande med den sovjetiske vetenskapsmannen kom till stånd den 11 maj 1965. Under detta samtal, som ägde rum i närvaro av en representant för det sovjetiska utrikesministeriet, bekräftade sagesmannen för ambassadören Jarring, att professor Svartz i januari 1961 haft ett längre samtal med honom om deras gemensamma vetenskapliga problem och intressen. Anslutningsvis hade hon sagt sig vilja enskilt få taga upp med honom ett humanitärt fall, vilket gällde en svensk som hölls fången i Sovjetunionen, och bett om hjälp att uppnå ett frigivande av denne. Professor Svartz hade nämnt mannens namn, men sagesmannen hade vid den tiden aldrig hört detta namn och ej haft någon uppfattning vem det gällde. Han hade hänvisat professor Svartz att göra en hänvändelse på hög nivå i utrikesministeriet. Ambassadör Jarring erinrade om att professor Svartz sagt sig av sagesmannen ha erfarit, att Wallenberg skulle vara vid liv men i dåligt tillstånd och på sjukhus. Sagesmannen förnekade denna uppgifts riktighet och framhöll, att det var honom obegripligt hur professor Svartz så helt kunnat missuppfatta honom. Kanske berodde det på att hans kunskaper i tyska - på vilket språk samtalet förts - icke var så goda. Härigenom skulle professor Svartz kunna ha uppfattat uttalanden såsom "om han är vid liv" eller "om

han är sjuk" icke som villkorssatser utan som påståenden.

Ambassadör Jarring genmälde, att två utsagor stod mot varandra. Han sade sig tro att det skulle vara till stor nytta om ett sammanträffande kunde ordnas mellan sagesmannen, professor Svartz och honom själv, där tillfälle gavs att gemensamt tala ut om saken. Sagesmannen förklarade, att han inte kunde förstå vad ett sådant sammanträffande skulle tjäna till men förklarade sig till slut på direkt fråga dock vara beredd att medverka.

24. Vid besök hos statsminister Erlander den 13 maj 1965 anmälde Sovjetunionens ambassadör Belokhvostikov, att han med anledning av statsministerns brev till ministerpresident Kosygin den 11 februari 1965 hade i uppdrag att meddela, att sovjetregeringen i sin note den 6 februari 1957 klarlagt att Wallenberg dog år 1947. De undersökningar som nu gjorts hade bekräftat att så var fallet. Professor Svartz' vittnesmål måste grunda sig på ett missförstånd.

Statsminister Erlander sade sig ämna upptaga frågan vid sitt förestående besök i Moskva. Han framhöll att den sovjetiska regeringen måste inse, att den svenska regeringen fäste en utomordentlig vikt vid ärendet och att den svenska offentliga opinionen krävde en utförlig redovisning av detta.

25. Under statsminister Erlanders officiella besök i Sovjetunionen den 10-17 juni 1965 togs Wallenberg-frågan upp vid regeringsöverläggningarna den 11 juni och den 17 juni. Inledningsvis förklarade sig statsministerns vilja konstatera, att de bilaterala svensk-sovjetiska förbindelserna var gynnsamma så när som på att Wallenberg-frågan ännu icke kunnat uppklaras. Statsministern sammanfattade därefter i tre punkter de ytterligare upplysningar och besked från sovjetisk sida som han önskade.

a) I det sovjetiska svaret år 1957 angavs förekomsten av en anteckning om en person Walenberg, avliden i juli 1947, som det ansågs finnas grund betrakta såsom hänförande sig till Raoul Wallenberg. Av senare uttalanden av den sovjetiska regeringen syntes framgå, att denna förmodan nu blivit visshet. Från svensk sida var det angeläget att få tillgång till de undersökningar, som företagits under senare år och som tydligen lett fram till denna förändring.

b) Sovjetiska synpunkter på och eventuell motbevisning mot de vittnesmål, som avlagts av krigsfångar som återvänt från Sovjetunionen och enligt vilka Wallenberg skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir efter år 1947. Dessa vittnesmål hade granskats av framstående svenska jurister, som kommit fram till slutsatsen att, även om full bevisning ej förelåg, det är sannolikt att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

c) Professor Svartz' vittnesmål beträffande hennes samtal i Moskva med en sovjetisk vetenskapsman i början av januari 1961 hade denne förklarat bero på missförstånd. Denna fråga måste klarläggas.

Diskussionen vid de båda överläggningarna kom i huvudsak att gälla dessa svenska krav. Ministerpresident Kosygin förklarade, att han efter mottagandet av statsministerns brev begärt en ny undersökning. Han hade fått dokument med dödsdag och uppgift att Wallenberg kremerats och icke finns i livet. Den svenska regeringen hade underrättats härom. Det fanns intet ytterligare material och ingen personlig dossier över Wallenberg. Varför visste man icke. Några sovjetiska vittnen existerade heller ej. Om Wallenberg var i livet skulle han hittas mycket fort. Man visste vilka som fanns i fängelser och sjukhus. En regeringschef kunde snabbt finna en levande men ej en död. Hur kunde man på svensk sida på allvar tro, att de sovjetiska myndig-

heterna bevarade Wallenberg i Sovjetunionen? Varför skulle de behålla honom? Ministerpresidenten sade sig förstå, att saken var svår och komplicerad för svenska regeringen och för Wallenbergs familj. Från sovjetisk sida hade man emellertid gjort allt och hade ej mer att tillägga.

Vittnesmålen av de hemvändande krigsfångarna hade ingen bärkraft. Professor Svartz' sagesman hade förklarat, att han aldrig hört talas om Wallenberg och att missförståndet måste bero på språksvårigheter. Statsministerns begäran om ett sammanträffande mellan professor Svartz och dennas sagesman sade sig ministerpresidenten beredd att villfara, även om han ansåg åtgärden meningslös.

Under de fortsatta meningsutbytenas gång återkom man från bägge håll till redan refererade ståndpunkter. Ministerpresidenten uppehöll sig utförligt vid de förhållanden som rådde under kriget och den närmaste tiden därefter. Statsminister Erlander upprepade med skärpa kravet att ett utförligt material skulle ställas till förfogande för att klarlägga frågan i dess helhet. Syftet var att få en fullständig redovisning på alla de punkter, där det vid en opartisk granskning framstod stor oklarhet. Statsministern uttalade sin tillfredsställelse med att ministerpresidenten tillstyrkt ett sammanträffande för professor Svartz men beklagade att svaren på hans övriga önskemål varit negativa.

26. I enlighet med vad som sålunda överenskommits under statsminister Erlanders officiella besök ägde ett samtal rum i Moskva den 6 juli 1965 mellan professor Svartz och hennes sagesman. Närvarande utan att deltaga i samtalet var ambassadör Jarring samt två tjänstemän från det sovjetiska utrikesministeriet, av vilka den ene tjänstgjorde som tolk. Meningsutbytet, som utförligt refereras i professor Svartz' redogörelse, slutade med att utsaga stod mot utsaga.

Bilaga A

Note överlämnad av ambassadören Sohlman i Moskva till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959.

I sin note till sovjetregeringen den 19 februari 1957 förbehöll sig svenska regeringen att till sovjetregeringens förfogande ställa det ytterligare material rörande legationssekreteraren Raoul Wallenberg, född den 4 augusti 1912, som av regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår, som har avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid har till deras kännedom kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd, att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir och där vistats i sjuk- och isoleringsavdelningen (Corpus II). Dessa av varandra oberoende utsagor har alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter.

Svenska regeringen får anhålla, att sovjetregeringen företar en skyndsam undersökning i syfte att fastställa, om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Bilaga B

Note från Sovjetunionens utrikesministerium till svenska ambassaden i Moskva den 6 mars 1959.

Översättning.

Sovjetunionens utrikesministerium betygar svenska ambassaden sin aktning och har med anledning av ambassadens note den 9 februari d.å. äran meddela följande.

I ambassadens note meddelas, att, enligt informationer från personer, som utrest från Sovjetunionen, svenske medborgaren R. Wallenberg efter år 1947 skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir, och framföres den svenska regeringens önskan, att en undersökning måtte företagas i syfte att verifiera dessa uppgifter.

I samband härmed har ministeriet äran meddela, att i dess memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer ifråga om R. Wallenberg framlades, som erhållits som resultat av noggrann och allsidig kontroll och som ledde till slutsatsen, att R. Wallenberg avled i juli år 1947. En förnyad undersökning, som företagits i enlighet med den svenska regeringens önskan, har icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och har visat, att de i ambassadens note omnämnda informationerna om R. Wallenbergs vistelse i fängelse i Vladimir icke ha bekräftats.

Bilaga C

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 28 maj 1959.

I sin note till den sovjetiska regeringen den 19 februari 1957 uttalade svenska regeringen, att den förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Raoul Wallenberg, som bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår som avser Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Härvid har det till deras kännedom kommit flera utsagor från personer, som återkommit från sovjetisk fångenskap, av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva.

Med anledning av dessa uppgifter hemställde svenska regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Bilaga D

Muntligt meddelande lämnat av ambassadören Rodionov i Sovjetunionens utrikesministerium till ambassadören Sohlman i Moskva den 27 juni 1959.

Översättning.

Utrikesministern har uppdragit åt mig att lämna Eder följande meddelande rörande herr Raoul Wallenberg. I slutet av maj 1959 har den svenska pressen publicerat artiklar, som innehåller uppgifter om att svenske medborgaren Raoul Wallenberg ännu skulle befinna sig i Sovjetunionen. I dessa artiklar har man hänvisat till några så kallade vittnen, som skulle ha sett herr Raoul Wallenberg i Sovjetunionen efter 1947. I anledning av dessa svenska informationer anser jag det nödvändigt säga Eder följande. Utrikesministeriet har i sin aide-mémoire den 6 februari 1957 meddelat som resultat av en enligt svenska regeringens önskan år 1957 gjord grundlig och fullständig utredning, att det klarlagts, att herr Raoul Wallenberg dog år 1947. De uppgifter, vartill vissa svenska tidningar hänvisar, är i sin helhet påhittade.

Utrikesministeriet hemställer, att vad jag nu sagt måtte framföras till herr Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, som vänt sig till ministerpresidenten Chrustjov med förfrågan om sin sons öde.

Samtidigt uttrycker man å sovjetisk sida den förhoppningen, att man å svensk sida i frågan om Raoul Wallenberg måtte intaga en hållning, som icke möjliggör för vissa element att i framtiden använda denna fråga i syfte att förgifta de sovjetisk-svenska förbindelserna.

Bilaga E

Memorandum överlämnat till Sovjetunionens utrikesministerium den 18 juli 1959.

Svenska utrikesdepartementet har mottagit sovjetiska utrikesministeriets till ambassadör Sohlman den 27 juni lämnade meddelande angående Raoul Wallenberg. Däri hänvisas till vissa i svensk press i maj månad publicerade uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, vilka förklaras vara helt gripna ur luften. Med anledning härav önskar utrikesdepartementet framhålla, att departementet den 28 maj till svar på frågor från pressen lämnade ett kort meddelande om den förfrågan, som gjordes av svenska ambassaden den 9 februari och det sovjetiska utrikesministeriets svar den 6 mars 1959. Departementet saknar anledning kommentera vad den svenska pressen därutöver publicerat i denna fråga. För att undvika missförstånd om arten av det material, som låg till grund för den svenska förfrågan anser departementet det emellertid nödvändigt att lämna följande mera preciserade uppgifter om vissa av de vittnesutsagor, som ingick i detta material.

1. Schweiziske medborgaren E. Brugger, född den 22.1.1903, vilken under åren 1948-1958 vistades i sovjetiska fängelser, har uppgivit, att han i Vladimir-fängelsets corpus II vid månadsskiftet juli/augusti 1954 haft knackningsförbindelser med Raoul Wallenberg. Ett flertal andra från Sovjetunionen återvända fångar har bekräftat, att Brugger redan under fångenskapen talat om denna sin kontakt med Wallenberg.

2. En österrikisk medborgare, vilken under tiden 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har förklarat, att han i början av år 1955

delat cell med Wallenberg i corpus II i Vladimir-fängelset. När vederbörande sovjetiske fängelseofficer uppmärksammade österrikaren i Wallenbergs cell, hade österrikaren omedelbart bortförts ur densamma och därefter vid flera tillfällen anmodats förbinda sig icke yppa något om detta sammanträffande med svensken.

3. Två tyska medborgare, H.T. Mulle och G. Rehekampff, födda den 11.6.1917 och 19.6.1903, vilka under tiden 1950-1956 och 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har var för sig uppgivit, att de vid olika tillfällen av en och samme sovjetiske medfånge i Vladimir-fängelset erfarit, att Wallenberg vistades i corpus II i Vladimir i början av 1950-talet. Denne sovjetiske medfånge har av ett stort antal återvända f.d. Vladimir-fångar betecknats som en trovärdig och tillförlitlig person.

Självfallet måste utrikesdepartementet fästa stor vikt vid utsagor av en så preciserad karaktär, vilka oberoende av varandra talar om att Wallenberg under vissa år på 1950-talet vistats i en viss avdelning av ett visst fängelse. Utrikesdepartementet anser icke, att det finns grund antaga, att dessa utsagor tillkommit i medvetet syfte att sprida lögnaktiga uppgifter. Det förefaller icke heller sannolikt, att samtliga utsagor skulle vara att tillskriva namnförväxlingar eller minnesfel. Detta är anledningen till att utrikesdepartementet ansett det nödvändigt att genom en förfrågan till det sovjetiska utrikesministeriet söka bringa klarhet i frågan om Wallenbergs öde.

Vad beträffar det i sovjetiska utrikesministeriets meddelande uttalade önskemålet om att svenska regeringen i framtiden måtte intaga en hållning i Wallenberg-ärendet, som icke kan utnyttjas i syfte att störa de svensk-sovjetiska förbindelserna, vill utrikesdepartementet endast framhålla, att svenska regeringens enda bevekelsegrund i denna fråga har varit och är att skapa klarhet om Raoul Wal-

lenbergs öde. Om så sker kommer detta att avlägsna ett allvarligt irritationsmoment i de svensk-sovjetiska relationerna. I detta sammanhang önskar utrikesdepartementet erinra om att det sovjetiska utrikesministeriet i sitt memorandum den 6 februari 1957 icke uttalade sig mera bestämt om vad som hänt Wallenberg i Sovjetunionen än att säga, att på grund av vad som anförts i sagda memorandum den slutsatsen bör dragas, att Wallenberg avled i juli 1947.

Slutligen vill utrikesdepartementet bekräfta, att Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, underrättats om innehållet i ministeriets meddelande den 27 juni 1959.

Bilaga F

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 23 januari 1960.

Såsom många gånger framhållits, prövar de svenska myndigheterna noggrant alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet. Att så fortfarande är fallet, framgår senast av pressmeddelandet den 28 maj 1959. I detta lämnades en redogörelse för en svensk förfrågan till den sovjetiska regeringen huruvida Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset samt svaret på denna fråga. Utöver vad som redovisats i detta pressmeddelande finns för närvarande intet att tillägga.

Bilaga G

Yttrande av justitieråden Gyllenswärd och Santesson den 25 april 1960.

Svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg togs i januari 1945 i sovjetiskt förvar och fördes därefter såsom fånge till Sovjetunionen.

I ett den 6 februari 1957 avlämnat memorandum har sovjetregeringen, under åberopande av viss utredning, anfört att på grund av nämnda utredning den slutsatsen borde dragas, att Wallenberg avlidit i juli 1947.

Uppgifter hava emellertid framkommit, enligt vilka Wallenberg skulle hava varit vid liv även efter nämnda tid och därvid befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Undertecknade hava i Kungl. utrikesdepartementet tagit del av ett stort antal uppteckningar av utsagor av personer, som tidigare befunnit sig i sovjetisk fångenskap, ävensom av andra upptecknade utsagor och andra handlingar.

Utsagorna hava avgivits av finska, franska, schweiziska, tyska och österrikiska medborgare samt av statslösa personer. De flesta utsagorna hava avgivits inför tjänstemän vid den svenska utrikesförvaltningen eller den svenska statspolisen.

Uppteckningarna äro gjorda med stor omsorg och föranleda icke till antagande, att utsagorna tillkommit efter ledande frågor eller under andra omständigheter, som kunnat påverka innehållet. Utsagorna innehålla ett stort antal uppgifter, vilkas riktighet kunnat kontrolleras, och de stödja varandra.

Enligt vår mening måste efter svensk rätt den föreliggande ut-

redningen - ehuru den icke innefattar full bevisning i förevarande hänseende - anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Stockholm den 25 april 1960.

Ragnar Gyllenswärd

f.d. justitieråd och Högsta domstolens ordförande

Per Santesson

f.d. justitieråd och ordförande på avdelning i Högsta domstolen

Bilaga H

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Chrustjov den 9 februari 1961.

Ärade Herr Ministerpresident,

Som Ni säkert erinrar Eder, samtalade vi under mitt besök i Moskva våren 1956 om den i Budapest vid krigets slut försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Jag framhöll, att frågan om Wallenbergs öde i hög grad sysselsatte den svenska opinionen och att svenska regeringen önskade göra allt som stod i dess makt för att bringa klarhet över hans öde. Från sovjetisk sida lovade man företaga undersökningar och förklarade, att Wallenberg om han befunne sig i Sovjetunionen givetvis skulle få hemresa. Vi fick år 1957 meddelande om undersökningarnas dittillsvarande resultat. Från svensk sida förklarades vid ett senare tillfälle, att svenska regeringen förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

Jag vill nu meddela Eder, att jag av en svensk läkare, professor Nanna Svartz, som i slutet av januari 1961 besökte Moskva för att där på inbjudan föreläsa om sina forskningsresultat, mottagit den informationen, att Wallenberg då var i livet och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Fru Svartz erhöll informationen från en internationellt känd, framstående representant för den sovjetiska läkarvetenskapen.

Utrikesminister Undén och jag har resonerat om det lämpliga

förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige. Vi har kommit fram till att det bästa vore om någon svensk läkare omedelbart finge resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m.

Med största högaktning

Tage Erlander

Bilaga I

Muntligt meddelande lämnat av statsminister Erlander till Sovjetunionens ambassadör Gusev den 17 augusti 1962.

Vid besök hos ministerpresidenten Chrustjov den 25 februari 1961 överlämnade ambassadören Sohlman ett den 9 i samma månad dagtecknat brev från mig till ministerpresidenten. Däri upplystes, att jag mottagit den informationen, att Wallenberg var i livet i slutet av januari 1961 och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Brevet slutade med ett förslag att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige.

När hr Chrustjov mottog brevet, sade han, att ett besked redan lämnats från sovjetisk sida och att inget nytt förelåg i frågan.

Vid besök hos t.f. chefen för skandinaviska avdelningen i det sovjetiska utrikesministeriet ambassadören Kirsanov den 10 juli 1961 uttryckte ambassadören Sohlman enligt instruktion en allvarlig förväntan, att svar snart skulle lämnas. Vi kunde förstå, sade han, att undersökningar erfordrats men då flera månader gått ansåge vi oss kunna utgå från att de nu slutförts. Hr Kirsanov gjorde gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill hr Sohlman genmälde, att statsministern efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

Som Ni förstår, Herr Ambassadör, inger mig detta läge allvarliga bekymmer, och jag vill be Eder att efter återkomsten till Moskva framföra detta till sovjetregeringen och personligen till dess chef.

När jag talar om bekymmer, menar jag i första hand, att saken är av betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna, för vilkas vidareutveckling i en harmonisk och vänskaplig anda jag som Ni vet har ett stort intresse. Det rör sig här om en svensk diplomat, som för mer än 17 år sedan tillfångatogs av sovjetiska trupper. Ni är helt säkert ense med mig om att ingen regering i ett sådant läge kan underlåta att begära, att de framställningar, som den gör på grundval av informationer, som den erhållit och funnit tillförlitliga, föranleder ingående prövning och tillmötesgående behandling. Jag vill också understryka att, såsom framhölls av ambassadören Sohlman vid hans besök i det sovjetiska utrikesministeriet den 10 juli 1961, vi vinnlagt oss om att uteslutande behandla frågan på en strikt saklig grundval.

Men jag har även den rent mänskliga aspekten i tankarna. Det är en allmänt accepterad grundsats, att medlemmar av samma familj som blivit skilda åt och ömsesidigt önskar kontakt, skall få tillgång till alla tillgängliga upplysningar om varandra och att de skall få tillfälle att förena sig med varandra, oberoende av uppehållsort, hälsotillstånd etc. Grundsatsen är icke bara allmänt omfattad i teorin. Den har också alltmer kommit att omsättas i praktiken. Jag vill enträget vädja till Eder regering och till ministerpresidenten Chrustjov personligen att även ta hänsyn härtill vid behandlingen av denna fråga. Jag framför denna vädjan med en stark förhoppning om en positiv reaktion.

Bilaga J

Utrikesministerns svar den 3 april 1964 på interpellation i andra kammaren av herr Ohlin.

(Utdrag)

Herr talman!

Herr Ohlin har i en interpellation den 3 mars 1964 frågat mig, om jag ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Raoul Wallenberg-affärens utveckling efter publicering av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerar att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Raoul Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

-.-.-.-.-.-.

Vad först beträffar efterforskningarna av Raoul Wallenberg vill jag till en början erinra om att offentliggörandet av utrikesdepartementets vitbok år 1957 skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars-april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Med anledning av sovjetregeringens besked den 6 februari 1957

överlämnades den 19 februari samma år ett svenskt svar, som likaledes offentliggjordes i vitboken. I detta förklarades bland annat att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

För den svenska regeringen stod det sålunda klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. Under de fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, framkom flera utsagor från personer som återvänt från sovjetisk fångenskap av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva. Med anledning av dessa uppgifter hemställde regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Även efter denna tidpunkt har regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det ytterligare material som därvid framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts är dock icke av den karaktär att de här kan offentliggöras.

Jag kan emellertid bekräfta, att statsministern i början av år 1961 riktat en personlig skrivelse till ministerpresidenten Chrustjov i saken. Vidare vill jag erinra om att jag vid mitt besök i Moskva i maj förra året upptog ärendet såväl med utrikesminister Gromyko som med ministerpresidenten Chrustjov. Slutligen har statsministern, såsom meddelats i pressen, tagit upp Wallenberg-affären med utrikesminister Gromyko vid dennes besök i Stockholm för två veckor sedan.

Samtliga framställningar har från sovjetisk sida mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare - d.v.s. i 1957 och 1959 års besked - meddelats från sovjetisk sida. Vid upprepade tillfällen har därjämte förklarats, att hade Wallenberg funnits skulle han ha återsänts till Sverige.

Jag vill emellertid till herr Ohlin ånyo bekräfta, att regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde.

-.-.-.-.-.

Bilaga K

Uttalande av statsminister Erlander den 26 juni 1964.

Den svenska regeringen har vid samtalen under ministerpresident Chrustjovs besök tagit upp fallet Wallenberg. Vi har för ministerpresidenten starkt understrukit vilken betydelse vi fäster vid denna fråga. Från sovjetisk sida har man förklarat, att man på grundval av de upprepade svenska hänvändelserna gjort en förnyad undersökning. Man vidhåller sitt tidigare besked, att Raoul Wallenberg icke finns i Sovjetunionen.

Vi känner djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, kommer vi icke att ge upp våra strävanden i denna sak.

Bilaga L

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Kosygin den 11 februari 1965.

Ärade Herr Ministerpresident,

Jag ber att med Eder, Herr Ministerpresident, få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945, att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte friges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överläggningar som ägde rum i

Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en note den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels, enligt uttalanden av ... till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Under många år har jag personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägna i att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevaran-

de ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

Med största högaktning

Tage Erlander

Redogörelse av professor Nanna Svartz

Under besök i Moskva i januari 1961 för att hålla föredrag vid en vetenskaplig kongress sammanträffade jag med flera framstående sovjetiska vetenskapsmän. Med en av dessa hade jag den 27 januari ett samtal på tjänsterummet. Detta fördes på tyska. Efter en stunds diskussion om kongresser, forskning m.m. bad jag honom om ursäkt, att jag drog upp en fråga, som låg mig och andra svenskar mycket om hjärtat. Jag gav honom en redogörelse för fallet Raoul Wallenberg och frågade honom om han kände till detta fall, varvid han nickade jakande. Jag frågade honom då, om han kunde ge mig något råd hur jag kunde förfara för att vinna klarhet, var Wallenberg befann sig. Jag omtalade, att vi i Sverige hade uppgifter om att han levde ännu för ett par år sedan och att hans anhöriga fått meddelanden som tydde på att Wallenberg fortfarande var vid liv. Min sagesman sade då plötsligt, att han nog kände till fallet och att den jag frågade om var i mycket dåligt tillstånd. På hans fråga vad jag önskade svarade jag, att huvudsaken var att Wallenberg kunde föras hem i vilket tillstånd han än vore. Min sagesman sade då mycket lågt att den efterfrågade var på mentalsjukhus. Sedan tillade han: "Jag skall kalla hit en av mina kolleger och rådgöra med honom." Han lämnade rummet och återkom efter en kort stund tillsammans med kollegan, varefter han själv åter avlägsnade sig.

Kollegan satte sig mitt emot mig. Jag frågade om han orienterats om vad saken gällde och han bekräftade detta. Han frågade mig noga om var Wallenberg tjänstgjort och bad mig skriva hans namn på ett papper. Jag skrev då Attaché Raoul Wallenberg. Jag berättade,

att hans mor var min patient. Hon skulle behöva få ro och få full visshet. Även om sonen vore än så sjuk, skulle det vara en välgärning mot henne och f.ö. hela Sverige om han kunde få vårdas i hemlandet. Jag frågade honom, om han kunde hjälpa oss, och han svarade, att han skulle göra allt vad han förmådde. Jag sade honom, att hela svenska folket skulle bli Sovjetunionen tacksamt, om Wallenberg finge föras hem, även om han vore både fysiskt och psykiskt svårt sjuk. Denna sak, sade jag, ligger vår regering mycket varmt om hjärtat. Jag nämnde att jag kände bitr. utrikesminister Semjonov sedan hans vistelse i Sverige och fick genast rådet att vända mig direkt till denne.

Jag frågade kollegan vidare, om han ansåg det möjligt, att jag som läkare kunde föra hem Wallenberg. Han ansåg, att - "om han fortfarande är vid liv" - ett sådant tillvägagångssätt ej vore omöjligt, men att jag skulle tala med Semjonov därom.

Efter återkomsten till hotellet fick jag genom svenska ambassaden numret till minister Semjonovs sekreterare. Jag telefonerade på numret, men fick svaret, att Semjonov rest utomlands.

På kvällen hölls bankett. Efter måltiden fick jag plötsligt se kollegan, som kom emot mig och frågade, om jag träffat Semjonov. Jag svarade då, att han rest utomlands, och frågade, om jag kunde skriva till Semjonov. Han svarade ja. Efter resonemang lovade han att jag fick säga i brevet att jag talat med dem båda - d.v.s. med honom och min egentlige sagesman - och att de gett mig rådet att vända mig till Semjonov. Kollegan berättade, att de tillsammans, sedan jag hade lämnat dem på f.m., diskuterat den fråga, som vårt samtal gällt. De var båda av den uppfattningen, att en eventuell överflyttning till Sverige av den efterfrågade - "om han fortfarande är vid liv" - givetvis måste organiseras på diplomatisk väg,

vilket jag sade mig helt förstå.

Efter återkomsten till Stockholm uppsökte jag omedelbart statsminister Erlander och berättade för honom och utrikesminister Undén vad som inträffat.

I syfte att återknyta kontakten skrev jag ett personligt brev till min sagesman och uttryckte förhoppningen att under ett snart återbesök i Moskva ånyo få träffa honom. Enligt det råd jag fått i Moskva skrev jag även ett brev till Semjonov, vari jag frågade hur långt undersökningarna om Wallenberg hade fortskridit och om möjligheterna att föra hem honom.

Från min sagesman mottog jag ett svar, i vilket han förklarade sig beredd att åter träffa mig i Moskva. Min resa kom till stånd i slutet av mars 1961. Vid ett första samtal med min sagesman - i närvaro av en annan sovjetisk vetenskapsman - ställde jag frågan, om jag kunde få besöka Wallenberg. Han svarade, att detta måste avgöras på högre ort, varvid han tillfogade: "om han icke är död". Till detta yttrande genmälde jag: "Då måste han ju ha dött helt nyligen." Under ett senare enskilt sammanträffande med min sagesman framhöll denne för mig att jag ej bort berätta för svenska regeringen om vårt ursprungliga samtal. Han förnekade ej samtalet men hävdade, att hans dåliga tyska lett till missförstånd och förklarade nu att han ej känt till fallet Wallenberg. Han berättade att han kallats till ministerpresident Chrustjov, som erhållit meddelande om vårt samtal och blivit uppbragt häröver.

Då jag ej heller under detta Moskva-besök lyckades få företräde hos Semjonov - trots att jag även sökte telefonera till honom på hans privata nummer, som jag fått av min sagesman - skrev jag efter återkomsten till Stockholm ett nytt brev till denne med begäran om företräde så snart som möjligt, varvid jag förklarade mig beredd att

omedelbart resa till Moskva.

Något svar på dessa mina brev mottog jag ej i någon form.

I maj 1962 erbjöd sig ett nytt tillfälle för mig att deltaga i en vetenskaplig kongress i Moskva. Under detta besök träffade jag visserligen min sagesman, men vid mitt försök att föra samtalet in på Wallenberg-frågan förklarade han endast, att denna fråga måste upptagas på diplomatisk väg och att några privatsamtal mellan oss båda i detta ämne inte borde förekomma.

Försök att nå min sagesman genom andra kanaler lyckades ej.

I början av maj 1964 mottog jag ett brev från honom, daterat den 29 april 1964. I detta brev hette det:

"Jag tillskriver Er i samband med på nytt framkomna uttalanden i Stockholm rörande herr Wallenbergs öde. I dessa citerades jag - på så sätt, att jag skulle ha givit Eder några slags uppgifter om honom under Ert besök ... 1961 i Moskva.

Som Ni säkert erinrar Er, sade jag Er då, att jag ingenting vet om herr Wallenberg, aldrig hört hans namn och inte har den ringaste uppfattning om han är i livet eller ej.

Jag rådde Er att i denna angelägenhet vända Er till vårt utrikesministerium, genom Eder ambassadör eller personligen. På Eder begäran att jag skulle efterfråga denne persons öde hos vår regeringschef N.S. Chrustjov, vars läkare jag enligt Eder hypotes vore, svarade jag Eder att N.S. Chrustjov, såsom alla väl visste, var fullständigt frisk och att jag inte var hans läkare.

På grund av något mig oförståeligt missförstånd har detta mitt korta samtal med Eder (det försiggick på tyska språket, vilket jag måhända icke helt behärskar) blivit felaktigt tolkat i svenska officiella kretsar.

Senare fick jag reda på att herr Wallenberg avlidit redan år 1947 och att vår regering vid senare tidpunkt meddelat svenska regeringen och den avlidnes familj härom."

I ett utförligt svar av den 28 maj 1964 återgav jag de viktigare punkterna av vad som enligt min uppfattning förekommit vid vårt

samtal i januari 1961 och som i väsentliga avseenden avvek från den av min sagesman i brevet lämnade versionen. Med anledning av påståendet att något missförstånd på grund av språksvårigheter skulle ha förelegat, påminde jag om att vi båda vid ett flertal samtal under 1950-talet, då vi första gången råkades, alltid förstått både frågor och svar synnerligen väl, så också vid vårt samtal i januari 1961 liksom vid de därpå följande samtalen. I mitt brev uttalade jag även den enträgna och varma förhoppningen, att man från sovjetisk sida så snart det sig göra lät skulle vidtaga åtgärder för att låta Wallenberg återvända hem.

Under hela denna tid har jag stått i ständig kontakt med stats- och utrikesministrarna vid deras ansträngningar att med stöd av bl. a. mitt vittnesmål lösa Wallenberg-frågan.

Ända sedan 1962 har jag på olika sätt försökt få till stånd ett nytt personligt sammanträffande med min sagesman. Jag har också sökt erhålla uppgifter om Wallenberg genom andra vetenskapsmän, men något av betydelse har härvid ej framkommit. Efter ministerpresident Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964 intensifierades ansträngningarna att få ett personligt sammanträffande med sagesmannen. De ledde emellertid icke till något resultat.

I mars 1965 orienterades jag om att ambassadör Jarring i samband med överlämnandet till ministerpresident Kosygin av en ny framställning från statsminister Erlander i Wallenberg-ärendet fått möjlighet att själv besöka min sagesman för att dryfta mitt vittnesmål. När min sagesman vid detta besök - som kom till stånd i maj - upprepade sina kategoriska förnekanden, föreslog ambassadör Jarring att ett nytt sammanträffande skulle ordnas för min räkning.

Efter återkomsten från sitt officiella besök i Moskva i mit-

ten av juni meddelade mig statsministern, att ministerpresident Kosygin samtyckt till att jag träffade min sagesman i Moskva.

Detta sammanträffande ägde rum den 6 juli 1965 i närvaro av ambassadören Jarring och två representanter för det sovjetiska utrikesministeriet, varav den ene tjänstgjorde som tolk. Jag inledde samtalet - som fördes på svenska respektive ryska och varade nära tre timmar - med att utförligt redogöra för anledningen till mitt intresse för Wallenberg. Det daterade sig redan från mitt besök i Moskva i mars 1945. Den främsta orsaken var dock uppgifter jag erhållit av hans mor och hennes nuvarande make, som jag samarbetat med under många år på Karolinska sjukhuset. Hans mor, fru von Dardel, hade varit min patient sedan länge. Då hon visste att jag varit nära bekant med Sovjetunionens tidigare ambassadör i Stockholm, Madame Kollontaj, och hade många andra sovjetiska vänner, bad hon mig upprepade gånger söka göra något för sonen. När jag år 1960 mottog en inbjudan till en kongress i Moskva i början av 1961, beslöt jag att för alla eventualiteter sätta mig in i fallet. Under mitt studium av utrikesdepartementets år 1957 publicerade "vitbok" fann jag vissa förhållanden särskilt anmärkningsvärda. År 1957 kom det ett officiellt sovjetiskt meddelande, som omtalade att Wallenberg av allt att döma hade dött i Ljubljanskaja-fängelset den 17 juli 1947. Det var då ägnat att förvåna att det, tio dagar senare, den 27 juli 1947, avhölls förhör angående Wallenberg i såväl Ljubljanskaja- som Lefortovskaja-fängelserna med ett flertal andra fångar (som inte suttit i samma cell som Wallenberg, med undantag av en av dem). Det var märkligt att läsa att fångarna uppgivit identiskt samma sak. De hade bl.a. talat om att Wallenberg var svensk diplomat och i den egenskapen haft hand om judeärenden och judeförföljelser i Budapest. De hade också uppgivit att de erfarit genom knackningar från Wallenberg eller andra, att

Wallenberg och hans chaufför Langfelder förts till Ljubljanskaja-fängelset 1945. Så hade också berättats att Wallenberg förts samma år från Ljubljanskaja till Lefortovskaja-fängelset. De fångar som berättat detta hade varit beredda att gå ed på sina uppgifter. Allt detta föreföll egendomligt, när man betänkte att det den 18 augusti 1947 sändes en note till vår regering från dåvarande utrikesminister Vysjinskij, vari denne meddelade att Wallenberg var okänd i Sovjetunionen. Inom loppet av en månad skulle det alltså för det första ha hänt att Wallenberg skulle ha dött. Tio dagar senare skulle det ha hållits förhör om Wallenberg med fångar från olika länder i två olika fängelser. Det hade inte varit fängelsepersonal som lett förhören. Han måste alltså ha varit väl känd. De förhörda fångarna hade satts i ensamcell under flera månader. Sedan kom det nyssnämnda meddelandet i mitten av augusti 1947 att han var okänd i Sovjetunionen.x)

Det var inte minst denna bristande överensstämmelse, förklarade jag för min sagesman, som på sin tid gjorde att jag kom till slutsatsen att jag borde höra mig för om Wallenberg. Härtill kom senare uppgifter i pressen från tre olika personer, som suttit i Vladimir-fängelset, att Wallenberg med säkerhet vistats i detta fängelse på 1950-talet. Familjen von Dardel hade även fått ytterligare uppgifter om att han skulle vara i livet vid senare tidpunkt.

När jag reste ut i januari 1961 hade min avsikt varit att försöka ta kontakt med bitr. utrikesminister Semjonov, som jag kände sedan hans vistelse i Stockholm. När jag övervägde vilka andra som jag kunde tala med, hade tankarna fallit på min sagesman. Jag hade tvekat mycket att blanda in honom i dessa frågor, men i en svår och

---

x) Senare uppgavs som bekant i den sovjetiska noten av den 6 februari 1957 att Wallenberg avled i juli 1947.

angelägen fråga måste man ibland gripa efter tillfället.

Jag påpekade för min sagesman att jag under samtalet i januari 1961 inte hade berättat om anledningen till mitt intresse så utförligt som jag nu gjort men angivit de väsentliga punkterna. Jag erinrade honom vidare om att jag efter min inledande redogörelse hade frågat honom om han kände till fallet Wallenberg och att han då svarat jakande. Jag citerade det uttalande som han fällt om att Wallenberg var i dåligt tillstånd och mentalsjuk. Jag påminde även om att han tillkallat en kollega, med vilken jag likaledes talat om fallet och givit ett papper med anteckning av Wallenbergs namn.

Vid senare samtal och i brev hade min sagesman förklarat att jag missförstått honom på grund av hans dåliga tyska - fortsatte jag min framställning. Jag hade från min sida svarat, att jag alltid haft mycket lätt att förstå honom. Jag tillade att det skulle vara orätt av mig att inte säga att jag var säker på vad jag hade hört.

Jag framkastade i slutet av min framställning tanken, att Wallenberg kanske på senare år varit på platser som sovjetledningen icke kände till, men att det borde vara möjligt genom en mycket noggrann undersökning att få fram upplysningar för att erhålla full klarhet. Detta skulle i Sverige - och i hela världen - uppfattas som en verkligt stor handling av sovjetledningen.

Min sagesman tog därefter till orda. Han sade sig dela de moraliska aspekter som drivit mig i min handling, men han kunde tyvärr ej ge någon personlig hjälp i denna angelägenhet. Hans person hade icke spelat någon roll i detta sammanhang. Om det samtal, som lett till ett missförstånd mellan oss, ville han säga följande. I början av samtalet hade jag berättat om fallet. Han hade då sagt, att han först genom min berättelse fått kännedom om fallet - före samtalet hade han sålunda icke haft någon aning om detta och absolut inte känt till

namnet. Han hade inte heller kunnat veta något om det, då han intet haft att göra med fängelser eller fängelsesjukhus eller med krigsfångar eller med militärer över huvud. Efter kriget hade han blivit en helt civil medborgare. Dessutom hade han aldrig av sovjetiska myndigheter inbjudits att behandla några utländska eller andra krigsfångar. Därför hade han ej kunnat ha sett eller ha hört talas om Wallenberg. Därför kunde han till vad jag nu anfört endast förklara, att jag måste ha missförstått honom. Han hade under vårt samtal 1961, till svar på mina påståenden, sagt: "om Wallenberg är i livet kanske han kan vara sjuk" - och om man förmodade att Wallenberg var vid liv, så kunde man fortsätta att förmoda att han kunde vara sjuk på det ena eller andra sättet. I sådana vändningar låg kanske orsaken till att jag uppfattat hans ord icke såsom förmodanden utan som påståenden. Han hade talat med mig helt mänskligt och icke trott att jag haft något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Hade han trott detta, skulle han självfallet ha tillkallat en tolk som hade fått skriva ned vad som sades. Jag hade missförstått hans dåliga tyska. Han ville försäkra mig att han inte hade någon anledning att säga något som han inte visste, d.v.s. det som tillskrevs honom av mig. Alla i Sovjetunionen kände väl till att han icke haft något att göra med krigsfångar. Jag hade under samtalet 1961 bett honom tala om Wallenberg med Chrustjov, varvid han förnekat att han var dennes läkare. Jag hade då frågat vem jag skulle vända mig till. Han hade rekommenderat utrikesministeriet. I slutet av samtalet och mot bakgrunden av alla de uppgifter som jag framfört, hade han sagt till mig att den omfrågade troligen var död.

Under det fortsatta meningsutbytet förnekade jag att jag haft ett officiellt eller halvofficiellt uppdrag utan talat med honom som privatperson. Jag upprepade vidare att han vid vårt <u>första</u> samtal i

denna fråga i januari 1961 sagt sig känna till fallet och känna till att Wallenberg var svårt sjuk. Jag underströk att det var vid vårt andra samtal i mars 1961 som han hade påstått sig icke tidigare ha känt till fallet. Min sagesman bemötte mig ånyo med förklaringen, att han aldrig haft med Wallenberg att göra och aldrig hört något om honom före samtalet med mig. Han upprepade att ett missförstånd måste ha uppkommit på grund av hans dåliga tyska, vartill jag genmälde, att jag varit på spänn och hört noga på och alltid förstått hans tyska väl. På båda sidor återkom vi därefter gång efter annan i olika former till dessa ståndpunkter. I slutet av diskussionen påpekade jag ånyo att den redogörelse, som min sagesman lämnat, överensstämde med det samtal vi hade i mars 1961, två månader efter det första samtalet. Min sagesman sade att detta var riktigt, men av hans yttrande framgick att han inte tycktes anse detta vara av någon betydelse. I detta sammanhang hänvisade jag även till vad som förevarit på det officiella planet mellan de båda samtalen.

Samtalet utmynnade i en avslutande förklaring av min sagesman, att han ansåg frågan vara slutdiskuterad mellan oss och att vi inte kommit till det resultat som någon av oss önskade. Härtill förklarade jag att jag ej heller trodde att vi kunde komma längre utan att utsaga stod mot utsaga.

RW

Jarring/FR

Moskva den 30 augusti 19 65.		
N:o 266 avfärdades.		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ang.

Broder,

Under åberopande av mina handbrev till Dig den 18 och 19 juni vore jag tacksam, om Du ville låta tillställa mig ett ex. av vardera uppteckningen i den form som är slutgiltig.

Gunnar Jarring

Kabinettssekreteraren B e l f r a g e,
Utrikesdepartementet.

exp 31.8.65 FR

Dep Ubk 328

svensk moskva
cabinet sthlmfd
cabinet sthlm
svensk moskva
svensk moskva

V

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 3 | 69
2·2·66
AVD. HP | GR. 80 | MÅL. E/R.W.

cabinet sthlm 1/2/66

svensk moskva

69 fraan pressbyraan. paret villius bemoeter i dagens expressen statsministerns kritik av deras bok paa punkten nanna svartz. foerfattarna saeger att det bara roer sig om ett felskrivet datum i boken. samtalet i fraaga aegde rum 11 maj och ''endast mellan den ryske sagesmannen och ambassadoer jarring. nanna svartz var ej naervarande vilket vi heller inte paastaatt''. aeven nanna svartz uttalar sig utfoerligt i expressen. hon saeger bl.a. att chrustjov blev ''saa uppbragt paa min sagesmanatt han fick ett haeftigt vredesutbrott'' vilket skulle stoedja hennes version. hon beraettar att hon kommer att samla och nedteckna allt om sin befattning med wallenbergaerendet. hon saeger sig ha ett omfattande material som hon hittills inte offentliggjort=

cabinet+

cabinet sthlm

R.W.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm, March 15, 1966.

Har delgivits:

Statssekr. Paulsson, SB
Bch. Danielsson, Rikspol.styr.

Stockholm den 15 mars 1966.
Överlämnas för kännedom till
Ambassadören Jarring, M o s k v a.
Enligt uppdrag:
Leif Leifland
Tjf. chef för pressbyrån

INK. BESK. MOSKVA
D. No 2169
21.3.66
AVD. HP | NR. 80 | MÅL E/R.W.

Dear Arthur,

Thank you so very much for your letter of March 6, 1966, with the information that the LOOK article will be published rather soon, well before your Random House book dealing with the persecution of the Jews during the war.

I have taken up the matter of the possibility of having "a good quote from the Prime Minister and possibly a supporting quote from the Foreign Minister". It is considered, however, that the position of the Swedish Government still is fully expressed by some statements made last year. I would like to refer you to the Prime Minister's speech of September 16, 1965 the last paragraph. You will find, I hope, the English version in the translation of the White Paper No 2 made by the U.S. Embassy in Stockholm (the paragraph should start:"All the efforts made by Sweden in this matter have of course been motivated by Raoul Wallenberg's achievements ....").

The other quote is a statement made by the Prime Minister on October 1, 1965, after a meeting of the Foreign Affairs Advisory Council. It was worded as follows (inofficial translation):

"For many years the Government - chiefly by means of appeals to those in authority in the Soviet Union - has sought to obtain definite information about Raoul Wallenberg's fate and to have him sent back to Sweden. These endeavours have not lead to any results. At present it seems that it is not possible to make any progress by means of representations to

Mr. Arthur D. Morse,
4 Bradford Road,
Scarsdale, New York.

the Soviet Government. Naturally, however, fresh information and circumstances may warrant further action. The Government intends to continue to keep this matter under a very close review."

Sincerely yours,

Leif Leifland

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

RW

Inkom till
10. 05. 66
POSTEXPEDITIONEN

Stockholm den 9 maj 1966.
Överlämnas för kännedom till
Ambassadören Jarring,
M o s k v a.

Leif Leifland

INK. BESK. MOSKVA
D. No 2/114
Ink. d. 13/5-66
AVD. HP | BR. 80 | MAL. C/R.W

COPY

Arthur D. Morse
4 Bradford Road
Scarsdale, New York

May 1, 1966

Dear Leif,

How are you? I am hard at work on the Wallenberg story for LOOK, having temporarily halted work on the book after I had finished two chapters which I am happy to say were received enthusiastically by my publisher.

Did Annette Forsstrom furnish you with a copy of the translation of the first White Paper? She did it very quickly and some of the phrasing is imperfect but it is quite adequate for my needs. I will be sending you a copy well in advance of final editorial corrections so you can suggest any changes.

I have two problems on which I would like to seek your valued assistance. The first relates to the affidavits from the former Soviet prisoners. I should like, without creating problems for you, to give the reader some idea of the methods by which the Foreign Office located these men and then approached them. In other words there must be some transition forme from their release from prison and their statements to the Swedish representatives. Could you supply a few examples which could thus be used anecdotally? Needless to say I will not indicate the source but I do not think this falls within any security areas. I recall someone in Stockholm mentioning that your Embassy personnel all over Europe were on the alert for the release of the prisoners and I presume they notified the Foreign Office and then approached the former prisoners directly or requested permission from the individual governments to which they returned. Whatever you can tell me about this would be most appreciated. Perhaps you can use one or two prisoners as examples.

The second question is perhaps more difficult. It would be very useful to have some timely, pertinent aspect of this story, for the last thing in it chronologically is your Government's release of the material last summer. Can you give me any insight into the direction the search now takes? Are any new interviews being conducted? What this article will be is <u>not</u> a furious, anti-Soviet exposé but a description of the dogged efforts of a nation to protect one of its citizens, its refusal to give up in the face of very strong temptation. It therefore represents to me, a unique defense of individual dignity at a time when bigness and impersonality represents such a threat to the individual. I stress this point because I sense some fear on your part that this article might be sensationalized in such manner as to do harm to Sweden in these efforts. What I see as my problem is the timeliness of the material. I must be able to say something concrete about the

current status of the case. By omitting any developments since last summer I might leave the impression that the Government has closed the case. I do not require any spectacular new information, merely something that will convince the reader that the search continues. If there is absolutely nothing new to report, a current statement by the Prime Minister or Foreign Minister regarding your continuing pursuit of the truth would really be quite necessary. Reference to statements made by the Prime Minister September 16 or October 1, 1965 (as you suggested in your last letter) really would not be convincing evidence of a continuing interest in the case. See my problem?

I look forward to your reply. By the way, isn't it about time for you to visit our shores? My wife and I would like to reciprocate your hospitality so please let me know if we may have the pleasure of your company in the near future.

Although it is not a usual practice, I am going to send you a draft of the manuscript for your perusal...and I want you to feel free to make any suggestions, whether factual or philosophical. As I told Mrs von Dardel, I am not so eager to publish an article as to help toward some understanding of the facts of this tragedy.

Sincerely,

/Arthur/

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Pressbyrån

17. 05. 66
POSTEXPEDITIONEN

Stockholm den 16 maj 1966.
1 bil.

Broder,

Tack för Ditt handbrev den 29 april, varmed Du översände ett ex. av "New Times" nr 14. En av departementets ungerskkunniga damer har gjort en översättning. Jag ber att få närsluta en avskrift. ./.

Som Du ser innehåller texten knappast något av aktuellt intresse.

Leif Leifland

Ambassadören Jarring,
M o s k v a.

10.5.66

Förtydl.
av den
ung.texten

Rad	6.X.fredag	
1	Marossy Stockholmból haza	Marossy reste från Stockholm hem.
2	indult.Német oldalról tudni	Från tysk sida tror sig
3	véli Z.S.hogy ö van kiszemel-	Z.S.veta att han är utkorad
4	ve az uj kormány külügymi-	ss.utrikesminister i den nya
5	niszterének (stryken del	regeringen
6	" ")	
7	(de 2 första orden kan jag ej läsa) látják hogy oroszok	.....ser att vi kämpar
8	ellen küzdünk.De át kell állani	mot ryssar. Men man måste gå över
9	ha (oläsbart ord) sulyos következményektöl	om man vill rädda landet från
10	akarják menteni országot.Hor-	svåra konsekvenser. Horthy
11	thynak el kell távozni,csak egy	måste ge av sig, han kan endast
12	gyors átállással tudja talán	genom att snabbt gå över
13	állását megmenteni.	evtl. rädda sin ställning.

---.---

Översättarens anm.:

Jag antar att det är Marossy ordet "han" syftar väl på Marossy vem som ser det står i de oläsbara orden.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 16 maj 1966.
Överlämnas för kännedom till
Ambassadören Jarring,
M o s k v a.
Enligt uppdrag:

Leif Leifland
Departementssekreterare

AVSKRIFT

LOOK
Cowles Magazines and Broadcasting Inc.
488 Madison Avenue
New York 22 N.Y.

William B. Arthur, Managing Editor — May 5, 1966

Mr. Leif Leifland
Royal Ministry of Foreign Affairs
Stockholm, Sweden

Dear Mr. Leifland:

Arthur Morse has discussed with us the substance of this conversations with you in Stockholm regarding the Raoul Wallenberg article which he is writing for LOOK.

Since we realize the significance which this article has for the Swedish Government we wish to reassure you on several points.

First, the Wallenberg story will not be published until well after the departure from Stockholm of Mr. Kosygin. Second, it will be made clear that the article springs from Mr. Morse's research on his forthcoming book so the Swedish Government will clearly be disassociated from the origins of the story. Third, the article will not be sensationalized. The factual materials themselves are dramatic enough without embellishment or exaggeration.

We share with Mr. Morse the feeling that the most remarkable aspect of the Wallenberg story is the tenacity with which a small nation has upheld its right to a thorough explanation of the fate of one of its citizens at the hands of a great power, leading gradually through the years to the unfolding of the story.

Mr. Morse has written to you of our need for information regarding more recent Swedish activity in this case and I hope

the assurance I have given you in this letter will help you to provide it with the certainty that we will treat it with care and sensitivity. Arthur will, on the basis of mutual confidence, send you a manuscript in sufficient time to enable you to check the facts and suggest any revisions.

If you are in New York in the near future I hope we can meet.

Sincerely,

(sgd.) William B. Arthur

William B. Arthur
Editor

ipf

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm, June 1, 1966.

1 encl.

Inkom till
02. 06. 66
POSTEXPEDITIONEN

KVA
2 | 136
3. 6. 66
AVD. HP | NR. 80 | MÅL. E/R.4

Stockholm den 1 juni 1966.
Överlämnas för kännedom i anslutning till remiss den 16.5.66 till Ambassadören Jarring,
M o s k v a.
Enligt uppdrag:

Leif Leifland
Departementssekreterare

RW

Dear Mr. Arthur,

This is in reply to your letter of May 5 concerning the Wallenberg article which Mr. Arthur Morse is writing for LOOK.

./. Please find enclosed a copy of my letter to Mr. Morse. I hope it will provide you with the information needed concerning the methods we have used in order to get affidavits from former prisoners. As to the question of a statement from the Government, I am afraid my letter to Mr. Morse does not add very much to what he already knows. If a new statement will be issued in the next couple of months, I will however see to it that Mr. Morse will get the text of it.

Sincerely,

Leif Leifland

Mr. William B. Arthur,
Managing Editor of LOOK,
488 Madison Avenue,
N e w Y o r k 22, N.Y.
U.S.A.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

02. 06. 66
POSTEXPEDITIONEN

Stockholm, June 1, 1966.
1 encl.

Stockholm den 1 juni 1966.
Överlämnas för kännedom
i anslutning till remiss den
9 maj 1966 till Ambassadören Jarring,
M o s k v a.

Enligt uppdrag:

Leif Leifland
Departementssekreterare

---

2 | 137
3.6.66
AVD. HP | SIR. 80 | MÅL E/R.W

RW

Dear Arthur,

Thank you for your letter of May 1, 1966, about your article for LOOK.

First of all I would like to tell you that Annette Forsström has not, as yet, furnished me with a copy of her translation of the first White Paper. As there are quite a number of people in Stockholm named Forsström and the telephone directory does not give any clear indication of who might be Miss Annette Forsström, I would be very glad if you would kindly drop her a line asking her to give me a copy.

So to your questions. As to the methods used by the Swedish authorities to locate the people who then furnished us with the affidavits, we enjoyed very useful assistance from e.g. the German Red Cross Suchdienst. (You will find further information about this organization in the enclosed copy of the publication "20 Jahre Suchdienst".) In practice, this assistance took the following form. When a former prisoner returned to Germany and the Suchdienst felt that he had something that possibly could be of interest for us, we were informed by the Suchdienst and a government official contacted the prisoner. The information given by a certain prisoner could then direct us to other prisoners etc. Details do of course

./.

Mr. Arthur D. Morse,
Bradford Road,
\ a r s d a l e, N.Y.
A.

fall within security areas, but I hope that the brochure about the German Suchdienst and ~~what I just have said~~ will give you the substance about our methods.

As you say in your letter the second question is more difficult. I have again taken up the matter of the possibility of having a quote from the ~~Prime Minister or~~ and the Minister for Foreign Affairs about the current state of the case. It is, however, still considered that the position of the Swedish government is expressed by the two statements from last year quoted in my letter to you of March 15. A still more recent press statement could be added (it might throw some light on your first question, too). It was issued on October 6, 1965, and was worded as follows (unofficial translation):

Mr. Danielsson, Head of Division, the National Police Board, and Mr. Leifland, Head of Section, Ministry for Foreign Affairs, have returned to Stockholm from abroad after questioning two persons in the Wallenberg case.

One of those persons, residing in Paris, alleges that he has met Wallenberg in the U.S.S.R. in the 60'ies. As can be judged to-day, his statement does not deserve credence. His statement will be additionally checked.

The testimony from the other person follows previous statements to the effect that Wallenberg in the beginning of the 50'ies should have been held in the Butyrskaja-prison.

I am quite aware that this part of my letter does not add very much to what I have written or told you before. From a letter from Mr. William B. Arthur, managing editor of LOOK, I understand that your article will not be published until after a couple of months. If a statement will be issued in the meantime, I will see to it that you will get the text.

Leif Leifland

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Pressbyrån

Stockholm den 8 juni 1966.
1 bil.

Inkom till
09. 06. 66
POSTEXPEDITIONEN

INK. DESK. MOSKVA
2142
Inkl. d. 10/6-66
AVD. HP | MR. 80 | MAL. E/R.W

RW.

N

Broder,

./.

Härmed ber jag få tillställa Dig en fotostatkopia av Mr. Morse´s manuskript till en artikel i LOOK om Wallenberg. Artikeln kommer, enligt vad Morse sagt oss, inte att publiceras förrän tidigast till sensommaren eller hösten.

RN

Hoppas Du kan läsa fotostatkopian.

Hjärtliga hälsningar!
Din tillgivne

Leif Leifland

Leif Leifland

Ambassadören Jarring,
M o s k v a.

AVSKRIFT.

Arthur D. Morse
4 Bradford Road
Scarsdale, New York.

June 1, 1966

Dear Leif,

I attach a copy of the article I submitted to LOOK today. As I mentioned it is somewhat longer than LOOK originally intended but I would prefer to have their judgment before shortening it.

Please let me know as soon as possible whether you or your colleagues have any factual corrections or suggestions.

You will note that the last paragraph mentions Kosygin's visit in July. That will be changed to suit the circumstances. If the Wallenberg question comes up at the meeting it should be incorporated in the closing. I will await your comments with interest.

Sincerely,

(sgd.) Arthur

The Wallenberg Affair:
Sweden's Twenty Year Search For A Captive Diplomat

By

Arthur D. Morse

On February 6, 1957, Soviet Foreign Minister Andrei Gromyko handed a note to the Swedish Ambassador in Moscow. It stated that Raoul Wallenberg, a young Swede who had rescued thousands of Jews from the Nazis during World War II, had died of a heart attack in a Soviet prison ten years earlier.

Wallenberg had led a massive Swedish effort to rescue the Jews of Budapest from their German and Hungarian oppressors. Following the Soviet conquest of the city he had disappeared in the company of Russian soldiers on January 17, 1945. Repeated Swedish entreaties about his fate had resulted in Russian denials of his imprisonment. Now the Soviet note, attempting to bridge a decade of silence, sought to close the fantastic case which had plagued postwar relations with Sweden.

It did not accomplish its purpose. Instead it spurred the Swedish Government to intensify a manhunt unprecedented in diplomatic history — the search for a citizen of a small nation imprisoned within the vastness of a great power. As the years have passed Sweden has closed its net inexorably on the solution of the Wallenberg mystery, proving beyond question that he did not die in 1947 and raising the possibility that he may still be alive.

In 1944 800,000 Jews huddled in fear in Hungary. The pre-war Jewish population of 400,000 had been doubled by refugees fleeing from Hitler. Although Hungary had allied herself with Germany the regime of Admiral Horthy

The search for the Swedish representative was brief. There was quick agreement in Stockholm that thirty-two year old Raoul Wallenberg was the man for this unorthodox mission.

The name Wallenberg has identified generations of Swedish statesmen, bishops, diplomats, military and financial leaders. Raoul's father, a handsome, young naval officer died of cancer three months before his birth. His two grand uncles held high government positions, Knut as Sweden's Foreign Minister during World War I and Axel as Minister to the United States. But the most powerful influence in young Raoul's life was grandfather Gustav, who had served as Swedish Minister to Japan and Turkey. Under his tutelage Raoul developed a world view, traveling extensively in Europe and the Middle East. A boy of medium build with soft brown eyes, Raoul was skilled in languages, quick to retain information and acutely perceptive of the needs of others.

From 1931-35 Raoul studied architecture at the University of Michigan, compiling a brilliant record and impressing professors and students with his humor and modesty.

In spite of his architectural training Wallenberg reverted to family tradition in finance, joining a bank in Haifa, Palestine. Except for one of his mother's grandparents, there were no Jews among Raoul's forbears and it was in Palestine in the late 1930's that he first glimpsed Jews in flight from Hitler. These powerful recollections were reinforced by his experience in the early 1940's as foreign representative of a Stockholm

export-import firm. His visits to German-occupied Europe and business trips to Budapest in 1942 and 1943 evoked vivid impressions of Nazi barbarism. This was heightened by his friendship with a Hungarian Jewish partner, Kalman Lauer. Even before the Swedish relief action Wallenberg had volunteered to visit Budapest to aid Lauer's family.

Raoul's interest and qualifications had become known to the American diplomats and Jewish groups in Sweden as well as to the Swedish Foreign Ministry. Although untrained in diplomacy, he was given full diplomatic status and assigned to establish a humanitarian department at the Swedish Legation in Budapest.

On July 6, 1944, armed with his credentials as Secretary of the Swedish Legation Raoul Wallenberg left the comforts of a bachelor's life in Stockholm for the chaos of Budapest.

Minister Carl Ivan Danielsson's staff had begun the rescue effort by issuing some six hundred provisional passports to Jews with actual personal or commercial ties to Sweden. Wallenberg expanded this scheme radically. He printed a new, elaborately designed protective passport. The document was unknown in international law but was complete with official seals and the triple crown insignia of Sweden. It stated that the bearer awaited emigration to Sweden and, until his departure, enjoyed the protection of its government. Wallenberg convinced the Hungarian authorities to respect five thousand of these "passports."

With Hungarian gendarmes now rivaling the Gestapo in their cruelty to the Jews of Budapest and with the Hungarian Fascist Arrow Cross roaming the streets for Jewish victims, Wallenberg begged, borrowed and rented thirty-two apartment houses to which he removed the five thousand holders of his unique document. There they remained protected only by the flag of Sweden and the courage of Wallenberg and his colleagues. One of the most daring of Raoul's associates was Per Anger, now Swedish Consul General in San Francisco.

Wallenberg soon dropped the requirement that Jews have some direct connection with Sweden and distributed an additional five thousand protective passports. Eventually he shielded twenty thousand Jews, thirteen thousand in the so-called "Swedish houses." Working day and night he built an efficient organization employing more than four hundred of his Jewish protegés to operate hospitals, nurseries and soup kitchens. One of his most valued helpers was a Hungarian Jewish engineer, Vilmos Langfelder, who served as his chauffeur. One day Langfelder would share his Swedish friend's fate.

On October 15, 1944, as the Russian armies smashed through Rumania toward Hungary, a new and more dangerous crisis enveloped Budapest. The Arrow Cross extremists, led by the fanatically anti-Semitic Szalasi, overthrew the Hungarian regime. Szalasi became Prime Minister and revoked the Jews' international protection. Wallenberg persuaded the Prime Minister to retract the order but could not prevent his yielding to a New Nazi demand

The Germans now insisted on rounding up Jews unprotected by the neutrals for forced labor in the underground armaments factories of Austria. Forty thousand men, women and children marched 144 miles to the Austrian border in bitter cold, without food or medical attention, whipped on by their guards. One-fifth died en route.

Wallenberg and his chauffeur Langfelder rode the highway daily, snatching to safety two thousands Jews whom he claimed were entitled to Swedish protection. He forced the return of thousands of others already working in the factories. He and his Swedish colleagues freed at least two thousand from deportation trains scheduled for Auschwitz. Wallenberg accomplished this by bluff, raw nerve and an apparent willingness to go to his death in defense of the Jews.

On December 8, 1944, the Russians began the siege of Budapest. Although the Swedish Legation was located in Buda, Wallenberg and Langfelder had moved to the Pest side of the river where the Jews resided. Aware that they were targets for assassination by the Hungarian Fascists they shifted houses frequently.

Early in January Wallenberg obtained permission from Minister Danielsson to contact the Russian authorities as soon as Pest was liberated and arrange for the resumption of normal life by the protected Jews. Wallenberg had confided to Per Anger that he wished to remain in Budapest after the war to insure the return of their homes and their stolen property. Utilizing the skills of his present organization he felt that the job could be done quickly and efficiently.

Wallenberg had no premonition of danger at the hands of the Soviet authorities. Among its other tasks the Swedish Legation had represented Soviet interests in Hungary, a diplomatic function exercised by neutrals on behalf of warring nations. The Russians were advancing as liberators and the Swedes were eager for their arrival.

Wallenberg and Langfelder were at their temporary headquarters at 16 Benczur Street on January 14, 1945, when a Russian sergeant and several soldiers entered the house. Raoul showed the sergeant his diplomatic credentials, asked protection for the office and requested a meeting with the Soviet commander. The Russians were polite, posted a guard and left with Wallenberg and Langfelder.

They were not seen again until January 17, when the Russians drove them to the Jewish relief office at 6 Tatra Street. Wallenberg was not permitted to enter the building but two of his principal assistants, Rezso Muller and Eugen Biro were summoned to the car. They were permitted about ten minutes of conversation. In spite of the proximity of his guards Wallenberg revealed a few details of his life during the preceding four days. He had been treated well but had been under constant guard, sleeping in a different house each night. He told Muller and Biro that he was being taken to the headquarters of the Soviet commander, adding, "I don't know whether I'm going as a prisoner or a guest."

The last thing he said was that the Russians knew that he had deposited large sums of relief money at the Hazai Bank together with jewelry salvaged by the Jews and entrusted to him for safekeeping. Wallenberg waved

goodbye and the car began its 137 mile journey to the headquarters of General Rodion Y. Malinovsky, then the commander of the Soviet armies in Hungary, now the Soviet Minister of Defense.

The ride to Debrecen was Raoul Wallenberg's farewell to the outside world. Except for one Soviet slip he might have been swallowed up forever.

On January 16, one day earlier, Soviet Deputy Foreign Minister Dekanozov had handed Swedish Minister to Moscow Soderblom a note informing him that Wallenberg had been found in Benczur Street and had identified himself as a member of the Swedish Legation. The note concluded: "The Russian military authorities have taken measures to protect Raoul Wallenberg and his belongings."

For the next twelve years this would remain the only written Soviet admission of Wallenberg's captivity.

At the time of its delivery, the Soviet note was reassuring to the Swedish. Fighting still raged in Budapest and not a word had been heard from Minister Danielsson and his staff. The protection by Soviet troops of an accredited Swedish diplomat who had aroused the Nazis' ire seemed an act of courtesy not suspicion.

Swedish confidence in Wallenberg's safety was reinforced in February when Mme. Alexandra Kollontay, the Russian Ambassador to Sweden, informed Raoul's mother that he was alive and well in the Soviet Union. Meanwhile Danielsson and his staff had disappeared and repeated Swedish appeals to Soviet authorities stressed the urgency of locating Danielsson. In early March the

Foreign Ministry instructed Minister Söderblom in Moscow to ask Soviet officials when Wallenberg could be expected to return to Sweden. The Russians replied that the matter was being investigated.

On March 23, Danielsson and his staff turned up in Bucharest, Rumania. They had been held in a Soviet camp and knew nothing about Wallenberg's fate. When they returned to Stockholm their description of Soviet suspicions added a new and alarming element to Raoul's disappearance. They revealed that in the weeks following the Soviet capture of Budapest the Russians had interrogated members of the Swedish Legation and arrested non-Swedish employes. The Soviets accused the Swedes of espionage, of making out false documents and of failing to protect Soviet interests. Wallenberg and his aides in the humanitarian department were called German spies and the Russians made it clear that they considered the rescue action a screen for anti-Soviet activities.

On June 15, 1946, Stalin received Minister Söderblom and promised a complete investigation. Nothing happened.

Meanwhile in Sweden, public opinion was being generated for more vigorous Swedish action. Rudolph Philipp, an émigré Austrian journalist who had taken up residence in Stockholm published a book titled Raoul Wallenberg: Diplomat, Fighter, Samaritan, which, for the first time, detailed his heroic accomplishments. By contacting Wallenberg's Jewish associates in Budapest, Philipp was able to reconstruct for the first time his last days before captivity and thus focus Swedish public attention on the apparent Soviet arrest of a Swede fully accredited by his Government and thus supposedly enjoying

diplomatic immunity. The book galvanised the Government as well as the public and the tempo of Swedish diplomatic activity quickened.

But the Swedish Foreign Ministry faced the formidable barriers of a closed, Soviet system with its vast, inaccessible prisons. Repeated Swedish inquiries went unanswered.

But the Swedes held the trump card — the Dekanozov note — and they resurrected it in every communication. In August, 1947, Deputy Foreign Minister Vyshinsky tried to clarify the question. He admitted that the Soviet Foreign Ministry had received a short message "based on indirect statements by one of the commanders of a military force fighting in Budapest of the fact that Raoul Wallenberg had been found in Benczur Street." However, ex-prosecutor Vyshinsky went on, it was impossible to verify the information. Careful investigations had been made since without results. The Russian officer who gave the statement had never been found. Vyshinsky reported that a search of prisoner-of-war camps had not turned up the missing Swede and he added emphatically that Wallenberg was not in the Soviet Union and was unknown to Russian authorities.

This was the official Soviet explanation of the fate of Wallenberg. Presumably it applied as well to Raoul's chauffeur, Vilmos Langfelder, who also had disappeared without a trace.

Until 1951 the Swedish Government was unable to shatter Vyshinsky's story. But late that year its persistence began to yield rewards. The Soviet Union released a trickle of foreign prisoners of war and the Swedes organized a meticulous search among them for eyewitnesses to the odyssey of

Raoul Wallenberg. As years passed more German, Italian, Austrian, Swiss and Hungarian prisoners were questioned by representatives of the Swedish Foreign Ministry.

The Swedes established rigid criteria for these interviews. They were conducted separately, each ex-prisoner knowing nothing of the testimony of the others. Only information which could have been obtained in no way other than by direct contact with Wallenberg was considered acceptable. Swedish legal authorities required that each piece in the puzzle meet the test of independent verification. All statements taken from former prisoners were required to be certified by a qualified notary of the area in which the released man now resided. Each person interviewed agreed to confirm his statement under oath.

The massive manhunt enlisted the cooperation of Swedish officials throughout Europe. This is what the search revealed:

On January 31, 1945, Raoul Wallenberg entered Cell 123 at the Ljubljanska Prison in Moscow. His cellmates were Gustav Richter, a former police attache at the German Legation in Bucharest and an Austrian Lieutenant named Schauer. Richter was located by Swedish representatives at Herderstrasse 14, Ludwigshafen am Rhein, Germany.

During their month as cellmates, Richter learned a good deal about Wallenberg. Raoul revealed that he and his chauffeur, Langfelder, had been arrested and had traveled to Moscow by train via Rumania. Upon arrival at the prison they had been placed in separate cells.

In early February Wallenberg addressed a letter to the director of the prison, protesting against his captivity and calling attention to his Swedish citizenship and diplomatic status. He demanded the right to contact the Swedish Legation in Moscow. The letter was handed to a guard named Starji.

During his stay in Cell 123, Wallenberg was interrogated only once. According to Richter, Wallenberg quoted his questioner as saying, "You are well known to us. You belong to a great capitalist family in Sweden." During his sixty to ninety minute examination, Wallenberg was accused of espionage.

On March 1 Gustav Richter was transferred to Cell 91 on the fifth floor.

Meanwhile Vilmos Langfelder was placed in a cell occupied by Willi Roedel and Jan Loyda. Roedel had served as counselor of the German Legation in Bucharest, Loyda a Czech turned German had worked as an interpreter. The new arrival reported to his cellmates that during at least two interrogations with Wallenberg for the United States and possibly Great Britain (who, it will be remembered, were allies of the Soviet Union).

On March 18, 1945, Langfelder was transferred to Moscow's Lefortovskaya Prison. Wallenberg, remaining at Ljubljanskaya, moved to Langfelder's former cell, joining Roedel and Loyda. As his new cellmates noted, "Raoul Wallenberg was a very good companion and asked the Russian officer to give his cigarettes to Langfelder."

Loyda later described Wallenberg's interrogations. Raoul had insisted to his Soviet questioners that they had no reason to keep him imprisoned, that as a member of the Legation he had protected Soviet interests in Budapest. His inquisitor had scoffed at this, asking why a rich Swedish capitalist would help the Russians.

Wallenberg would remain in this cell until May, 1945, when he too would be transferred to Lefortovskaya.

Langfelder, already at Lefortovskaya, occupied a cell by himself from March 18-20, 1945 but on March 21 he entered Cell 105, joining Erhard Hille. Hille, a former corporal in the Wehrmacht and a journalist, lived at Pfaffenwiese 52, Frankfurt Am Main, when his testimony was taken. He provided the Swedish Government with a physical description of Langfelder.

"Langfelder had red-blond hair," he said, "a round face and was about 170 centimeters tall."

There were other descriptions of Langfelder, reported independently by other Soviet prisoners, all confirming this description.

Langfelder told his new companion Hille that he and Wallenberg had been arrested by a Major of the NKVD (Soviet secret police) three or four days after they had first made contact with the Russians in Budapest. He added more details of the journey from Budapest to Moscow in a conversation with Ernst Huber, an Austrian who succeeded Hille in Cell 105. Langfelder revealed that he and Wallenberg had been told that they were under protective custody rather than

prisoners but had been guarded by an officer and four soldiers on the train. They were permitted to leave the train in Jassy, Rumania, to visit the Luther Restaurant and they had walked under escort in Moscow

before entering Ljubljanska Prison. There the fiction of protective custody had ended.

In December, 1945, Langfelder was removed from Cell 105. Unlike Wallenberg his later movements are unknown. It is suspected that the Hungarian Government has not been as active on his behalf as the Swedes have been for Wallenberg.

Some time in the middle of May, 1945, Raoul Wallenberg and his cellmates Loyda and Roedel were taken from Ljubljanska. Loyda was separated from the others but Wallenberg and Roedel were taken to Cell 203 at Lefertovska..

Now began the most communicative period of Raoul Wallenberg's imprisonment. His fellow prisoners had developed a highly refined system of sending messages to each other by knocking on the walls in one of two codes. The first was called the "idiot system", one knock being equivalent to "A", two to "B", etc. The second and more cultivated method was known as the "square system," in which the letters of the alphabet were divided in the following manner:

	1.	2.	3.	4.	5.
1.	A	B	C	D	E
2.	F	G	H	I	J
3.	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5.	U	V	X	Y	Z

The letter "N" was represented by three knocks (its position in the vertical column) followed by a pause and four knocks (its position in the horizontal line). Knocking was, of course, forbidden and guards checked the peepholes of each cell every few minutes but the prisoners had developed techniques of concealment and the brick walls and vaulted ceilings aided their telegraphy.

A prisoner might sit on his bed with his back to the wall against which he knocked. He would slip the arm furthest from the cell door from its sleeve, freeing his knocking hand which would be concealed from the guard by his body. Then, after rearranging the sleeve so that it fell naturally, he could commence knocking to the adjacent cell, frequently using a toothbrush. Prisoners also talked to their neighbors through water pipes common to both cells. This was especially true in summer for occupants of the prison's top floors. Here the pipes were often empty because of inadequate water pressure and prisoners would open the taps and "telephone" the next cell.

The arrival of Wallenberg and Roedel in May, 1945, stimulated new interest and considerable knocking.

Cell 203, which housed the newcomers, was located on the third floor of the four-storied prison. Its occupants could communicate with 202 next door and with Cells 149-152 on the second floor, 151 being directly beneath 203.

Karl Supprian, who had headed the German Scientific Institute in Bucharest and who now occupied Cell 152, renewed an old acquaintance with

Willi Roedel and began a new one with Roedel's cellmate. As he later described it to Swedish officials: ". . . I had continuous contact through knocking with the counselor of the Legation in Bucharest, Mr. Willi Roedel, well-known to me from Bucharest and his cell companion, Raoul Wallenberg, secretary of the Swedish Legation in Budapest. Usually I knocked directly to Roedel but in some cases also to Raoul Wallenberg. Roedel informed me that Wallenberg belonged to a well-known Swedish family and that he had been the head of an action to help the Jews in Budapest. He was accused by the Russians of espionage . . ."

Suppriam shared his cell with Signors de Mohr and Monchi, Italian diplomats who had served in Sofia, Bulgaria. Claudio de Mohr, who later became cultural counselor at the Italian Embassy in Madrid, told the Swedish investigators that he had knocked in French to Wallenberg while Suppriam's messages were transmitted in German. Wallenberg was fluent in both languages.

Willi Bergemann occupied Cell 202, next door to Wallenberg and Roedel. In addition to knocking their messages, Bergemann and Wallenberg spoke directly through the water pipes. In Bergemann's words: "Raoul Wallenberg was a very eager knocker. He spoke and knocked fluent German. He called us by knocking five times in a row. During this time I learned that he had gone on January 13, 1945 to the Russian headquarters to negotiate with the Russians for better conditions for the Jewish people in Budapest. On this occasion Raoul Wallenberg was arrested and sent to Moscow suspected of espionage. While he was in Cell 203 he asked repeatedly for information from the commissar about his fate."

According to several of his fellow prisoners Wallenberg appealed frequently to prison officials for an opportunity to contact the Swedish Embassy. These efforts having failed he turned in the summer of 1945 to the highest authority, Josef Stalin.

Untrained in the niceties of diplomatic phraseology Raoul turned to his neighbors for assistance. Ernst Wallenstein in Cell 150 suggested that he address Stalin as Monsieur le Président and proposed that he close with the courteous expression which finds its way into so many diplomatic communications: "Agréez, Monsieur le Président, l'expression de ma très haute consideration."

Wallenberg completed the letter, handed it to a guard and was later told that it had been delivered.

Some time after the dispatch of his letter Wallenberg was summoned for further questioning. He summarized the interrogation in a message knocked to Bernard Rensinghoff. As Rensinghoff recalled it: "The inspector had informed him that his case was quite clear, that his was a 'political case.' If he considered himself innocent it was his responsibility to prove it. The best proof of his guilt was the fact that the Swedish Embassy in Moscow and the Swedish Government had done nothing to help his case."

"'Nobody cares about you,' said the interrogator. If the Swedish Government or its Embassy had any interest in you they would long ago have contacted you'."

At this point Swedish authorities had contacted the Soviet Government on at least twenty occasions for information about Wallenberg.

Rensinghoff learned from Wallenberg that he had once asked a Russian officer if he would be sentenced. The officer had replied, "For political reasons you will never be sentenced."

Wallenberg and Roedel were removed from Cell 203 some time in 1947. The recollections of the former residents of the second and third floors of Lefortovska Prison vary about the precise date. Other information in Swedish possession, revealing the names and dates of occupancy of later inhabitants of Cell 203, established February, 1947, as the most probable month during which Wallenberg and Roedel were removed.

Five months later, on July 27, 1947, extraordinary events occurred at both Ljubljanskaka and Lefortovskaya Prisons. Every prisoner who had shared a cell with either Wallenberg or Langfelder was summoned to a special interrogation by secret police officials. Richter was questioned at 10 p.m. by an NKVD

colonel. He was asked to name prisoners with whom he had discussed Wallenberg and was then ordered to disclose everything which Wallenberg had told him. Following interrogation he was placed in solitary confinement for seven months.

Ernst Huber had the same experience. His entire interrogation concerned information about Raoul Wallenberg which he had gleaned from former cellmate Langfelder. Then he was placed in a single cell for nine months. The same procedure was followed in a cases of others culminating invariably in solitary confinement averaging six months.

As the Swedish investigators observed, "The treatment received by the questioned prisoners after the examinations shows that the Russian authorities wished as far as possible to prevent the information about the Swedish diplomat from spreading."

The Swedish inquiries which revealed the preceding information were conducted between 1951 and 1956. What has been reported here is merely a sampling of the evidence. By 1956 the Wallenberg dossier had become the largest file in the Swedish Foreign Ministry. As the materials accumulated the Government intensified its appeals to the Soviet Union. In September, 1954, a Swedish note asserted flatly that "complete evidence that Raoul Wallenberg was imprisoned in the Soviet Union following his disappearance in Budapest has been obtained." The Swedish memorandum, which was delivered to Deputy Foreign Minister

Valerian Zorin, said that it was now clear that the Russians had suspected Wallenberg of espionage for Germany and/or the United States. The Swedish Foreign Ministry, in attempting to uncover reasons for the Soviet suspicions, had considered three possibilities. First, the Swedish Legation in Budapest while representing Soviet interests had assisted some Russian prisoners freed by the Nazis and had questioned these men about their names, residence and military unit for identification purposes. Perhaps the Soviet police considered this prying for military secrets. It was not. Besides, Wallenberg was not involved in this work.

The second possibility for Soviet misunderstanding lay in Wallenberg's issuance of the protective passports. There had been forgeries by unauthorized people as well as some theft of the documents from their legitimate holders. No doubt some had fallen into the hands of the Nazis and the Arrow Cross. This was neither Wallenberg's fault nor intention.

Thirdly, it was clear that the Russians did not understand Wallenberg's humanitarian activity or the fact that it was supported by American money. Perhaps that had created suspicion among the Russians that he was an American spy.

"So the terrible tragedy occurred," concluded the note, "that Raoul Wallenberg . . . who made a heroic personal contribution to save people, including non-Jewish socialists

and communists from the Fascist terrorists, has been suspected of being a spy and has been arrested."

The Soviets were unmoved by this emotional appeal but a report by former Swedish Supreme Court Justices which supported the evidence that Wallenberg had been imprisoned, provoked a response.

The Russians called the testimony of the former prisoners untrustworthy. They repeated earlier statements that Wallenberg was not in the Soviet Union . . ." are exhaustive and definite."

In late March, 1956, Swedish Prime Minister Tage Erlander visited Moscow and raised the Wallenberg case personally with Prime Minister Bulganin, First Secretary of the Communist Party Khrushchev and Foreign Minister Molotov. They promised a new investigation and report.

It did not materialize.

For seven more months Sweden continued to prod the Soviet giant, the language of its diplomatic notes becoming more blunt. Its memorandum of November 17, 1956 snapped: "The Swedish Government finds it inconceivable that the Russian authorities have still not been able to complete the investigation and report the results."

On February 6, 1957, the Soviet Union loosed a thunderbolt. It reversed its position completely, erasing twelve years of evasion and deception. It admitted that Wallenberg had been a prisoner in the Soviet Union. But it added the news that he was now dead. According to Foreign Minister Gromyko, a new Soviet investigation had turned up a handwritten document in the archives of the medical department of Ljubljanskaya Prison. Dated July 17, 1947, the following note was signed by Colonel A. L. Smoltsov, who had headed the prison's medical services:

"I report that the prisoner Walenberg (sic) who is known to you, died suddenly in his cell last night probably as the result of a myocardial infaretion [heart attack]. In connection with your instructions that I maintain personal supervision of Walenberg, I request instructions as to who shall make the post-mortem examination to establish the cause of death."

Following Smoltsov's signature and the date there appeared a handwritten notation: "Have personally informed the minister. Order has been given to cremate the corpse without post-mortem examination. July 17. Smoltsov."

The Gromyko statement went on to state that no further document or information existed and that Smoltsov had

died in 1953. The Russians blamed the deception on the former chief of their security service, Abakumov. He was no longer a problem.

"Abakumov," said the Soviet note, "who had carried on activities synonymous with crime according to Russian law and who had worked to cause the Soviet Union all kinds of injuries, was shot in accordance with the sentence of the Soviet Supreme Court. The Russian Government expresses its sincere regrets for what has happened and its deep sympathy with the Swedish Government and with Raoul Wallenberg's relatives."

Sweden reacted swiftly to the Soviet announcement. "Through its regrets," said an official statement, "the Russian Government has also admitted its responsibility." Sweden went on to doubt that all other documents but the handwritten note had disappeared and it called for further information.

Later in 1957 the Swedish Foreign Ministry published a "White Book" containing details of the interrogation of former prisoners and revealing the depth of the investigation which had forced the Soviet confession. Sweden made it quite clear that it did not accept Wallenberg's death as a fact. For one thing it seemed rather odd that if Wallenberg had died on July 17, 1947, all of his former cellmates would have been interrogated ten days later and Vyshinsky would have denied any knowledge of him the following month. More to the point, by the time the Gromyko note

arrived the Swedish investigators had started to track Wallenberg, very much alive, into the 1950's.

The same techniques of investigating former prisoners indicated that in 1947, after his supposed death of a heart attack, Wallenberg had been transferred to the prison in Vladimir, 120 miles northeast of Moscow. He had been detained in an area known as Corpus II, part of the time in an isolation ward for the sick.

A Swiss citizen, E. Brugger, who had been held in Soviet prisons from 1948-58, had stated that he had communicated with Wallenberg while the latter was in Corpus II during the July-August period of 1954. Other former prisoners of Vladimir informed the investigators that Brugger, while still in prison, had told them about his contact with Wallenberg.

An Austrian whose name has been withheld by Swedish authorities had told his Swedish questioners that he shared a cell with Wallenberg in Corpus II until an officer, recognising the slip, separated the prisoners. On several occasions following this incident the Austrian had been warned not to disclose anything about his meeting with Wallenberg.

Two Germans, H. T. Mulle and G. Rehelampff, stated in separate interviews that each had learned on different occasions from a Soviet co-prisoner about Wallenberg's presence in Corpus II.

This information was transmitted to the Soviet Union and met with the same denials that had characterized the earlier Swedish appeals.

Once again small Sweden was facing an adamant adversary with the slimmest hope of discovering the truth. But in 1961 the Wallenberg mystery took one of its most dramatic turns, thanks to a physician's concern for Raoul's mother.

Six years after the death of Raoul Wallenberg's father in 1912, his beautiful widow Maj (pronounced My) had married Fredrik von Dardel, administrator of Stockholm's Carolinska Hospital. Their children Guy, now one of Sweden's leading nuclear physicists and Nina were warm companions of their half-brother, Raoul.

One of the von Dardel family's friends and its physician was Dr. Hanna Svartz, who headed the King Gustav V Research Institute at the Carolinska Hospital. Dr. Svartz had served as President of the International Society of Internal Medicine and was widely known in her field. Her friendship with a distinguished Soviet scientist was destined to open a new chapter in the Wallenberg story.

In January, 1961, Dr. Svartz was invited to lecture to a medical congress in Moscow. At that time her friend and patient, Mrs. von Dardel, was ill. Sixteen years of waiting for news of Raoul had taken their toll. During those years

Raoul's mother had assisted in every investigation, stimulated private inquiries and clung to the faith that her son was still alive. She had appealed in eloquent letters to Premier Khrushchev and to the Soviet Nobel Prize-winning novelist, Mikhail Sholokhov. Neither had answered her.

Hans Svartz determined to help her patient by making her own inquiries about Wallenberg in Moscow. On January 27, during a recess in the medical meetings, she met with a distinguished Soviet scientist whom she had known for more than ten years. By agreement his name will be omitted from this account for reasons which will become apparent.

Dr. Svartz and her Soviet colleague had always conducted their conversations in German and this discussion was no exception. After a lengthy discussion of scientific matters during which there was no misunderstanding regarding the use of the language, she introduced the subject of Wallenberg. She outlined the story and asked if he knew about the case. He nodded in the affirmative.

In Hans Svartz' own words: "My informant then suddenly said that he surely knew about the case and that the person I was asking about was in a very poor condition. Asked what I wanted I replied that the main thing was that Wallenberg could be brought home, no matter in what condition. My informant

then said in a very low voice that the person inquired about was in a mental hospital."

The Soviet doctor called in a colleague. He happened to be a scientist Hana Svartz had known for thirty years. When she asked him if he would help their effort to return Wallenberg he said he would do all in his power.

Since Dr. Svartz had known Deputy Foreign Minister Semyonov when he had served in Stockholm it was agreed that she should address him with a request that Wallenberg be returned to Sweden for medical care. The second Soviet doctor said he thought the trip would be possible from a medical standpoint "if he is still alive."

Unable to reach Semyonov by phone Dr. Svartz wrote to him during her return flight to Stockholm.

Immediately upon her arrival she discussed her momentous discovery with Prime Minister Erlander and Foreign Minister Unden. They decided that any publicity might frustrate Wallenberg's return so they discussed it with no one, not even with Mrs. von Dardel.

The Prime Minister wrote to Premier Khrushchev, informing him that Wallenberg was known to be a patient in a mental hospital and that the information had come "from an internationally known, prominent representative of Soviet

medical science." The Prime Minister added that a Swedish physician would be sent to Moscow to discuss with Soviet doctors the appropriate transportation and medical care.

Premier Khrushchev read the letter and promptly denied it. He told the Swedish Ambassador that there had been no new developments since the report of Wallenberg's death in 1947.

Hana Svartz did not receive a reply to her letter to Semyonov. Two months after her dramatic visit to Moscow she returned for a new conversation with her original Soviet contact. Under obvious strain he told her that she should not have reported their conversation to the Swedish Government. The whole thing had been a misunderstanding caused by his poor German. He knew nothing about the Wallenberg matter, in fact had never heard of Raoul. He added significantly that he had been summoned before an infuriated Khrushchev who had been informed of their conversation.

Despite this setback Sweden made a major effort to obtain further information during Khrushchev's visit in June, 1964. Visibly annoyed, the usually voluble Premier brushed aside all questions about Wallenberg.

When Khrushchev was deposed in October, 1964, the Swedes, still without making public the Vladimir documentation or the same Hana Svartz revelation, appealed to his successor Alekxei Kosygin.

Kosygin said he had ordered a new investigation but that no personal file existed on Wallenberg. There was no additional material, there were no Soviet witnesses and, concluded Kosygin, a Chief of State could find a living man but not a dead one.

Prime Minister Erlander made it clear that he believed more material was available. Kosygin agreed finally to another confrontation between Hanna Svartz and her Soviet informant in the presence of Swedish and Soviet representatives.

On July 6, 1965, Dr. Svartz faced her long-time Russian acquaintance in a three hour meeting. It was fruitless. The Soviet doctor, pale and tense, repeated that there had been a misunderstanding due to language difficulties. Dr. Svartz' gentle reminder that they had discussed complex medical questions in German for ten years without misunderstanding was ignored.

So the case stood when Sweden released the Vladimir and Hanna Svartz materials to the public on September 16, 1965. To emphasize the Government's seriousness Prime Minister Erlander and Dr. Svartz appeared together on television and outlined the new evidence. Once again the case dominated the Swedish press. Wallenberg Action, a coalition of thirty national organizations

years. The petition was never answered.

Conjecture about the reasons for Wallenberg's imprisonment is endless. Clearly he had been accused of espionage. The utter incredulity to the Soviet mind of a non-Jewish Swede risking his life to save strangers added to this suspicion. Perhaps by the time the Soviets realized the baselessness of this charge they had decided that his physical or mental condition would not permit his return without loss to Soviet prestige. Possibly his knowledge of the cash and jewelry looted by the Soviets from the Budapest bank was a factor in his imprisonment. Some of his former diplomatic colleagues believe that in the eyes of the Soviet occupiers of Hungary, Wallenberg and his far-flung organization of Jews supported by American funds, might have seemed a potential obstacle to the communization of that nation.

Some Swedes believe the Russians may have attempted to induce Wallenberg to return as a Soviet agent and that, unlike the Swedish spy Wennerstrom, his adamant refusal prevented his later freedom.

Another theory holds that Raoul was held as a valuable hostage for ultimate exchange with a captured Soviet agent or as a pawn for more subtle international blackmail.

Some of the private investigators place the blame on the intrigues of the NKVD which was once a state within a

state. It is probable that the NKVD snatched Wallenberg away from the Soviet military authorities who had been treating him with courtesy.

In any case the days of Wallenberg's rescue activities have long since passed as have the days of absolute power for the Soviet secret police. The Swedish Government refuses to close the Wallenberg case and new clues, rumors and speculations are constantly being sifted. There is a doggedness about the Swedish character which will not permit its citizens to forget one of the nation's greatest heroes no matter how tantalizing the temptation for friendship with a neighboring giant.

Meanwhile, Raoul Wallenberg's mother, seventy-five year old Maj von Dardel, who understands exactly why Raoul was willing to risk his life in Budapest, remains unshaken in her belief that today, at the age of fifty-four, he is still alive.

In July Premier Kosygin visited Sweden and once again he was asked to clear up the mystery. It seems unquestionable that some Soviet authorities know the facts in the case. They have the power to end the tension created by another leadership in another era. They can, in one brief moment of truth, end two decades of agony for a family and a nation.

Arthur D. Morse
4 Bradford Road
Scarsdale, New York
914 - SC 5-2468

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

Stockholm den 12 april 1956.

Strängt förtroligt. 2 bil.

INK. BESK. MOSKVA
D. N:o 2. 1164
14.4.-56
AVD. HP | CR. 80 | MÅL 6a

Broder,

I enlighet med mitt löfte vid avfärden får jag härmed översända de två promemoriorna angående våra samtal med Molotov angående Wallenberg.

Din tillgivne
Gunnar Jarring

/Gunnar Jarring/

Ambassadören S o h l m a n ,
Moskva.

Strängt förtroligt.

Promemoria

angående samtal mellan Statsrådet Hedlund och Utrikesminister Molotov i MID i Moskva den 3 april 1956 kl. 15.30.

Närvarande:

För Sverige	För Sovjetunionen
Statsrådet Hedlund	Utrikesminister Molotov
Utrikesrådet Jarring	Vice utrikesminister Semjonov
Sekreterare Lorentzon	Ambassadör Rodionov
	Ambassadrådet Alexandrov

Herr M.: - Jag har bett Eder komma hit, herr inrikesminister, med anledning av Wallenbergsfrågan. På sovjetrysk sida ha vi icke något att tillägga utöver vad som tidigare sagts, senast i noten av den 19 mars. Samtidigt vill jag emellertid framhålla, att eftersom det från svenska regeringens sida till Sovjetregeringen överlämnats ett nytt material angående Wallenberg och då det från svensk sida begärts att frågan skall upptagas på nytt, har Sovjetregeringen uppdragit till vederbörande myndighet att på noggrannaste sätt studera detta material och pröva uppgifterna i detsamma. Resultatet av denna grundliga prövning skall därefter meddelas den svenska regeringen.

Herr H.: - Vi äro tacksamma härför och förstå den sovjetryska ståndpunkten. Vi anser det tillfredsställande att materialet underkastas en mycket noggrann genomgång och vi emotse med stort förtroende de sovjetryska undersökningar, som komma att föranstaltas i detta sammanhang.

Herr M.: - Bra.

Herr M.: - Har Ni kommit till en överenskommelse om ordalydelsen av kommunikén?

Herr S.: - Vi håller på att jämföra och översätta, vi har en del smärre ändringar.

Herr M.: - (skämtsamt) Hoppas inte översättarna gör några ändringar. Ingendera sidan är väl befullmäktigad göra översättningsändringar. Jag tvivlar icke på översättarna. Då återstår nu endast undertecknande eller parafering av kommunikétexten och därefter mottagningen i Kreml. Hur mår statsminister Erlander?

Herr H.: - Han mår bättre men har beslutat uppskjuta sin avresa till i morgon eftersom läkarna säga han bör stanna ytterligare en dag här. Det är nog klokast att följa läkarnas råd.

Moskva den 3 april 1956.

Strängt förtrolig.

P.M.

Sedan utrikesminister Molotov vid förmiddagens sammanträde förklarat sig beredd att av statsrådet Hedlund mottaga det material i Wallenbergs-ärendet, som vi önskade framlägga, infann sig inrikesministern jämte undertecknad och sekreterare Lorentzon kl. 15.10 hos utrikesministern i dennes "kabinett" i Kreml. Närvarande från sovjetisk sida var, förutom utrikesminister Molotov, vice utrikesministern Semjonov och ambassadör Rodionov samt tolken ambassadrådet Michajlov.

Statsrådet Hedlund erhöll omedelbart ordet och sade i huvudsak följande: man hade på svensk sida med tillfredsställelse noterat att Sovjetregeringen gjort stora ansträngningar att återfinna den svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Wallenberg var en svensk diplomat som i Ungern arbetat för att hjälpa de olyckliga människor som förföljts av nazisterna, en rörelse som för övrigt aldrig åtnjutit någon popularitet hos oss i Sverige. Wallenberg hade försvunnit i Budapest i krigets sista skede och hade, enligt vad vi officiellt erfarit från sovjetiska utrikesministeriet, omhändertagits av de sovjetiska militärmyndigheterna i Ungern. Därefter hade vi inga officiella meddelanden om hans öde. Herr Hedlund sade därefter, att svenska regeringen ingalunda tvivlade på riktigheten av de uppgifter som lämnats av Sovjetregeringen om Wallenberg. Sovjetunionen vore emellertid ett oerhört stort land och i samband med allt som förekommit under det stora kriget kunde ju lätt ett misstag ha begåtts någonstans. Vi vore alltså icke ute för att betviv-

la eller kritisera sovjetmyndigheternas uppgifter utan önskade endast, mot bakgrunden av att misstag dock kunde ha begåtts, överlämna ett material angående Wallenberg, som vi lyckats att hopbringa från personer som nyligen återvänt från Sovjetunionen. Av detta material framgår att Wallenberg måste ha förts till Moskva och suttit i fängelse här. Herr Hedlund sade sig vara tacksam om herr Lorentzon med några få ord finge meddela innehållet i ett par av utsagorna, först och främst tysken Richters.

Herr Lorentzon angav därefter i all korthet vad Richters utsaga innehöll, att Wallenberg den 31 januari 1945 insatts i cell 123 i Ljubljanskaja-fängelset, och att han där suttit tillsammans med Richter under 30 dagar. Richters utsaga vore så rik på detaljer om Wallenberg, att det icke rådde någon tvekan om att det var med denne som Richter delat cell.

Från Ljubljanskaja-fängelset hade Wallenberg sedermera överförts till Lefortovskaja-fängelset, där han insatts i cell 203. Detta förhållande styrktes av bl.a. den andra utsagan i det tillgängliga materialet - Supprians. Denne hade under tiden från 21.9.1944 - cirka 20.4.1945 suttit i cell 151 i våningen rakt under och haft kontakt med Wallenberg. Det framhölls, att övriga utsagor även ledes entydigt bekräftade Wallenbergs vistelse i cell 203.

För att icke behöva ingå för mycket i detalj i de olika utsagorna sade statsrådet Hedlund härefter, att han vore beredd att nu överlämna materialet - förutsatt att det före avresan skulle beredas möjlighet för parterna att åter sammanträffa för att diskutera det resultat som man på sovjetrysk sida kommit till efter att ha studerat materialet.

Statsrådet Hedlund överlämnade därefter sammanlagt
./. aderton olika utsagor i fotostatisk kopia. (Se bilaga).

Utrikesminister Molotov, som hela tiden förhöll sig mycket vänlig och förekommande, mottog materialet utan att ställa mer än tre frågor: hade dessa dokument, som vi nu överlämnade, icke tidigare överlämnats till sovjetisk myndighet och vore de alltså helt nya? Herr Hedlund bekräftade detta.

Vidare frågade herr Molotov från vilken tidpunkt vi förfogat över dessa utsagor. Härpå svarades, att flertalet inhämtats under sommaren och hösten 1955, varefter materialet sammanställts.

Den tredje frågan gällde hur länge vi ansåg att Wallenberg kunde ha suttit i fängelse i Moskva.

Härpå svarades, att det var under flera år framåt i tiden. Då en närmare precisering begärdes, svarades att av de överlämnade dokumenten framginge att han måste ha befunnit sig där till 1947 eller 1948.

Utrikesministern lovade, att dokumenten omedelbart skulle studeras och att han hoppades inom några få dagar återkomma med kommentarer till det överlämnade materialet.

Statsrådet Hedlund tackade för det tillmötesgående som utrikesministern visat och tog fasta på att vi inom kort skulle få del av de sovjetiska kommentarerna.

Den svenska delegationen avlägsnade sig omkring kl.15.40

Moskva den 30 mars 1956.

Följande personers utsagor överlämnades:

1. Gustav Richter
2. Karl Supprian
3. Claudio de Mohr
4. Claudio de Mohr och Karl Supprian
5. Heinz-Helmut von Hinckeldey
6. Ernst Wallenstein
7. Willi Bergemann
8. Horst Kitschmann (K:s förbehåll ang. Auswärtiges Amts tillstånd överlämnades icke)
9. Anton Mohrmann
10. Wilhelm Mohnke
11. Bernhard Rensinghoff (R:s förbehåll ang. Auswärtiges Amts tillstånd överlämnades icke)
12. Erhard Hille
13. Ernst Huber
14. Franz-Eccard von Bentivegni
15. Rudolf ten Hompel
16. Joachim Vorwerk
17. Gotthold Starke
18. Hans Erich Voss

Stränct förtroligt.

P.M.

Jag sammanträffade kl. 10 tillsammans med greve Wachtmeister och fil.lic. Hermanson på vice utrikesministers Semjonovs tjänsterum tillsammans med avdelningschefen Gribanov samt tolken Alexandrov för att vidare diskutera frågan om den svensk-sovjetiska kommunikén.

Vi tog först upp avsnittet om Wallenberg-frågan. Jag sade, att vi skulle föredraga att ha kvar uttrycket "för de svensk-sovjetiska förbindelserna" eller om detta icke vore önskvärt ur sovjetisk synpunkt få in följande omformulering av "underströks den vikt" till "underströks kraftigt den stora vikt". Hr S. blev omedelbart mycket tillknäppt och sade, att en sådan ändring innebar ett "hot" från svensk sida. Det skulle under inga förhållanden godtagas av Sovjetunionen och för övrigt icke av något annat land, som just haft vänskapliga förhandlingar av den art vi nu haft i Moskva. Jag svarade, att han väl lätt borde kunna inse att det inte kunde vara fråga om något "hot" från svensk sida. Det var emellertid angeläget för oss att i kommunikén få fram den verkligt stora vikt som frågan om W. hade för hela svenska folket och den svenska opinionen. Vi kunde icke se att detta skulle bereda någon större svårighet för den sovjetiska sidan att ge uttryck härför i kommunikén. Det kunde väl icke gärna ligga något "hot" i satsen om att frågan hade "vikt för de svensk-sovjetiska förbindelserna". Hr S. svarade, att även i detta uttryck låge ett hot inneslutet och man kunde under inga förhållanden acceptera en sådan formulering från sovjetiskt håll. Jag frågade herr S., vilket av de två orden "kraftigt" och "stor" som innehöll ett "hot" ur hans synpunkt. Hr S. sade, att ordet "kraftigt" måste bort. Jag svarade, att i så fall behåller vi "stor". Hr S.

sade sig vilja ha bort även ordet "stora". Han skulle underställa utrikesminister Molotov frågan och återkomma.

(Efter samtal med statsministern framförde jag senare per telefon till S., att vi i stället för "stora" skulle önska att se ordet "utomordentliga". Efter ett nytt [illegible] mellan herrar S. och M. svarade hr S., att det vore helt uteslutet att godta ordet "utomordentliga" men att man däremot accepterade ordet "stora". Detta accepterades från vår sida).

Vi övergick därefter till de andra delarna av kommunikén. Jag framlade vårt förslag till avsnittet till utresetillstånd för svenska och f.d. svenska medborgare. Mot detta hade hr S. omedelbart många invändningar att göra. Ordet "anhöriga" förklarades vara inacceptabelt; däremot skulle man kunna införa "familjemedlemmar". Orden "lämna landet" önskade man utbytt mot "avresa". Vi enades därefter om en fullständig omformulering av hela avsnittet, vilket sedan kom att ingå i kommunikén.

I fråga om vårt förslag "från sovjetisk sida förklarade man sig beredd att respektera denna svenska ståndpunkt" förklarade hr S., att denna sats föreföll honom alldeles för urvattnad. Han skulle vilja ha följande formulering: "Från sovjetisk sida förklarades, att Sovjetunionen kommer att liksom hittills respektera denna Sveriges neutrala och fredliga politik". Jag svarade, att ordet "neutrala" icke sammanföll med vad som sagts i föregående sats, som talade om alliansfri politik i fred och neutralitet i händelse av krig. Vi levde ju i fred. Jag föreslog därför att ordet "neutrala" utbyttes mot "alliansfria". Hr S. invände, att neutralitet vore ett mycket bra och mycket modernt ord, som han gärna skulle vilja se intaget i kommunikén. Jag svarade, att vi föredrogo ordet"alliansfri" av ovan angivna skäl. Hr S. invände skämtsamt något om att den svenska politiken vore mycket särpräglad. Jag svarade, att detta var riktigt, Sveriges politik vore särpräglad. Hr S. avslutade med att säga, att han skulle tänka över ordet "alliansfria". Han trodde, att det skulle gå att acceptera. (Han meddelade senare per telefon, att Molotov accepterade ordet "alliansfria".)

I fråga om nästa avsnitt ville han ha en omformulering av "uttryckte sitt stöd för" till "uttryckte sin beredvillighet att stödja", vilket utan vidare accepterades av mig. Herr S. framhöll vikten av att få in några ord om "praktiska resultat"

i nedrustningsfrågan, vilket formulerades till "praktiskaresultat såväl i fråga om en allmän nedrustning - - -". Vidare ansåg han det ur sovjetisk synpunkt ytterst önskvärt, att få in efter "allmän nedrustning" följande: "och en minskning av stridskrafternas numerär". Om detta senare uppstod en stunds diskussion. Hr S. framhöll, att detta uttryck ju inte kunde spela någon roll för Sverige, som hade en så liten armé. Vi borde inse att det inte var riktat mot denna vår lilla armé utan att det var ett allmänt intresse att nedskära stridskrafternas numerär. Jag reserverade mig för punkten och sade mig skola återkomma efter samtal med statsministern. (Efter samtal med statsministern meddelade jag hr S. att vi accepterade satsen).

Det avsnitt, som vid gårdagens sammanträde överlämnats av hr S. och som enligt hans uppfattning skulle utgöra en lämplig avrundning av kommunikén, hade av oss omredigerats på följande sätt: "Det meningsutbyte, som ägt rum har medfört en djupare förståelse för vardera sidans åsikter i de under samtalen berörda frågorna och inger förhoppning om ett stärkande av det goda grannskapsförhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen".

Hr S. var ledsen över uttrycket "inger förhoppning om" i vår redaktion. Han ansåg, att detta kunde uppfattas så att samtalen mellan Sverige och Sovjetunionen varit mindre lyckade. Kunde vi inte finna något annat uttryck? Han föreslog ett uttryck ur den danska kommunikén om att "samtalen otvivelaktigt främjat det goda förhållandet mellan - - -". Vi enades om att ersätta "inger förhoppning" med "kommer att medverka till".

Sammanträdet avslutades kl. 11.15.

Moskva den 3 april 1956.

(Gunnar Jarring)

KUNGL. SV
BESKICKN

19
BIL.
MÅL.

Советско-Комм

С 29 марта по 4 апреля с. г. в Москве по приглашению Советского Правительства находился Премьер-Министр Швеции г-н Таге Эрландер.

Премьер-Министр Т. Эрландер и прибывший вместе с ним Министр внутренних дел Г. Хедлунд имели в Москве переговоры с Председателем Совета Министров СССР Н. А. Булганиным, Членом Президиума Верховного Совета СССР, Первым Секретарем ЦК КПСС Н. С. Хрущевым, Первым Заместителем Председателя Совета Министров СССР и Министром иностранных дел В. М. Молотовым, а также с другими руководящими деятелями Советского Союза.

В этих беседах с шведской стороны приняли также участие: Чрезвычайный и Полномочный Посол Швеции в СССР Р. Сульман, Заведующий Политическим Отделом МИД Швеции посол Г. Ярринг, Советник Посольства Швеции в СССР Л. Петри, личный секретарь Премьер-Министра У. Пальме, 2-й секретарь МИД Швеции Г. Лорентцон, пресс-атташе С. Фрикиус.

С советской стороны в беседах также участвовали: Министр внешней торговли СССР И. Г. Кабанов, Министр культуры СССР Н. А. Михайлов, Заместитель Министра иностранных дел СССР В. С. Семенов, Чрезвычайный и Полномочный Посол СССР в Швеции К. К. Родионов, Заведующий Отделом Скандинавских стран МИД СССР М. Г. Грибанов, Советник Посольства СССР в Швеции Н. М. Луньков и Советник А. М. Александров.

Во время переговоров участвовавшие в них представители обеих стран имели возможность провести откровенный и полезный обмен мнениями прежде всего по вопросу советско-шведских отношений, но также и относительно общих международных вопросов, затрагивающих интересы обеих сторон. Переговоры происходили в духе дружбы и добрососедства, характеризующих отношения между Швецией и Советским Союзом.

Было констатировано, что обе страны заинтересованы в дальнейшем развитии взаимного торгового обмена. В качестве примера доброго сотрудничества между обеими странами в практических формах было названо соглашение о сотрудничестве аварийно-спасательных служб, заключенное в 1954 году и расширенное впоследствии. Заключенное на днях советско-шведское соглашение о воздушном сообщении делает возможным установление в ближайшем будущем прямого воздушного сообщения между Стокгольмом и Москвой.

Стороны подтвердили достигнутую договоренность о том, чтобы начать переговоры об урегулировании в соответствии с советско-шведским соглашением 1941 года некоторых остающихся взаимных претензий, связанных с вхождением Прибалтийских Республик в Советский Союз. В ближайшем будущем в Москву направится шведская делегация для начала таких переговоров.

Далее в ходе переговоров было констатировано, что за последнее время расширились отрадным образом научные и культурные контакты, которым обе стороны придают большое значение. Стороны выразили единодушное мнение о том, что поездки художественных ансамблей, делегаций и групп технических экспертов различных специальностей, спортивный обмен и туризм могут в значительной степени укрепить отношения и увеличить взаимопонимание между обоими народами. Была достигнута договоренность о том, что государственные органы обеих стран, занимающиеся вопросами культурных контактов с заграницей, будут соответствующим образом содействовать развитию обмена в этих областях.

Во время дискуссии по вопросу о культурных и научных связях была достигнута договоренность о том, что в ближайшее время должны быть, в частности, осуществлены следующие конкретные проекты: обмен квалифицированными научно-исследовательскими работниками, в первую очередь в области медицины, естественных и технических наук, причем принимающая страна будет оплачивать расходы, свя-

Шведское юнике

занные с пребыванием в ней и проведением научной работы; допуск научных работников в архивы и библиотеки соответствующей страны; расширение обмена литературой и изданиями между научными и культурными учреждениями обеих стран. С шведской стороны было выражено пожелание о направлении делегации экспертов для изучения организации высшего образования в Советском Союзе. С советской стороны был выражен интерес к изучению аналогичным образом подготовки технических кадров в Швеции. Конкретные соглашения относительно этих проектов обмена будут достигнуты дипломатическим путем.

С шведской стороны было подчеркнуто большое значение, которое имеет для нее вопрос о судьбе исчезнувшего в Будапеште в конце войны шведского дипломата Рауля Валленберга. Во время переговоров с шведской стороны был передан имевшийся у нее материал относительно Валленберга с просьбой о том, чтобы соответствующие советские власти рассмотрели и проверили этот материал. С советской стороны была выражена готовность сделать это. Одновременно было заявлено, что Валленберг, если он находился бы в Советском Союзе, разумеется, получил бы возможность поехать домой. Информация о результатах расследования будет сообщена дипломатическим путем.

Возможные заявления со стороны шведских или бывших шведских граждан, проживающих в Советском Союзе, о разрешении им и членам их семей на выезд в Швецию будут рассматриваться в благожелательном духе при условии, что соответствующие лица изъявят желание выехать в Швецию. Равным образом шведские власти не будут чинить никаких препятствий к выезду в Советский Союз советских граждан или бывших советских граждан и членов их семей, которые пожелают выехать в Советский Союз.

Во время обмена мнениями о международном положении шведский Премьер-Министр и Министр внутренних дел Швеции указали на то, что Швеция осуществляет свою традиционную политику свободы от союзов в мирное время, имеющую целью поддержание нейтралитета в случае войны в рамках тех обязательств, которые накладывает членство в ООН, и что, по мнению шведской стороны, эта внешняя политика отвечает не только интересам Швеции, но и должна содействовать мирным и дружественным связям в этой части Европы. С советской стороны было заявлено, что СССР, как и до сих пор, будет уважать эту свободную от союзов и мирную политику Швеции.

Далее каждая из сторон подчеркнула заинтересованность своей страны в том, чтобы содействовать дальнейшей разрядке международной напряженности и развитию мирного сотрудничества между народами на основе тех принципов, которые выражены в Уставе Организации Объединенных Наций и которые включают, в частности, уважение независимости и суверенитета государств-членов, ненападение и невмешательство во внутренние дела.

Обе стороны выразили свою готовность оказать поддержку продолжающимся стремлениям добиться в Организации Объединенных Наций практических результатов как в отношении всеобщего сокращения вооружений и численности вооруженных сил, так и в отношении запрещения и контроля над атомным оружием, а также расширения международного сотрудничества в деле мирного использования атомной энергии.

Состоявшийся обмен мнениями привел к более глубокому пониманию точек зрения обеих сторон по вопросам, затронутым в ходе переговоров, и будет содействовать укреплению добрососедских отношений между Швецией и Советским Союзом.

После пребывания в Москве Премьер-Министр Швеции Т. Эрландер с супругой и Министр внутренних дел Г. Хедлунд с супругой, а также другие лица, прибывшие с ними, совершат в течение нескольких дней поездку по Советскому Союзу, в том числе они побывают в Сухуми, Тбилиси, Ереване, Киеве и Ленинграде.